PROJEKTİF YÖNTEMLER

DIDIER ANZIEU
CATHERINE CHABERT

BAĞLAM DERS KİTAPLARI

PROJEKTİF YÖNTEMLER

DIDIER ANZIEU
CATHERINE CHABERT

Çeviren: BAHAR KOLBAY

BAĞLAM

Bağlam Yayınları 353
İnceleme Araştırma 244
Ders Kitapları 2
ISBN 978-605-5809-44-7

Didier Anzieu - Catherine Chabert
Özgün Adı: Les méthodes projectives
Projektif Yöntemler

© Presses Universitaires de France, 2004
© Bağlam Yayıncılık

Birinci Basım: Aralık 2011
Kitap Tasarımı: Canan Suner
Baskı: Huzur Ofset
Davutpaşa Cad. Güven Sanayi Sitesi
B Blok 336/1 Topkapı/İstanbul

Yayınevi Sertifika Numarası: 11081
Matbaa Sertifika Numarası: 13911

BAĞLAM YAYINCILIK Ankara Cad. 13/1 34410 Cağaloğlu/İstanbul
Tel: (0212) 513 59 68 / 244 41 60 Tel-Faks: (0212) 243 17 27
Web: www.baglam.com e-mail: baglam@baglam.com

İÇİNDEKİLER

TÜRKÇE BASIMA ÖNSÖZ / TEVFİKA İKİZ | 9

BÖLÜM I PSİKOLOJİDE YANSITMA KAVRAMI | 11

1. Tarihçe **| 11**
2. Etimoloji **| 13**
3. Freud'a Göre Yansıtma **| 15**
4. Projektif Test Durumu **| 16**
    1. Projektif test durumunun özellikleri **| 16**
        a) Projektif durum ve psikanalitik durum **| 16**
        b) Projektif durumun özgüllüğü **| 19**
    2. Projektif test durumunun etkileri **| 20**
5. Çeşitli Yansıtma Biçimleri **| 23**
6. Projektif Testlerin Psikodilbilimsel Yorumuna Doğru **| 25**

Kaynakça **| 26**

BÖLÜM II JUNG'UN TESTİ | 27

1. Tarihçe **| 27**
2. Malzeme ve Yönergeler **| 28**
3. Yorumlama **| 28**
    a) Kişinin karakterbilimsel tipi **| 28**
    b) Nevroz tanısı **| 30**
4. Değişik Türler **| 30**
5. Kuramsal Sorunlar **| 31**

Bölüm III RORSCHACH TESTİ | 33

1. Keşfi **| 33**
2. Uygulanışı **| 40**
3. Özgüllüğü **| 44**
4. Yanıt Kategorileri ve Anlamları **| 45**
    Toplam yanıt sayısı, R **| 45**
    Yanıt başına düşen zaman, T/R **| 45**
    1) Yanıtların yerleşimi **| 45**
        A) G **| 45**
        B) D **| 48**
        C) Dd **| 48**
        D) Dbl **| 49**
        E) Do **| 51**
        F) Kavrayış tipi ve sıralanma **| 51**
        G) Z Organizasyon süreci **| 52**

2) Tayin ediciler | **52**
A) F +, F –, F ± | **53**
B) K | 54
C) Kp, Kan, Kob | **57**
D) FC, CF, C | **58**
E) FE, EF, E | **60**
F) FClob, ClobF, Clob | **62**
G) Tepkisellik tipi | **62**
3) Yanıtların İçeriği | **64**
A) H, Hd, (H) | **64**
B) A, Ad | **65**
C) Diğer içerikler | **65**
4) Ek Unsurlar | **68**
A) Banal yanıtlar, özgün yanıtlar | **68**
B) Şoklar | **68**
C) Reddetme, olumsuzlama | **71**
D) Diğer unsurlar | **72**
5. Yorumlama | **73**
1) Niceliksel ya da istatistiksel yorum | **73**
A) Psikogram | **73**
B) Zeka | **73**
C) Toplumsallaşma unsurları | **75**
D) Duygulanımsal dinamik | **75**
2) Zamansal ya da dinamik yorum | **76**
3) Psikanalitik bakış açısı | **76**
4) Söylem biçimleri | **79**
5) Sonuçların sentezi | **82**
6. Birkaç Psikopatolojik Belirti Kümesi | **83**
A) Kaygı | **84**
B) Şizofreni | **85**
C) Epilepsi | **85**
D) Organik belirtiler | **86**
E) Sınır durumlar | **87**
7. Rorschach'dan türeyen testler: Zulliger'in Z Testi, Harrower ve Eysenck'in teknikleri, paralel testler'de Cock'a göre toplu uygulama, Aile Rorschach'sı (Levy, Epstein), Grafik Rorschach, Holtzman'ın testi | **88**

Kaynakça | **91**

Bölüm IV TAT ("TEMATİK ALGI TESTİ") | 94

1. Tarihçe | **94**
2. Değişken Listeleri | **95**

3. Uygulama | **96**
A) Malzeme | **96**
a) Murray'a göre | **96**
b) Shentoub'a göre | **97**
B) Yönergeler | **97**
a) Murray'a göre | **97**
b) Shentoub'a göre | **97**
4. Yorumlama | **98**
A) Murray'e göre | **98**
B) Tomkins'e göre | **101**
C) Aron'a göre | **101**
D) Piotrowski'ye göre | **102**
E) Bellak'a göre | **104**
F) Shentoub'a göre | **104**
5. Sınıflandırma Şeması | **112**
A) Ombredane'a göre | **112**
B) Shentoub'a göre | **112**
6. TAT'den Türeyen Testler: Symonds, Van Lennep Dört Resim Testi, Tematik Film Testi, ORT, Boesch Testi, Colombus, DPI, VAT, Takistoskopik TAT | **121**
Ombredane'ın Kongo TAT'si | **122**
7. Çocuklar İçin Tematik Testler | **123**
- Çocuk kliniğinde projektif testlerin yeri. Çocukta projektif testlerin özgüllüğü
- Çocuklar için tematik testler: test seçimi, kuramsal referanslar ve temel ilkeler, tematik testler ve geçiş olguları, malzemenin görünür içeriği, gizil içerik, amaçlar | **125**
CAT | **125**
- Patte Noire testi | **136**
- Genel yöntemsel işleyiş | **140**
- Çocuklar için diğer tematik testler | **142**
Kaynakça | **143**

BÖLÜM V DİĞER PROJEKTİF TESTLERE GENEL BAKIŞ | 145

1. Görsel Algı: Stern'in bulut testi, Twitchell-Allen'in üç boyutlu algı testi | **145**
2. İşitsel Algı: Skinner'ın *Sözel Summator*'u, Boissier'in Sesli Testi | **146**
3. Sözcük, Düşünce, Resim Çağrışımları | **147**
A) Hikaye tamamlama: Backes üç kişi testi, Raven kontrollü yansıtma testi, Sargent *İçgörü Testi* | **147**
B) Cümle tamamlama: Stein | **153**
C) Resim tamamlama: Wartegg, Hom-Hellersberg | **155**
D) Diyalog tamamlama: Rosenzweig | **157**
4. Kategorik Sınıflandırma: Loewenfeld mozaik testi, Pfister-Heiss renk piramidi | **158**
5. Duygulanımsal Seçim: Szondi, *Pigem-Test*, Hayvan Öyküleri, Başkalaşımlar | **163**
6. Yapı Oyunlarının Simgeselliği: köy testinin tarihçesi, uygulanması, yorumlanması | **171**

MAPS | 178
7. Dramatik Oyunun Simgeselliği: psikodramatik testler | 179
8. Çizimin Simgeselliği, Aile Çiz Testi | 181
    A) Bir insan çiz testi (Machover) | 181
    B) Bedenin içini çiz testi | 183
    C) Ağaç testi (Koch, Stora) | 183
    D) Piktografi (A. Denner'in fişleri) | 189
9. Yazının Simgeselliği: karalama, çiziktirme, saha topu testleri | 193
10. Rengin Simgeselliği: Shaw parmak boyası testi, Obonai ve Matsuoka testi, Lüscher renk seçme testi | 194
11. Sözel-Motor ve Uzamsal-Motor Dışavurum: Mira miyokinetik testi | 196

Bölüm VI GEÇERLİLİĞİN SAĞLANMASIYLA İLGİLİ SORUNLAR | 198

1. Projektif Tekniklerde Geçerliliğin Sağlanmasına İlişkin Özellikler | 198
    1. Duyarlılık | 199
    2. Güvenilirlik | 200
    3. Geçerlilik | 201
    4. Geçerliliğin sağlanmasında kaydedilen gelişmeler | 205

Bölüm VII PROJEKTİF TESTLERİN KULLANIMI VE KÖTÜYE KULLANIMI | 209

1. Projektif Testlerin Başlıca Uygulama Alanları | 209
2. Eleştiriler ve İtirazlar | 214
3. İtirazlara Yanıtlar | 217

Kaynakça | 219

Bölüm VIII PROJEKTİF PSİKOLOJİ VE PSİKODİNAMİK KİŞİLİK KURAMI | 220

1. Klinik Psikolojinin Bir Dalı Olarak Projektif Psikoloji | 220
2. Projektif Bir Algı Kuramına Doğru | 221
3. Psikodinamik Bir Kişilik Kuramının Öğeleri | 223
    1. Kişilik | 224
    2. Uyum sağlayabilme | 224
    3. Birincil ve ikincil ruhsal süreçler | 226
    4. Yaşamsal tutumlar | 229
    5. Beden imgesi | 233
    6. Altbenlik, benlik, üstbenlik | 236
    7. Psikopatolojik örgütlenmeler | 240

GENEL KAYNAKÇA | 241

TÜRKÇE BASIMA ÖNSÖZ

Elinizdeki kitaba önsöz yazmak benim için çok büyük bir onur ve mutluluktur. 1990'lı yıllarda Paris'te öğrenciyken tamamen tesadüf olarak eğitimine başladığım Projektif Testler hakkında yazmak aynı zamanda yirmi yılı aşkın süredir ülkemizde projektif testlerin geçirdiği evreleri paylaşmak adına da önemli diye düşünüyorum.

"Bir kişiye Rorschach testi vermek ona istemediği bir şeyi söyletmek değil, açık şekilde söyleyemediklerini ifade etmesine izin vermektir, yani acılarını, hassas noktalarını olduğu kadar aynı zamanda esnekliklerini ve toparlanma kapasitesini, dertlerinden kurtulma fırsatını da ifade etmesine olanak tanımaktır". Bu sözler Fransa'da bugün psikanalitik yönelimli Rorschach ve diğer projektif testlerin gelişmesine ve üniversitelerde okutulmasına öncülük yapan büyük usta Nina Rausch de Traubenberg'e ait. İşte elinizdeki bu kitap da Nina Rausch'un izinden giderek Paris 5 Üniversitesi'ne projektif testler eğitimini getiren ve psikanaliz kuramının uygulanmasına olanak veren, onun araştırma nesnesi olmasını sağlayan psikanalistler Didier Anzieu ve Catherine Chabert'in eseridir.

Nina Rausch de Traubenberg, Didier Anzieu ve Catherine Chabert'in açtığı yoldan ilerleyen bir projektif test uygulayıcısı olarak psikanalizin kavramlarının daha anlaşılır olabilmesinin en önemli yolunun projektif testlerin öğretilmesinden geçtiğine inanmaktayım. Zaten dünyadaki uygulamalarına bakıldığında projektif testlerin psikanaliz kuramını araştırmada kullanılan ve öğrenciyi en çok bilgilendiren bir alan olduğu kabul görmektedir. Ülkemizde de psikanalizin gelişimi ile aynı anda ilerleyen projektif testler eğitimleri psikoloji öğrencilerine sağlam bir metapsikoloji bilgisini somut olarak anlamayı, hastaların ruhsal süreçlerine ait bilgi almalarına ve sonucunda da terapötik bir yaklaşıma gidebilmelerine olanak sağlamıştır.

Bu kitabın içerisinde çeşitli projektif testlere ait bilgiler; psikoloji öğrencileri ve alandaki meslektaşlar için bir kılavuz niteliğinde olup, insan ruhsallığının biricikliğinin garantisi olarak kalmaya devam ettiklerinin de birer göstergesidir.

Tevfika İKİZ

Bölüm I

PSİKOLOJİDE YANSITMA KAVRAMI

1. Tarihçe

L. K. Frank 1939 yılında Amerikan *Psikoloji Dergisi*'nde "Kişiliğin incelenmesinde projektif yöntemler"[1] başlıklı bir makale yayımladı. Buradaki "projektif yöntemler" ifadesini, şu üç test arasındaki benzerliği açıklamak için ortaya atmıştı: Jung'un sözcük çağrışımları testi (1904), Rorschach'nın mürekkep lekesi testi (1920) ve Murray'ın "TAT"si (hikâye yaratma testi, 1935). Frank bu tekniklerin, kişiliğin dinamik ve "holistik" (bütüncül) tarzda araştırılmasının ilk örneği olduklarını gösteriyordu; yani kişilik burada, kurucu elemanları birbirleriyle karşılıklı etkileşim halinde olan, evrimleşen bir bütünlük gibi düşünülmekteydi. Bu, modern bilimin insan incelemelerinde olduğu gibi doğa incelemelerinde de kullandığı tipik araştırma tarzıdır. Frank TAT'yi, fizikteki spektral analizle ve anatomopatolojideki X ışınlı radyografiyle karşılaştırıyordu. Ona göre, bilimsel determinizmin yeni biçimleri (diyalektik determinizm, nedensellik ağı) böylelikle psikolojiyi fethetmekteydi. Gerçekten de projektif testler, psikolojide klinik yöntemin en önemli araçlarından biri ve dinamik psikolojinin, özellikle de psikanalizin kuramsal kavramlarının en verimli pratik uygulamalarından biri haline geldiler.

Haklı olarak, tamamen psikometrik bir anlam taşıyan test teriminin; standardizasyon ve örneklemede çoğunlukla eksiklikleri bulunan; duyarlılığını, güvenilirliğini ve geçerliliğini kestirmenin güç olduğu bu değerlendirmelere ne derece uygun olduğu tartışılabilir. Fakat bu değerlendirmelerin, psikometrik testlerden farklı özel bir ortak yönteme sahip oldukları ve başkasını anlamanın somut pratiğine, düşük istatistiksel kesinliklerini telafi eden klinik bir incelik getirdikleri yadsınamaz.

Projektif teknikler yetenek testlerinden öncelikle kişiye sunulan malzemenin belirsizliğiyle ve yanıtlarda ona tanınan serbestlikle ayrılırlar. Bu iki ayırdedici özelliğiyle projektif yöntem, hem biçim psikolojisi hem de psikanaliz gelenekleri içerisinde yer alır.

Projektif testler *Gestalt kuramındaki* gelişmeleri yakından izlemiştir: Jung, Ehrenfels'ten; Rorschach, Wertheimer'den; Murray, Kurt Lewin'den hemen sonra gelir; bununla birlikte onlardan doğrudan etki-

[1] Projective Methods for the Study of Personality, Reproduit, içinde: B. I. Murstein, *Handbook of Projective Techniques*, s. 1-22 (ref., s.341).

lenmedikleri görülmektedir. Muğlak şekillerin ve görsel-geometrik yanılsamaların *psikolog tarafından* çözümlenmesi, algısal ve entelektüel "biçim"lerin ve bunların kurallarının keşfi için uygun zemini hazırlamıştır. Muğlak bir malzemenin *teste tabi tutulan kişi tarafından* çözümlenmesi ve bu malzemenin sunduğu yorum olasılıklarının hem serbest hem sistematik bir şekilde keşfedilmesi ise, kişilik süreçleriyle ilgili belirli bir araştırma tarzı oluşturmuştur. Farklılık şuradadır; muğlaklık ilkinde algının dışsal koşullarının ele alınması için bir araçken, burada içsel koşulların ele alınması için bir araç olarak kullanılmaktadır. Projektif psikoloji biçim psikolojisinin kapsamını genişletir. İnsanın yaşadığı dünyayla ilişkileri kadar başkalarıyla olan ilişkileriyle de ilgilenir.

Psikanalizin etkisi daha belirgindir. Psikanaliz, Politzer tarafından psikolojinin üçüncü şahıstan birinci şahsa geçişi olarak tanımlanan Kopernikvari devrimi başlatır. Jung örneği anlamlıdır: Akademik ya da deneysel psikoloji için düşüncelerin çağrışımı, kişisel olmayan işleyiş kurallarını araştırdığımız genel bir zihinsel işlevdi. Buna karşılık psikanalistin hastasından beklediği "serbest" çağrışımlar, tamamıyla hastanın geçmişi ve bilinçdışı çatışmaları tarafından belirlenmektedir. Jung bu psikanalitik yöntemle tanışır tanışmaz, 1904 yılında, psikolojik bir değerlendirme aracı -"test" sözcüğünün asıl anlamı budur- ortaya koyar; kişinin çağrışımları burada derin inançlarının ve "kompleks"lerinin belirtileri olarak yorumlanırlar.

Bundan on beş yıl sonra, tıpkı Jung gibi, Bleuler'in Zürih'teki psikiyatri okulunda eğitim görmüş ve aynı şekilde psikanaliz pratiğine başlamış Almanca konuşan bir başka İsviçreli, aynı devrimi ikinci bir defa gerçekleştirir. Mürekkep lekesi testleri yıllardan beri bilinmektedir, fakat üstün yetenekler psikolojisiyle ilgilenilen bir dönemde, bunların aracılığıyla imgelemin ve bunun genel kurallarının bir incelemesine girişmeyi uman deneyselcilerin elinde hiçbir sonuç vermemişlerdir. Rorschach, mürekkep lekelerinin yorumlanmasının imgeleme değil, kişiliğe dair bir değerlendirme aracı oluşturduğu şeklindeki belirleyici fikri öne sürer. Gerçekte, bu lekelerin algısını biçimlendiren şey kişiliğin bireysel örgütlenmesidir.

Projektif testlerin üçüncü bir tarihsel kaynağını çizim deneyimi oluşturur. 1920-1930 yılları arasında psikanalistler tedavilerini çocukları da içine alacak şekilde genişletir ve bunlarda oldukça az gelişmiş olan sözel ifadenin yerine, serbest çağrışımların ikameleri olarak serbest çizime ve oyuna başvururlar. Aynı dönemde, çocuğun kişiliğini geliştirmek için serbest çizim ve anlatıyı salık veren etkin yöntemler pedagoji içerisinde etkisini gösterir. Kısa sürede, serbest çizim ve anlatıların, tıpkı düşler ya da nevrotik semptomlar gibi simgesel bir anlam taşıdığı görülür. Çizimin ve anlatının projektif kullanımı, modellerin doğru şekilde yeniden üretilmesini amaçlayan bir pedagojiye; çizimlerin ve anlatıların, entelektüel gelişim kriteri olarak, kişisel olmayan yönleriyle analiz edildiği testlere karşı olarak gelişmiştir. Bireye dair bir bilgi, onun eserlerinin üslubundan

hareketle olanaklı hale gelir. Murray, 1935 yılında Birleşik Devletler'de, serbest anlatı tekniğinden esinlenen ilk testi oluşturur: tematik algı testi ya da TAT. Çizimi kullanan projektif testlerin ortaya çıkışı ise daha geç bir zamana rastlar. 1949 yılında İsviçre'de Koch ağaç testini ve Birleşik Devletler'de Machover bir insan çiz testini yayımlar.

2. Etimoloji

Frank tarafından belli bir test türüne uygulanan *projeksiyon** sözcüğünün psikolojide bu kadar tutulmasının sebebi, bu sözcüğün *Robert* sözlüğünde bulduğumuz değişik anlamlarının tümünün bu testlere uygun düşmesi ve çok boyutluluk, özgüllük ve verimlilik çağrışımları yapmasıdır.

Projeksiyon sözcüğünün ilk anlamı fiziksel bir eylemi, fırlatmayı belirtir; örneğin mermilerin fırlatılması. Freud burada, daha ileride göreceğimiz gibi, metaforik bir benzerlik yoluyla ruhsal bir eylemi adlandırmıştır; paranoyanın ayırdedici özelliği olan bu eylem, kınanması gereken duyguların başkasına atfedilmek üzere bilinçten atılmasından ibarettir (Laplanche ve Pontalis'in *Psikanaliz sözlüğü'nde* "projection" maddesine bakınız, 1967). Bu anlamda projektif testler, kişinin olmayı reddettiği her şeyi, kendisinde kötü olarak duyduğu ya da zayıf noktaları olarak gördüklerini, ona sunulan malzemeye boşaltmasını sağlar.

İkinci anlam matematikle ilgilidir. 17. yüzyılda projektif geometrinin kurulmasıyla ortaya çıkar. Projeksiyon, uzayda bir noktayı (ya da bir noktalar topluluğunu), bir doğru ya da bir yüzey üzerinde bir noktayla (ya da bir noktalar topluluğuyla) eşleştirir. Projeksiyon, uygulanan yönteme göre dikgen, eğik, konik, silindirik ya da stereografik olabilir. Perspektif çalışmalarının, mimarlar tarafından hazırlanan planların ve kesitsel çizimlerin ya da coğrafyacılar tarafından hazırlanan haritaların kuramsal temelinde bu yatar. Burada temel unsur projektif özelliklerdir: bunlar bir şeklin, bu şekle ait projeksiyon düzleminin tamamında korunan geometrik özelliklerdir. Nöroloji bu projeksiyon kavramını, bir serebral alan ile bir duyumsal ya da motor aygıt arasındaki noktasal ya da yapısal eşleşmeyi göstermek için çok erken dönemde kullanmıştır. Benzer şekilde, projektif testler kişiyi, kişilik yapısına denk düşen ve buna ait temel özellikleri kendi yapısında muhafaza eden bir yanıt protokolü ortaya koymaya iterler.

Üçüncü anlam, kaynağını 19. yüzyılda optikten alır. Işık projeksiyonu, bir ışık kaynağından çıkan ışın ya da ışınımları bir yüzeye yollar. Bunun pratik uygulamaları oldukça tanıdıktır: gölge tiyatrosu (sonradan Rorschach'ya

* Fransızca "projection" sözcüğü Robert sözlüğe göre şu anlamlara sahiptir: 1. atma, fırlatma. 2. izdüşüm. 3. yansıtma. Biz Türkçede bu anlamların her biri için farklı sözcükler kullanmaktayız. Bu nedenle, çevirinin genelinde projection karşılığı olarak "yansıtma" kullanılmasına karşın, yalnızca bu bölümde karışıklık yaratmaması için projeksiyon olarak bırakılmıştır. (ç.n.)

mürekkep lekesi testi için ilham verecek olan Kerner'in *Kleksografi*'sinin esin kaynağıdır), bir görüntünün bir ekran üzerine sabit projeksiyonu ve son olarak da sinematograf. 20. yüzyılın başında, yazarlar sözcüğün bu üçüncü anlamını benimsemiş ve yaygınlaştırmıştır. Bunun psikofizyolojiye (örneğin koku duyumları, bunları reseptör aygıt düzeyinde duyan kişi tarafından yerleştirilir: kişi bunları burnuna "yansıtır") ve psikolojiye girişi de hızlı olmuştur (animizm, mitler ve batıl inançlar, gerçekte içsel olan duygulanımsal durumların dış dünyaya yansıtılması ve orada algılanmasından ibarettir; Freud *projeksiyon* sözcüğünü bu anlamda da kullanmıştır). Projektif bir test tıpkı bir X ışını gibi kişiliğin içinden geçerek, bunun gizli çekirdeğine ait görüntüyü bir açınlayıcı üzerine yerleştirir (testin alınması), ardından da büyültülerek ya da büyük bir ekran üzerine yansıtılarak kolaylıkla okunmasını sağlar (protokolün yorumlanması). Böylelikle saklı olan aydınlığa kavuşur; gizil olan görünür hale gelir; içerdeki yüzeye çıkarılır; bizde yerleşik ve düğüm olmuş ne varsa açığa çıkmış olur.

Dürtüsel ve heyecansal boşalıma işaret eden birinci anlam, projektif testin etkinlik gösterdiği düzeyi belirtir: burada neredeyse kısa süreli bir psikanalitik süreç söz konusudur; böyle bir teste tabi tutulma, kişi için kelimenin tam anlamıyla bir sınamadan geçmedir, yani bir gerçeklik sınamasıdır. İkinci anlam, bir bireyin, ona özgü davranış sistemi olarak tasarlanan kişiliği ile belirli bir durumda ürettikleri arasında yapısal bir eşleşme kurar; söz konusu bu durum iki değişkenle belirlidir: kişinin yanıtlarıyla doldurması gereken neredeyse boş bir yüzey (test malzemesi) ve "eğik" projeksiyon kuralı (testin yönlendirilmiş bir serbestlik tanıyan yönergesi). Projektif tekniklere bilimsel kesinliğini veren bu ikinci anlamdır. Üçüncü anlam ise beden imgesinin arkaik tasarımlarını taşır –burada iç ve dış, saklı ve görünür, eksikli ve eksiksiz birbirine karşıttır-; bu tasarımlar kişiliğin erken dönem örgütlenmesinde önemli bir aşamaya işaret etmekle birlikte, projektif test durumu nedeniyle uyanışları derin ve eski korkuları harekete geçiren tasarımlardır. İşte bu testlere karşı olanların sergilediği kararlılık, teste girecek kişilerin taşıdığı kişiliklerine tecavüz edilecekmiş kaygısı ve bazı psikoloji öğrencilerinin, bilinçdışı olarak, başkasının gizli içsel yaşamına ulaşma olanağı verdiğine inandıkları bir tekniğe sahip olmaktan duydukları ikircikli coşku hep bu yüzdendir. Bu tasarımlar köklerini, bebeğin, iyi ya da kötü nesne olarak annesinin karşısında yaşadığı çifte değerlilikten ve onunla düşüncelerin ve arzuların karşılıklı içiçe geçişi olarak yaşanan simbiyotik bağından alırlar.

---

* Kleksografi: mürekkep lekelerinden hayali resimler yapma. Alman şair ve doktor Justinus Kerner'in kendi yaptığı mürekkep lekeleri ve bunlar üzerine yazdığı şiirlerinden oluşan ve ölümünden sonra kitap olarak basılmış 1857 tarihli yazısının da adıdır. (ç.n.)

3. Freud'a Göre Yansıtma

Freud, eserlerinde yansıtmadan iki ayrı yerde ve yeterince farklı, fakat birbirleriyle devamlılık içinde olan iki bakış açısı içinde söz etmiştir.

Bunlardan ilki 1896 yılındadır. Freud psikanalizi yeni keşfetmiştir; fakat henüz bunun önemini kavramaktan ve bu konuda ehil olmaktan uzaktır. Salt psikolojik bir düzenek olan bastırmanın histerik semptomları açıkladığını, direnç ve aktarımın kullanılmasının bunların tedavisini olası kıldığını düşünmektedir (bkz. *Histeri üzerine çalışmalar*, 1895, Breuer'le birlikte). Freud, yalnızca semptom oluşumuyla ilgili olan bu ilk tip açıklamayı her psikonevroza yaymıştır: histeride çatışmanın konversiyon yoluyla bastırılması, obsesyonda suçluluğun yer değiştirmesi, varsanıda derin bir üzüntünün ardından gerçekliğin yadsınması, aşağılanmış bir kişide nefretin başkası üzerine *yansıtılması*. Mayıs 1894 ve Mayıs 1896'da savunma psikonevrozları üzerine yazılan iki makale ve Ocak 1896'da Fliess'e gönderilen elyazması (K), Freud'un ancak 1920'den sonra yeniden alacağı bu savunma düzenekleri araştırmasına yön vermiştir. "Paranoyada, kendine karşı kınama, yansıtma olarak tanımlayabileceğimiz bir yolla bastırılır ve başkasına karşı güvensizlik duyma şeklinde bir savunma semptomuna yol açar" (1896): bu bölüm *yansıtma* teriminin ilk psikanalitik kullanımını içermektedir.

Freud, bir paranoya vakasını -başkan Schreber'in öz yaşam öyküsünü yorumlarken bu düzeneği aydınlatır ve derinleştirir; yansıtma şu şekilde tanımlanır: "İçsel bir algı baskılanır ve bunun yerine içeriği, belli bir deformasyona uğratıldıktan sonra dışsal bir algı biçiminde bilince ulaşır." Paranoya, bastırılmış ve yansıtılmış eşcinsel bir arzudan ileri gelmektedir. Freud'a göre zulmedilme hezeyanının oluşumu üç aşamada gerçekleşir:

a) "Ben (bir erkek), onu (bir erkeği) seviyorum." Fakat eşcinsel niteliği nedeniyle bu sevgi bilinç açısından kabul edilemezdir;

b) Böylelikle sevgi duygusu tersine çevrilir: "Onu sevmiyorum, ondan nefret ediyorum." Fakat kişinin vicdanı düşmanlık içeren bir duyguya daha fazla katlanamaz;

c) "Ondan nefret ediyorum" değişerek "O benden nefret ediyor (ya da bana kötülük ediyor), bu da ona beslediğim nefreti haklı kılar" haline gelir. Bu bir yansıtmadır: nefret bana ait değil; oysaki var; öyleyse düşmanlarıma aittir. İçsel kaynaklı bir duygu böylelikle kişi tarafından sanki dışsal bir algının sonucuymuş gibi yaşanır: "Onu sevmiyorum –ondan nefret ediyorum– çünkü bana kötülük ediyor." *Yansıtma* burada, katlanılmaz bir arzunun dışarı atılması ve kişinin dışına yollanmasıdır; olmak istemediğimiz şeyin yansıtılması söz konusudur.

İkinci evrede Freud, projektif tekniklerin de tohumunu içeren bir genişletmeye girişmiştir. Böylelikle yansıtma, kişinin kendisine ait olduğunu kabul etmediği, kısmen bilinçdışında bulunan ve varlıklarını dışsal ger-

çeklere atfettiği arzu ve heyecanlarını basit bir şekilde tanımamasıdır (ve artık bir dışarı atma değildir). Bu düşünce, *Günlük yaşamın psikopatolojisi'nin* (1901-1904), "Rastlantıya inanma ve batıl inançlar" başlıklı son bölümünde ortaya çıkmaktadır:

a) Bir kişiden keyfi olarak özel bir isim ya da bir rakam söylemesini istediğimizde, seçiminin kişisel bir sıkıntı tarafından kesin şekilde belirlendiğini görürüz. Bu olgu, ruhsal bir determinizmin varlığını desteklemektedir.

b) Aynı şekilde batıl inançlar da yansıtmadan ileri gelmektedir. Freud şöyle yazmıştır: "Dışsal (gerçek) rastlantılara inanıyorum, fakat içsel (ruhsal) rastlantılara inanmıyorum. Batıl inançları olan birindeyse bunun tersi söz konusudur... İlkin, benim içeride aradığım motivasyonu o dışarıya yansıtır; ikinci olarak, benim bir düşünceye bağladığım rastlantıyı, o bir olaydan yola çıkarak yorumlar. Onun saklı olarak düşündüğü şey, benim için bilinçdışı olana karşılık gelir. Batıl inançları olan kişi, kendi rastlantısal eylemlerinin motivasyonu hakkında hiçbir şey bilmediği, fakat bu motivasyon kendisini onun kabulüne dayatmaya çalıştığı için, bu motivasyonun yerini değiştirmek ve onu dış dünyada konumlandırmak zorundadır... Aslında mitolojik dünya görüşünün, büyük ölçüde... *dış dünyaya yansıtılmış bir psikolojiden ibaret olduğunu düşünüyorum*..."

Bu metin, *yansıtma* sözcüğünün iki anlamı arasındaki bağlantıyı gösterir ve yansıtmanın özünü yer değiştirmeyle açıklar. Yansıtma, bilinçdışı duygunun nesnesinin yerini değiştirerek içeriğini muhafaza eder.

Yansıtma, tıpkı arzunun düşlerdeki varsanısal doyumu ya da psikanalitik aktarım gibi "birincil" bir ruhsal süreçtir. Birincil ruhsal süreçler haz ilkesine boyun eğer ve algıların özdeşliğini kurmayı amaçlarlar: yani ruhsal aygıt, doyum deneyiminin bir kez bağlandığı nesneyi yeniden bulmaya çalışır (haz ilkesi). Buna karşılık ikincil süreçler, düşüncelerin ve sözcüklerin özdeşliğini amaç edinir (özdeşlik ve gerçeklik ilkeleri) ve mantıksal düşünce ve davranışı inşa ederler; birincil süreçlere bağlı kalıcı bozulmalardan uzak durabilmek için çok büyük bir çaba sarfetmeleri gerekir.

Freud, *Totem ve Tabu*'da (1912-1913) bu düşüncelere daha kapsamlı bir açıklama getirmiştir: ilkel insanlarda, çocuklarda ve nevrotiklerde gözlediğimiz animizm, büyüsel düşünce ve düşüncenin tümgüçlülüğü, birincil ruhsal süreçlerin dış dünyaya yansıtılmasının bir sonucudurlar. Freud'un, sanatsal yaratının sanatçının kendi eseri üzerine bir yansıması olduğuna dair sezgisi de buradan doğmaktadır.

4. Projektif Test Durumu

1. Projektif test durumunun özellikleri

a) Projektif durum ve psikanalitik durum. Projektif test durumu, psikanalitik durumla arasındaki benzerlikler ve farklılıklardan yola çıkılarak tanımlanabilir.

Psikanalitik bir tedaviye dahil olan hasta serbestçe konuşmaya çağırılır; kendisine hiçbir başlangıç konusu ya da direktif verilmez; düşünceler, duyumlar, zihinsel imgeler, duygulanımlar bilinçte kendilerini gösterdikçe hasta bunları dile getirir. Ayrıca, önünde sınırsız bir zaman vardır: her seansın süresi aynı olsa da (yaklaşık kırk beş dakika), seans sayısı hakkında önceden verilmiş bir karar yoktur.

Projektif bir teste tabi tutulan kişi serbestlik açısından benzer bir durum içerisindedir; fakat süre için bu söylenemez. Bu durum ilave iki farklılığa neden olur: öncelikle bir malzemenin sunulması ve ardından bir anketin yapılması.

Testi alan kişi yanıtlarında tamamen serbesttir. Yönerge genellikle bu testin yetenek testlerinden farklılığı üzerinde durur (özellikle de kişi bunlardan bir tanesinden yeni geçmişse). Yetenek testlerinde sunulan malzeme, kişinin keşfetmesi gereken bilişsel türde gizil bir yapıya ve bir –ve genellikle de tek- doğru yanıta sahiptir. Buna karşılık projektif bir testte kişi, kendisine sunulan malzemeden ve önerilen etkinlik tipinden yola çıkarak istediği şeyi söylemekte ya da yapmakta serbesttir. Önceden belirlenmiş doğru ya da yanlış cevapların olmadığı kendisine söylenir; aklına gelen ilk düşünce doğrudur. Psikanalizde olduğu gibi, önemli olan kendiliğinden bilince gelen şeydir. Uzun zaman boyunca projektif malzemenin yapılandırılmamış ya da ancak belli belirsiz yapılandırılmış olduğunu ileri sürmekte biraz aceleci davranılmıştır. Oysa o zamandan beri bu malzemenin oldukça belirgin yapılar içerdiği, fakat bunların duygulanımsal ve düşlemsel doğada olduğu anlaşılmıştır (bkz. Örneğin Shentoub ve Debray'in TAT kartları, s.145, Dahan ve Cosnier'in Rorschach kartları, s.81, C. Chabert'in Rorschach kartları, s.77-79, üzerine çalışmaları). Gerçekten de kartlar, gizil içeriklerinin harekete geçirdiği tasarım ve duygulanımları uyandırmaya elverişlidirler.

Psikanalizden ayrılan taraf, bir projektif test için sınırlı sayıda, genellikle de tek bir seansa sahip olunmasıdır (Szondi'nin testinde bu sayı ondur): daha yukarıda kullandığımız "kısa süreli psikanalitik süreç" ifadesi de bundan ileri gelmektedir. Buna karşılık projektif bir testten geçme süresi genellikle sınırlandırılmamıştır, hatta kişi istediği kadar zamanı olduğu konusunda bilgilendirilebilir. O halde ifade ve zaman serbestliği, psikanalitik tedavi ile projektif test uygulamasının ortak iki ilkesini oluşturmaktadır. Fakat bu iki ilke farklı şekillerde belirlenir. Bir projektif testte her şey tek bir seansta (ya da çok az sayıda seansta) olup bittiğinden, kişinin "serbest çağrışımları" harekete geçirilmelidir. Kişiye bu çağrışımları başlatacak bir malzeme sunmanın gerekliliği de buradan doğar. Malzeme olabildiğince şekilsiz ve muğlaktır: mürekkep lekeleri, belirsiz ses kayıtları, kabataslak çizimler, çok anlamlı sözcükler. Yönergeler kişiyi kendi arzusuna gönderirler: istediğiniz gibi bir ağaç, bir insan çizin;

renkli kartonları ya da bir yapı oyununun parçalarını istediğiniz gibi yerleştirin; fotoğraflar arasından hoşunuza gidenleri ve gitmeyenleri seçin.

Buna eşit bir diğer gereklilik de, test bitiminde, kişiyi az önce verdiği yanıtları üretmeye iten kişisel ruhsal dinamiği doğal haliyle yakalamak amacıyla anket yapmaktır.

Psikanalitik durumda olduğu gibi, kişiye en büyük serbestliği tanıyan yönerge, onun için aynı zamanda bir zorlamadır da. Serbest olmaya, ya da başka deyişle kendi kendini açığa vurmaya zorlanır. Arzularını gerçekleştirmekte *dışsal olarak* serbest olmak değilse, serbest olmanın ne anlamı vardır? Fakat bu düşünce aynı anda kişide *içsel olarak* yasaklanmış arzuların su yüzüne çıkması karşısında bir kaygıya, olabilecekler karşısında bir baş dönmesine, serbestlik korkusuna yol açar. Bu durumun zorluğu psikanalizde iki temel kural aracılığıyla açıklanır: es geçmeme kuralı (kişi, aklına gelen ruhsal malzeme arasında iradi seçim yapmamaya çalışmakla sorumludur) ve yoksunluk kuralı (kişi, arzularını psikanaliste bunları onunla gerçekleştirmeye yeltenmeden söylemeye çalışmakla sorumludur). Bu iki kural projektif durumda da üstü kapalı şekilde bulunmaktadır. Örneğin Rorschach testinde yönerge, teste tabi tutulan kişiden mürekkep lekelerinde "görebildiği *herşeyi* söylemesini" talep eder; bu non-omission kuralına karşılık gelir. Üstelik anket kısmı, test sırasında dile getirilmeden kalan yanıtları sonradan toplama olanağı vermektedir. Yoksunluk kuralı ise genellikle sadece sezdirilir: teste alınan kişi kendisinden beklenileni yerine getirmek durumundadır, yani yalnızca düşündüğü ya da hissettiği şeyi anlatır, çizer ya da inşa eder; bundan açıkça uzaklaşırsa yeniden test durumuna dönmesi sağlanır. Testör ise engelleyicidir; kişiyi arzusunu ortaya koymaya zorlar ama bunun sorumluluğunu üstlenmeyi reddeder. Testör, psikanaliste özgü duyarlı yansızlık tutumunu benimser; teste alınan kişi ve testör arasında az ya da çok belirgin ve kısa süreli bir aktarım ilişkisi oluşmaya başlar. Bu ilişki, olumlu ya da olumsuz oluşuna bağlı olarak kişiyi üretmeye ya da duraksamaya iter ve bazı yanıtların içeriğine temel oluşturur. Psikanalitik tedaviyle farkı, kişiye sunulan malzemenin testör ve teste alınan kişi arasında bir aracılık işlevi görmesindedir. Kişi, arzusunu psikologa yalnızca dolaylı olarak açıklar; onunla sunulan malzemenin işlenmesi aracılığıyla konuşur. Teste alınan kişi, aktarımla ilişkili olarak psikanalizdeki hastaya göre daha serbesttir: hızlı ve yoğun şekilde, fakat kısa bir süre için bağlanır; test biter bitmez ayrılabileceği için kendisini daha rahat hisseder. Böyle olması da daha iyidir; ağır ve kalıcı bir biçimde kurulan bir aktarım, bunu aydınlatmayı olası kılan uzun ve aralıksız bir çalışma yoksa ilgilenilen kişi için faydasız, can sıkıcı, hatta zararlı olurdu. Projektif testi, kişiyi psikoterapiye almadan önce psikoterapistin kendisinin uyguladığı istisnai durumlar haricinde, testör, test uyguladığı kişiye, onunla sürekli bir biçimde ilgilenmeyeceğini üstü kapalı olarak bildirir;

bir yandan durumun serbestliği test edilen kişide arzular uyandırırken, bu arzulara karşı engellemeyi ortaya çıkaran da budur.

Psikanalitik ve projektif yöntemler arasındaki bir diğer farkı da not düşelim. Hasta genel olarak uzanmış vaziyetteyken, teste alınan kişi genellikle oturmaktadır. Şu halde, bedenin uzamdaki konumuna bağlı olan ruhsal gerileme psikanalizde daha şiddetlidir. Uzamla ilişkili olan bu farklılık, süreyle ilişkili olan farklılıkla aynı kapıya çıkar: test edilen kişi, bilinçdışına kısa bir dalışa davet edilir; hızla kendini toparlaması için gerekli yollar açık bırakılır.

b) Projektif durumun özgüllüğü. Klinisyenler uzun zamandan beri projektif durumu hazırlayan belli başlı öğeleri ortaya koymaya, analitik çerçeveye benzer şekilde projektif "çerçeve"yi tanımlamaya çalışmaktadırlar.

Tüm projektif testlerin ortak noktaları, sunulan malzemenin özgül niteliği –hem elle tutulur hem de muğlak oluşu-, bu malzemeden hareketle sözel çağrışımların beklenmesi ve son olarak, bir aracı nesne olan testin varlığında, kişi ile testi yapan kimse arasında özgün bir ilişki alanının kurulmasıdır.

Yönerge, teste ve klinisyene göre değişiklikler gösterse de, genel olarak *gördüklerinden hareketle tasarlamak* şeklindeki temel komutu tekrarlar; bu komut, hem algısal etkinliklerin hem de projektif etkinliklerin hareketini başlatmaya elverişlidir. Projektif testler böylelikle gerçekle olan ilişkinin niteliğini ve aynı zamanda ruhsal gerçekliğin kişinin düşünce sistemiyle olan bütünlüğünü sınamaktadır. Kişi kendini dışsal ve içsel baskıların gerekleriyle karşı karşıya bulduğu bu durumda, bize, aynı anda hem iç dünyasıyla hem de çevresiyle baş etmek için kendini nasıl ve ne ölçüde ayarladığını gösterecektir. İmgesele, düşlemlere ve duygulanımlara olabildiğince yer vererek gerçeklik tarafından dayatılan sınırlara uymak söz konusu olduğuna göre, bu zaten yaşamın kendine özgü bir durumdur.

Aynı anda hem malzemenin gerçekliğine bağlı kalınmasını, hem de orada hiç gösterilmeyen imgeler ve senaryolar yaratılmasını istemeleri, bu yönergelerin paradoksal doğasının vurgulanmasına sebep olmuştur[2]. Fakat paradoks kavramına atfedilen anlam üzerinde anlaşmaya varılmalıdır. Palo Alto[3] okulunca tanımlanan paradoks kavramı buraya uygun değildir: bu görüşe göre projektif durum, hiçbir tatmin edici yanıt verme olanağı sunmadığı için paradoksal olarak değerlendirilebilirdi. Fakat durum bu değildir; bir yanıt ya da bir hikâye "yaratmak" şeklindeki öneri tam da beklenen çıkış yolunu verir.

Eğer ortada bir paradoks varsa bu daha ziyade kelimenin Winnicottçu anlamında, geçiş nesnesinin keşfini olanaklı kılan çift yönlü (içsel/dışsal, düşlemsel/algısal) aidiyet anlamında alınmalıdır: projektif durumun,

[2] V. Shentoub, TAT, test de créativité, *Psychol. franç.*, 1981, 26 (I), 66-70.

[3] Watzlawick, *Pour une logique de la communication*, trad. franç., Paris, Seuil, 1972.

geçiş olgularına benzer türden etkinlikler uyandırmaya elverişli olduğunu düşünebiliriz. Onlar gibi projektif test de çift yönlü bir işleyiş biçimini gerektirmektedir: gerçeği referans alma, imgesele başvurma. Kartların üzerinde yer alan nesneler, sıradan, gerçeğe yakın biçimler olarak saptanır ve aynı anda, öznel yananlamları ve yanılsama alanına aidiyetleri kişi tarafından kabul edilen bir tasarım ve duygulanımlar sisteminin, yani düşlemsel bir senaryonun dayanağı olarak yatırımı üzerlerine çekerler.

Bununla birlikte, projektif durum, ne kadar çekici olursa olsun bu tek kuramsal bakış açısıyla anlaşılamaz: gerçekten de test nesneleri, nesnel olarak bakıldığında, geçiş nesnesi olarak kullanılan bazı gerçek nesneler gibi anlamdan yoksun değildirler.

Malzemenin -gizil içeriğe göre analiz edilen- örtük anlamları; özellikle de tematik testlerde, bireyin gelişimini ve yaşamını belirleyen temel çatışmaları, yazarın kuramsal modeline göre (örneğin TAT, CAT ve PN için psikanalitik model) açıklama ve sınama niyetinden doğmuşlardır. Resimler, kişiye, kendi sıkıntılarına ve imkânlarına uygun olarak uyum sağlasın ya da uzaklaşsın diye sunulan modellerdir.

Rorschach'da ise belli bir biçim yoktur; çatışmalara yapılan çağrı burada tematik testlerdeki kadar önceden belirlenmiş değildir. Çağrışım sahası çok çeşitli düzlemlere açıktır; öyle ki bir sorunsalın diğerine göre ayrıcalıklı olduğunu düşünemeyiz. Fakat Rorschach'nın, kuvvetli biçimde bedene ilişkin tasarım ve duygulanımlar uyandırdığı varsayımı genel olarak doğrulanmıştır; bu da kendi yapısından, yani bir eksen etrafında düzenlenmiş simetriden ileri gelmektedir.

Sonuç olarak projektif testler, bir kişinin geçiş alanında yer alma ve zihinsel sahnede temsil edilebilecek bir tasarım ve duygulanımlar sistemi içinde işlev gösterme kapasitelerini değerlendirmeyi sağlayan ipuçlarına varmadan önce, test olarak kendi görevlerini yerini getirirler: Değişkenleri tanımlanmış durumlar önerirler; araştırma nesneleri kişinin tepkisi ve yönergeye karşılık vermek üzere keşfedeceği yollardır. Bunlar, onun ruhsal işleyişinin özel koşullarına tanıklık ederler.

2. Projektif test durumunun etkileri:

Malzemenin bilinçdışında yapılandırılması, yanıtlar ve zaman konusundaki serbestlik ve yönergelerin görece belirsizliği, projektif durumu nispeten "boş" bir durum haline getirmektedir; kişi, bu boşluğu, yetenekleri ve zekâsından çok kişiliğinin derin kaynaklarına başvurarak doldurmak durumundadır. Bu boş durum, teste tabi tutulan kişide psikolojik çatışmaları uyandırır, kaygı ve gerileme yaratır. Kaygı, bilinçdışı düşlemsel tasarımlarla ilişkilidir; bu tasarımlar kişinin yanıtlarının *içeriğinde* görünürken, benliğin kaygı ve düşlemlere karşı kullandığı savunma düzenekleri ise daha çok yanıtların *biçimsel* özelliklerinde kendilerini göste-

rirler. Örneğin Rorschach mürekkep lekesi testinde temel kaygının, testin belli kartlarına özgü simgesel anlamların sonradan uyandırdığı diğer kaygı türlerinden bağımsız olarak- nesne kaybı karşısında yaşanan ilk kaygı olduğu görülmektedir (bkz. Baer, s.55'de belirtilen eser). Buradan iki büyük yanıt kategorisi doğar: duyum, duygulanım, izlenim ve eğilimlerin benlik tarafından kontrol edildiği, yani "biçim"in baskın olduğu eklemlenmiş yanıtlar ve itki, heyecan ve düşlemsel tasarımın serbest bırakıldığı, yani biçimin dışındaki tayin edicilerin baskın olduğu eklemlenmemiş yanıtlar.

Psikanaliz, ruhsal gerilemeyi üç boyuta ayırır:

Biçimsel boyut: mantıksal ve kavramsal düşünceden imgesel düşünceye, biçimsel tasarımlandırmaya gerileme.

Kronolojik boyut: yetişkinlik halinden küçük çocukluğa gerileme, ya da kişi bir çocuksa, dürtüsel gelişimin önceki evrelerine gerileme.

Yerleşimsel boyut: benlikten altbenliğe gerileme. Benlik ruhsal aygıtın kontrolünü elinde tuttuğu sürece dürtü motor boşalımda çıkış bulur; eğer benlik kısa devre yaparsa motor boşalımın önü kesilir; duygulanım yükü motor kutuptan algısal kutba geri çekilir ve dürtü boşalımını varsanısal yol üzerinden sağlar (varsanı, düş, gündüz düşü, düşlem).

Genel olarak projektif durum, tıpkı psikanalitik durum gibi, ruhsal aygıtta, düşüncelerin özdeşliği ve gerçeklik ilkesi üzerine kurulu ikincil süreçlerden, algıların özdeşliği ve haz-hoşnutsuzluk ilkesi üzerine kurulu birincil süreçlere gerilemeye neden olur.

Projektif testin türüne göre, gerileme az ya da çok ortaya çıkabilir gibi görünmektedir. Fakat projektif testlerin karşılaştırılmasına dayanan bir araştırma, genelde olmadığı gibi bu konuda da yoktur. Bize göre ise, iki gerileme düzeyi ayırt edilmelidir.

V. Shentoub[4]'un kuramına göre, TAT'de hikâye oluşturma süreci şu seyri izler: önce görünür içerik algılanır; ardından resmin gizil içeriği ve tasarlamayı salık veren yönerge, gerilemeyi ve duygulanımlara bağlı bilinçdışı tasarımların ortaya çıkışını başlatır. Bu düzenlenmemiş tasarım-duygulanım karmaşası, dil yoluyla simgeleştirilmek üzere bilinçöncesi-bilinç düzeyinde fark edilecek ya da edilmeyecektir. Anlatılan hikâye, kişinin, bilinçli ve bilinçdışı gereklilikleri yerine getirmek için gerçekleştirdiği uzlaşmayı gösterir.

TAT'deki resimler yeterince açık şekilde çizilmiş sahneler gösterirler. Bir hikâye anlatmanın sözdizimsel [syntaxique] bir bağlantıyı zorunlu olarak içermesinin yanında, vurgu daha çok kişilerin ilişkiye sokulması (ilişkilerin çatışmasallaştırılması) üzerindedir –kişi bunu gerçekleştirmekle

[4] V. Shentoub ve N. Rausch de Traubenberg, Tests de projection de la personnalité, *Encycl. Med. Chir.*, 1982, 37190 A 10, 1-14.

yükümlüdür. Bir sahneleme istenir ve bunun için sabit göndermeler gerekiyorsa bile, ruhsal ve bedensel kimlik ilk elde tartışma konusu değildir.

Bu açıdan, TAT'nin yol açtığı gerileme düzeyinin Rorschach'daki kadar derin olmadığı söylenebilir: gerçekten de Rorschach, insan imgesinin net bir biçimlendirmesini vermez. Bu imge hemen, çok kuvvetli biçimde çağrıştırılır, fakat eldeki az yapılandırılmış verilerden hareketle, az çok örgütlenmiş tasarımları art arda yerleştirerek bu imgeyi kurmak gerekir.

Benlik, çocukta, önce annesiyle, sonra çevresindeki kişiler ve nesnelerle yaşanan ilişkide bedenini ve onun yeni gelişmeye başlayan işlevlerini kapsayan deneyimler esnasında oluşur. Çocuğun bu şekilde bedeni üzerinden kazandığı ilk kısmi tasarımlar, çocuk psikanalistlerinin bedensel ön-benlik dedikleri şeyi oluşturur. Bedensel ön-benlik başlangıçta parçalanmış beden düşlemlerinden kuruludur; narsisistik bütünlüğüne kavuşması ise, sözcük kazanımının ilk safhasına denk düşen ayna evresinde, çocuğun aynadaki imgesini kendisinin olarak tanımasıyla birlikte gerçekleşir. Çocukta belirmeye başlayan arzular, onun tarafından bedeninin çeşitli bölgelerine yerleştirilir (yani "yansıtılır"); böylece bu bölgeler haz bölgeleri, yani cinsel açıdan duyarlı bölgeler haline gelirler. Diğer taraftan düş, varsanı ya da hezeyan alanı, gerçekliğini yitirmiş bedenin tasarımlarıdır, yani sözdizimsel dilin egemenliğinin öncesine rastlayan, beden imgesinin arkaik biçimleridir. Bu tür testlerde gerileme oldukça derindir; testi alan kişiyi iç ve dışın, anne ve çocuğun, nesne ve öznenin farklılaşması sorununa geri götürür. Böylelikle, Rorschach'daki mürekkep lekeleri testi alan kişide hem dışsal nesneleri, hem de bedenin içini çağrıştırırlar. III. karttaki insan karakterinin bütün olarak tanınmasının önemi; biçimsel yaklaşımda dış çizgilere ve sınırlara verilen önem ve beden imgesinin yapılandırıcı desteği olarak ana simetri ekseninin önemi hep bundan ileri gelmektedir. Bedenin dikey ve yanal olmak üzere iki temel boyutu, kişiden boş bir sayfayı bir insan ya da bunun simgesel bir ikamesi olarak bir ağaç, ev ya da basit bir karalamayla doldurmasını istediğimiz testlerde, aynı şekilde ortaya sürülmektedir. Beden imgesinin bu ayırt edici boyutu köy testinde de; köyün inşasında, parçaların boş alanlara dağılımında ve köyün, üzerine kurulduğu kare masanın simetri eksenlerine göre konumunda yer bulur.

Beden imgesi kavramı, *Beden imgesi* (1968) adlı temel eseri Fransızca'ya da çevrilen Alman asıllı Amerikalı psikanalist Paul Schilder tarafından geliştirilmiştir. Bu kavram Fransa'da ilginç çalışmalara konu olmuştur; Gisele Pankow'un psikozda beden imgesi üzerine çalışmaları (G. Pankow, 1969) ve Sami-Ali'nin bütün şemaların şeması olarak beden üzerine yaptığı çalışmalar (eserleri ve makaleleri s.26 ve s.236'de belirtilmiştir) bunlardandır. Schilder yansıtmanın gerçekleşebileceği dört durum tanımlar: narsisizm (başkasında kendini bulmak); içsel ve dışsal algıların özdeşliği; iç-dış kutuplaşması; dünyanın, benliğin ya da benliğin bir bölümünün eşdeğeri olarak kurulması. Yansıtmayı, bastırılanın dış

dünyaya geri dönüşü olarak konumlandırır: bu nedenle, algı-bilinç sistemi tarafından gerçekliğe yapılan yatırımın bir bölümünün geri çekilmesi ve bu yatırımın bilinçdışı tarafından üstlenilmesiyle, ruhsal çatışmanın haz ilkesinin hizmetinde çözülmesi söz konusudur. Yansıtma böylece normal bir süreç olmakta ve ruhsal aygıtın ilkel bir işlevini üstlenmektedir: bu ilkel işlev, alt benlik ve gerçeklik arasındaki çatışmayı, düşüncelerin özdeşliği yerine algıların özdeşliğini sağlayarak çözmektir. Birleşik Devletler'de Fisher ve Cleveland'in çalışmaları (1958, 1970), Rorschach testinde bu açıdan temel öneme sahip iki değişken ortaya koymuştur: "müdahale" ve "engel"; yani kişinin duyumsadığı haliyle beden yüzeyinin, içinde kapsadıklarını tutma ve dışardan gelen zorlamalara direnme kapasitesi. Bu iki değişken Holtzman'ın testinde de ele alınmıştır. Günümüzde, projektif testlerde beden imgesi ve deri-benlik (Anzieu) üzerine yapılan çalışmalar ilginç ve umut verici bir saha oluşturmaktadır (bkz. 233-236).

5. Çeşitli Yansıtma Biçimleri

Dışavurum ve yansıtma kavramları arasındaki karışıklık giderilmelidir. Serbest çizim, serbest anlatı ve doğaçlama drama oyunu, kuşkusuz ki bunları uygulayan kişinin kişiliğini "dışavururlar". Sebep oldukları dışsallaştırma, terapötik (psikanalizdeki serbest çağrışımlar gibi) ya da pedagojik (etkin öğretim yöntemleri gibi) ya da estetik (bir sanat eserinin taslağı) bir etkiye sahip olabilir. Fakat bunların, kişi için standardize edilmiş bir durum ve psikolog açısından da bir değerlendirme niyeti taşıyan birer test olduklarını söyleyemeyiz. Bellak ve Symonds (Abt ve Bellak içinde, 1950) şunları ayrıştırmayı önerir:

kişinin hem yönergeler hem de önerilen malzeme açısından tamamen serbest olduğu *dışavurum* yöntemleri;

yanıtların serbest, fakat malzemenin tanımlanmış ve standardize edilmiş olduğu *projektif* yöntemler;

- tek bir doğru yanıtı olan ve malzemenin kesin bir açıklık gerektirdiği *psikometrik* testlerden oluşan uyum yöntemleri.

Ombredane (1952), projektif testlerde ortaya çıkan çeşitli yansıtma türlerini ayrıştırmıştır.

a) Ayna yansıtmasıyla kişi, kendisine ait olduğunu düşündüğü özellikleri başkasının imgesinde bulur. Bu yansıtma kökenini ayna evresinden, kendilik imgesi ve başkasının imgesinin ilkel ayrımlaşmamışlığından, tek kelimeyle söylemek gerekirse narsisizmden alır. Bu yansıtma türü, bildirme kipi üzerinden (örneğin cılız bir çocuk, bir serbest çizim değerlendirmesi sırasında, zayıflamış bir insan bedeni çizer) ya da istek kipi üzerinden (örneğin huysuz bir teyze tarafından yetiştirilmiş bir yetim, projektif bir testte, bir anne ve çocukları arasında geçen sevgi dolu bir sahne anlatır) gerçekleştirilir.

b) Katartik yansıtmada kişi, başkasının imgesine, kendi sahip olduğu ya da sahip olmak istediği özellikleri değil, sahip olmadığını –haksız yere- düşündüğü, kendisinin olarak görmeyi reddettiği özellikleri atfeder ve başkasının üzerine atarak bunlardan kurtulur (katarsis). Sayfa 15'de görüldüğü gibi bu, paranoyak hezeyanın düzeneğidir. Örneğin katı bir ahlaki vicdana sahip olan bir kişi, projektif bir testin belirsiz imgelerinde çiğ şiddet sahneleri görür.

c) Tamamlayıcı yansıtmada ise (Allport) kişi, başkalarına, kendininkileri haklı çıkaran duygu ve tutumlar atfeder. Böylece suça meyilli davranışları olan isyankâr bir genç, sert ve adaletsiz kişiler tasvir eder, çünkü başkaldırmak için başkalarının kendisine haksızlık ettiğini hissetmeye ihtiyacı vardır. Bu yansıtma, bildirme ve istek kiplerinin ikisini de kullanır.

Psikologlar, günlük uygulamalarında projektif testleri iki sınıfa ayırırlar:

a) TAT'nin örnek oluşturduğu *tematik* projektif testler, kişilikle ilgili anlamlı içerikleri açığa çıkarırlar: çatışmaların doğası, temel arzular, çevreye verilen tepkiler, kişinin geçmişindeki kilit noktalar gibi. Serbest ve tamamlamalı dramatik oyunlar, çizimler ya da anlatılar; tablo, fotoğraf ya da çeşitli doküman yorumlamaları böyledir. Ombredane'ın ayrımlarına uygun olarak kişi buraya olduğunu düşündüğü, olmak istediği, olmayı reddettiği, başkalarının ona karşı olduğu ya da olmaları gereken şeyleri yansıtabilir. Bu yolla, temel olarak kişide baskın olan motivasyon ağları, savunma düzenekleri, yani Cattell'in "benliğin dinamiği" dedikleri üzerine bilgi sahibi oluruz. Bu tür projektif testlerde şüphe ve hata payı, bu çeşitli motivasyonların etkisiyle ilgilidir: bunlar kişide olağan mı yoksa nadir görülen davranışlara mı kaynaklık etmektedir? Yoksa yalnızca bu davranışların gerçekleştirilmesinde sorun mu yaratmaktadırlar ya da tek yaptıkları içsel düşlemler üretmek midir?

b) Yapısal projektif testlerin ilk örneği Rorschach'dır. Bunlar, öncekiler gibi psikanalizdeki "dinamik" görüşe, eğilimler psikolojisindeki "temalara", davranışın "niçin"ine karşılık gelen kişideki canlı güçleri açığa çıkarmaya çalışmazlar. Bunlar daha çok kişinin kişilik sistemini, dengesini, dünyayı kavrayış tarzını, *Weltanschauung*'unu, "biçimler dünyası"nı temsil eden bir kesit elde ederler; burada altbenlik, benlik ve üstbenlik mercileri arasındaki iç ilişkiler söz konusudur (karş. psikanalizdeki "ekonomik" görüş, eğilimler psikolojisindeki "şemalar", davranışın "nasıl"ı). Buradaki şüphe ve hata payı kesitin temsil gücüyle ilgilidir: bu kesit iyi yerde, iyi zamanda mı elde edildi? Neleri ihmal ediyor?

Dilbilimsel kavramların projektif testlere uygulanması, bu iki projektif test sınıfı arasındaki ayrımı doğrulamaktadır: tematik testlerde görev (ileriki bölümde göreceğimiz gibi) dizimsel [syntagmatique] türde, yapısal testlerde ise dizisel [paradigmatique] türdedir.

Bu testlerden yalnızca bir tekiyle kişiliğin tamamının anlaşılabileceğini düşünmek tehlikelidir. Bir kişilik değerlendirmesi hazırlayan bir psikolog;

bir zekâ testi, klinik görüşme ve olası tamamlayıcı testlerden (bilgi, dikkat, yetenek, uzmanlık, lateralite vs.) sonra en az bir tematik, bir de yapısal teste başvurur.

6. Projektif Testlerin Psikodilbilimsel Bir Yorumuna Doğru

Dilbilimciler (de Saussure, Jakobson), dili iki eksene ayırmışlardır: dizisel işlev (kod) ve dizimsel işlev (mesaj). Birincisi bir seçim ve benzerlik yoluyla yerine geçirme işlevidir; zıt ve yakın anlamlı sözcükleri hesaba katarak söz dağarcığından bir sözcük seçmeyi sağlar. İkincisi ise mesajın bir araya getirilmesi ve düzenlenmesiyle ilgili bir işlevdir; konuşma zincirini zamansal boyutu içinde geliştirir; dilbilimsel uygunluk kurallarına göre sözcüklerin yan yana gelişlerini düzenler.

Aşağıdaki açıklamaları R. Gori'ye borçluyuz (bkz. Gori ve Beauvois, 1969-1970; Gori ve Poinso, 1970-1971).

Rorschach testinde kişinin görevi temel olarak diziseldir. Yapılandırılmamış bir malzemeyi deşifre etmeli, söz dağarcığından bir dizi [paradigme] ortaya çıkarmalıdır. Eğer kişi "Bir kelebek görüyorum" diyorsa, burada farklı sözcükleri bir araya getiren bir mesajdan tam olarak bahsedilemez. Çünkü "... görüyorum" sadece bir sunuş biçimidir. Yanıt olarak yalnızca "kelebek" alınır ve kodlanır. Testin doğasına yabancı açıklama biçimleri olan yorumların dışında, teste verilen yanıtlar genel olarak söz dağarcığından seçilen terimlerdir (isimler, sıfatlar). Testte, anlamsal [sémantique] analizdekine benzer şekilde, canlı ve cansız terimler arasında ayrım yapılır. Yalnız ikincil G ya da K yanıtları bir istisna oluşturur. Diyelim ki yanıt "Bir adam ve bir kadın kilisede yemin ediyorlar" olsun. Bu dizimsel bir yanıttır, çünkü burada öğelerin bir araya getirilmesi, kişilerin ilişkiye sokulması söz konusudur. Fakat dizimsel boyut ikincildir. Birincil ve temel olan ise çeşitli öğelerin deşifre edilmesidir; yanıtın türünü (tayin edicisini) ve niteliğini (+ ya da –) belirleyecek olan budur. Yanıtın değeri bulunan diziye bağlıdır: lokalizasyon, kişinin isimlendirmek zorunda olduğu bir gönderge [référent], bir 'şey' teşkil eder. İkincil G ya da K yanıtları, doğal olarak kişide "üst" düzey bir entelektüel ve duygulanımsal enerjiye işaret ederler: malzemenin yapılandırılmamışlığına rağmen kişi yalnızca testte ondan beklenen olağan görevi gerçekleştirmekle, yani öğeleri deşifre etmekle kalmamış (bir adam, bir kadın, bir kilise), aynı zamanda testte özgün bir tutum oluşturacak şekilde bir de mesaj (yemin etme etrafında düzenlenen) ortaya koymuştur. Rorschach'da kinestezi* yanıtları, bir dizinin bir dizimle [syntagme] ikamesini gerçekleştirecek ve Jakobson'un 'dilin şiirsel işlevi'dediği şeyi yerine getirecektir.

* Bedenin hareketiyle ilişkili duyumların bütünü. (ç.n.)

Bir dizi, Rorschach'da ya da bir dilin kullanılagelen sözcük dağarcığında yüksek sıklıkta ortaya çıkıyorsa, banaldir. Eğer göndergeyi "doğru şekilde" simgeliyorsa, F + dır.

TAT'nin malzemesi, Rorschach'nın malzemesine oranla daha açık şekilde yapılandırılmıştır. Resimler, kişilerin neredeyse tamamı tarafından hemen algılanabilir öğeler –bunlar da genellikle insanlardır- içermektedir. Şu halde I. kartta herkes bir erkek çocuk ve bir keman görmektedir. Burada tek istisnayı psikotikler oluşturur; onların hatalı algıları dizisel işlevde bir bozulma açığa çıkarır; dizileri karıştırır, böylece I. kartta keman yerine, çocuğun kendisini öldürdüğü bir silah görebilirler.

TAT'deki yönergeler dizimsel görev üzerinde dururlar: kişi, her bir resimde verilen söz dağarcığı öğeleriyle birlikte, bir hikâye oluşturmaya, yani bir mesaj yapılandırmaya çağrılır. TAT'nin yorumlanması, kahramanların eylemini anlatan fiil üzerine vurgu yapar. Ayrıca Rorschach'nın tersine TAT'nin gövde metinleri yalnızca sözlüksel sözcükleri (isimler, sıfatlar, fiiller) değil, dilbilgisel sözcükleri de içerir. Hatta bazı TAT kuramcıları yorumlama sistemlerini bu sonuncular üzerine kurmuştur.

Nevrotik kişilikler özellikle dizimsel işlevdeki bozulmayla tanınırlar: çoklu temalar, bir sonun olmayışı, hikâyenin kötü yapılandırılması gibi.

Okuyucu ilerleyen bölümlerde bu konu hakkında başka bilgiler bulacaktır: Jung'un testi üzerine (s.31), Rorschach testi üzerine (s.44 ve 79-82), köy testi üzerine (s.179).

Kaynakça

Fisher S., Cleveland S. E., *Body image and personality*, Princeton, 1958.

Fisher S., *Body experience in fantasy and behavior*, New York, Appleton Century, 1970.

Freud S. (1911), Remarques psychanalytiques sur l'autobiographie d'un cas de paranoia (Le Président Schreber), *Cinq psychanalyses*, Paris, PUF, 1973, p. 263-324.

Freud S. (1922), Sur quelques mécanismes communs à la paranoia et à l'homosexualité, in *Névrose, psychose et perversion*, Paris, PUF, 1981.

Laplanche J., Pontalis J.-B., *Vocabulaire de psychanalyse* (article Projection), Presses Universitaires de France, 1967.

Ombredane A., Distinction et mise en place des aspects de la projection, *Bull. Psychol.*, 1962, 6, numéro spécial, 55-62; repris in *L'exploration de la mentalité des Noirs: Le Congo TAT*, Presses Universitaires de France, 1969.

Pankow G., *L'homme et sa psychose*, Aubier-Montaigne, 1969.

Sami-Ali M., *De la projection, une étude psychanalytique*, Payot, 1970.

— *L'espace imaginaire*, Gallimard, 1974.

Schilder P., *L'image du corps*, éd. orig. américc., 1950; trad. franç., Gallimard, 1968.

Winnicott D. W., *Jeu et réalité, l'espace potentiel*, trad. franç., Paris, Gallimard, 1975.

Bölüm II

JUNG'UN TESTİ

1. Tarihçe

Zürih'te Burghölzi'nin ünlü psikiyatri kliniğinde asistan olan genç doktor Carl G. Jung, 1904 yılında Riklin'le birlikte, bugün bize geçmişteki ilk projektif test gibi görünen bir sözcük çağrışımı testi geliştirir. Bu tarih, Binet ve Simon'un Fransa'da zekâ ölçeklerinin ilk formunu yayımlamasından bir yıl öncedir. Jung'un adı henüz duyulmamıştır. Gizliciliğe* olan ilgisi nedeniyle (1902'de bu konu üzerine bir eser yayımlamıştır), Freud'un önce *Düşlerin Yorumu*'na (1900), sonra diğer yayınlarına ilgi duyar. Ne var ki ona yazması 1906 yılını bulacaktır. 1907 yılında Zürih'te İsviçre Psikanaliz Kurumu'nun ilk adımı olan Freud Kurumu'nu kurar. 1910 yılında, kuruluşu sırasında Uluslararası Psikanaliz Birliği'nin başkanlığını yapar. Fakat anlaşmazlıkların ortaya çıkışı gecikmez ve Jung, 1913 ekiminde Freud'la yollarını ayırır. Böylece, Freud'dan farklılaşmak için kendisinin adlandırdığı analitik psikolojiyi geliştirir.

Sözcük çağrışımı testi üçlü bir etkilenmenin sonucu ortaya çıkmıştır: eski çağrışımcı psikoloji, yeni doğmakta olan psikanaliz ve Burghölzi okulunun başındaki Eugene Bleuler tarafından yeniden gözden geçirilip düzeltilen psikiyatrik sınıflandırma.

Jung için testi, 18. yüzyılın İngiliz ve İskoç empiristlerinden itibaren akademik psikolojinin temelini oluşturan çağrışımcı psikolojiden doğmuştur. Çağrışımcılık, zihinsel yaşamı açıklamak için düşüncelerin çağrışımından hareket ediyor ve bu çağrışımların kurallarını bildiriyordu. Sözcük çağrışımlarının kendisi üzerine çalışma fikri ilk kez 1885 yılında İngiliz psikolog Galton'un aklına gelmiştir (bu çalışma olasılıkla Freud'u etkilemiştir). Galton, sözcük çağrışımlarının ne keyfi ne de sınırsız olduklarını, az sayıda ortaya çıktıklarını, kendilerini açıklıkla bilince dayattıklarını ve çoğunlukla çocukluk ya da gençlik anılarıyla ilişkili olduklarını keşfetmiştir. Bu sorun daha sonra, zihinsel yetiler öğretisine göre psikiyatrik sınıflandırmayı kuran Kraepelin tarafından yeniden ele alınmış ve Bleuler ile Jung'a kadar ulaşmıştır.

Freud'un 1901 ve 1904 yılları arasında makaleler halinde yayımlanan *Günlük yaşamın psikopatolojisi*'ni okumak Jung'a, sözcük çağrışımlarını,

---

* Gizlicilik (occultisme): telepati, geleceği/geçmişi görme, büyü, astroloji vb. gibi, bilimsel terimlerle açıklanamayan normaldışı, mistik, gizli olgularla veya güçlerle ilgili bilgi savlarına dayanan kuramlar ve uygulamalar için kullanılan genel ad. (ç.n.)

bunları kişinin en özel, hatta bilinçdışı sıkıntılarına, ilgi merkezlerine, yaşamsal tutumlarına bağlayarak yorumlama fikrini vermiştir. Üstelik Freud dil sürçmelerinde, anlamı belirsiz cümlelerde, nükteli sözlerde ve eksik eylemlerde keşfettiği kesinti, çarpıtma, tıkanma ve yabancı öğelerin işe karışması olgularıyla ilgili örnekleri çoğaltmıştır. Jung buradan ikinci bir fikir çıkarır: çağrışım zincirinin bozulması, bilinçdışı bir "tema"nın ya da bir "gizil düşünce"nin bilinçli düşünce ve iradeye müdahalesinin temel bir belirtisidir.

Üçüncü olarak Kraepelin'in öğrencisi olan Bleuler'in etkisinden bahsedilebilir. Kraepelin iki temel akıl hastalığı türü ileri sürmüş (manik depresif delilik ve demans prekoks) ve "hastanın, onu çevreleyen gerçekliğe göre varoluş tarzı"nı değerlendirmenin önemi üzerinde durmuştu. Bleuler, geleneksel varsanı ve hezeyan semptomlarını ikinci plana atarak, demans prekoksun temel semptomunu "gerçeklikle yaşamsal bağın kopması" ya da "otizm" olarak belirlemiştir. Bu temel semptomu hebefrenide, parafrenide ve katatonide buluyor ve buna *şizofreni* adını veriyordu. Jung buradan hareketle, normal bir bireyin gerçeklik karşısındaki iki önemli tutumunu karşı karşıya getirmeyi düşündü: içedönüklük ve dışadönüklük. Bunların her biri, akıl hastalığının iki türünden birinde doruk noktasındadır.

2. Malzeme ve Yönergeler

Özgün test 100 er kelimelik 4 listeden oluşur (bkz. s.29'daki tablo bunlardan iki tanesini göstermektedir).

Kişinin karşısında bir sözcük okunur (uyarıcı sözcük) ve yanıt olarak aklına gelen ilk sözcüğü mümkün olan en hızlı şekilde söylemesi beklenir (sonuç sözcük). Testör, sonuç sözcük ve uyarıcı sözcük ile yanıt arasında geçen süreyi not eder (saniye olarak); bu tepki zamanıdır. Testin sonunda bir ikinci test uygulanır; uyarıcı sözcükler yeniden okunur ve kişinin yanıtlarını hatırlayıp hatırlamadığına bakılır; bu da anket kısmıdır.

3. Yorumlama

Yorumlama iki unsuru konu alır:

a) Kişinin karakterbilimsel tipi. Jung uyarıcı ve sonuç sözcükler arasındaki ilişki türlerini (mantıksal, dilbilgisel, fonetik) analiz ettikten sonra, yukarıdaki iki temel psikolojik tiple eşleşen iki çağrışım biçimi tanımlamaya girişmiştir. Dışadönük (dış dünyaya dönük) kişi, uyarıcı sözcüğün özellikle nesnel anlamına tepki verir, bu somut tiptir. İçedönük (kendine dönük) kişi ise uyarıcı sözcüğün öznel tınısına duyarlıdır; bu da benmerkezci tiptir.

Sözcük Çağrışımı Testi

Jung'un Listesi, I

1 kafa
2 yeşil
3 su
4 batırmak
5 melek
6 uzun
7 gemi
8 toplamak
9 yün
10 hoş
11 masa
12 sormak
13 devlet
14 inatçı
15 fidan
16 dans etmek
17 göl
18 hasta
19 gurur
20 pişirmek
21 mürekkep
22 kötü yürekli
23 iğne
24 yüzmek
25 yolculuk
26 mavi
27 ekmek
28 cezalandırmak
29 lamba
30 zengin
31 ağaç
32 şarkı söylemek
33 acıma
34 sarı
35 dağ
36 ölmek
37 tuz
38 yeni
39 alışkanlıklar
40 çıkmak
41 ara bölme
42 hayvan
43 defter
44 hor görmek
45 diş
46 doğru
47 alışveriş
48 unutmak
49 trampet
50 özgür
51 araba
52 yemek yemek
53 saygısızlık
54 hızlı
55 baca
56 zevk almak
57 çoban
58 kolay
59 boyun
60 arzu etmek
61 taş
62 yüce
63 ipucu
64 sevmek
65 kiremit
66 yumuşak
67 cimrilik
68 aramak
69 tavan
70 iyi
71 yaprak
72 acımak
73 gar
74 sert
75 güven
76 satın almak
77 mahzen
78 faydalı
79 orman
80 anlamak
81 ödev
82 vermek
83 kanepe
84 sağır
85 onur
86 ödemek
87 yılan
88 son
89 aşk
90 getirmek
91 restoran
92 kibar
93 asker
94 yazmak
95 ayna
96 dolu
97 neden
98 cezalandırmak
99 kemik
100 güzel

Jung'un Listesi, II

1 kömür
2 ılımlı
3 şarkı
4 tasarlamak
5 acı
6 tembel
7 ay
8 gülmek
9 kahve
10 geniş
11 hava
12 taşımak
13 tabak
14 yorgun
15 niyet
16 uçmak
17 göz
18 güçlü
19 meyve
20 yaratmak
21 örtü
22 alçakgönüllü
23 taban
24 ıslık çalmak
25 amaç
26 sıcak
27 el
28 uyandırmak
29 elma
30 kötü
31 ağız
32 gerçekten
33 yatak
34 saygıdeğer
35 tehlike
36 ziyaret etmek
37 işçi
38 yüksek
39 bacak
40 karıştırmak
41 yol
42 yuvarlak
43 kan
44 ele vermek
45 önlem
46 neşeli
47 halk
48 hissetmek
49 kitap
50 haksız
51 kurbağa
52 ayrılmak
53 açlık
54 beyaz
55 çocuklar
56 dikkatli
57 kalem
58 üzgün
59 erik
60 evlenmek
61 ev
62 sevgili
63 bardak
64 tartışmak
65 keçi
66 büyük
67 havuç
68 resim yapmak
69 parça
70 eski
71 çiçek
72 vurmak
73 kutu
75 aile
76 yıkamak
77 inek
78 yabancı
79 mutluluk
80 yalan söylemek
81 dürüstlük
82 dar
83 erkek kardeş
84 zarar vermek
85 leylek
86 yanlış
87 kaygı
88 öpmek
89 ateş
90 kirli
91 kapı
92 seçmek
93 ot
94 sakin
95 alay etmek
96 uyumak
97 ay
98 pamuk
99 köpek
100 sepet

Her bir çağrışımın hangi kategoriye girdiği not edilir; bunların hepsi birlikte kişinin ait olduğu tipi gösterir. Okuyucu son bölümde bu kavramlar üzerine daha ayrıntılı bir inceleme bulacaktır (s.231).

b) Nevroz tanısı ya da "komplekslerin saptanması". Freud kullandıktan sonra oldukça popüler hale gelen "kompleks" terimi yine Jung'un bir keşfidir. Jung bu terimle, güçlü duygulanımsal etkenlere bağlanmış bireysel tasarımları, başka deyişle kişiliğin hassas noktalarını ya da nevrotik çekirdeklerini kastediyordu. Sözcük çağrışımı testi, "kompleks"leri bulup çıkarmada eksiksiz bir araçtır. Örneğin saldırgan itkilerini kontrol etmekte sorun yaşayan bir kişi düşünelim. Uyarıcı sözcük, saldırgan kompleksle ilişkili bir sonuç sözcükle kendiliğinden bağlantılı olduğunda (örneğin "boğaz" sözcüğü "sıkmak" sözcüğünü çağrıştırır) ya da kendisi bu kompleksi harekete geçirecek bir duygulanımsal yüke sahip olduğunda (örneğin "saygısızlık" sözcüğü), kişi sonuç sözcüğü fazlaca çiğ kaçacağı için engellemeye çalışacak, fakat saldırgan heyecan kişiyi ele geçirecek ve kişinin aklına sıradan hiçbir sözcük gelmeyecektir. Kişi kendini tıkanmış bulacaktır (Sonradan Rorschach da mürekkep lekesi testinde benzer bir tepki betimlemiştir; "şok" yanıtlar). Öyleyse yanıtların ritminde ve türünde meydana gelen düzensizliklerin ortaya çıkarılması önemlidir.

Tepki zamanının uzaması ve yeniden üretme aşamasında bir sözcüğün unutulması ya da en azından anımsanmasında güçlük yaşanması, komplekslerin iki temel belirtisidir. Jung başka belirtilerden de bahsetmiştir: yanıt olarak birden fazla sözcüğün verilmesi; uyarıcı sözcüğün tekrarlanması; uyarıcı sözcüğün anlaşılmaması; sonuç sözcüğün olmayışı; uyarıcı sözcüğün yabancı bir dile çevrilmesi; nadir rastlanan ya da tuhaf bir sözcükle yanıt verilmesi; kişisel göndermeler; takıntılı tekrar. Kompleksin doğası da uyarıcı sözcüklerden ve bozuk yanıtlardan hareketle çıkarsanabilmektedir.

4. Değişik Türler

Sözcük çağrışımı testi çeşitli yazarlar tarafından birçok değişikliğe uğratılmıştır. İlk listedeki sözcükler duygulanımsal açıdan fazla yüklü bulunduğu için, başta Jung'un kendisi olmak üzere yazarlar farklı uyarıcı sözcük listeleri hazırlamışlardır. Ayrıca belirli bir amaca yönelik olan sözcük listeleri düzenlenmiştir: psikoseksüel alandaki çatışmaların araştırılması; endüstriyel kadro seçimi gibi. Komplekslerin saptanması, her bir yanıta psiko-galvanik refleksin eklenmesiyle güçlendirilmiştir: belirgin bir sapma, sözcüğün duygulanımsal yüküne bir diğer kanıt oluşturmaktadır (fikir olarak Jung'a ait olan Binswanger yöntemi); fakat bu yöntem kısmen psiko-galvanik refleksin kullanımındaki teknik zorluklar nedeniyle tutarsız sonuçlar vermiştir. Luria yönteminde (1932) kişiden sözel yanıtını verirken aynı anda sağ elinin parmaklarıyla bir düğmeye basması

istenir; bu düğmedeki basınç Marey'in manometresi aracılığıyla kaydedilmektedir. Eş zamanlı olarak, kişiden basıncını sabit tutmasını istediğimiz bir diğer düğmeyi tutmakta olan sol elin istemsiz hareketleri de kaydedilmektedir; bu hareketler, son yanıt lehine ketlenen sözel yanıtların kanıtıdır. Buradan hareketle, testin, heyecanların fizyolojik dışavurumuyla ilgili bir ya da birçok diğer kayıtla ilişkilendirilerek (solunum, dolaşım), adli tıp ve yargı süreciyle ilgili uygulamalarda "yalan makinesi" olarak kullanımına geçilmiştir.

Jung'un hazırladığı özgün test, doktorun hastayı muayenesini kolaylaştırmaya yönelik basit bir klinik araçtır; doktora görüşmede kendiliğinden ortaya çıkmayan çatışmaların bir ilk değerlendirmesini verir, hastayı da kendi içindeki bilinçdışı eğilimlerin varlığını tanımaya zorlar. Bu, örneklemesi yapılmış ve geçerliliği sağlanmış bir test değildir. Kent ve Rosanoff (1910) bu geçerlilik kazandırma işlemini gerçekleştirmişlerdir; yalnızca 100 sözcükten oluşan bir liste hazırlayıp –bunlar da Jung'un sözcüklerine göre duygulanım yükü daha az olan sözcüklerdir- bu listeyi normal bin kişiye uygulamış ve "alışıldık" ya da normal yanıtların bir listesini çıkarmışlardır (karş. Rorschach'daki banal yanıtlar). Bu listeyle karşılaştırıldığında akıl hastalarının testlerinde "öznel" yanıtların yüzdesinin yüksek olduğu bulunmuştur. Buradan hareketle, bu testte, belli herhangi bir ruhsal belirti kümesine özgü olağandışı yanıtların ve tepkilerin neler olduğunu araştırmak olanaklı hale gelmiştir. Aynı şekilde bir başka yorumlama tarzı daha geliştirilmiştir ki bu da kişinin verdiği yanıtların simgesel anlamının psikanalitik açıdan yorumlanmasıdır. Jung'un testi günümüzde Rorschach testinin yanında tamamlayıcı olarak, özellikle de endüstriyel kadro seçiminde sıkça kullanılmayı sürdürmektedir.

5. Kuramsal Sorunlar

Bleuler, Jung'un eserine yazdığı *Önsöz*de testin kuramını şöyle özetlemiştir: "Çağrışımsal etkinlik; geçmişi ve şimdisi, deneyimleri ve eğilimleriyle tüm bir ruhsallığın aynasıdır. Böylece bütün ruhsal süreçlerin bir dizinidir; insanı bütünüyle tanımak için tek yapmamız gereken de onu deşifre etmektir." Genel olarak projektif kuram budur.

Rapaport bundan on beş sene önce daha belirli bir kuram öne sürmüştür. Bu kuram; hafızanın dinamik örgütlenmesini, motivasyon ve bastırmaların anılar, anıların çarpıtılması ve unutulması üzerine etkilerini, kişiye testin yönergesinin gerektirdiği tutumu sürdürme olanağı veren benliğin gücünü, kavram oluşumuyla ve bunun önceden kestirilmesiyle (duygulanımsal yansızlığa bağlı olan bir kavramsal düzenleme) ilgili düzenekleri konu alıyordu. Bu bakış açısına göre Jung'un testini bir sözcük çağrışımı testi olarak değerlendirmek onu kısırlaştırmaktır. Bu daha çok bir "tamamlama" testidir (karş. bu tür testler, s.145-157).

Psikodilbilimdeki gelişmeler kuşkusuz bu testin kuramının yeniden ele alınmasına yol açacaktır. Noizet ve Pichevin[1]'in bir araştırması bu yolu açmıştır. Bu araştırmacıların benimsediği dilbilimsel bakış açısına göre, sonuç sözcük ve uyarıcı sözcük arasındaki ilişki dizimsel ya da dizisel türden olabilir. İlk durumda sonuç sözcük, uyarıcı sözcük ile birlikte, çeşitli öğelerin anlamsal açıdan bitişik olduğu anlatısal bir önerme oluşturmayı amaçlar (örneğin *köpek* sözcüğü, *havlama*yı çağrıştırır). İkinci durumda ise sonuç sözcük uyarıcı sözcüğün bir eşdeğeridir; yani onunla anlamsal açıdan benzerlik içindedir (totoloji, benzemezlik, eş anlamlılık ve karşıt anlamlılıkta bu durum söz konusudur) (örneğin *köpek* sözcüğü, *kedi*yi çağrıştırır). Dilbilimci Jakobson'a borçlu olduğumuz temel ayrıma dönecek olursak, ilk seçenek ad aktarması* [métonymie]; ikinci seçenek ise eğretileme** [métaphore] temeline dayanır.

Dilbilimsel kategorilerin kullanımı psikologlar için açıklık kazandıkça, bunların yaş gruplarına, sosyokültürel seviyeye ya da önemli ruhsal belirti kümelerine göre gösterdiği sıklığın istatistiksel geçerliliği üzerine çalışmak da olanaklı hale gelecektir.

[1] G. Noizet, C. Pichevin, Organisation paradigmatique et organisation syntagmatique du discours, *Ann. Psychol.*, 1966, 66, I, 91-110.

* Ad aktarması (metonimi): bir sözcüğün anlam olarak ilişkilendirilebildiği ya da bir parçası olduğu bütünün yerine kullanılması; mecaz-ı mürsel. (ç.n.)

** Eğretileme (metafor): bir kavramın, durumun ya da nesnenin doğrudan kendisiyle değil, bir başka kavram, durum ya da nesne kullanılarak dolaylı yoldan anlatılması; istiare. (ç.n.)

Bölüm III

RORSCHACH TESTİ

1. Keşfi[1]

Hermann Rorschach (1884-1922) Zürih'te, Thurgovie eyaletinden gelen köklü bir İsviçreli ailede dünyaya gelir. Resim öğretmenliği yapan bir ressamın büyük oğludur. Babasını 1903 yılında kaybeder. O sırada, babasının 1886 yılından beri öğretmenlik yaptığı Schaffhouse lisesinde öğrenimini sürdürmektedir. Resme çok yetenekli olduğundan sanatsal bir kariyer ile tıp eğitimi arasında kararsız kalır, fakat ünlü biyolog Haeckel onu ikincisi yönünde ikna eder. O sıralarda alışıldığı üzere eğitimini birçok farklı okulda sürdürür: Neuchatel, Berlin, Bern ve özellikle Zürih (1904-1909). Rorschach sıklıkla Zürih'teki Rus göçmenlerle görüşür, Rus diline ve edebiyatına büyük ilgi duyar; 1906-1910 yılları arasında tatillerini Rusya'da geçirir; 1910'da Rus bir meslektaşıyla, Olga Stempelin ile evlenir ve Rusya'ya yerleşmeyi planlar. 1913 Aralık ayından 1914 Haziran ayına kadar bu ülkede çalışır, fakat bilinmeyen nedenlerden dolayı İsviçre'ye kesin dönüş yapar. Aradan geçen zamanda psikiyatri alanında uzmanlaşmış ve Eugene Bleuler tarafından yönetilen, Zürih Üniversitesi'ne bağlı Burghölzi psikiyatri kliniğinde hüküm süren coşku dolu havanın etkisi altına girmiştir. Burası, sözcük çağrışım testinin yaratıcısı Jung'un parladığı ve psikanalitik kavramların psikozlara ilk uygulandığı yerdir. Münsterlingen (1909-1913), Münsingen (1913), Bern yakınlarındaki Waldau (1914-1915) ve yönetici yardımcısı olduğu Herisau (1915-1922) akıl hastanelerinde çalışır. Bir erkek (1917), bir de kız (1919) çocuğu olur.

1912 yılında, refleksif varsanılar ve buna bağlı olgular üzerine hazırladığı tezinin savunmasını yapar. Kişisel olarak hiç psikanalizden geçmemesine rağmen –bu o dönemde nadir görülen bir şeydir-, hastalarına psikanalitik tedavi uygular ve akıl hastalığını psikanalitik bakış açısı içinde anlamayı öğrenir. 1909-1913 yılları arasında sık sık Zürih psikanaliz topluluğunu ziyaret eder (Bleuler, Jung, Maeder, Binswanger, Pfister) ve *Zentralblatt für Psychoanalyse* içinde çok sayıda makale, not ve rapor yayımlar. Jung'un Freudcu psikanalitik hareketten ayrılışı, ardından da savaş, bu topluluğu dağıtır. 1919 yılında Oberholzer, Zulliger, Pfister, vb.

---

[1] Karş. H. Ellenberger, The life and work of Hermann Rorschach, *Bull. Menninger Clin.*, 1954, 18, no 5, 173-219; W. Morgenthaler, La bataille pour la publication du Psychodiagnostic, *Rorschachiana*, annexe à *Rev. psychol. diagnost.*, 1954, 3, 11, 263-271.

ile birlikte İsviçre Psikanaliz Kurumu kurulduğunda Rorschach başkan yardımcısı olur; burada testi üzerine birçok bildiri sunar ve Oberholzer ile Zulliger'i etkin yandaşları haline getirir. Diğer önemli yandaşları ise Waldau'dan (Morgenthaler, Fankhauser) ve Herisau'dan (G. Roemer ve Behn-Eschenburg) meslektaşları, ayrıca Bleuler'in oğlu Manfred ve A. Friedemann'dır. Rorschach şüphesiz çekici bir kişiliğe sahiptir: yumuşak, hatta neredeyse çekingen, kültürlü, parlak, konuşulan konu ilgisini çektiğinde derin; ilk karşılaşmalarda sakınımlı, fakat yakınları ve arkadaşlarına karşı son derece güleryüzlüdür; yani aslında kendi tanımladığı içedönük yaratıcı tiptendir.

Uzmanlık tezinden sonra kendini adadığı ve 1917 yılının sonunda *Psikodiagnostik*'in beklenmedik ortaya çıkışıyla ani ve kesin olarak askıya alınan büyük eseri din psikolojisiyle ilgilidir. Bu eser, patolojilerle ilgili gözlemlerin ve İsviçre'deki bazı tarikatlar üzerine yapılan sosyolojik araştırmaların geniş bir sentezi olacaktı. İzleri hep aynı bölgelerde, dokumacılıkla uğraşan aynı aileler boyunca Ortaçağ'a kadar uzanan bu tarikatların kurucularından bir tanesi de Münsingen'de kalmaktaydı (bu kişi kendi penisini kült haline getirmişti; komünyonda kendi idrarını veriyor ve cinsel birleşmeyle cinleri kovuyordu). Tamamı ensesti öven bu tarikatların peygamberleri, Rorschach'ya göre, kişisel kompleksleri ve bilinçdışı arketipleri mitoloji tarafından açık bir şekilde dile getirilen nevrotikler ya da psikotiklerdir. *Psikodiagnostik* 1921 yılında yayımlanır. Rorschach bundan kısa zaman sonra, ameliyat edilemeyen bir karın zarı iltihabı nedeniyle yirmi dört saat içinde Herisau'da ölür (2 Nisan 1922).

Rorschach'nın böyle bir testi keşfetmesi şaşırtıcı görünebilir. Biyografisini yazan Ellenberger'a göre bu buluş "üniversitelerden, laboratuarlardan, büyük kütüphanelerden uzakta, küçük bir psikiyatri hastanesinde, ne psikoloji öğrenimi görmüş, ne uluslararası kongrelere katılan, ne de resmi unvanları olan bir adam tarafından gerçekleştirilmiştir". Bununla birlikte, çeşitli etkilerin bir araya gelmesi bu buluşu hazırlamıştır.

Her şeyden önce, Rorschach'nın sanatsal ve klinik yetenekleri projektif düşünce biçimiyle tamamlanmıştı; resim sergilerine ilgi duyar, farklı kişilerin aynı tablo karşısında nasıl tepki verdiklerini merak ederdi; hareket halindeki insanları resmetmekte çok başarılıydı ve başkalarının onu gördüğü haliyle kendini çizerdi; el kol hareketleri karşısında şizofrenlerin tepkilerini gözlemlemek amacıyla Herisau psikiyatri hastanesine bir maymun aldırmıştı. Kendi başına projektif düşünce Jung'dan beri zaten psikanalistler arasında yaygındı. Silberer (1912-1913), lekanomanti (su dolu bir leğene bakılan eski bir kahinlik yöntemi) yoluyla hastalarının bilinçdışı çağrışımlarını uyandırıyor ve bunun sonuçlarını Jung'un sözcük çağrışım testinin sonuçlarıyla karşılaştırıyordu. Pfister (1913) kryptergon'un savunucusu olmuştu; analizanlarından hiçbir anlamı olmayan sözcükler ya da karalamalar üretmelerini istiyor ve ardından gelen çağrışımlarına göre

komplekslerini bulup çıkarıyordu. Karısının anlattığına göre, Rorschach da, bir gün birlikte Dmitri Merejkowski'nin Leonardo da Vinci üzerine yazdığı Rusça eseri okuduklarında büyük şaşkınlığa kapılmıştır. Söz konusu olan Boltraffio'nun günlüğünden alınmış bir bölümdür: Boltraffio, bir akşam ustasını yağmurun altında ıslanıp benek benek olmuş bir duvarın önünde seyre dalmış halde gördüğünde nasıl şaşırdığını anlatır. Vinci, ona, kıvırcık saçlı zarif bir meleğin üzerine yerleştirilmiş, ağzı kocaman açık, gözkamaştırıcı bir khimaira* betimlemiş ve parmağıyla dış çizgilerini göstermiştir. Ardından sıklıkla duvarlardaki çatlaklarda, durgun suların yüzeyindeki hafif dalgalanmalarda, ince bir kül tabakasıyla kaplanmış korlarda ve bulutların şekillerinde çok güzel manzaralar ya da sahneler gördüğünü ya da uzaktan gelen bir çan sesini dinlerken, düşünmeyi arzuladığımız bir ismi ya da sözcüğü duyabileceğimizi söylemiştir. Başka bir bölümde Vinci bu düşünceyi Botticelli'ye mal eder. O sırada Bayan Rorschach da çocukken arkadaşlarıyla birlikte siluetler keşfetmek için bulutlara bakarak oyalandıklarını anlatır. Bunun üzerine kocası derin düşüncelere dalacaktır. Buna karşılık Rorschach'nın, keşfi kendisininkinden biraz önceye rastlayan ve mantıksal olarak onu etkilemiş olması gereken *Gestalt kuramı*nı bütünüyle gözden kaçırdığı görülmektedir.

Mürekkep lekelerinden test yapma fikri de Rorschach'ya ait değildir. Açıkça Leonardo da Vinci'yi kaynak alan Binet ve Henri, 1895 yılında *L'Année psychologique* içinde bu testlerden bir tane yayımlarlar; onlara göre bu bir imgelem testidir. Bu noktadan sonra birçok psikolog böyle testler denemiştir. Birleşik Devletler'de Dearborn (1897) ilk deneysel mürekkep lekesi dizisini oluşturur ve bunları Kirkpatrick ve Sharp ile birlikte yaptığı araştırmalarda kullanır (1898-1900). Whipple (1910) standardize edilmiş 20 mürekkep lekesinden oluşan bir dizi hazırlar; kendinden öncekilerin tersine lekelerin gösterilme süresini sınırlandırmaz; belirgin kişisel farklılıkları gözler önüne serer. Yine 1910 yılında, Rus psikolog Rybakoff sekiz mürekkep lekesinden oluşan bir *Atlas* yayımlar ve bunlarla imgelemin gücünü, zenginliğini ve keskinliğini, aynı zamanda da içsel imgelerin gerçekliğini değerlendirir. Sonunda İngiltere'de Barlett (1916) leke yöntemine ilk defa renkleri dahil eder. Tüm bunlara rağmen Rorschach, ilk araştırmalarını yaptığı sırada kendinden öncekilerden haberdar değilmiş gibi görünmektedir. Rorschach Rusya'da sanılandan çok daha kısa süre kaldığından, 1913 yılında Moskova'da Rybakoff ile çalışmış ve bu test türünü öğrenmiş olduğu yönündeki efsane de doğrulanmamıştır.

Hiç şüphesiz o dönemin tüm çocukları gibi Rorschach da, *Sapeur Camembert* ve *La famille Fenouillard*'ın** Almanca eşdeğeri olan Kerner'in

* Yunan mitolojisinde başı ve göğsü aslan, gövdesi keçi, kuyruğu ejderha olan ve ağzından alev püsküren canavar. (ç.n.)

** Sapeur Camembert ve La famille Fenouillard, Fransa'da çizgi romanın öncülerinden olan Christophe'un (1856-1945) tefrika halinde yayımlanan ünlü iki karikatür serisidir. (ç.n.)

Rorschach testindekine benzer mürekkep lekeleri

Kleksografi'sini (1857) okumuştu. Kleksografi şairin melankolik dizelerle yorumladığı korkunç biçimlerdeki 50 mürekkep lekesinden oluşuyordu. Yine şüphesiz ki Rorschach, bundan türeyen ve üzerine mürekkep lekesi yapılan bir sayfayı ikiye katlamak ve bir hayvan ya da herhangi bir şey biçimi elde etmeye çalışmaktan ibaret olan oyunu oynamıştı. Daha şaşırtıcı olan, 1903 yılında lise son sınıftayken bir öğrenci derneğine kabul edilen Hermann'ın bu sırada aldığı takma isimdir: Klex, yani mürekkep lekesi, kötü resim! Bu babadan gelen "kötü ressamlığa" mı bir anıştırmaydı, yoksa oğulun resme ya da kleksografiye olan düşkünlüğüne mi? Aynı Rorschach'yı, bu sefer psikiyatrist olarak hastalarına mürekkep lekesi gösterirken buluruz. Fakat bunu bilimsel bir amaçla yapmaktadır; hastaların yanıtlarını normallerinkilerle, çocukların yanıtlarını yetişkinlerinkilerle karşılaştırır. 1911 yılında, yakın bir şehirde öğretmen olan eski bir okul arkadaşıyla, Konrad Gehring ile birlikte çalışır ve Gehring testi öğrencilerine uygular. Araştırmanın amacı –ki başarısızlığa uğramıştır- öğrencileri imgelemlerine göre en iyiler, en az yetenekliler olarak ayrıştırabilmekti. Bazen kişiler lekeleri kendileri üretiyor, bazen de onlara tamamen hazır olanlar gösteriliyordu. Rorschach uyaran olarak tuhaf çizimler de kullanıyordu: yeşil kedi, kırmızı kurbağa, solak bir oduncu, vb. Yanıtlar genellikle Jung'un testinin sonuçlarıyla karşılaştırılıyordu. Rorschach'nın kullandığı bu ilk kartlar ne yazık ki kaybolmuşlardı.

Asıl yüreklendirici gelişme ise, Zürih'te Bleuler'in yanında tıp eğitimini yeni tamamlamış olan Polonyalı öğrenci Szymon Hens'ın tezi (1917) olmuştur. Hens, mürekkep lekelerinden oluşan sekiz kartla bin çocuğa, yüz normal yetişkine ve yüz psikotiğe test uygulamıştı. Amacı imgelemi incelemekti ve yalnızca yanıtların içeriğini analiz ediyordu. Bu açıdan normaller ve psikotikler arasında hiçbir farklılık bulamamıştı. Çalışmasının sonunda birtakım sorular soruyordu ki Rorschach'yı sonuca götüren şey de bunları okumaktı: bazı kişiler lekenin bütününü yorumlarken bazıları yalnızca detayları yorumlamaktaydı, bu bir anlam taşıyor muydu? Bu lekelerin hepsi siyah ve beyazdı: renkli lekeler ne sonuç verirdi? Bu yöntem psikozların teşhisinde kullanılabilir miydi...?

Rorschach'nın özgünlüğü, mürekkep lekeleri testini imgelem testi olmaktan çıkarıp kişilik testine dönüştürmesi ve yeni yorumlama biçimine giden yolu bulmasıdır: hareket yanıtları kişinin içedönüklüğünü, renk yanıtları ise dışadönüklüğünü anlatır. Rorschach bu buluşu ağır ağır olgunlaştırmıştı. Kuşkusuz, Jung'un içedönüklüğü ve dışadönüklüğü karşı karşıya getiren tipolojisine yabancı değildi, fakat Rorschach'nın kavramları daha farklı bir anlam taşımaktaydı. Bunların çıkış noktası, tıpkı Freud'un İrma'ya yapılan iğne düşüyle (Temmuz 1895) psikanalizi keşfetmesinde olduğu gibi, bir düştür. 1904 yılında genç bir tıp öğrencisi olan Rorschach, ilk kez bir otopside hazır bulunur. Akşam düşünde, çok belirgin düşme duyumlarıyla birlikte beyninin enlemesine dilimlere ayrıl-

dığını ve her bir dilimin art arda önüne düştüğünü görür. Bu düş uzmanlık tezinin çıkış noktasıdır (1912). Rorschach düşün içeriği ve anlamıyla ilgili Freud'un zaten ele almış olduğu soruları sormaz. Psikanalitik yorumlamaları bilir ve tartışmasız kabul eder. Olasılıkla Freud'un, kendi kalçasını teşrih etme düşünü gördükten sonra *Die Traumdeutung*'u yayımlamaya karar verdiğini bilmektedir. Rorschach'nın düşü, nöropsikiyatrik eğilimine ve kişiliği temel öğelerine ayırma çabasına işaret eder. Fakat Rorschach kendine başka bir şey sorar: somut gerçeklikte buna uygun düşen bir hareket olmamasına rağmen düşte nasıl olur da bir hareket duyumu hissedebiliriz? Belli bir türden algılar nasıl başka bir duyumsal alanın algısına dönüşebilirler (görsel algı kinestetiğe, işitsel algı kinestetiğe, görsel algı işitsele ve tersi)? Yanıt şudur: insan günlük yaşamda kullandığından daha geniş bir imgeler dağarcığına sahiptir ve bir algının diğerine bağlanmasının çağrışımın yanında daha doğrudan bir yolu daha vardır; bu da kinestetik sistemdir. Görsel algılar bilinç eşiğinin hemen altında kinestetik imgeler biçiminde saklanırlar; bu algılar kinestetik algılar olarak bilinçli şekilde yeniden tecrübe edilebilir ya da bilinçdışı olarak yeniden görsel imgelere çevrilebilirler. Mürekkep lekeleri, görsel uyaranların kişinin kinestetik imgelerini canlandırdığı bir ayna olacaktır; bu imgeler lekelere yansıtılır ve geri dönüşte, aynanın gönderdiği yansımalar gibi algılanırlar. Mourly Vold'un düşler üzerine yeni yayımlanan kitabı (1910-1912) Rorschach'nın bir adım daha atmasını sağlamıştır. Mourly Vold yaşamını dokunsal ve kassal duyumların düşler üzerindeki etkilerini deneysel olarak incelemeye adamıştı. Örneğin 19 öğrencisinden sol ayak bileklerini bağlayarak uyumalarını istemişti; sonuçta ortaya çıkan düşlerin tamamı belirgin hareketler içeriyordu: sıçrayan tavşanları kovalayan avcılar; tepeye doğru kaçan bir inek sürüsünün peşinden koşan iki kardeş; erişilmez bir doruğa tırmanma; uçakla sokakların üstünden geçme, vb. Rorschach, Mourly Vold'un vardığı sonuçlardan birçoğunu benimser: kinestetik algılar kişiliğin önemli bir bölümünü oluştururlar; uyanıklık durumunda bilinç tarafından baskılandıkları için uyurken düşlerimize konu olurlar; gerçek hareketlerin karşısavı niteliğindedirler: düş gören kişi uyandığında tamamen hareketsiz kalırsa düşünü aklında tutabilir, fakat ilk harekette düş yitip gider; kassal etkinlik ketlendikçe kinestetik imgeler de daha etkin hale gelirler; düş gören kişi kinestetik imgelerini ya kendinin, ya başka insanların ya da hayvanların imgesel hareketlerini düşünde görerek yansıtır ve son olarak, düşlerdeki sabit duruşlar baskılanmış hareketlerdir. Rorschach'ya göre simge, Mourly Vold'un betimlediği kinestetik malzeme ve Freud'un ortaya koyduğu dinamik unsurların kesiştiği yerde ortaya çıkar. Kinestetik malzeme düşlerdeki simgelere, psikozdaki refleksif varsanılara, mürekkep lekelerine verilen hareket yanıtlarına ve yaratıcı etkinliklere yansır. Yaratıcı içedönüklüğü belirleyen şey budur. "Kinestetik" ya da "içedönük" birey içine

kapanık, acemi, çekingendir; gerçek hareketlerini ketler; zekâsı bireyselleşmiştir; hayal etmeye ve yaratmaya yeteneklidir; yoğun bir içsel yaşama sahiptir; duygulanımsal tepkileri dengelidir; ötekiyle ilişkileri sayıca çok değil fakat derinliklidir; kendisinin yeterince farkındadır. O halde kinestezi yanıtları, içselleştirilmiş heyecansal yaşamı ifade eder.

Rorschach, tamamlayıcı şekilde, renk yanıtlarının da heyecansal yaşamın dışsallaştırılmasını ifade ettiğini saptar. Kırmızı rengi itkiselliğe, mavi rengi de öz denetime bağlamayı düşünür. Renge duyarlı olan dışadönük kişi üretici bir zekâya sahiptir; daha kolay uyum sağlar, daha becerikli ve daha etkindir; duygulanımsal tepkileri zengin, ötekiyle ilişkileri yüzeyseldir. Bu varsayımlardan esinlenen, Rorschach'nın Waldau'dan meslektaşı Fankhauser, 1919 yılından itibaren *Duygulanımsallığın anlatımı, ışıklar ve renklerle paralellik* üzerine bir yapıt yayımlar; burada Wundt'un renk küresini model alarak, her biri karşıt iki heyecandan oluşan üç boyutlu bir şemaya göre heyecanların grafik bir temsilini ortaya koyar.

Rorschach'da yaratıcı içedönüklük ve üretici dışadönüklük, Jung'da olduğu gibi iki yapı türüne işaret etmez. Bunlar değişik genişleme ve yoğunlaşma derecelerinde bir arada bulunan iki ruhsal işlevdir. Rorschach testinin saptadığı "tepkisellik tipi", bu iki işlevin teste tabi tutulan kişiye özgü oranını gösterir. Rorschach'ya göre içedönüklük kültürün, dışadönüklük ise uygarlaşmanın temelini oluşturmaktadır. Bir diğer benzerlik Heymans ve Wiersma'nın karakterbilimi ile kurulabilir: dışadönük kişi heyecansal uyarılmalara hemen tepki verir, yani tepkisi "birincil"dir; içedönük kişinin tepkisi ise ertelenmiştir, yani "ikincil"dir.

Rorschach 1918 yılında testinin kartlarını hazırlar ve bunları Herisau Hastanesi'ndeki hastaları üzerinde dener. Araştırması için test uyguladığı popülasyon 288 akıl hastası ve 117 normal kişiden (hastabakıcılar, öğrenciler, çocuklar) oluşmaktadır. Kimi siyah, kimi siyah ve kırmızı, kimi de renkli 15 kart seçer. Basımcının istekleri nedeniyle bu sayı 10'a inecektir (rica edilen diğer tüm basımcılar işi yapmayı reddetmiştir). Rorschach 1919 yılında testinin uygulamalarına devam eder ve buradan kuramını oluşturur. Ekim 1920'de hazır olan kitabı *Psikodiagnostik,* ancak 1921 Haziran ayının sonunda yayımlanabilir.

Rorschach tüm bu zaman boyunca kartlarından uzak kalır. Meslektaşı Behn-Eschenburg'un benzer bir seri hazırlamasına yardım eder; bu seri, yani Behn-Rorschach (Bero) 1941 yılında yayımlanmıştır. Özgün mürekkep lekelerinin basımı ise felakete dönüşür: boyutlar küçülmüş, renkler değişmiş, siyah solmuştur. Fakat Rorschach'nın dehası bundan yeni bir zafer çıkarır ve keşfine gölgeleme yanıtlarını da ekler. 18 Şubat 1922'de İsviçre Psikanaliz Kurumu'nda, arkadaşı Oberholzer ile psikanalizden geçen bir kişinin protokolünün kör yorumuna giriştiği bildirisinde bu yanıtlardan bahseder. Bu metin *Psikodiagnostik*'in sonraki basımlarına ek-

lenmiştir. Ölümle çalışması aniden yarıda kesildiği sırada Rorschach, testinin normal ve üstün yetenekli bireyler üzerindeki uygulamalarını çoğaltıyordu.

Rorschach'nın kitabının yayımlanması, Freud'un *Die Traumdeutung*'u yayımlandığında olduğu gibi tam bir başarısızlık olmuştu. Yalnızca bağlılığını sürdüren küçük bir topluluk İsviçre'de testi uygulamaya devam etti ve birkaç da öğrenci yetiştirdi. Yaratıcısının ölümünden on yıl sonra test yayılmaya başladı. İsviçreli Binder[2] terminolojiye açık-koyu (Clob) yanıtlarını ekledi (1932). Beck[3] testi Birleşik Devletler'e soktu ve burada *Rorschach Research Exchange* (sonradan *Journal of Projective Techniques and Personality Assessment* olmuştur) yayımlanmaya başladı (1936); Klopfer testin yorumunu altüst eden bir Amerikan okuluna öncülük ederek New York Rorschach Enstitüsü'nü kurdu (1939). Test İkinci Dünya Savaşı'dan sonra Cenevreli Marguerite Loosli-Usteri, onun Parisli öğrencisi Nella Canivet, *Psikodiagnostik*'i Fransızcaya çeviren André Ombredane, ve Cécile Beizmann'ın etkisiyle, Fransızca konuşulan ülkelerde kendini kabul ettirdi. Birkaç önemsiz farklılıkla bunlardan ilki ve sonraki ikisi, Alman İsviçre gelenekçiliği ile Amerikalı yenilikçilerin arasında yer alan Fransızca bir terminoloji ortaya koydular. Burada takip ettiğimiz de bu terminolojidir[4] (bkz. s.42-43'de başlıca sınıflandırmaları toplayan tablo). 1966 tarihli kitabında Exner, Birleşik Devletler'deki beş temel yorumlama sistemini, "fenomenoloji"den "davranışçılık"a doğru giden şu sırada sınıflandırdı: Rapaport, Klopfer, Hertz, Piotrowski, Beck; öyle ki bu sonuncusu benliği ve algıyı en fazla hesaba katandır.

2. Uygulanışı

Test on desen ya da karttan oluşur. İlki siyah; sonraki ikisi siyah ve kırmızı; 4., 5., 6. ve 7. siyah; son üç tanesi ise renklidir.

Testin uygulaması, değişmez yönergelerle yetinmez. Kişiye yapılacak açıklamalar onun yaşına, psikopatolojisine ve eğitim seviyesine göre değişir. Kişi teste rıza göstermelidir. Kişisiz ve koşullu tarzda bir yönerge ("sizden istenilen, bu 'lekelerde' *görülebilecek her şeyi* söylemenizdir"), kişiyi yönlendirmeksizin teşvik etmek için her türlü imkânı sunar. Sürenin sınırsız olduğunu, herkesin istediğini görmekte serbest olduğunu, genel bir değerlendirme yapılıyor olması durumunda önceden uygulanan yetenek testlerinden farklı olarak doğru ya da yanlış cevapların olmadığını, burada

[2] Die Helldunkeldeutungen im psychodiagnostischen Experiment von Rorschach, *Schweiz. Arch. Neurol. Psychiat.*, 1932.

[3] Karş. S. J. Beck, *Comment le Rorschach arriva aux Etats-Unis*, 1972, trad. franç., *Rev. psychol. app.*, 1973, *23*, no I, 7-13.

[4] A. Ombredane, N. Canivet, Avant-propos sur la terminologie et les symboles..., içinde: Bochner et Halpern, v-xxiii (ref., s.129).

bir anlamda tüm yanıtların doğru olduğunu belirtmek faydalı olabilir, fakat hiçbir yanıt örnek verilmemelidir. Kartların yukarısı aşağısı bellidir ve doğru pozisyonda sunulurlar. Kişiyi kartları baş aşağı döndürmeye davet etmemek gerekir; bunu kendiliğinden yapması beklenir ya da sorarsa izin verilir. Testör kişinin tüm yanıtlarını, yorumlarını ve davranışlarını, her bir kartın süresini ve gizil süreyi, yani kartın uzatılması ile kişinin verdiği ilk gerçek yanıt arasında geçen zamanı not eder. Bu sürelerin genel görünümü sonradan, kişinin hangi kartlarda alışıldık tarzının epeyce dışına çıktığını ve sonuç olarak onda hangi hassas noktalara değinildiğini görmemizi sağlayacaktır. Test tamamlandığında, testör her bir yanıtı yeniden ele alarak kişinin bunu nerde ve nasıl gördüğünü belirlemeye çalışır. Bu *anket*tir. Her bir yanıtı gerekli üç sütuna göre (yer; tayin edici; içerik; ve yalnızca banal yanıtların ve eğilimlerin not edildiği dördüncü bir sütun) kodlamak için anket vazgeçilmezdir. Anketörün işi, kişiden bir içebakış çabası elde etmek ve hiçbir şey telkin etmeden yanıt sırasında onda olup bitenleri analiz etmektir. Yönlendirici olmayan bu anket sonradan sınır anketle (Klopfer) tamamlanabilir: kişi önemli bir parçayı yorumlamadıysa ya da alışıldık bir yanıtı görmediyse, onu açıkça bunu yapmaya davet edebilir; böylece söz konusu olan şeyin bir ihmal ya da geçici ve üstesinden gelinebilir bir tıkanma mı, yoksa önemli bir ruhsal yetersizlik mi olduğunu belirleyebiliriz. Anket sırasında kendiliğinden dile getirilen yeni yanıtlar ayrı ek bir protokolde toplanırlar. Ayrıca kişiden 10 kart arasından tercih ettiği ikisini ve en hoşuna gitmeyen ikisini seçmesini isteyebiliriz.

Testör kartların pozisyonundaki tüm değişiklikleri not eder (düz kart: $\wedge$; ters kart: $\vee$; bir kısa kenar üzerine döndürülmüş kart: < ya da >). Kartların döndürülmesi ya düzenli şekilde kartın tüm olasılıklarını keşfeden yöntemli bir düşünme biçimine, ya da önerilen şeyin tersini yapmaktan ibaret bir karşıtlık tutumuna işaret eder.

Testör, işini kolaylaştırmak için önceden basılmış ve kartların küçültülmüş bir kopyasını içeren sınıflama kağıtları[5] kullanabilir.

Bir Rorschach testinin aldığı zaman (*test* ve *anket* birlikte) yarım saatten ("sıradan" popülasyonda, örneğin hastane başvurularında) iki saate kadar değişebilir. Bu nedenle testör her şeyden önce test uygulayacağı kişinin gerekli süre boyunca serbest olacağından emin olmalıdır. Derinlemesine bir yorumlama ve ayrıntılı bir raporun yazılması bir yarım gün kadar sürebilir. Bir Rorschach'nın bu denli uzun zaman alması, ücret (uygulayıcılar niteliklerine ya da emeklerine göre ücret almamaktır) ve verimlilik konularında sorunlar ortaya çıkarmıyor değildir. Yine bu durum, geniş bir örneklem üzerinde istatistiksel anketlerin yapılmasını da oldukça zorlaştırmaktadır.

---

[5] Uygulamalı Psikoloji Merkezi iki sınıflama kağıdı ve beraberinde iki uygulama kitapçığı basmaktadır:
- G. Gatier'in kağıdı (kartların kopyalarıyla birlikte) (1953 ve 1965);
- C. Beizmann'ın sınıflama kağıdı (1966).

Çeşitli Ülkelerde Rorschach Testinin Kodlanmasında Kullanılan Kısaltmaların Tablosu

Yanıt kategorileri	*Fransa: Ombredane ve Canivet [sonradan eklenen kısaltmalar köşeli paranteze alınmıştır]*	*Almanca konuşulan ülkeler: Rorschach [takipçileri tarafından eklenen kısaltmalar köşeli paranteze alınmıştır]*
Toplam yanıt sayısı	R	Antw.
Toplam zaman	T	[ZT]
Yanıt başına düşen zaman	T/R	
Yanıtların yerleşimi	Localisation	Lokalisation
Kavrayış tipi	Type d'appréhension	Erfassung typus
Bütün yanıtlar	G	G
Budanmış bütün yanıtlar	Γ ya da·	DG
Doldurma bütün yanıtlar	DG DdG [DblG]	
Beyazı dahil eden bütün yanıtlar	GDbl	[DzwG]
Detay yanıtları	D [DdD, DblD]	D
Beyazı dahil eden detay yanıtları	DDbl	
Küçük detay yanıtları	Dd (normal) Dde (kenar) Ddi (iç) Ddr (nadir)	Dd
Beyazı dahil eden küçük detay yanıtları	DbDbl	
Beyaz detay yanıtları	Dbl [Ddbl: küçük Dbl]	Dzw [Ddzw: küçük Dbl]
Oligofrenik detay yanıtları	Do	Do
Sıralanma	Succession	Sukzession
Biçim yanıtları	F+, F-, F±	F+, F- [F- unb: belirsiz]
Hareket yanıtları:		
İnsan kinestezisi	K	B
Kısmi insan kinestezi	Kp	Bkl
Hayvan kinestezisi	Kan	[FB]
Nesne kinestezisi	Kob	
Renk yanıtları	FC, CF, C	FFb, FbF, Fb
Renk isimlendirme yanıtları	Cn	Fb Nennungen
Siyah ya da beyaz renk yanıtları	[FC', C'F, C']	
Gölgeleme yanıtları	FE, EF, E	F(Fb) [F(Fb), (Fb)F, (Fb): Binder]
Açık-koyu yanıtları	FClob, ClobF, Clob	[FHd, HdF, Hd: Binder]
Tepkisellik tipi	Type de résonance intime	Erlebnis typus
İnsan yanıtları	H	M
Kısmi insan yanıtları	Hd	Md
Gerçeküstü insan yanıtları	(H), (Hd)	
Hayvan yanıtları	A [bazı yazarlar: An]	T
Kısmi hayvan yanıtları	Ad [And]	Td
Anatomi yanıtları	Anat	Anat
Kan yanıtları	Sg	Blut
Nesne yanıtları	O	Obj
Bitki ya da botanik yanıtları	Bot	Pfl
Coğrafi yanıtlar	Géog	Geo
Doğa yanıtları	Nat	N
Gıda yanıtları	Alim	Essen
Banal yanıtlar	Ban	V
Özgün yanıtlar	Orig	Orig

Fransız İsviçre: Loosli-Usteri	*Birleşik Devletler: Klopfer*	*Birleşik Devletler: Beck*
R	R T T/R	R T T/R
	Location	Location
Mode d'appréhension	Manner of approach	Manner of approach
G	W	W (Z: organizasyon katsayısı)
	WX	
DG	DW	
DdG		DW
DblG	W, S	
D	D (ada şeklinde) d (küçük ya da yarımada şeklinde)	D
DDbl	D, S	
Dd	Dd: dd (normal) de (kenar) di (iç) dr (çok küçük)	Dd
DdDbl		
Dbl	S	DS Dds: küçük Dbl
Do		Hdx, Adx
Succession	Séquence	Séquence
F+, F-, F±, F?	F+, F-	F+, F-
K	M	M
Kp		
FK	FM	
k	Fm, Mf, m	
FC, CF, C	FC, F↔C (zorunlu), F/C (keyfi), FCsym, FC- CF, C↔F, C/F, CFsym, CF- C, Cdes (*criptionl*), Csym (*bolique*)	FC, CF, C
Cn	Cn	Cn
	FC', C'F, C'	
F(C), (C)F, (C)	Fc, cF, c (gölge, doku) FK, KF, K (panorama, perspektif) Fk, kF, k (2 boyuta indirgenen 3 boyutlu)	FY, YF, Y (gri) FV, VF, F (perspektif) T (doku)
FClob, ClobF, Clob		
Type de réactivité	Type of experience	
Type de résonance intime	Introversive-extratensive balance	Experience balance
H	H: I-A (yarı insan, yarı hayvan)	H
Hd	Hd: Hobj (suni beden parçası) (H), (Hd)	Hd
A	A, (A)	A
Ad	Ad, Aobj, (Ad)	Ad
Anat	At	Anat
Sg	Blood	Blood
Objet	Obj	Obj
Plante	Pl Bot	Pl
Géogr	Geo	Geo
N	N Food	N Food
Ban	P	P
O	O	O

3. Özgüllüğü

Rorschach testi tarihsel olarak ardılı olduğu ve malzemesi sözel olan Jung testinin tersine, kişiye, sözel olmadığı gibi görünüşte ön anlamlardan da yoksun olan bir malzeme sunar: bunlar mürekkep lekeleridir. Yönerge kişiden "anlamsal" bir tutum benimseyerek malzemenin anlamsızlığına son vermesini ister; kişi anlamlar oluşturmalıdır. Bunlardan bazıları kartların doğası ya da biçimi tarafından örtük şekilde çağrıştırılırlar. Kişinin her söylediği kodlanmaz; sadece tek bir söylediği kodlanabilir. Bu Rorschach testinin "dilbilimsel" açıdan ele alınışıdır (bkz. s.25-26 ve 79-81). Rorschach dizisel türden, TAT ise dizimsel türden bir göreve çağırır.

Daha eski bir yaklaşım olan fenomenolojik yaklaşım, Rorschach testinde algılayıcı tutumu ve imgeleyeci tutumu ayırmıştır. Jaspers ve Sartre'dan esinlenen D. Lagache, teste tabi tutulan kişiden "algılayıcı" bir bilinç isteyen yetenek testlerinin karşısına, "imgeleyici" bir bilinç gerektiren Rorschach testini koymuştur. Şu halde Rorschach testi, kişinin, bilinçli kontrolünü gevşetme ve kendini bir imgelem, oyun, yaratıcılık davranışına bırakma kapasitesini sınar. Kişinin testteki tutumu böylelikle yoğunlaşma ve gevşemedeki değişimleri gösterir. Düzenli şekilde algılayıcı olan bir tutumda ayak direme, lekelerin gerçek bir yorumu yerine betimlemelerin ve izlenimlerin fazlalığıyla kendini gösterir.[6]

Günümüzde Rorschach'nın, diğer projektif testler gibi, hem algılayıcı hem de projektif tutumları harekete geçirdiği düşüncesinde uzlaşılmaktadır. Gerçek bir nesne olarak Rorschach, somut bir gerçeklikten hareketle bir araya gelen imgelerin ortaya çıkışına izin verir. Algılara başvurma dış gerçeğe tutunmayı olanaklı kılar, ki bu tutunma çevre dünyayla bütünleşmenin temelini oluşturmaktadır. Gizil, imgelenen bir nesne olaraksa Rorschach, algıların, kişinin sıkıntılarına, iç ve dış nesnelerle olan ilişkilerine, yanıtlarının altında yatan düşlemlerine ve duygulanımlarına bağlı olarak yeniden kurulmasına olanak tanır. Algısal ve projektif girişimler[7] projektif testlerin, özel olarak da Rorschach'nın temel eklemini oluşturur: psikanalitik bakış açısına göre Rorschach, gerçek ve imgesel, algı ve tasarım, dışsal ve içsel uyarımlar, dış ve iç arasındaki ilişkilere dair temel sorunu ortaya koymaktadır.[8]

---

[6] D. Lagache, La rêverie imageante, conduite adaptative au test de Rorschach, *Bull. Group. fr. Rorschach*, 1957, no 9, I-II, G. Daumezon et coll., Le test de Rorschach et la conscience imageante, *Ann. méd. psychol.*, 1961, no 5, 833-864.

[7] Bkz. N. Rausch de Traubenberg, 1978, 1981 ve 1983.

[8] Okuyucunun bu bölümü tamamlamak için N. Rausch de Traubenberg'in aynı diziden çıkan *La pratique du Rorschach*, 1970 (6. basım, 1990) kitabına başvurması yararlı olacaktır.

4. Yanıt Kategorileri ve Anlamları[9]

Toplam yanıt sayısı R genel popülasyonda 20-30 arasındadır. Üst eğitim seviyesindeki kişilerde rahatlıkla 40-50'ye ulaşır. Ortalamanın altındaki bir üretim birçok anlama gelebilir: kişinin testi istemeyerek alması, heyecansal tıkanma, depresyon, entelektüel gerilik, psikiyatrik bozukluk gibi. Ortalamanın açıkça üstündeki bir üretim ise sıklıkla Rorschach'nın "zekâ kompleksi"ni, yani kişinin testörle azami şekilde işbirliği kurarak ve yanıtları art arda yığarak (nicelik niteliğe tercih edilir) kendini ona gösterme ve gözüne zeki görünme arzusunu harekete geçirdiğinin bir göstergesidir.

Yanıt başına düşen zaman T/R -gizil süreyle karıştırılma riskini ortaya çıkaran bir ifadeyle hâlâ tepki süresi olarak da adlandırılır- ortalama 45 saniyedir. Tepki süresinin uzaması, nedenleri değişiklik gösteren bir ketlenmenin (özümleme ve düşünme süresi, depresif yavaşlama, çağrışımsal tıkanma...) etkilerini gösterir. Hızın aşırılığı ise (dakikada üç ya da daha fazla yanıt, yani yanıt başına yirmi saniyeden az zaman düşmesi) düşüncelerin kontrolünde bir yetersizliğe işaret eder: hipomanik durum, zeki kişilerde gerçekliğe uyuma baskın gelen "imgeleyici" tutum (Lagache) –örneğin ergenlikte-, ya da düzensiz şizofreni gibi. Broman yanıt başına düşen zamanı siyah kartlar, siyah ve kırmızı kartlar ve renkli kartlar için olmak üzere üçe ayırmayı önermiştir, fakat bu yöntemin istatistiksel sonuçları bilinmemektedir. Testör kişinin her bir kartta harcadığı zamanı not eder. Morgenthaler her bir yanıt arasındaki zaman aralığını da kaydetmeyi önermiştir (işte bu gerçek tepki zamanı olurdu), fakat bu uygulama yalnız testörün kendine değil, kişiye de sıkıntı verir.

Her bir yanıt yerine, tayin edicisine ve içeriğine göre, üç kez kodlanır.

1. Yanıtların yerleşimi

Yanıtların yerleşimi bizi kişinin kavrayış tipi konusunda, yani algılama, gerçekliklerle ilişkiye girme tarzı ve dünyayla ilişkisi hakkında bilgilendirir.

A) Bütün yanıtlar G, siyah ya da renkli lekenin tamamıyla ilgilidir.

G. Dworetzki ve C. Beizmann'ın Rorschach testinde algıların değişimi üzerine çalışmaları, G yanıtlarının belirli bir şekilde sınıflandırılmasıyla sonuçlanmıştır.[10]

Bu çalışmaların ayrıntılarına girmeksizin, G yanıtlarının niteliği konusunda bu yazarların tanımladıkları önemli kategorilerin üzerinde duracağız.

---

[9] A.g.e.

[10] Bkz. s.210'da VII. bölümün başında C. Beizmann'ın bu sınıflandırmadan yola çıkarak hazırladığı tanısal tablo; G. Dworetzki, Le test de Rorschach et l'évolution de la perception, *Arch. psychol.*, 1939, 27, no 107-108, 233-396.

a) Basit G'ler malzemenin doğrudan okunmasıyla, detayları önceden ayırt etmeden kartı ele alır. Bunu kolaylaştıran kartlarda, yani doygun kartlarda ortaya çıkarlar. En iyi örneklerini uygun kartlara verilen banal yanıtlar oluşturur (kart I ve V: *yarasa*; kart IV ve VI: *hayvan postu*).

Bir protokoldeki varlıkları temel bir algısal uyumun belirtisidir. Basit G'ler gerçekle ilişkinin niteliğini gösterirler: sayıları yeterli olduğunda ve doğru algılara bağlandıklarında, bilişsel işleyişin uyum sağlayıcı özelliğini garanti ederler.

Basit G'ler az sayıdaysa seyreklikleri kaygı verici hale gelebilir, çünkü ortaya çıkmaları bir tam nesneye gönderme yapılabilmesine bağlıdır. Varlıkları kendi bütünlükleri içinde kavramadaki yetersizlik (çok düşük G%), kendilik imgesinin kavranışındaki önemli eksiklikleri de açıklar. Basit G'ler, kişiden ayrı, dış gerçeklik olarak tanınan bir çevrenin ortasında sabit bir kimliğin kuruluşuna tanıklık eden temel dayanakların varlığını gösterir.

Basit G'ler baskınsa, bilişsel işleyişe zayıf bir yatırıma ve sınırlı bir entelektüel meraka işaret ederler: bu yanıtların temel özelliği olan bir araya getirme ve özümleme yokluğu, kişinin dış dünyaya yaklaşımında belli bir edilginliği, bir basmakalıp toplumsal konformizmi, ya da daha derin veya daha kişisel bir süreç içine girmemek şeklinde savunmacı bir tutumu düşünme olanağı verir.

b) Muğlak ve izlenimci G'ler -tıpkı basit G'ler gibi- bir organizasyon çabasından doğmaz, fakat malzemeye bir tür teslimiyete işaret ederler. Bu teslimiyet, birleştikleri tayin ediciye göre değişik anlamlar kazanabilir.

Çevresi belirsiz ya da sınırları kötü çizilmiş olan *muğlak G'ler* (F± ile birleşirler) dünyaya yaklaşımda pek de güçlü ve sağlam olmayan bir düşünce biçiminden kaynaklanıyor olabilirler ve zarın yetersizliğini, kapsayanın kırılganlığını akla getirirler (*bulutlar; figüratif olmayan resim; mikroskopta görülecek bir şey, bir zımbırtı*). Başka durumlarda, rahatsız edici tasarımlara karşı bir savunma düzeneği olarak kullanılıyor da olabilirler; iki imge arasında yaşanan tereddüt, böyle durumlarda obsesyonel türde bir şüpheye gönderme yapar (*bu bir kedi kafası mı yoksa bir yılan mı bilmiyorum*).

İzlenimci G'ler (duyumsal tayin edicilerle birleşirler) kişinin etkiye açıklığını ve kuvvetle tepki gösterdiği dış uyaranların özelliklerine karşı geçirgenliğini gösterirler: kişinin bu uyaranların etkilerine boyun eğmesi ve yanıtların algısal ve biçimsel çerçevesine asgari düzeyde dikkat göstermesi bunu kanıtlamaktadır.

c) İkincil G'ler, yanıtın hazırlanmasında bir dizi zihinsel işlem söz konusu olduğunda ortaya çıkarlar.

I) Bu işlemler iyi bir niteliğe sahiplerse, *özümlenmiş* ya da *birleşik* G'ler, lekenin değişik parçalarını bir araya getirerek engramın yapılandı-

rıcı bir örgütlenmesini ortaya koyarlar: kişi uyaranın verilerine bağlı kalmakla yetinmeyip, kart için önerdiği algıda özgün bir zihinsel işlem gerçekleştirir. Birleşik G'ler algısal ve projektif hareketlerin etkili bir biçimde yoğunlaşmasının en iyi örneğini oluştururlar, çünkü dışsal gerçekliğe uyumludurlar ve aynı zamanda onu içsel imgeler sayesinde yeniden yapılandırırlar. Bu açıdan birleşik G'ler bireyin yaratıcı gizilgüçlerinin kanıtıdırlar. İçselleştirme ve zihinselleştirme kapasitelerini gösterirler ve normal ya da patolojik niteliği konusunda fikir vermeden, kişinin hayli zihinselleşmiş bir işleyiş düzlemine aidiyetini belirten gerçek bir içselliğin, özel bir ruhsal alanın varlığına tanıklık ederler.

Organize olmuş G'lerin sayısı, başka yoldan değerlendirilebilen entelektüel başarı seviyesiyle (IQ) zorunlu bir orantı içinde değildir. Projektif testlerden ve seviye testlerinden elde edilen sonuçların karşılaştırılması, görünüşteki bazı uyuşmazlıkları yakından incelemek için her zaman faydalı olacaktır.

II) Diğer ikincil G'ler birleştirilmiş değildirler; *bağdaştırmacı* düşünceden (bütünün ve parçaların farklılaşmaması) kaynaklanırlar ve yalnız on iki yaşından küçük çocuklarda normal kabul edilirler. Bunlar:

- Detayların *yan yan getirilmesi* yoluyla elde edilen, şekle uygun ve tutarlı bir bütün oluşturamayan G'ler;

- Detayların *sıralanması* yoluyla elde edilen gecikmiş G'ler -burada mantıksal bağın yerini *ile, ve, üzerinde* sözcüklerinin fazlalığıyla kendini gösteren uzamsal yan yana getirme alır (IX: *dört domuz derisi* (pembe), *bir paltonun üzerinde, hayır, bu bir pantalon* (turuncu) *üzerinde yeşil bir ceket..., ceket ve pantolonu tutan bir sopanın üzerinde dört domuz derisi*);

- Diğer detayları hesaba katmadan, tek bir detayı bütünün tamamına genelleştirme ya da genişletme yoluyla elde edilen *doldurma* G'ler (DG, DdG) (I: *önce kıskaçları gördüm* (üst orta), *sonra da bir yengeç düşündüm*);

- Kişinin zamanda ve yanıtında ayırmayı başaramadığı iki kısmi algıyı tuhaf bir biçimde bir araya getirmesinden oluşan *bulaşık* G'ler (Beizmann GG ya da GD olarak kodlar); bunlar yetişkinde şizofreni belirtisidir (örn., IV: *sağlıklı bir devlet adamının karaciğeri*); kaynaşan ani ve farklı iki algının iç içe girmesidir; çocuklarda ise bu bağdaştırmacı yoğunlaştırmadır (örn., V: *ayakları olmayan büyük bir kelebek adam*).

B) Büyük detay yanıtları D, her bir kartta en sık olarak yorumlanan kesimlerden oluşur. Kabul edilen istatistiksel ölçüt şudur: yazarlara göre, bir kartın en az 22'de bir ya da 24'te bir defa yorumlanan bir parçası D'dir. Aslında çeşitli ülkelerde yayımlanan D listeleri tamamen istatistiksel hesaplara dayanmaz; sıklıkla ve nadiren yorumlanan parçalar arasındaki ayrım yaklaşık olarak bellidir. Ayrıca birçok olasılık taşıyan biçimin kendini algıya kabul ettiren gestaltçı ölçütü, bazılarına kör bir istatistiksel ölçütten daha önemli görünmüştür. Örneğin D yanıtı parçanın lekede

işgal ettiği alana bağlı değildir: küçük fakat belirgin bir parça bir D iken, geniş fakat sınırları belirsiz bir parça bir Dd olacaktır. D yanıtları somuta eğilim, gerçeklik duygusu ve pratik zekâ anlamına gelir. R'nin normal olduğu bir protokolde D'lerin ortalama sayısı 15-20 arasındadır. %75'ten fazla D yanıtı, heyecansal ya da entelektüel bir kontrol belirtisidir. Buna karşılık düşük bir yüzde kendi başına hiçbir şey ifade etmez; anlamı, kavrayış tipinin geri kalan düzenine bağlıdır. Nesnel gerçekliğe başvurma yoluyla kontrolün sürdüğünü gösteren tayin edicilerin eşlik ettiği D yanıtları, esas olarak uyuma yönelik ve savunmacı anlamlar kazanırlar. Aslında D'lerin yorumu kuvvetli bir şekilde birleştikleri tayin edicilere bağlıdır; büyük parçalar söz konusu olduğunda analiz yöntemi G yanıtlarıyla aynıdır.

Fransız uygulamacıların büyük çoğunluğu, geçici bir D yanıtları listesi üzerinde anlaşmaya varmıştır (bkz. tablo s.49,50,51).

C) Küçük detay yanıtları Dd, D'ler ya da beyazlar haricindeki kısmi parçaları ifade eder. Klopfer sayıca en fazla olan (yarımada ve ada şeklindeki) normal Dd'leri, kenar Dde'lerini, az rastlanan fakat artılarsa (+) normal sayılan lekenin içindeki Ddi'leri, ve nadir, özgün ya da otistik parçalar olan, sanatçılara (F+) ya da şizofrenik tutarsızlığa (F-) özgü Ddr'leri ayrıştırmıştır. Dd yanıtları, ister entelektüel ister duygulanımsal olsun ortak özelliği titiz düşünme biçiminde yatan bir anlam taşırlar. İçeriği zengin olan Dd'ler, küçük ayrıntıları analiz edebilen bir düşünceden ileri gelirler (istikrarlı gözlem ruhu, özen, sebat). Çok fazla sayıda, dağınık ve yoksul Dd yanıtı ise kültürel ya da entelektüel zayıflığa işaret eder ("küçük düşünmek", çocuksuluk, düşük eğitim seviyesi, zekâ geriliği). Siyah renkli IV., V., VI. kartlarda ve renkli VIII., IX., X. kartlarda tekrarlanan Dd yanıtları, özellikle de bunlar kenar profilleriyse, kaygı belirtisidirler: kartın sunduğu esas sorun nedeniyle heyecansal açıdan sıkıntı yaşayan kişi merkezden uzağa ve küçük detaya kaçar; obsesyonel titizlik (şeylerin derinine inmekten kaçınmanın bir yoludur) bu şekilde ifade edilir. Dde yanıtı karttan uzaklaşmak isteyen, cesaret gösteremeyen ve kenarlara tutunan kişiyi gösterir. Kişi böylece hoşnutsuzluğunu ya da kaygısını dolambaçlı (obsesyonel) yollardan ifade etmektedir. Ddi yanıtı anksiyetenin ve zayıf bir içsel hakimiyet girişiminin belirtisidir.

Titiz bir kesinlik arayışıyla kılı kırk yaran bir bilişsel tutum ve katı savunmaları gözler önüne seren, doğru biçimlerle (F+) birleşmiş küçük Dd yanıtları ile bulanık, toplumsallıktan uzak, bazen de dağılmış bir düşüncenin hareketlerini gösteren keyfi Dd yanıtlarını ayrıştırmak gerekir.

Özetle, algısal düzeneklere bağlı Dd yanıtları titiz, dikkatli ve biçimci bir zihinsel tutuma dayandıklarında katı, hatta obsesyonel savunmalar düzlemine girerler; buna karşılık projektif düzeneklere bağlı Dd yanıtları mantıkdışı, yorumsal, hatta hezeyanlı bir düşüncenin dışavurumu içinde yer alır ve böylece kişinin gerçekle ilişkisinin kaybını gösterirler.

D) Beyazdaki detay yanıtları Dbl, yalnızca parçanın tamamı beyazın içinde yer alıyorsa bu şekilde kodlanırlar.[11] Eğer beyazlık lekenin bir kısmına dahil edildiyse, yanıt bu parçanın önemine göre DDbl ya da DdDbl olarak (tüm leke söz konusuysa GDbl) kodlanır ve D, Dd ya da G yanıtlarıyla toplanır.

Geleneksel tarzda H. Rorschach kaynak alınarak, şekil-zeminin yer değiştirmesi bir karşıtlık tutumunun belirtisi olarak yorumlanır (örneğin psikopatlarda yaygındır); bu karşıtlık tutumu kavrayış tarzında kendini gösterir: artık lekenin kendisi değil de, onun zemini olan düzlem ele alınmaktadır.

Günümüzde ise Dbl yanıtlarının ifade ettiği boşluğun, eksiğin yarattığı çekim üzerinde çokça durulmaktadır. Dbl yanıtları ortaya çıktıkları kartlara ve içeriklerine göre değişik anlamlar alabilirler, fakat bu anlamlar genel olarak aynı birincil ilişkisel diyalektik içinde yer alırlar: lekeler arası boşluklara özel bir duyarlılık gösteren kişiler, gerçekte bunları anneyle erken dönem ilişkilerinde gerçek bir yoksunluk, temel bir eksiklik olarak yaşarlar; tatminsizlik, doyumsuzluk, yetersizlik, eksiklik ve öfke ile izini bırakmıştır.

Öte yandan Dbl yanıtlarının temelinde (ikincil) bir kastrasyon kaygısı da yatıyor olabilir, fakat bunlar daima bir eksikliği, bir boşluğu, bir yokluğu simgelerler.

Fransa'da kullanılan D yanıtları listesi

I.
Orta bölüm –aşağıdaki açık gri kısım dahil ya da değil
İki yan bölümden her biri (iki kanat)
Orta bölüm, üst üçte birlik kısım
Orta bölüm, alt iki üçte birlik kısım
Yan bölüm, üst yarısı

II.
İki siyah bölümden her biri
Üst kırmızı (sağ ve sol)
Alt kırmızı
Orta siyah sivri uç kısım

III.
Orta siyah –ortadaki gri kısım dahil ya da değil
Orta kırmızı (kelebek)
Üst kırmızı
"İnsan" vücudu –bacaksız, kafa dahil ya da değil
"İnsan" bacağı
[Not: "İnsanlar", kırmızı dahil edilmese de G olarak kodlanır.]

[11] Beck, istatistiksel olarak D yanıtları kadar sık görülen üç parçaya (II., VII. ve IX. kartlardaki iç boşluklar) verilen yanıtları Dbl olarak kodlar ve bunları D yanıtlarıyla toplar. Beyazdaki diğer yanıtlar onun için Ddbl'dir ve Dd yanıtlarıyla toplanırlar.

IV.
Alt orta bölüm (kafa)
Tüm orta eksen
Üst orta bölüm
İki yan bölümden her biri –tamamen ya da alt iki üçte birlik kısım (botlar)
Botların açık kısmı (altta)
Üst yan çıkıntılar

V.
Üst orta bölüm
Alt orta bölüm
Kelebeğin iki kanadı
Kanadın üst kenarı –tamamen
Kanadın yandaki iki uzantısı ya da ikisinden yalnızca büyük olanı

VI.
Alt ana bölüm (üstteki kuş hariç tamamı)
Bu ana bölümün sağ ya da sol yarısı –genellikle yatay pozisyonda
Üst bölüm
Üst bölüm, yalnızca siyah orta (yılan)
Orta hattın üst ucu –küçük çizgiler dahil ya da değil (yılan kafası)
Yandaki büyük çıkıntı
Tüm orta eksen

VII.
Üst üçte birlik bölüm
Orta üçte birlik bölüm
Alt üçte birlik bölüm
Alt üçte birlik bölümün sağ ya da sol yarısı
Alt üçte birlik bölümün orta ekseni

VIII.
Yan pembe bölüm (hayvanlar)
Turuncu ve orta pembe birlikte
Yalnız orta pembe
İki mavi kareden her biri
Üst gri
Ortadaki "hayvan iskeleti" [Not: Dbl olarak da görülebilir]

IX.
Turuncu
Yeşil
Pembe
Pembenin yan yarısı
Pembenin yan dörtte birlik bölümü
Kahve-yeşilin içindeki "küçük kafa" (geyik)
Dikey orta hat

[Not: Ortada lekelerin arasında kalan büyük şekil, tayin edicisi renk olduğunda D olarak kodlanır; diğer durumlarda Dbl'dir]

X.
Orta yeşilin tamamı
Orta yeşil açık kısım (tavşan kafası)

Orta yeşil koyu kısım (tırtıllar)
Yan yeşil
Üst gri –"tüp" dahil ya da değil
Yan kahve-yeşil –sarı dahil ya da değil
Orta mavi
Yan mavi
Orta sarı
Alt yandaki kahve-kiremit
Orta turuncu (kirazlar)
Pembe

[Not: İki ya da daha fazla D'nin birleşimi her zaman D olarak kodlanır]

E) Oligofrenik detay Do, Rorschach'nın özel bir keşfi olup, bugün yalnız İsviçreliler ve Fransızlar tarafından kodlanmayı sürdürmektedir. Kişi kendine sunulan bir veriyi dışlar ve onun yalnızca küçük bir parçasını algılar. Do, Dd'nin özel bir halidir; kodlanması için, biri parça, diğeri içerikle ilgili olan iki koşul gereklidir. Do, insanların genellikle D gördüğü yere verilen bir Dd'dir ve içeriği, genelde D'de görülen içeriğin bir parçasıdır: VI (üstte): *kedi bıyığı* (oysa üst orta genel olarak tüm bir kedi kafası olarak yorumlanır).

Rorschach bunu zihinsel bir gerilik belirtisi olarak görmüş, bu nedenle bu işareti oligofrenik* olarak nitelemiştir. Fakat deneyim, verilen bu anlamı pek de doğrulamamıştır (bu Rorschach'nın dehasının yanıldığı nadir noktalardan biridir). Buna karşılık, Do'nun duygulanımsal bir ketlenme işareti olduğunun anlaşılmasıyla birlikte, kodlanmasının yararlı olduğu düşüncesi korunmuştur. Normal bir protokolde Do'ya rastlanmaz. Özellikle III., IV. ve VI. kartlarda ortaya çıkar.

F) Yanıtların yeriyle ilgili sonuçlar, Rorschach'nın *kavrayış tipi* (TA) olarak adlandırdığı bir formülde toplanır. Bir protokolde mevcut olan tüm kısaltmalar mantıksal sıraya göre (bizim onları tanıtırken izlediğimiz sıradır) yazılırlar. Ortalamanın belirgin şekilde üstünde ya da altında oluşlarına göre altları ya da üstleri çizilir. R=30 için normlar şu şekilde sağlanır: G = %20; D = %60; Dd = %10; Dbl = %10. R yükseldiğinde G düşme, D ise yükselme eğilimindedir. Rorschach'nın da içinde bulunduğu bazı yazarlara göre Dd ve Dbl ayrı ayrı değil, toplam olarak (Dd + Dbl) %10'a yaklaşmaktadır.[12]

Rorschach'ya göre, "katı bir soyutlama eğiliminden ve küçük detaylara takılıp kalmaktan eşit derecede uzak bir G, D, Dd karışımı, sağlıklı insanın yargısı dediğimiz zekâ biçimini oluşturur".

Her bir kart için yanıtların *sıralanışı*, mantıksal olarak G-D-Dd-Dbl şeklindedir: kişi önce bütünü, sonra doğal parçaları, ardından birkaç

* Oligofreni: zihinsel yetersizlik. (ç.n.)

[12] Rorschach normal ortalama olarak, R = 34 için, 8 G (%23.5), 2 Dd, 1 Dbl belirtir. Dbl'yi ayn olarak kodlamayan Beck ise şu ortalamalan bildirir: R = 32 için, G = 6, D = 23, Dd = 3.

küçük detayı, son olarak da zemini yorumlar. Bu sıralanış, sorun yaratan durumların yöntemli bir şekilde ele alındığına işaret eder. Bu da düşüncenin kesinliğinin, mantıksal disiplinin bir göstergesidir.

Bu mantıksal sıralanış, azalan görülme sıklığına göre katı, düzenli, gevşek ya da tutarsız olarak adlandırılır. Ne yazık ki bunun hesabı duruma göre değişir, çünkü sıralanmanın gerçekten var olduğu kartların sayısına göre yapılmalıdır; yalnızca aynı kategoriye ait yanıtlar (örneğin yalnız G) içeren kartlar dışarıda bırakılır. Sıralanma, kişide benliğin zihinsel süreçleri ne derece kontrol ettiğini gösterir.

G) Z Organizasyon süreci. Beck'in bulduğu bir kodlamadır. Kişide ilişkilerin entelektüel kavranışı konusunda bilgi verir. Beck, kişinin yanıtında kartın iki ya da daha fazla parçasını ilişkiye soktuğu her sefer bir Z koyar (ancak yanıtta bu birleşime yüklenen anlamın, bir araya getirilen öğelere uygun olması gerekir). Aralarında yakınlık kurulan parçaların bitişik ya da mesafeli oluşları, ya da beyaz alanları içermeleri oranında Z'nin değeri yükselir. Beck her kart için bir çizelge hazırlamıştır. Bir protokoldeki ortalama Z sayısı 31'dir. Yüksek Z iyi bir entelektüel seviyeye işaret eder. Düşük Z ise ister zekâ geriliği, ister nevrotik bastırma, ister bir beyin hasarı nedeniyle olsun, bağlantı kurma yetersizliğini gösterir.

2. Tayin ediciler

Kişinin yanıtını ortaya çıkaran, yani lekenin şu ya da bu parçasına dair algısını harekete geçiren nedir? Bu gerçekleştirmemiz gereken ikinci kodlamadır. Tayin edici bir biçim, hareket, renk ya da gölgelemedir.

A) Biçim yanıtları F, Rorschach testinde sayıca en fazla olanıdır. Bunun nedeni lekelerin kaotik ve zorlayıcı yapısına "biçimlendirici" bir eylemle hakim olma çabası mı (Furrer); uyaranların birikmesinin yarattığı gerilim karşısında organizmanın ilk savunma düzeneğine -biçimlerin algısına- başvurması mı (Baer), kesin olarak bilinmemektedir. F%'si ($\frac{F \times 100}{R}$) ortalama 60-65 arasında yer alır (Birleşik Devletler'de bu sayı 50'dir). Kişinin, akıl ve düşüncenin düzenleyici etkinliği sayesinde dışsal gerçekliğe uyum gösterme, yaşam içinde kendini yönetme kapasitesini gösterir (Loosli-Usteri). Eğer F yanıtları diğer seçenekleri dışlama eğilimindeyse bu, duygulanımsal ve kişisel yaşamın hasıraltı edildiğinin, çevre dünyayla ve kendi kendiyle dolaysız, kendiliğinden bir ilişki yoksunluğunun *(a.g.y)*, ya da depresif eğilimlerin bir belirtisidir.

Söz konusu olan biçimlerin doğru mu (F+) yanlış mı (F-) algılandığını bilmek önemlidir. Burada da iki ölçüt karşımıza çıkar: istatistiksel sıklık ve gestaltçı doğru biçimler. İstatistiğe başvurmak öznel bir değerlendirmenin tehlikelerinden korunmanın en iyi yoludur: doğru bir biçim kişiler

tarafından yeterince sık görülen, yanlış bir biçimse yalnızca nadiren görülen biçimdir. Fakat çok sayıda F yanıtına ve önemli bir örnekleme dayanan istatistikler hatırı sayılır ve pahalı uzun bir ekip çalışması gerektirirler; ki bu hiçbir zaman tam olarak başarılamamıştır. Rorschach 100 normal kişi tarafından "sıklıkla" verilen yanıtları saptayarak kendi F+ listesini oluşturmuştu, ancak *sıklıkla* ile ne kastettiğini hiç tanımlamadı ve sonraki yazarlar da F+'lara tahsis edilebilecek sıklık oranının ne olması gerektiğini açıklığa kavuşturmadılar. Ancak uygulamacıların deneyimleri, aralarında düzenledikleri tartışma toplantıları ve yayımlanan protokollerin bir araya getirilmesi, görünüşte tatmin edici bir kestirime izin vermektedir. İsviçre'de Loosli-Usteri ve Birleşik Devletler'de Beck F+ listeleri yayımlamışlardır. Fransa'da Cécile Beizmann bu listelerin açık ve ayrıntılı bir derlemesini hazırlamıştır.[13] Klopfer F+ ve F- ayrımından vazgeçmiş ve (F olsun olmasın) her bir yanıt için −2 ile +5 arasında yer alan bir biçim düzeyi kodlamayı tercih etmiştir.

Görülen nesnenin biçiminin, *bulutlar*, bir *çizim*, *coğrafi* bir yer gibi, kendi yapısı gereği kesinlikten uzak ve belirsiz olduğu yanıtlar F± olarak kodlanır (fakat kendinde belirgin olan ancak kişi tarafından bir belirsizlik ya da yaklaşıklık duygusuyla algılanan bir biçim + ya da − olarak kodlanmalıdır). + ile − arasında kesin karar vermenin imkânsız olduğu yanıtlarsa kısaca F ya da F? şeklinde kodlanır.

$$\text{F+ \%} = \left(\frac{F++\frac{F\pm}{2}+\frac{F?}{2}}{F++F-+F\pm+F?} \times 100 \right)$$

formülü, F± ve F?'leri ½ olarak alarak, F+'ların biçim yanıtlarının toplamına yüzdesini verir. F+ % açık bir dikkat ve doğru bir yargılamayla düşünceyi yönetme yeteneğini ölçer (benliğin gücü). Algısal yargılarda az sayıda bir hata yapmak olağan olduğundan, bu oran normal kişilerde ortalama %70-80 arasında değişir. Normal olan en yüksek değil, en uygun olan değerdir.

Özet olarak biçim yanıtlarının temel anlamlarını hatırlayalım:

Biçim yanıtları düşlemsel ve heyecansal etkilerden bağımsız kalarak, saptama, betimleme ve yorumlama yoluyla gerçekliği kavramaktan ibaret, olağan, banal, normal bir işleyiş tarzını temsil ederler.

Dahası bu yanıtlar *uyum sağlayıcı nitelikleri* de gösterirler; göz ardı edilemez bir toplumsallaşma unsuru oluşturan doğru biçim yanıtları yüzdesi (F+ %) bunu ortaya koymaktadır. Gerçeğe toplumsallaştırıcı katılımdaki yetersizlikler bu yüzde oranındaki sapmayla kendilerini gösterirler. F+ % gerçek bir tanısal değere sahiptir: güvenilir şekilde sağlanırsa kişinin gerçekle ilişkisinin niteliğini değerlendirme olanağı verir; üstelik bu değerlendirme mümkün olduğunca hatasız bir ölçüme ihtiyaç duymaktadır.

[13] Livret de cotation des formes dans le Rorschach, Centre de Psychologie appliquée, 1966.

Biçim yanıtları bir yandan "nesnel" olarak algılanan dış gerçekliğe, diğer yandan dışavurumları sınırlanmış olan iç gerçekliğe bağlı *kontrol davranışlarını* gösterirler. Bu kontrol davranışlarının etkililiği biçim yanıtlarının niteliğine bağlıdır: engramlar doğru algılanmışsa savunma sağlam ve etkilidir; engramlar fazla sık olarak yanlış algılanmışsa savunmanın başarısız olduğu anlaşılır.

Sonuçta en temel olarak biçim yanıtlarının niteliği, *kişinin şeylere, iç ve dış arasında sağlam ayrımlar oluşturan sınırlandırıcı bir dış çizgi verme yeteneğine* tanıklık eder: her biçim bir zemin üstünde belirir; biçim yanıtı kişinin nesneyi dahil olduğu çerçeveden ayrıştırarak sınırlandırma kapasitesini gösterir. Kişi biçimi ve zemini, içi ve dışı ayırabiliyorsa, gerçek ve imgesel arasındaki farkı da ayırt edebilir. Biçim yanıtları, düşlemsel müdahalelerden -bir algının engelleyebileceği oranda- uzak durmak yönündeki bu çabayı ifade ederler.

B) Hareket ya da kinestezi yanıtları iki alt gruba ayrılır: *büyük kinesteziler K* (tüm insan) ve *küçük kinesteziler k* (hareket halindeki hayvan, nesne ya da kısmi insan). Bunların kodlanması ve yorumlanması günümüzde Rorschach testinin en tartışmalı noktalarından birini oluşturmaktadır. Rorschach için söz konusu sorun basitti; kişi gerçek bir kinestetik duyum yaşadığında (ya da yaşadığı varsayıldığında), yani kendisinin gerçekleştirebildiği bir hareketin imgesini leke üzerine yansıttığında, bunu K olarak değerlendiriyordu. Bu durumda, *a)* Yalnızca tam bir insan yanıtı (H) kinestetik olabilir; istisna olarak, insanın anatomik repertuarına ait bir hareketi gerçekleştiren bir ayı ya da maymun da kabul edilir; *b)* İnsan hareketinin kodlanması için açıkça belirtilmesine gerek yoktur: kart I, II ve özellikle III'te algılanan *kişiler* doğrudan K olarak kodlanır; bedensel duruşlar da böyledir (*ayakta, oturmuş, ölmüş*, vb.); *c)* Buna karşılık eğer kişi içsel olarak hissetmediği bir hareket anlatıyorsa K verilmez; örneğin hareket küçük bir parçaya (Dd) sıkıştırılmışsa, bir hayvan veya bir nesne, bir siluet söz konusuysa, ya da kişi entelektüel bir betimlemeye girişmişse durum böyledir. Rorschach'ya göre kinestezi içedönük (bu terim s.38-39 ve 231-232'de açıklanmıştır) eğilimleri gösterir; tüm zeki kişiler en az 1 tane K verirler; önemli bir motor etkinliği olan kişilerse hiç vermezler; sonuçta kinestezilerin artması güçlü bir canlılığa, dünyaya açılan bir içsel yaşama işaret eder ve bir nevrozun iyileşme şansının muhtemelen yüksek olduğunu gösterir; kinestezilerin azalması ise zayıf bir canlılığın, dünyadan uzağa çekilme eğiliminin ve içsel sıkıntılara boyun eğmenin belirtisidir.

Beck ve Almanca konuşan İsviçreli yazarlar Rorschach'nın koyduğu kodlama kurallarına uymaya devam etmektedirler. Diğer uygulamacılarda ise genel eğilim, kişinin algıladığı tüm hareketleri, insana ait olmayanları bile kinestezi olarak değerlendirmek ve kişi tarafından testte ya da ankette açıkça ifade edilmediği sürece insan kinestezisi vermemektir.

Kinestezi yanıtlarını renk yanıtları gibi dengeleme fikri gelişme göstermeye başlamıştır. W. Friedmann[14] bunları FK, KF, K olarak kodlamayı önermiştir; saf K yanıtları dengesizlik ve uyumsuzluk işareti olan serbest kalmış hareketleri belirtirler (çembersel hareket, girdap); zorunlu olarak H+'lara bağlanan FK yanıtları ise olgunluk ve yüceltme belirtisi olan, biçimle birleşmiş dengeli hareketleri gösterirler. Holtzman, Rorschach'dan esinlenen kendi mürekkep lekesi testinde 5 dereceli bir kinestezi kodlama ölçeği kullanmıştır.

Rorschach'dan bu yana kinestezi yanıtlarına verilen anlam da (zekâ ve içselleştirme) hatırı sayılır şekilde çeşitlenmiştir; günümüzde bu yanıtlarda daha çok kişinin motivasyonlarının ve bu motivasyonlara karşı olan savunma düzeneklerinin ifadesini görmeye çalışıyoruz. Bu yoldan ilk gidenler İsviçreli araştırmacılar Furrer ve Binder'dir: diğer tayin ediciler (biçim, renk, gölgeleme) testin kartlarının somut gerçekliğine dayanırlar; kinestezi ise lekede verilmemiştir, saf bir yansıtmadır; dolayısıyla da yalnızca bilinçdışı yaşamın, kişinin derin arzularının yansıması olabilir. Bu K yanıtları aracılığıyla ifade edilenler gerçeklikte, günlük yaşamda gerçekleştirilememiş arzulardır. İmgesel yaşam başarısızlıklara, yoksunluklara ve engellenmelere karşı bir telafi olduğu ölçüde kinestezi yanıtları tarafından temsil edilecektir. Amerikalı yazarlar daha ileri giderek kinesteziyi Freud'un tarif ettiği düş ve onun süreçlerine, aynı şekilde TAT'deki hikaye oluşturmaya yaklaştırmış, aynı açıklayıcı kategorileri (yoğunlaştırma, yer değiştirme, sansür, örtük anılar, simgesel kılık değiştirme) buraya da uygulamışlardır. Güney Amerikalı yazar Baer,[15] Rorschach'daki tepkisellik tipinde kinestezi yanıtları ile renk yanıtlarını karşı karşıya getirmenin gereğini dahi yadsımıştır. Ona göre kinestezi yanıtlarının karşıtı biçim yanıtlarıdır; kinesteziler maruz kalınan ruhsal travmaların kişi tarafından bilinçdışı olarak anımsanışıyken, biçim travmaya karşı ilkel bir savunmadır, motivasyonların ve heyecanların bütünleştirilmesi sürecidir, gerçekliğe uyum göstermedir. K'lerin niteliksel ve simgesel açıdan analiz edilmesi (protokolde çok sayıda bulunmaları halinde), bizi kişinin derin sorunlarının, yaşantısal tarihinin ve olası nevrotik yapısının kalbine götürür.

Bizim bakış açımıza göre,[16] K yanıtlarının yorumu bu yanıtları tanımlayan üç ölçütü[17] hesaba katmak zorundadır: biçimsel ölçüt, yansıtma ölçütü ve içerik ölçütü.

1) Biçimsel ölçüt. K yanıtlarının biçimsel niteliği sistemli bir şekilde analiz edilmelidir. Algısal imgenin eksiksiz şekilde tanınması kişinin ger-

[14] Thèse de philos., Fribourg-en-Brisgau, 1951. Résumé in *Bull. Group. fr. Rorschach*, 1953, no 3, 47-51.

[15] Le test de Rorschach interprété du point de vue analytique, *Rev. fr. Psychanal.*, 1950, *14*, no 4, 455-403.

[16] C. Chabert, *Le Rorschach en clinique adulte*, Dunod, 1983.

[17] Bu ölçütler N. Rausch de Traubenberg tarafından *La pratique du Rorschach*, PUF, 1970 (gözden geçirilmiş 6. basım, 1990) içinde ortaya konulmuştur.

çekliğe katılımının garantisidir; üstelik bu katılım onda, yaratıcı tüm kollarda işe karışan projektif hareketlerin aşırı bir deformasyona yol açmadan serbest kalmasına izin vermektedir. Algısal imgenin böyle eksiksiz şekilde tanınması aynı zamanda iç ve dış dünya arasındaki fiili ayrımlaşmayı da vurgular. Buna karşılık, doğru olmayan biçimlerle birleşmiş K yanıtlarının fazlalığı, gerçekle ilişkinin niteliğini kırılganlaştıran ve süreksizleştiren düşlemsel bir istilanın göstergesidir.

2) Yansıtma ölçütü. Bir yanıtın K olarak tanınabilmesi için bir hareketin yansıtılmasına bağlı olması gerekir; hareket kartta gösterilmez, algıya bu dinamik boyutu katan kişinin kendisidir.

a) K'lerin bilişsel işleyişe katkısı: K'ler, lekenin algısal verilerini yeniden düzenlemek için karmaşık işlemlerle hareket eden bir zihinsel etkinliği belirtirler. O halde kişi, içselleştirmenin egemen olup somut olasılıklar karşısında bağımsız olmaya izin verdiği bir *düşünce* sistemi içinde yer almaktadır. K'ler bu anlamda "dolayımlama kapasitesinin ve eylemi erteleme gücünün" bir işareti olarak yorumlanmışlardır. Boşalım eyleme yol açmaz fakat içselleştirilmiş bir oyun sayesinde, harekete geçirici bir imgenin dolayımıyla gerçekleştirilir.

b) K'ler aracılığıyla dürtüsel hareketlerin dışavurumu ve düzenlenmesi: K'ler daima ekonomik bakış açısına göre analiz edilirler: yansıtılan hareketler aracılığıyla ne miktarda dürtüsel enerji harekete geçirilmiş ve taşınmıştır? Saldırgan ya da libidinal yükler, değişik derecelerde çiğ ya da değişik derecelerde yumuşatılmış ifadelerle betimlenen imgelerden hareketle değerlendirilirler. Kişinin söylemi deşifre edilir ki buradan savunmaya yönelik düzenlemeler (olumsuzlama, bastırma, karşıt tepki oluşturma, bölme, yadsıma...) ve bunların dürtüsel yükleri küçük miktarlara bölme konusundaki etkililiği açığa çıkarılabilsin; bu bize benlik işleyişinin niteliğini gösterecektir.

c) K'ler aracılığıyla çatışmaların işlenmesi: Dürtüsel itkiler sağlam bir ilişki tasarımı ile birleştirilmişlerse, K'ler kişinin çatışmaları işleme kapasitelerini gösterirler: kahramanlar ayırt edilmiştir; harekete geçen enerji yükleri işlenebilirdir; bozukluk, güçlük, düzensizlik söz konusu olabilir fakat çok önemli ya da çok kötü bir dağılma yoktur. Bu gibi durumlarda K yanıtları, nevrotik tipte "normal" işleyişlerin anlamlı bir belirtisi haline gelir.

d) K'lerin yorumsal ya da hezeyanlı anlamları: Yansıtmanın ağırlığı fazla olduğunda, yanıtlar keyfiliğe, gerçekdışına, hatta hezeyana doğru kayarlar.

Bununla birlikte çok sayıda K yanıtı yalnızca, geçici bir içe kapanma hali içinde imgesele yapılan bir başvuruyu belirtiyor da olabilir (ergenlikte olduğu gibi örneğin). *Yorumsal K*'ler yorumlamaya dair farkındalığın kaybolduğunu gösterirler; kişi öznel olanı nesnelmiş gibi almaktadır: işte paranoyak düzenekler ve projektif özdeşim, kötü nitelikteki biçimsel engramlarla desteklenen K'ler aracılığıyla bu şekilde ifade edilirler. *He-*

zeyanlı K'lerse keyfilik ve mantıkdışılık üzerine kuruludurlar; dolayısıyla burada gerçekle ilişki kaybı oldukça açıktır.

3) İçerik ölçütü: K'ler aracılığıyla özdeşim süreçleri. K yanıtları zorunlu olarak insanla ilgili bir içerikle birleşirler; bu içerik de beden imgesi ve kendilik tasarımı sorunlarını ortaya koymaktadır. Rorschach'da üretilen insan tasarımlarının analizi, narsisistik ve nesneyle ilgili düzenlemeleri açığa çıkarmaya, ebeveyn imgelerinin ayırt edici özelliklerini ortaya koymaya ve kişinin kendine ilişkin yaşayabildiklerini ve tasarlayabildiklerini değerlendirmeye olanak verir.

a) Bireyleşme süreçleri: Kinestetik imgeler açık seçiklerse, insan dünyasına aidiyetleri kesinse ve çevrelerine oranla belirginlerse, bireyleşme süreçlerinin etkili olduğu düşünülebilir. Kişilerin birbiriyle karıştırılması, simbiyotik ilişkiler, çiftlere sık gönderme yapma *(ikizler)* ise tersine özne ile nesne arasında yeterli bir ayrılma olmadığını, varolma duygusunun süreklilikten yoksun olduğunu gösterir ve iyi farklılaşmamış bir kimliğe tanıklık ederler.

b) Cinsel özdeşim süreçleri: Cinsel özdeşimler sağlamsa; insan tasarımları açık şekilde tanımlanır, esnek bir tutum benimsenir, kişilere atfedilen cinsel kimlikle onlara yansıtılan davranışlar arasında tutarlılık vardır. Cinsel özdeşimler çatışmalıysa; insan tasarımlarıyla karşılaşma özdeşimsel seçimlerde kararsızlığa ya da kaçınmaya yol açacak şekilde anksiyete ile yüklüdür, cinsiyeti olan örnekler karikatürleştirilir, cinselliği simgeleştiren kartlar[18] kaygı doğurur ve tıkanmalara ya da katı tutumlar takınılmasına neden olurlar, bu durum kişi tarafından çelişkili olarak duyulan eğilimler arasında acı verici bir bölünme olduğunu ve bunun doyurucu özdeşim olanaklarının önünü kestiğini gösterir.

C) Küçük kinestezilerin (k) kodlanması ve anlamı daha belirlidir. Beck ve Almanca konuşan İsviçreli uygulamacılar tarafından reddedilmeyi sürdüren bu yanıtlar, Birleşik Devletler'de Klopfer ve Piotrowski[19] tarafından ortaya atılmış ve Loosli-Usteri ve Fransız okulu tarafından benimsenmiştir.

Kısmi kinestezi Kp bir insan hareketini belirtir, ancak ya insan tam değildir (Hd) ya da parça çok küçüktür (Dd). Kp'ler çoğunlukla -özellikle Dd'lerle ve vasat ya da kötü nitelikli biçimlerle birleştiklerinde- (paranoyak anlamda) yorumsal bir değere sahiptirler.

Hayvan kinestezisi Kan, hareket halinde görülen tüm bütünlüklü hayvanları belirtir; bu hareket hayvan için doğal olmalı ve açık bir şekilde gerçekleştirilmelidir (*hareketsiz duran, fakat avının üstüne atlamaya hazır bir hayvan* da hiç kuşkusuz kinestetiktir ve kan olarak kaydedilir). Kan'lar kişide çocuksu kalmış eğilimleri ve arzularının dışavurumundaki

[18] Bkz. *Malzemenin analizi*, s.77-79.

[19] The M, FM and m Responses as Indicators of Change in Personality, *Rorschach Res. Exchang.*, 1936-1937, *I*, 148-157.

kendiliğindenliği gösterir. Kan'lar aynı zamanda kendilik tasarımıyla ve ilişki tasarımlarıyla da bağlantılıdır, çünkü hayvanlarla ilgili içerikler üzerine yer değiştirme, çatışmaların dışavurumunu kolaylaştırmaktadır. Bu açıdan Kan'lar K'lerle aynı şekilde analiz edilebilirler.

Nesne kinestezisi Kob Birleşik Devletler'de ve İsviçre'de aynı şekilde tanımlanmamaktadır. İsviçreli Obelholzer için kartın yalnız aşağıdan yukarıya ya da merkezden dışarıya doğru giden şiddetli bir hareketi Kob olarak kaydedilebilir (örneğin IX. kartta: *gayzer*, ya da *atom patlaması*); bu kob'lar cinsel özgürleşme arayışının bir işaretidir (örneğin ergende dağınık cinsel itki ve bu alanda olumlanma arayışı; psikanalizdeki "fallik" evre; erkekte kadınlar karşısında ketlenme, kadında eril istek gibi durumlarda). Amerikalı Klopfer için cansız bir nesneye atfedilen tüm hareketler kinestetiktir. Klopfer bunları Fm (kart II, orta Dbl: *dönen bir topaç*), mF (*çağlayan, duman ya da bulut kıvrımları, çıtırdayan alevler, akan kan*) ve m (*soyut biçimler, hızla değişen hareketler*) olarak ayırır; bu kob'lar gerçekleştirilmesi zor arzuları, çözümlenmemiş gerilimleri ve sürekli engellenme kaynaklarını, bu duruma karşı çıkma (*patlamalar*) ya da edilgin şekilde boyun eğme (*düşen yapraklar; akan ırmaklar*) ile ifade ederler.

Fransa'da Kob'lara özellikle dürtüsel bir anlam verme konusunda uzlaşılmaktadır. Kob içsel bir kaynağa işaret eder; bedensel uyarıma bağlıdır. Kob'ların ortaya çıkışı bir gerilimi boşalımla ortadan kaldırmaya yöneliktir.

Kob'larla birleşen içeriklerde, yaşam dürtüleri/ölüm dürtüleri ikiliğini yeniden buluruz: kob'ların yanıt içeriğinde açığa çıkan libidinal niteliğine ya da ruhsal veya bedensel bütünlüğü tehdit eden yıkıcı gücüne (örneğin *bir füzenin kalkışı* ya da *bir bombalama ve etrafa saçılan kan*) dikkat göstermek gerekir.

D) Renk yanıtları Rorschach'dan bu yana FC, CF ya da C olarak kodlanırlar; bunu belirleyen ise lekenin rengi tarafından kışkırtılan yanıtın hazırlanmasında, biçimin baskın ya da ikincil oluşu ya da hiç mevcut bulunmayışıdır. ΣC (toplam renk yanıtları) hesaplanırken yanıtlar şu şekilde dengelenir: FC = ½, CF = 1, C = 1 ½ FC vermek için biçimin belirgin olması ve yanıtta belirtilen rengin, gerçek nesnenin rengiyle örtüşmesi gerekir. Kişinin rengin etkisini içsel olarak hissetmediği, fakat sıkıntısını gizlemek için ondan sözel bir tarzda faydalandığı entelektüel FC'ler, ΣC'nin dışında tutulmalıdır; bu yanıtlar duygulanımların kontrol edildiğine dair sahte bir izlenim vermeye çalışırlar.

Siyah ya da beyaz tarafından kışkırtılan renk yanıtları ΣC'ye dahildir. Sorun bunlar için ayrı bir kodlamanın gerekip gerekmediği noktasındadır. İsviçreli uygulamacılar ve onları takip eden Ombredane ve Canivet, Rorschach'nın düşüncesinin tersine bunlar için yukarıdaki işaretleri kullanırlar. Klopfer ise bütünüyle bakıldığında "siyah" yanıtlarının genel olarak depresifliğe ve "beyaz" yanıtlarının da kayıtsız saldırganlığa ilişkin anlatımını daha iyi ortaya koyabilmek amacıyla, bu yanıtları ayrı kodla-

mayı (FC', C'F, C') tercih etmiştir. Fransız uygulamacıların büyük çoğunluğu da sonradan Klopfer'in bu kodlamalarını benimsemiştir.

Renk isimlendirme (Cn), ΣC'ye dahil edilmez. Kişi yanıt olarak rengin ismini verir (yorumlama ya da betimleme yapmaz): *Burası kırmızı.* Rorschach haklı olarak bunu tipik bir epilepsi yanıtı olarak görmüştür. Bu yanıt türüne küçük çocuklarda da rastlanır.

Renk yanıtlarının anlamı Rorschach tarafından ortaya konulmuştur: FC toplumsal açıdan uygun ve kabul edilir duygulanımsallığı gösterir; CF benmerkezci duygulanımsallığı, narsisizmi, değişkenliği temsil eder; C ise itkiselliği, kontrol eksikliğini belirtir.

Bu geleneksel yorumları reddetmemekle birlikte, Biçim ve Renk arasındaki ilişkilere fazlasıyla odaklanmış olan bu yaklaşımı derinleştirmek istiyoruz. İçeriklerin analiz edilmesi, aynı şekilde kodlanan fakat farklı imgelere gönderme yapan ve böylece farklı anlamlarla donanmış olan yanıtların niteliğini ayırt etmemizi sağlar. *Renk yanıtlarının analizi bizi daima duygulanımı tasarıma göre konumlandırmaya iter*: o halde verilen protokol aracılığıyla tasarımlar ve duygulanımlar arasındaki bağları incelemek gerekir.

Renk yanıtlarının algısal/duyumsal boyutu, basit algısal tespitler yaparak birincil denklikler kurmaya varan betimlemeci bir tutuma vurgu yapar; *yeşil... ağaçlar, mavi... gökyüzü, sarı... güneş* gibi. Bu tür bir yaklaşımda genellikle engramı o an destekleyen heyecansal yankıdan çok, onun biçimsel dış çizgisi üzerinde duran FC'lere rastlanır.

Renklerin değişken şekilde kullanımı renkten, öncelikle üzücü ya da rahatsız edici tasarımlardan kaçınmak amacıyla savunmacı bir şekilde yararlanıldığını belirtir; zararsız içeriklerle birleşmiş renklere aşırı yatırım yapılması ve bunun yanında olumsuzlamaların da varlığı (*bilmiyorum... gerçekten görmüyorum bu ne olabilir*), tasarımların bastırılması adına duygulanımların ön plana çıkarıldığını gösterir.

Renklerin dürtüsel anlamları kuşkusuz, özellikle saldırgan ve/veya libidinal hareketlerin yeniden canlandırılması yönündeki uyarıcı talepleriyle tanınan kırmızı kartlarda (II ve III) ortaya çıkar.

Renklerin duygulanımsal anlamları, kişinin ürettiği imgelere bağlı olumlu ya da olumsuz duygulanımların dışavurulmasıyla kendini gösterir. Haz/hoşnutsuzluk etrafında eklemlenerek dışavurulan duygulanımların ilkel karakteri, testin gerilemeyi kışkırtmasına bağlanabilir; fakat her şekilde, duygulanımların ne dereceye kadar simgeleştirilebildiği görülecektir. Gri ya da beyaz renge (C') duyarlılık kişide genellikle depresif bir tona, tedirginliğe, yaygın anksiyeteye işaret eder; tersine bazı pastel renkli kartlar çevre dünyayla ilişkilerde belli bir neşe, mutluluk ve hazzın açığa çıkmasına yol açabilirler.

Renk yanıtlarının patolojik anlamları esas olarak beden imgesiyle ilgili özgül içeriklerde ortaya çıkar: insan bedeninin içine gönderme yapan

bozuk yanıtlar -yani biçimsel niteliği kötü olan anatomi yanıtları, budanmış insan yanıtları; aynı şekilde renklerle birlikte verilen parçalanma düşlemleri, hepsi birlikte renklerin artık iç ve dış arasında duyarlı bir karşılaşma yüzeyi ve bir aracı olarak kullanılamadığını gösterir. Dış gerçeklik fazla uyarıcı bir hale geldiğinde kilidi kırar ve dağılmış ya da düzensiz bir iç dünyayı açığa çıkarır. Renkli kartlarda ortaya çıkan bu tür yanıtların özgüllüğü, bunları psikozun patognomonik* bir belirtisi haline getirir.

E) Küçük kinesteziler büyük kinestezilere göre neyse, *gölgeleme yanıtları* da renk yanıtlarına göre odur. Bu yanıtları gri renk ve onun tonları harekete geçirir. Yani bunlar hafifletilmiş renk yanıtlarıdır. Psikodiagnostik'in yayımlanmasından sonra Rorschach tarafından ortaya konulan, İsviçre'de Binder tarafından geliştirilen, Beck ve Klopfer'in iki farklı şekilde yeniden yorumladığı bu yanıtlarda, Fransız okulu kodlamayı standartlaştırma riskini üstlenmiştir: bunlar biçim ve gölgelemenin görece baskınlığına göre FE, EF ve E olarak kodlanır, renk yanıtlarıyla aynı şekilde dengelenir (FE = ½, EF = 1, = 1 ½) ve ΣE hesabına eklenirler.

Rorschach bunları çekingen bir duygulanımsallığın ve başarılmış bir uyumdan ziyade, anksiyeteli bir uyum arayışının işareti olarak görüyordu.

Beck, duygulanımın uyarıcı olduğu renk yanıtlarıyla, duygulanımın kaygı verici olduğu gölgeleme yanıtlarını birbirinin karşısına koyar. Bu yazar ayrıca kullanışlı bir ayrım getirir: *a)* açık gri yanıtlar (Y, *grey*'in {gri} son harfi) en yaygın olanıdır; duygulanımsal engeller nedeniyle eylemsizliğe yönelik bir eğilimi belirtir (nevrozdan psikoza doğru artar); *b)* perspektif yanıtları (V, *vista*'nın {manzara} baş harfi) engebeyi, üç boyutluluğu gösterir; açık şekilde depresif niteliktedir ve "aşağılık kompleksi"ne özgüdür: kişi, kendi içinde akıntıya kapılıp gideni yeniden kurmaya çalışır; başkaları yanında kendi yetersizliğinin farkındadır; *c)* T yanıtları (*texture* {doku}) dokunsal bir izlenime karşılık gelir *(yumuşak, pürtüklü, kürk)* ve bazı arzuların, özellikle de erotik olanların doyumsuzluğunu, doymazlığını dile getirirler.

Yvonne Castellan (1974) dördüncü bir kategori olarak röntgen yanıtlarını eklemeyi önermiştir.

Piotrowski[20] gölgeleme yanıtlarına iki anlam verir:

a) Eyleme sürükleyen duygulanım yüklü bir itkiyi ortadan kaldırma kapasitesi. Eğer ΣC > ΣE ise: tehlikeli bir spontanlığı, saldırgan ya da cinsel yönde kontrolünü kaybetme eğilimini; ΣC < ΣE ise: hazda bile bir aşırı kontrolü; ΣC = ΣE ise: iyi bir dengeyi; örneğin başarılı bir psikanalitik tedaviden sonra duygulanımların kendiliğinden ve yorucu olmayan bir kontrolünü gösterir (en azından F+ %'si normal olduğunda).

---

* Bir hastalığa özgü olan ve teşhisi mümkün kılan bir belirti veya semptom. (ç.n.)

[20] Tendances actuelles du Rorschach, *Bull. Group. fr. Rorschach*, 1953, no 3, 2-4.

b) Kaygı işareti: açık gri rengin harekete geçirdiği yanıtlar, kişinin, kaygısına motor ketlenmeyle karşılık verdiğine işaret eder; kişi çekimser kalır, saklanır. Koyu gri rengin harekete geçirdiği yanıtlarsa, kişinin, kaygısına karşı durumu değiştirmek için bir şeyler yaparak tepki verdiğini gösterir (sanatçılar, bilimle uğraşanlar, öncüler ve bunun yanında saf C'ler de mevcutsa, psikotikler).

Klopfer üç gölgeleme kategorisi ayırt etmiştir:

a) Yüzey ya da doku izlenimi verenler: c (ör.: *kürk*): ayrımlaşmamış, çocuksu ilkel duygulanım ve sevgi ihtiyacı ile birlikte fiziksel temas arayışı; cF *(kaya, kar)*: c'lerle aynı anlamın yanında, bağımlılık arzusu ve çocuksu gerileme; erken duygulanımsal engellenmeler; Fc *(saydamlık)*: ilkel temas ihtiyaçlarının tatmin edici bir şekilde bütünleştirilmesi; başkalarının duygulanımlarına bağımlı kişi.

b) Derinlik ya da üç boyutluluk izlenimi verenler: K ve KF (dağılma: *duman*): güvenlik ve nesne sevgisini ele geçirme ihtiyacından kaynaklanan dalgalanan yaygın anksiyete; FK (perspektif: *bir göldeki yansımalar, mağara girişi*): kaygı karşısında belli bir içe çekilmeyle sorunlarına hakim olma, istikrar.

c) İki boyutlu bir düzlem üzerine yansıtılmış üç boyutlu bir alan izlenimi verenler: k, kF ve Fk (*kabartmalı harita, röntgen*): entelektüel bir maskenin, ya da dışardan iyi görünen bir kontrolün arkasına saklanan kaygılı bir duygulanım arayışı.

Fransa'da Ombredane ve Canivet için aşağıdaki anlamlandırmalar yeterlidir:

— Üç boyutlu FE'ler: uzamsal tasarımlama gücü ve yapılandırma becerisi; anksiyetenin eşlik ettiği sakınımlılık, farklılaşmış depresyon, yetersizlik duyguları;

— Dokuya ilişkin FE'ler: esnek ve farklılaşmış uyum; bağlama uygun şekilde ortaya çıkan duyarlılık;

— EF'ler: tutunulacak nesnelerin arayışı içinde dalgalanan bir duygulanımsallık; belirsiz bir yatırım ihtiyacı; dışsal telkinlere açıklık; etkin ve doyumsuz bir duygusal yaşam;

— E'ler: C'ler itki açısından neyse, E'ler de depresyon için öyledir. Kararsız, terkedilme korkusu yaşayan, şizoid kişiler tarafından verilir ve çoğunlukla dört elemente ilişkin (su, hava, toprak, ateş) algılarla birleşirler.

Biz de bugün için şunları ayrıştırıyoruz:

Dokuya ilişkin gölgeleme yanıtları dokunsal duyarlılığı gösterir ve aynı zamanda, çevreyle ilişkilerdeki en erken deneyimlerin yeniden canlanmasını ifade ederler (özel olarak, D. Anzieu tarafından ortaya atılan Deribenlik kavramına gönderme yapmaktadır).

Dağılmaya ilişkin gölgeleme yanıtları dış çevreleri belirsiz olan engramlardan oluşurlar (*bulutlar, duman kıvrımları*); şekil ve zemin, iç ve dış arasındaki sınırlar zayıf, silik, uçucudur. Perde yanıt olarak, savunmacı bir anlam taşıyabilirler. Diğer durumlarda, kendilik imgesinin ve dış dünyanın kavranışında sağlam işaret noktalarının kaybını vurgulayarak, kimlikte belli bir kırılganlığı açığa vururlar.

Perspektife ya da üç boyutluluğa ilişkin (daha yukarda belirtilmiştir) gölgeleme yanıtları narsisizmle ilişkilidir. Rorschach tarafından vurgulanan "zekâ kompleksi"nin ötesinde, bu tür yanıtlar, güven eksikliğini, öz saygının yetersizliğini ve ideal kendilik imgesi ile onun hayal kırıklığı yaratan gerçekliği arasındaki acı verici mesafeyi kapatmaya çalışan değer yüklemeci yapılara başvurmak yoluyla bu yetersizliği kapatma girişimlerini gösterir.

F) Açık-koyu yanıtları (FClob, ClobF ya da Clob'lar), gölgelemenin özgül bir türünü oluşturmaktadır. ΣE içinde yer almazlar. Amerikalılar bu yanıtları benimsememiştir. Açık-koyu yanıtlarını ilk tanımlayan kişi olan Binder, bunları gölgeleme yanıtlarıyla aynı temele bağlar, fakat gölgeleme yanıtları kişiliğin merkezi duygulanımsal çekirdeğinin dinamik bir tarzda ortaya çıkmasıyken, Clob yanıtları bunun durağan bir tarzda belirmesidir. Bunlar nevrozdaki patolojik kaygının belirgin bir işaretidir ve kişinin psikoterapiye yönlendirilmesini gerektirirler. Clob yanıtlarına psikozda rastlanmaz. Bir psikozun başlangıcındaki varlıkları, kişinin, aynı anda hem kişiliğinin dağılmakta oluşu karşısında duyduğu dehşeti, hem de bu dağılmaya karşı mücadele etme kapasitesini gösterir. Bir yanıtın Clob olarak kodlanabilmesi için iki koşulu yerine getirmesi gerekir: 1) Lekenin siyah çoğunluğu tarafından harekete geçirilmiş olmak; 2) Açık şekilde hoşnutsuzluk bildiren bir tona sahip olmak. Bu hoş olmayan tonun üç derecesi vardır: kaygı (ör.: *kirlenmiş kar, bir ölü kafası,* kişinin kaçmaya yönelik bir tutum göstermesi); depresyon (ör.: *tüyler ürpertici bir felaket: yerle bir edilmiş yıkıntı halinde bir şato,* kişide bir donup kalma tutumunun ortaya çıkması); saldırganlık (*tehlikeli bir fırtına; korkunç bir vampir,* kişinin kendi korkusuna saldırganca tepki göstermesi). FClob + kişinin kaygı karşısındaki tepkilerini frenlediğini gösterirken, FClob – ve ClobF yetersiz bir hakimiyete, saf Clob ise kontrol gücünün tamamen ortadan kalktığına işarettir. Violet-Conil ve Canivet'e göre Clob yanıtlarıyla açığa vurulan kaygı, suçluluk duygularının ve kendi kendini cezalandırmanın ilerisindedir; bu bunaltıcı bir kaygı, ya da birincil ölüm kaygısıdır (s.84'de belirtilen makale).

G) Tepkisellik tipi (TRI), Rorschach tarafından açıklanan bir formülden elde edilir.

Bu formül kişideki içedönük ve dışadönük tutumların oranını ortaya koyar, yani kişinin yalnızca nasıl davrandığını değil, nasıl hissettiğini de gösterir. Büyük insan kinestezisi yanıtlarının toplamıyla, renk yanıtlarının

dengelenmiş toplamının (C''ler buna dahil olup, Cn'ler değildir) karşılaştırılmasıyla elde edilir.

ΣK > ΣC içedönük (ΣC = O ise saf, ΣC açık şekilde > O ise genişlemiş);

ΣK < ΣC : dışadönük (ΣK = O ise saf, ΣK açık şekilde > O ise genişlemiş);

ΣK = ΣC eşit;

ΣK / ΣC 1/1 kısıtlıya yakın;

ΣK / ΣC O/O kısıtlı.

İçedönüklük ve dışadönüklük s.38-39'da tanımlanmış, s.231-232'de yeniden ele alınmıştır. Dışadönük kişide dolaysız duygulanımsallık baskındır; yani başkalarıyla duygulanımsal ilişki kolay ve yüzeyseldir, duygulanımsal değişkenlik söz konusudur, kişi dışsal uyaranlar karşısında heyecansal kontrolünü kolayca kaybeder. Genel nüfusta en yaygın olan tip budur. İçedönük kişide duygulanımsal tını, kişiliğin derinliklerinin dolayımına girer (Loosli-Usteri); kişi eylemde bulunmaktan çok, imgeler.

Eşit tip Rorschach'ya göre ideal, dengeli tiptir; aynı anda iki temel insani tutumu birden temsil eder. Ancak o günden bu yana klinik deneyim göstermiştir ki, eşit tip, içedönüklüğü ya da dışadönüklüğü seçemeyen, tıkanmış, kararsız, çifte değerli bireydir (obsesyonel nevroza işarettir).

Kısıtlıya yakın ya da kısıtlı tipler, ruhsal açıdan içe çekilmiş kişilerdir (kişilik, yaşamsal ilgiler, ruhsal yatırımlar daralmıştır). Bunlar oldukça içe kapanık ya da teste gönülsüzce katılan normal kişiler, küçük çocuklar ya da çok yaşlı kimseler, psikotik, organik ya da psikosomatik hastalığı bulunan kişiler olabilirler.

Rorschach'ya ve onun takipçilerinin büyük çoğunluğuna göre, tepkisellik tipi, belli bir yetişkin birey için sabittir. Hatta bir halkın ya da belli bir kültürün kendine özgü temel kişiliği için ayırdedici bir özellik olabilir. Amerikalı uygulamacıların birçoğuna göre tepkisellik tipi testin yorumlanmasında merkezi bir rol oynamaz, diğerleri içinde bir bilgi olmaktan öteye gitmez; kimileri ise tüm değerini yadsımakta ve bu formülü hesaplamamaktadır. Beck formülü korur, ancak buna "duygulanımsal bölüm" adını verir. Günümüzde, TRI olarak kodlanan orana ve bu oranın görünür anlamlarına daha az değer verilmektedir. Buna karşılık, TRI'nin bileşenlerinin detaylı bir analizi büyük önem taşır, çünkü yalnız bu analiz sayesinde formülün verdiği bilgiler doğrulanabilir ya da geçersiz kılınabilir. Diğer taraftan, içedönüklük ya da dışadönüklük kavramları, klinik psikolojinin söz dağarcığında artık pek de kullanılmamaktadır; daha belirli ve işlemsel kavramlar bunların yerini almıştır.

Kimi yazarlar (Fransa'da N. Canivet), ikincil ya da -daha doğrusu- tamamlayıcı bir formül ortaya koymuştur. Bu formül, ilkiyle simetrik şekilde, küçük kinestezilerin toplamıyla gölgeleme yanıtlarının dengelenmiş toplamının karşılaştırılmasıyla elde edilir (Clob dahil değildir): Σk / ΣE.

Son üç karta (renkli kartlara) verilen yanıtların yüzdesiyle yapılacak bir karşılaştırma, bir doğrulama sağlayabilir. RC% anlamlıysa, en şiddetli dışsal uyaranların kişi üzerinde yarattığı etkiyi gösterir; kişi bu durumda üretimi artırarak tepki vermektedir. Bu etkinin anlamı yalnızca verilen yanıtların niteliğinden hareketle değerlendirilebilir. Bunlar kimileri için dışavurumu kolaylaştıran bir rahatlık hissini ifade ederken; diğerleri için, aşırı üretim ve manik tarzda bir doldurmayla mücadele edilen güçlü bir kaygıyı; diğerlerindeyse, kontrol düzeneklerini aşan bir uyarımı ve yoğun duygulanım ya da tasarımların bir istilasını gösterebilirler.

3. Yanıtların içeriği

A) İnsan yanıtları üç çeşittir:

H bütün olarak görülen tüm insani varlıklar;

Hd insan bedeninin dıştaki bir parçası (kol, kafa, vb.);

(H): tüm gerçeküstü insani varlıklar (hayalet, peri, büyücü, cüce, melek, şeytan, karikatürler, resimler, vb.).

H yanıtları, eğer yeterli sayıdalarsa, bireyin kendini bir insan imgesiyle özdeşleştirme ve insan türüne aidiyetini tanıma kapasitesini gösterirler. Böylece kişinin, kahramanların temel kimliğinin açıkça tanımlandığı bir ilişkiler sistemi içinde kendi kendini tasarlayabilme yetisine tanıklık ederler.

Hd yanıtları çeşitli durumlarda ortaya çıkabilir: özel bir simgesel dilin (cinsel ya da saldırgan) taşıyıcısı olabilirler; bu durumda bedenin bir bölümüne yapılan aşırı yatırım, bir şekilde, bastırılmış bir tasarımın sözcülüğünü yapmaktadır. Örneğin burun, büyük ayaklar gibi tüm uzantılar ya da kafa içerikleri, kendi bedenin kurulu ve birleştirilmiş bir imgesinin de ayrıca mevcut olması koşuluyla, simgesel cinsel yanıtlardır. Fakat bu imge mevcut değilse, Hd yanıtları kişinin insan bedenini kendi bütünlüğü içinde kavrayamadığını gösterir ve böylece daha marazi bir anlam kazanırlar; kimi zaman parçalanma kaygısının bir ifadesi bile olabilirler (kopmuş kol ya da bacaklar, kimi parçaları kesilip atılmış, delinmiş bedenler). Yine bu kategoride tekrarlayıcı şekilde verilen anatomik Hd yanıtları, bedensel yaşantıyı ilgilendiren yoğun kaygının bir belirtisidirler (hipokondriyak kaygılar, dağılma kaygısı).

(H) yanıtları, mitik ya da gerçek olmayan kişilere gönderme yapar (*şeytanlar, cadılar, periler, cinler, tanrılar...*). H%'sini tek başlarına oluşturmamaları koşuluyla, fantazi açısından zengin bir imgesel yaşamı yansıtabilirler. Ancak tersi durumda, gerçeklikte varolan insan imgeleri ortaya koymanın olanaksızlığı, gerçekle bağlantısı kesilmiş ve doğal ilişkisel yaşamdan kopuk bir dünyaya geri çekilmeyi düşündürdüğünden, kaygı vericidir. Son olarak bazı (H) içerikleri tehdit edici, tehlikeli

boyutlarıyla, yıkıcı güçleri ve büyüklükleriyle kimi zaman da zulmedilmeyle ilgili, hatta paranoyak bir yaşantıyı vurgularlar.

B) Hayvan yanıtları içinde şunlar yer alır:

A bütün bir hayvan ya da hayvan postu;

Ad bir hayvanın dıştaki bir parçası;

ve bazı yazarlar için (A): *canavar, mitolojik hayvanlar, çizgi film, hayvan karikatürleri.*

Bunlar testte sayıca en fazla olan yanıtlardır. Rorschach'ya göre A% $\left(\frac{A + Ad + (A)}{R} \times 100 \right)$ basmakalıp düşünceyi, yani derin düşüncenin müdahalesi olmadan gelişen, otomatikleşmiş zihinsel düzeneklerin zorunlu egemenliğini gösterir. Fakat bu düzenekler tekel haline gelme eğilimindeyse, düşünce yoksullaşır. O halde altına inildikçe kişinin dış dünyadan uzaklaştığı bir alt sınır, üstüne çıkıldıkça düşüncenin basmakalıplaştığı bir üst sınır ve hem bu yanıt türünü görme hem de bunun dışına çıkma olanağını gösteren bir ideal nokta vardır. A% ortalama 45'tir, fakat bu değer çok farklılık gösterebilir; bu nedenle %30-60 arasının normal olarak değerlendirilmesi uygundur.

Niteliksel bir bakış açısına göre, içeriklerinin toplumsallaşmış olup olmadığını değerlendirmek için, A yanıtlarının titiz bir analizine girişmek faydalıdır. Gerçekten de, uyuma yönelik ya da konformist göndermeler tarafından desteklenmeyen bazı A yanıtları, marazi bir düşlem dünyasına işaret ederler. Bu marazi düşlemsellik, bir zulmedilme yaşantısının yansıtılmasına hizmet eden arkaik ve iyi farklılaşmamış hayvan öyküleriyle dile getirilir (*tehlikeli, tehdit edici, parçalayıp yutan, gittikçe büyüyen hayvanlar*).

C) Diğer içerikler: Bunların sayısı yazarlara ve kişilere göre değişir. Kodlanmalarında çok çeşitli kısaltmalar kullanılmaktadır. Fransa'da Morali ve Canivet[21] bunları gruplandırmaya girişmiş ve eksiksiz bir sınıflandırma sistemi öne sürmüşlerdir; buna göre tüm içerikler, en basitten en karmaşığa doğru giden bir sırayla şu 15 maddede toplanmıştır: Element, Parça, Coğrafya, Botanik, Manzara, Ad, A, Anatomi, Hd, H, Nesne, Simge, Bilim, Sanat (Mimariyi de kapsar), Soyutlama.

Morali-Daninos ve Francine Cerf[21], 1968 yılında, içerikleri yerlerden ve tayin edicilerden ayırmadan yeniden gruplandırmaya izin veren grafiksel bir yöntem ortaya koymuştur. Bir protokoldeki her bir yanıt kategorisinin, toplam yanıtlara göre yüzdesi alınır. Grafikte işlenmemiş arkaik duygula-

[21] N. Canivet, Introduction à une discussion sur les contenus, *Bull. Group. fr. Rorschach*, 1956, no 8, 11-17.

[21] A. Morali-Daninos, F. Cerf, Les dimensions de la personnalité vue à travers l'épreuve de Rorschach, *Bull. Soc. fr. Rorschach Méth. Project.*, sept. 1970, no 24, 45-60, ve sonraki makale, 61-74.

nımlara karşılık gelen bir orta yatay eksen (merkezden uca doğru: Ad, Ülke, Bot, Coğ, Par, Elem) ve otomatizmlerin (A), ardından içsel beden şemasının (Anat, Kn, Cins), ardından özdeşimlerin (Hd, H) ve son olarak da nesneyle karşılaşmaların (Nes, Sim, Bil, San, Mim, Soyut) yer aldığı bir orta dikey eksen vardır. Bu iki eksen bir çemberi dörde böler ve her bir bölüm, kişiliğin dört kurucu alanından birine karşılık gelir:

I (sol üst): sentez kapasitesi, atılımlar, yaşamın ve dünyanın örgütlenmesi (G);
II (sağ üst): gerçekle ilişki (DF);
III (sağ alt): duygulanımsallık (D'lerdeki renk, hareket, gölgeleme yanıtları);
IV (sol alt): ketlenmeler, savunmalar, karşı koyma, dışlama (Dd, Do, Dbl).

Amerikalı R. Holt, düşleri örnek alan bir içerik kodlama sistemi önermiştir.[22] Ona göre her yanıt dört ayrı açıdan kodlanmalıdır: 1) duygulanımsal değeri (libidinal (7 kategori) ya da saldırgan (3 kategori) olarak ve birincil ya da ikincil olmak üzere iki dışavurum derecesinden birine göre kodlanır); 2) kullanılan düş süreçleri (yoğunlaştırma, yer değiştirme, simgeleştirme), 3) mantıksal kontrol derecesi (8 kategori); 4) genel görünüm (etkililik, yaratıcılık, vb.).

İçerikler ve simgesel anlamları arasında fazla aceleci eşleştirmeler yapmaktan ihtiyatla kaçınılmalıdır. Bu anlamları içeriklere uygulama hakkını bize ancak kişinin çağrışımları verebilir.

Cinsel anlamlı içerikler — Fallik simgeselliğin bulunduğu yanıtlar, örneğin II. kartta (ortadaki sivri uç kısım: *sivri bir çan kulesi*) ya da IV. ve VI. kartlarda ortaya çıkabilir (IV. kart: *çok kuvvetli bir kişi, gücü bacaklarında toplanmış;* VI. kart: *yükselen bir füze, ince uzun bir mürekkep kalemi*). Bu tür çağrışımlar olağandır, algıyla doğru bir biçimde birleşirler (F+) ve kartların gizil içeriğine uyum gösterirler (bkz. s.77-79).

Benzer şekilde, kadınsı cinsel simgeselliğe sahip yanıtlar (*çiçekler, kabuklu hayvanlar, vazo...* oyuklara yapılan tüm göndermeler) daha özel olarak II, VII ve IX gibi "alıcı" kartlarda ve IV (üst orta detay) ve VI (alt orta detay) gibi "cinsel" kartlarda ortaya çıkarlar.

Saldırgan anlamlı içerikler — Nesne yanıtları sıklıkla saldırgan itkilerin gösterenleri olarak kullanılırlar; genellikle sivri ya da kesici nesneler söz konusudur (*maşa, mızrak, makas, satır...*). Yine bazı A içerikleri, özellikle de yırtıcı olanlar, yer değiştirmeye ve tehlikeli saldırgan dürtülerin yansıtılmasına izin verirler (*sırtlan, firavun faresi, kurt...*). Yıkıcılık, aynı şekilde, tahrip ve şiddet yönü baskın olan bazı *ateş* ve *kan* yanıtlarında

[22] Fransızca bir özeti için bkz. M. Turbiaux, Les processus primaires et secondaires dans les contenus du Rorschach, *Bull. Soc. fr. Méth. proj. Rorschach*, 1968, 85-100.

da ortaya çıkabilir. Son olarak, yıkıcı eğilimlerin etkileri *yıkıntılar, parçalar, kalıntılar* gibi içeriklerde kendini gösterir.

Regresif anlamlı içerikler — Elementlerin, özellikle de suyun ortaya çıkışı, haz (*deniz dipleri, durgun sular, bir düzlükteki gölcükler...*) ya da hoşnutsuzluk (*çamur, kirli su, korkunç bir fırtına*) bağlamında gerçekleşen regresif hareketleri belirtir. *Bitki* içerikleri ve bazı "coğrafya" ya da "manzara" yanıtları da sıklıkla, zara, kapsayana, duyumsal temasa gönderme yapan içeriklerle aynı şekilde (*giysiler, kürkler, yumuşak yastıklar...*) regresif anlamlar taşırlar. Son olarak belli bazı temalar oldukça özgül bir biçimde nesne ilişkilerinin özel hallerini yansıtırlar: beslenmeyle ilgili temalar (oral içerik), kirle ilgili temalar, patlama, vücut atıkları (anal içerik) gibi. Yine de, buradan yola çıkarak bu temaların, kişinin takılmış olduğu baskın bir nesne ilişkisi tarzını gösterdikleri sonucunu çıkartamayız.

Özel içerikler — Anatomi (Anat): Rorschach bu yanıtlarda bir "zekâ kompleksi", yani entelektüel açıdan parlama arzusu görüyordu; bunlar, kimi zaman da, doktorlarda ve özellikle paramedikal meslek üyelerinde görülen mesleki bir deformasyondu. Klinik deneyim bu yanıtlarda, bedensel sağlıkla ilgili tasaların (hipokondriyak kaygı), ya da kendi kişiliğinin zayıf noktaları üzerine atılmış bir perdenin varlığını göstermiştir (aşağılık duyguları). Bunlar kimi zaman da dolaylı yoldan ifade edilen cinsel kaygılardır. Bir ya da iki tane anatomi yanıtının olması normaldir.

Kan (Kn): Her zaman heyecansal bir sıkıntının eşlik ettiği bu yanıt, kırmızı renge verilen şok tepkisiyle yan yana gider. Cinsel simgesellikten yıkıcı saldırganlığa kadar uzanan çeşitli anlamları vardır. Hd + Anat + Cins + Kn yanıtlarının yüzdesi kaygıya ilişkin bilgi verir; bu oran %12'nin üstündeyse, kaygının varlığı somut şekilde açığa çıkar.

Sayı yanıtları (Say) ve *konum yanıtları (Kon):* Rorschach, haklı olarak, bunların tipik şekilde şizofrenik olduğunu söylemiştir. Yanıt, lekelerin sayısı tarafından (VII: *altı tane yüz*) ya da parçanın kartın tümüne göre konumu[23] tarafından belirlenir; burada kart, genelde, bütünlüğü bozulmuş kendi beden imgesi gibi duyulmaktadır (VI, orta Dd: *kalp,* çünkü ortada).

Bazı yazarlar, *sesli yanıtlar* - ör.: gürültü- (Caruso) ya da *stereognozik** *yanıtlar* –ör.: ağırlık hissi- (Guirdham) saptamıştır; ancak bunların anlamı net değildir.

Beck, tayin edicilerde olduğu gibi, gerekirse iki içerik birden kodlar (ör.: A, Gıda; Giy, Cins; vb.).

---

[23] G. Tamarin, Un essai d'explication des réponses "position"..., *Rev. Psychol. app.*, 1957, no 1.

* Stereognozis: Yalnız dokunma duyusuyla bir nesneyi tanıma, biçimini, ağırlığını, vb. algılama yeteneği. (ç.n.)

4. Ek unsurlar

Bunlar dördüncü ve son bir sütunda toplanırlar.

A) Banal yanıtlar (Ban), Rorschach'ya göre üçte bir, ardıllarına göreyse altıda bir sıklıkta verilen yanıtlardır. Temel toplumsal uyumu gösterirler: banal yanıtları görmek, herkesin gördüğünü görmek demektir. O halde toplumsal konformizm ve toplu düşünceye katılım söz konusudur. Bir protokoldeki banal yanıtların sayısı normalde 5 ile 7 arasında değişir; daha yüksekse konformizm aşırıdır; 3 taneden az Ban varsa toplumsallığa katılım yetersizdir. Ergenlik döneminde ve bazı uç kişiliklerde Ban sayısının düşmesi, kabul edilen fikirlerin tersini savunmak şeklinde kimi zaman kışkırtıcı olabilen antikonformist bir arzuyu ortaya koyar. Psikotikler de banal yanıtlar verirler. Ancak Ban% hesabı çok güvenilir değildir çünkü R kuramsal açıdan sınırsızken, Ban sayısı sınırlıdır. Normal R için (20-30 arası) Ban yüzdesi %20-25 arasında yer alır.

Ban listesi kuşkusuz ülkeye göre (ve belki döneme göre de) değişiklik gösterir. Bu listelerden en önemlileri aşağıdaki tabloda verilmiştir. Fransa'da kullanılan listenin istatistiksel geçerliliği saptanmamış, fakat en deneyimli uygulamacıların karşılaştırmaları sonucunda ortaya çıkmıştır. Loosli-Usteri'nin listesi yetişkin ve çocuk Ban'larını kapsar. Amerika'da kullanılan iki liste arasındaki fark, Beck'in (büyük liste) kişilerin dile getirdikleri (sözel ifadeler) üzerinde dururken, Klopfer'in (kısa liste) yalnızca kişilerin algıladıklarıyla (imgeler) ilgilenmesinden ileri gelir. N. Rausch de Traubenberg'in yapıtı (s.92'de belirtilmiştir) Oberholzer'in ve Piotrowski'nin listelerini de içermektedir.

Rorschach, yüzde birden düşük sıklıkta verilen yanıtları *özgün yanıtlar (Özg)* olarak kodlar. Özg + yaratıcı zekâya işarettir. Özg – ise patolojik bir belirtidir. Birçok uygulamacı bu yanıtları kullanmayı bırakmıştır, çünkü bu denli az sıklıkta rastlanan yanıtların istatistiksel açıdan listesini oluşturmak olanaksız olduğundan, bunların kodlanması da özneldir. Üstelik özgünlük, yalnız belli bir kültürel çevreye ilişkin olarak bu şekilde nitelendirilebilir.

B) Şoklar, bazı kartların kendilerine has özelliklerinin yol açtığı "duygulanımsal donma" (Rorschach), derin heyecansal karışıklık tepkileridir. Bu karışıklık, mantıklı düşüncede ve onun kişilik üzerinde uyguladığı kontrolde bir bozulmaya neden olur.

Bir şokun varlığından söz edebilmek için, aşağıdaki belirtilerden yaklaşık 5 tanesinin mevcut olması gerekir:

— Bir karttaki niceliksel (R) ya da niteliksel (F+) verimin, diğer kartlardakine oranla düşmesi;

— Yanıt sayısında aşırı telafiye yönelik artma;

Banal yanıtların listesi

Kartlar		*Rorschach*	*Loosli-Usteri*	*Beck*	*Klopfer*	*Fransa'da kullanılan liste (1)*
I.	G	Yarasa.	Tüm kanatlı hayvanlar. Böcek. Istakoz. İ	Yarasa. Kelebek. Gece kelebeği. (Kuş değil.)	Tüm kanatlı varlıklar	Kuş, yarasa, kelebek.
	D orta		nsan	İnsan şekli: kadın ya da çocuk.		
II.	G D siyah	İki palyaço.	Adamlar. Hayvanlar.	İnsanlar. (yalnız) Köpekler, Ayılar.	Hayvanlar (tam ya da kısmi).	İki hayvan kafası ya da iki hayvan.
	D üst kırmızı		Hayvanlar.			
	D alt kırmızı			Kelebek.		
	Dbl orta		Lamba.			
III.	G siyah	İki şık insan.	Adamlar.	Bir ya da iki insan (oyuncak, heykel, karikatür).	Eğilmiş iki insan. Ayakta iki hayvan.	Adamlar. Kelebek, papyon.
	D orta kırmızı		Kelebek.	Kelebek. Papyon.	Kelebek. Papyon.	
IV.	G		Hayvan postu. Yarasa.	Hayvan postu. Kürk. Kürk giymiş insan.		
	D yanlar			Çizme. Ayakkabılı ayak		
V.	G (iki yönde)		Yarasa. Kelebek.	Yarasa. Kelebek. Gece kelebeği. (Kuş değil.)	Tüm kanatlı varlıklar.	Kuş, yarasa, kelebek.
	D yanlar			İnsan ya da hayvan bacağı. Tavuk kemiği.		
VI.	G ya da D alt	Hayvan postu.	Hayvan postu.	Hayvan postu. Kürk. Kasap tahtasındaki hayvan.	Hayvan postu.	Hayvan postu.
	D üst		Kuş.			

VII.	D ilk 1/3	Maskeli yüzler.	Çocuk ya da kadın kafası.	İnsan kafaları ya da yüzleri.		
	D ikinci 1/3	Maskeli yüzler.	Fil kafası.			
	G ya da D			Kaya üstünde insanlar (çoğunlukla kadın) Büstler. Heykeller.		
VIII.	D yan pembe	Hayvanlar (ayı, köpek).	Hayvanlar.	Belli bazı hayvanlar (2) ya da arma.	Hareket halinde dört bacaklı hayvanlar.	İki hayvan.
	D ya da Dbl orta			İskelet bölümü.		
	D alt pembe		Hayvan kafası, ör. kasap tezgahında.			
IX.	D pembe	İnsan kafası.	İnsan kafası.	İnsan kafası.		İnsan kafası.
	D turuncu		Palyaçolar.	İnsanlar.		
X.	D yan mavi	Yengeç, ahtapot örümcek.	Yengeç, ahtapot, örümcek.	Kabuklular, örümcek, sekizkollular.	Tüm çok bacaklı hayvanlar.	Yengeç, ahtapot, örümcek
	D alt açık yeşil	Tavşan kafası.	Tavşan kafası.	Tavşan kafası.	Uzun kulaklı ya da boynuzlu bütün kafalar.	İki hayvan.
	D alt koyu yeşil		Tırtıl, yılan, denizatı (tersten). Hayvanlar böcekler		Tırtıl, kurt, denizatı denizyılanı, salyan-goz.	
	D üst gri D orta turuncu	Kiraz, erik, ökseotu.				

(1) Fransa'da kullanılan listede tartışmalı dört banal yanıt daha vardır: IV, G: *Hayvan postu;* IX, D turuncu: *insanlar;* IX, D gri-yeşil: *geyik kafası;* X, orta sarı: *aslanlar ya da köpekler.* Biz bunları, Ban'a eğilim (→Ban) olarak kodlamayı öneriyoruz.

(2) *Ayı, fare, sıçan, kemirgen, kunduz, misk faresi, sincap* ya da kısaca *hayvan.* Fakat *tilki, kedi, aslan, kaplan, köpek, kurt* banal sayılmaz.

— Kavrayış tipinin değişmesi: kişi G ya da D vermeyi bırakır ve beyazlara (Dbl) ya da lekenin kenarlarına (Dd) kaçar;
— Sıralanmada düzensizlik;
— Renkli kartlarda renk yanıtının yokluğu;
— Bir kartta olağan olan yanıtların, özellikle de Ban'ların yokluğu;
— İçeriğin yoksullaşması; basit G'ler;
— Gizil sürenin uzaması;

— Kartın sıkıntılı bir biçimde ele alınması; tereddüt; sessizlik; olumsuzlama; reddetme;

— Kartın beğenildiğine ya da beğenilmediğine ilişkin heyecansal ünlemler;

— Eleştirel ya da öz eleştirel açıklamalar;

— Tuhaf, çocuksu yanıtlar;

— Kişinin sorunlarını simgesel olarak dile getiren yanıtlar.

Bu işaretlerden yalnız küçük bir bölümü, fakat özellikle verimin düşmesi mevcutsa, bu bir şok eşdeğeridir.

En önemli iki şok, Rorschach'nın tanımladığı renk şoku ve İsviçre'de Oberholzer (1937 ve 1944) ile Birleşik Devletler'de Miale ve Harrower-Erickson'un (1940) eş zamanlı olarak keşfettiği siyaha verilen şoktur.

Renk şoku, azalan görülme sıklığına göre II., IX., VIII. ve X. kartlarda ortaya çıkar; bunun etkisiyle, "birey tıkanmış, etkisiz, hatalı ve verimsiz hale gelir" (Beck). Bu şok daha özgül olarak kırmızı renge bağlıdır; kişi, bu rengin canlandırdığı ve suçluluk duygularına neden olan dürtüsel hareketleri bastırmaktadır. Bu beklenmedik bir şoktur; nevrotik ketlenmenin ortaya çıkışına denk düşer.

Siyaha verilen şok, ya da gölgeleme şoku, ya da hoşnutsuzluk bildiren şok, esas olarak IV. ve VI. kartlarda, ve ayrıca V., VII, I. kartlarda ortaya çıkar. Öncekine göre daha yaygın ve uzun süreli olan bu şok, içsel düzensizliği ve dağınıklığı gösterir. Kişi sıkıntısını hoşnutsuzluk bildiren açıklamalarla söze döker. İçsel ya da dışsal, gerçek ya da imgesel tüm tehditler karşısında kuşatılmış ve kaygının etkilerine boyun eğmiştir.

Başka şoklar da tanımlanmıştır:

— başlangıç şoku (Mohr), I. kart: ısınmada güçlük çekilir; güven eksikliği belirtisidir;

— boşluğa verilen şok (Mme Orr), VII., IX. kart: genital öncesi merkezli fobileri, anne imagosuyla ilişkilerde erken vakitli düzensizlikleri, terkedilme nevrozunu, ölüme ilişkin bazı saplantılı düşünceleri belirtir;

— beyaza verilen şok (Böhm), ya da daha çok deliklere (= kadın cinselliğinin simgesi) verilen şok, I., II. kart: erkekte kadından ve cinsel temastan duyulan korkunun; kadında eril karşı çıkışın işaretidir;

— maviye verilen şok (Böhm): yorumu belirsizdir;

— kahverengiye verilen şok (Böhm, Salomon): anal erotik evreden kaynaklanan sorunlara ya da takılmalara işarettir;

— kinestezik şok (Mme Loosli-Usteri), III. ve ayrıca I., II., IX. kartlarda: kaygıya karşı savunma olarak katılığın kullanıldığının işaretidir, öyle ki kişi K yanıtı veremez; bu obsesyonu belirtir;

— cinsel şok, VI. kart: çözümlenmemiş cinsel sorunlarla ilgili saplantılı düşünceleri gösterir;

— simetriye verilen şok (Mme Orr), V. kart: psikopati ya da şizoidi belirtisidir;

— solgun ve yoğunluğu azalmış renklere (Michele Grosclaude), içlerinden ikisi birbirine karıştığında pastel renklere verilen şok, II., VIII., IX., IX. kartlarda: daha sık olarak kadınlarda, anneyle yasak eşcinsel ilişkiye girme arzusunun yarattığı suçluluk duygusunun işaretidir; kuşatıcı ve kaynaşmacı olarak duyulan anne imgesi (renklerin karışması bundandır), kişi tarafından saldırganca tahrip edilmektedir.

Böhm aynı şekilde, iki şokun bir araya geldiği, ya da IV. karttan V. ya da VI. kart üzerine gecikmeli olarak yer değiştiren şok-Clob yanıtlarının, ya da VIII. karttan IX. ya da X. kart üzerine yer değiştiren şok-renk yanıtlarının olduğu karışık durumlar tanımlamıştır. Eğer VIII. kartta şok-Clob şok-renge üstün geliyorsa hastalığın seyri kötüdür, kişinin sorunu yapısaldır. Eğer IV. kartta kırmızı şoku şok-Clob'a üstün geliyorsa hastalığın seyri iyidir, çünkü bu durum, sorunun kökeninde aile çevresinin etkisinin (Böhm) ya da saldırganlığın bastırılmasının (Loosli-Usteri) olduğunu gösterir.

C) Kişi bir kart için hiçbir yorum yapmıyorsa bu *reddetme*dir. En çok reddedilen kartlar sırayla IX, VII, VI, IV ve II. kartlardır. Kişi, karttaki temel tayin edicinin ya da kartın simgesel anlamının yol açtığı geçici ketlenmenin üstesinden gelememektedir. Ankette kişiden, reddettiği kartı yeniden ele alması istenir. Bazı durumlarda tıkanma aşılabilir; öyleyse ruhsal bir çatışmayla bağlantılıdır. Diğer durumlarda ise tıkanma aşılamaz, çünkü hastanın zihinsel yapısından kaynaklanmaktadır. Normal, fakat çabuk heyecanlanan bir kişide tek bir red yanıtına rastlanabilir. Reddetme durumunda uygulamacı daima kişiyi yanıt vermeye teşvik etmelidir.

Yvonne Castellan (1974), kişinin tüm çabalarına ve işbirliğine rağmen bir yanıt bulmayı başaramadığı yanıtlama *özürlerini*, felç edici anksiyeteli bir tıkanmaya bağlı redlerden ayırmayı önerir.

D) Diğer unsurlar: Günümüzde bilinen ve bir rol oynayabilecek diğer unsurları ancak özet olarak sıralayabiliyoruz:

— aynı yanıtın birçok kartta yinelenmesi;

— betimlemeler;

— izlenimler;

— eleştirel değerlendirmeler;

— öz eleştiri;

— ek açıklamalar; fazladan izahlar (Beck); süslemeler ve ekler;

— "ya da" yanıtları (çeşitli açıklama seçenekleri);

— kişinin yorumlamaya ilişkin farkındalığı ya da tersi;

— kişisel göndermeler;

Normal olarak, olumsuz tarzda ya da soru biçiminde verilen yanıtların da kodlandığını ekleyelim.

5. Yorumlama

1. Niceliksel ya da istatistiksel yorum

A) Kodlanan her bir kategori *psikogram*da toplanır (bkz. s.74'deki tablo), ilgili kategorilerin karşısına sayılar kaydedilir.

Yorumlama öncelikle, psikoloğu kendi yansıtmalarına karşı koruyan ve nesnel nitelikteki sayısal unsurlara dayanır. Yorumlamanın niteliksel ve daha incelikli bir hale gelebilmesi ancak bir sonraki aşamadadır. Psikogramın yorumlanması genellikle peş peşe dört evrede gerçekleşir: zekâ, duygulanım, hassas noktalar, kişilik sentezi. Fakat bu şema, her bir vakanın kendine özgü sorununa uyarlanmak üzere değiştirilebilir.

B) Zekâ: Rorschach testi belli bazı yönlerden bir zekâ testidir. Psikometrik testler işlenmemiş zekâyı, yani kişinin saf entelektüel olanaklarını ölçerken (fakat aslında zekânın toplumsal ve akademik deneyiminden etkilenirler), Rorschach testi kişinin gerçek entelektüel verimi üzerine, yani zekâsının somut varoluş durumlarında, özellikle de heyecansal açıdan zorlayan durumlarda nasıl işlev gösterdiğiyle ilgili bilgi verir; entelektüel etkinliği kişiliğin geri kalanından ayırmaz. Üstelik bu, "bilgiden, bellekten, deneyimden, eğitimden –özellikle de akademik eğitimin etkisinden (Beck)- neredeyse tamamen bağımsız bir zekâ testidir" (Rorschach). Malzeme basittir ve her türlü zekâ seviyesi için kullanılabilir. Entelektüel verimdeki ketlenmeleri saptar ve bu ketlenmelerin kökeni hakkında bilgi verir: zihinsel gerilik, demans ya da organik hasar, duygulanımda nevrotik bir düzensizlik gibi.

Rorschach aşağıdaki bulguları iyi bir zekânın işareti olarak görüyordu:

— F+ % 80-90;
— düzenli sıralanma;
— G + olmak ve bazen K'lere bağlanmak koşuluyla, $G \geq 10$;
— zengin kavrayış tipi;
— K'lerin varlığı;
— A% < 50;
— ortalama Ban sayısı;
— Özg + olmak koşuluyla, ortalama Özg sayısı.

Bugün için, bir kişinin bilişsel işleyişini hassas bir şekilde değerlenmeye izin veren şey, özgül unsurların ve bunların etkileşiminin *niteliksel* analizidir. Sorulan soru "bu kişi zeki mi?" şeklinde olmaktan çok, "bu kişi entelektüel kapasitelerini nasıl kullanıyor?" biçimindedir.

Bilişsel işleyişin analizi, şu unsurların incelenmesine dayanır:

Kavrayış tarzı ve özellikle G'lerin niteliği: Birkaç organize G yanıtı verebilmek, sentez ve soyutlama kapasitelerini ve düşüncenin somut ve duygulanımsal olasılıklar karşısındaki görece bağımsızlığını gösterir; güç-

lü bir D oranı ise tam tersine, gerçek üzerine merkezileşmeyi belirtir ve somut ve toplumsal dünyaya ciddi şekilde kök salındığına tanıklık ederler; bunlar olasılıkla savunma amacıyla, özellikle de ruhsal yaşamın düşlemsel yönlerinin ortaya çıkışına karşı kullanılırlar.

Gerçekle ilişkinin niteliği (F+ %), kişisel olmak adına toplumsallığından ve başkaları için anlaşılırlığından bir şey kaybetmeyen bir düşünce tarzının açık şekilde özümlenmiş olduğunu gösterir.

İsim: Tarih:

Yaş:

IQ ya da NC:

Değerlendirme nedeni:

PSİKOGRAM

		Sayı	%	Toplam			
R:	G			F	F+	A	F %
Reddetme:	D				F-	Ad	F+ %
Toplam zaman:	Dd				F±	H	
Zaman/yanıt:	Dbl					H	A %
Ortalama gizil süre:	Do					Hd	H %
				K			
				Kp		Elem	
				Kan		Par	Ban
				Kob		Nes	
						Anat	
				FC		Coğ	
				CF		Bit	
				C		Bil	
						Soyut	
				FE		Diğer	
				EF			
				E			
				FClob			
				ClobF			
				Clob			

Kavrayış tipi	Sıralanma	*Niteliksel öğeler*
TRI		
Tamamlayıcı formül		Şok
RC %		Şok eşdeğeri
		Takıntılı tekrar
		Simgesel açıklama
		Ek açıklama
		Öznel eleştiri
		Nesnel eleştiri
		Betimleme
		Kart döndürme
	(+) Seçim	
	(-) Seçim	

Kinesteziler (doğru biçimlerle birleştiklerinde) imgesel yaşamın katkısını gösterirler ve yanılsama alanına ve olasılıklara giden yolu açarak bilişsel işleyişe yaratıcı bir boyut getirirler.

İçeriklerin niteliği, bunların çiğ, dolaysız ya da basmakalıp karakterleri ya da metaforik boyutları, simgeleştirmeye giriş olanağını ya da olanaksızlığını gösterir ve birincil süreçlerin, tasarımları bağlamaya izin veren ikincil süreçlerle bütünleştirilmesi hakkında bilgi verirler.

C) Toplumsallaşma unsurları, özel olarak bilişsel tutumlardaki uyum süreçlerini değerlendirmeye izin veren yukardaki unsurlarla birlikte analiz edilirler. D%, A%, F+ %, H% ve Ban'lar yetersiz ya da tam oturmamış bir toplumsallaşmayı, savunmacı nitelikteki aşırı bir konformizmi, ya da toplumsal gerçekliğin dayattığı zorlamaların dikkate alınması ve öznelliğe verilen pay arasında bulunmuş bir dengeyi birbirinden ayırır.

D) Duygulanımsal dinamik, (Rorschach'ya göre) kişideki baskın eğilimleri, yani içedönüklüğü ya da dışadönüklüğü gösteren TRI'den yola çıkılarak incelenir.

— *TRI bileşenlerinin analizi* (kinestezik kutup/renk kutbu), formülden elde edilen bilgileri geliştirmeye ve keskinleştirmeye izin verir: özdeşim süreçleri, çatışmasallaştırma kapasiteleri ve ilişki tarzlarının özgül nitelikleri incelenir; tasarımlar ve duygulanımlar arasındaki bağlar ve duygulanımların ele alınılış biçiminin taşıdığı en ince anlamlar üzerine çalışmalar derinleştirilir. Kısacası TRI, kişinin kendine ve başkalarına göre nasıl konumlandığını gösterir.

— Aynı şekilde *tamamlayıcı formül bileşenlerinin analizi* (küçük kinesteziler/gölgelemeler), daha kapalı, fakat zihinsel işleyiş içinde aynı derecede etkili olan yönleri ortaya çıkartarak, bu yaklaşımı daha da geliştirmeye izin verir. Önemli sayıda küçük kinestezi yanıtı, TRI düzeyinde ketlenmiş gibi görünen projektif eğilimleri vurgulamaya götürür ve renk kutbu az kullanılmış olmasına rağmen, E yanıtları aracılığıyla aşırı bir duyarlılık açığa çıkabilir.

— *İçerikler üzerine yapılan bir inceleme* belli temaları bir araya getirir ve bizi kişinin temel sıkıntılarına götürür, içinde yer aldığı çatışma düzlemini ortaya koyar.

Fakat yorumlamanın özü bu unsurların birbirleriyle ilişkiye sokulmasında ve etkileşimlerinin incelenmesindedir. Gerçekte bilişsel işleyişi duygulanımsal dinamikten yalıtmak yalnızca geçicidir, çünkü bunların her ikisi birden kişinin sorunsalını yansıtır. Bu sorunsal, çatışmaları ve kişinin bunları düzene koyma tarzını kapsar: bilişsel, toplumsal ya da duygulanımsal unsurlar, düşlemsel veya duygulanımsal dışavurumun ve savunma stratejilerinin taşıyıcıları olabilirler.

2. Zamansal ya da dinamik yorum

Burada yanıtların, kişinin verdiği sıra içinde yeniden ele alınması ve kişiliğin bütününün oluşturduğu çerçevenin ışığında, art arda gelişlerinin incelenmesi söz konusudur. Böylece hakkında bir varsayım oluşturduğumuz dinamik ilişkileri doğrular ve belirginleştiririz. Yanıtların yeri, tayin ediciler ve içerikler, yanıt sayısı, açıklamalar, gizil süre ve yanıt başına düşen zaman, kartların döndürülmesi, kişinin davranışı ve testöre karşı tutumu; bunların hepsi önce her bir kartın kendi içinde, sonra da bir karttan diğerine nasıl değişiklik gösteriyor ve birbirini ne şekilde izliyor kaydedilir.

Böylece çatışmalı alanların dinamiği olabildiğince sınırlandırılmış olur. Aynı şekilde, kişiliğin çeşitli yönlerinin incelenmesi artık soyut değil, somut şekilde olanaklı hale gelir. Gerçekten de aynı tarzı baştan sona hiç değişiklik göstermeden sürdüren kişiler nadirdir. Siyah kartlarda ya da renkli kartlarda, ya da her ikisinde birden tarz değiştirirler. Ya da bir kart onları şiddetle rahatsız eder (IX, V, VI ya da VII) ve bu andan sonra artık aynı dinamiği göstermezler. Testleri iki ya da üç ayrı kesite bölünebilir; bu kesitlerden her birinde kendilerine ait farklı bir yönü ortaya koyarlar.

Test bittiğinde kişiden, Morgenthaler gibi, en çok ve en az sevdiği iki kartı göstermesini isteyebiliriz; bu seçimler, yanıtların dinamiğini belirlemede yardımcı olabilirler.

Her bir kartın ayrı ayrı analiz edilmesi, her birinin kendine has niteliklerine verilen özgül tepkileri ortaya koymaya izin vermiştir. Bu ifadelerin incelenmesi, bugün bir Rorschach protokolü üzerine yapılan her çalışmanın bir parçasını oluşturur. Aslında söz konusu olan, bir söylemin analizini gerçekleştirmektir. Bu söylem, hiç kuşkusuz bir dereceye kadar muğlak olan, fakat bazı yanıtlar ya da bazı temalar belli yerlerde anlamlı bir sıklık gösterdiğinden, tamamen belirsiz de sayılamayacak bir malzemeye dayanmaktadır. Dinamik yorum, her bir kartın kendine özgü niteliğine ve bunun yarattığı düşlemsel ve duygulanımsal kışkırtmalara başvurduğumuz andan itibaren gerçekten anlam kazanır.

3. Psikanalitik bakış açısı

Test malzemesi, psikanalizin sunduğu kuramsal modele dayanılarak analiz edilebilir. Lekeler hiç kuşkusuz algısal biçimlerine, yani görünür içeriklerine göre ele alınırlar, fakat aynı zamanda örtük kışkırtmaları, yani görünür içerik etrafında eklemlenen ve testin alınması sırasında etkinleşebilecek gizil içerikleri de hesaba katılır. Rorschach kartlarının *görünür* ve *gizil içeriklerini* ortaya koymak, kişinin söylemini anlamayı kolaylaştıran bağlar kurmaya izin verir; çünkü bu söylem yalnızca somut

bir nesneyi değil, fakat simgesel, duygulanımsal ve düşlemsel açıdan da anlamlı bir nesneyi konu almaktadır.

Malzemenin analizi, E. Minkowska, M. Monod, R. Mac Cully, D. Anzieu, N. Rausch de Traubenberg gibi birçok yazar tarafından yapılmıştır. Catherine Chabert (1983), bu yazarların çalışmalarına dayanarak, Rorschach testinin görünür ve gizil içeriklerinin (burada özetleyeceğimiz) bir analizini önermiştir.

Kartların algıya olabildiğince yakın bir düzeyde, *betimsel açıdan ele alınması,* onları *yapısal boyutlarına* göre, bütüncül bir karakter sergileyenler (I, IV, V, VI, IX) ya da iki taraflı bir yapı gösterenler (II, III, VII, VIII) olarak yeniden gruplandırmaya izin verir. Kartlar ayrıca *duyumsal boyutlarına* göre de, siyah/beyaz kontrastlı ya da gri-siyah kartlar, kırmızı kartlar ve pastel kartlar olarak birbirlerinden ayrılırlar. Bu iki "nesnel" boyut, protokoller analiz edilirken kullanılan yöntemin temelini oluşturur: biçimsel yapının kavranması (yapısal boyut) klasik şekilde bilişsel işleyişin taşıyıcısı olarak değerlendirilirken, renklere karşı duyarlılık (duyumsal boyut) gözlemsel olarak duygulanımlarla ilişkilendirilir.

Bu iki boyutun birleşimi, her bir kartın sahip olduğu *gizil içeriğin analizine* de temel oluşturur. Analiz bir yandan *kendilik imgesine*, diğer yandan *ilişki tasarımlarına* (kuşkusuz bu iki unsur birbiriyle ilişkilidir) gönderme yaparak, malzemenin örtük kışkırtmalarını yeniden gruplandırmaya izin verir.

I. kart kişiyi testle karşı karşıya getirir ve böylece onun, yabancı bir nesneyle ilk ilişki deneyimini (yeniden) yaşamasına neden olur. I. kart, ilk nesneyle erken dönem ilişkilerini çağrıştıran imgeler uyandırır. Ayrıca görünürdeki birçok özelliğine bağlı olarak (kapalı görünüm, belirgin şekilde çizilmiş eksen) insan bedenine yaptığı gönderme, narsisistik (kendi beden imgesi, kendilik tasarımı) ve nesne ilişkileriyle ilgili (anne imgesiyle ilişki) olmak üzere çift yönlü bir hareket ortaya koyar.

Lekeler arası bir boşluk etrafında kurulu, iki taraflı ve üç renkli (kırmızı, beyaz, siyah) olan *II. kart*, en arkaik düzeyde parçalanmış bir bütün olarak algılanır: ortadaki boşluk içsel bir boşluk, temel bir bedensel eksiklik olarak hissedilir; iç ve dış arasında sınır koyma ve bütünleştirme olanakları başarılamaz.

İlişki biçimleriyle ilgili düzlemde bu tür kendilik imgesi, kaynaşmacı ve/veya yıkıcı simbiyotik tasarımlarla birleşir.

Daha ileri bir düzeyde II. kart, tercihen kastrasyon kaygısıyla ilgili bir sorunsala gönderme yapar: Dbl delik, yara olarak hissedilir, kimi zaman da fallik bir simge olarak yorumlanan ortadaki sivri uca değer yüklenmesiyle, karşı-yatırıma konu olur. Kadınsı göndermeler yaygındır (regl, gebelik, doğum, cinsel düşlemler...).

İlişkisel düzlemde II. kart, içinde dürtüsel yatırımların kuvvetle harekete geçirildiği senaryoları kendine çeker; bu yatırımlar saldırgan nitelik-

te (örneğin: *iki ayının kavgası*) ya da libidinal nitelikte (*burun buruna, öpüşen iki* hayvan) olabilirler.

III. kart bedensel şemanın sağlamlığını ortaya koyar, çünkü görünür malzemede insan figürlerinin net bir şekillendirmesi sunulmaktadır.

III. kart ayrıca, özellikle cinsel özdeşim süreçleri üzerine vurgu yapar: kartın görünürdeki çift cinsiyetliliği (göğüsleri ve penisi olan figürler), kimi zaman, kesin olarak belirlenmiş bir seçim yapmayı güçleştirir. Çatışmalar ortaya çıkabilir; kişi çelişen eğilimler arasında bölündüğünü hisseder; bu içsel bölünmeyi çözme olanağından yoksundur.

İlişki tasarımlarına gelindiğinde, libidinal ya da saldırgan dürtülerin yönetilmesiyle aynı derecede ilgili olmakla birlikte, burada çağrışımlar II. kartta olduğu kadar sert değildir. İlişkisel durumların daha toplumsallaşmış karakterde oluşu, malzemenin algısal belirginliği ile açıklanır (*insanlar* yanıtı banaldir); burada öznel ve dolayısıyla projektif katkıya daha az gereksinim duyulmaktadır.

IV. kartın öncelikli vurgusu beden tasarımı üzerinde değildir. Daha çok güce ilişkin imgeleri çağırır: iriliği, yapısı ve duyumsal özellikleri nedeniyle fallik simgeselliğe sahip bir karttır, ancak bu göndermenin eril ya da dişil niteliği hakkında önceden fikir vermez. En iyi durumlarda fallik güç eril bir imgeyle birleşir, bu da IV. kartın "baba kartı" olarak yorumlanmasına neden olmuştur. Fakat bu kartta fallik ve tehlikeli bir anne imagosuyla ilgili çağrışımların üstün geldiği durumlara da rastlanmaktadır.

IV. kart, güç imgeleri karşısında alınan konumu gösterir: oldukça etkin rol tasarımları aracılığıyla bunların dinamik gücüyle özdeşleşme (*dev, motosikletli adam, King Kong*), ya da (lekenin gölgeli görüntüsünün yardımcı olduğu) *küçük bir halı, yanmış kağıt, tuhaf bir çiçek* gibi anlamlı yanıtlar aracılığıyla edilginlikle, alıcılıkla özdeşim kurma söz konusu olabilir.

V. kart kimlik ve kendilik tasarımı kartı olarak değerlendirilir. Sadece beden şemasıyla ilgili olmaktan çok, kelimenin ruhsal anlamıyla bir kimlik sorununa, "kendilik" kavramına gönderme yapar. Bu durum, kartın narsisistik kırılganlığın her türlüsüne karşı olan olağanüstü duyarlılığını açıklamaktadır: kendini aşağılamaya bağlı depresif ifadeler, tümgüçlülüğün büyüklenmeci bir tarzda doğrulanması ya da narsisistik ödül peşinde bir teşhircilik ortaya çıkabilir.

Sonuç olarak V. kart gerçeklik kartıdır (Ban yanıtların belirginliği nedeniyle) ve dış dünyaya yaklaşımda temel rol oynayan gerçeklik sınamasını oluşturur; böylece kendilik tasarımı ve dış nesnelerle ilişkiyi birbirine lehimleyen karşılıklı sıkı bağımlılığı gösterir.

VI. kart klasik biçimde cinsel simgeselliğin taşıyıcısı olarak değerlendirilir. Bunun yanında, her ne kadar penis benzeri-fallik boyut baskın

olsa da (üst orta D: *dolmakalem, totem, kılıç*), aynı zamanda kadınsı cinsel imgelerle birleşen edilgin, alıcı bir duyarlılık da uyandırması sebebiyle (özellikle alt bölüm için *kürk, çiçek, kadın cinsel organı*), bu kartı tanımlayan asıl özellik çift cinselliktir.

VII. kartın temelde annesel olan tınısı hiçbir zaman yadsınmamıştır; içi oyuk yapısı ve beyazla grinin birbirine karışabilirliğindeki artış da bunu "nesnel olarak" doğrular. Burada en arkaik olanından en gelişmişine dek, anne imgesiyle olan ilişkilerin mümkün olan tüm biçimlerini bulabiliriz: simbiyotik ya da kaynaşmacı ilişkiler, anal veya oral karakterli nesne ilişkileri, huzur ya da güvensizlik duyguları, yatışma, mutluluk ya da kaygı, kayba bağlı depresyon, aşırıya varan bir iyi nesne arayışı... VII. kart erken dönem ilişkilerinin eşsiz bir aracısıdır. Özdeşimsel bir düzlemde kişiye, bir kadın modeline göre kendini konumlandırma olanağı verir (karşıtlık, çatışma ya da edilgin biçimde boyun eğme, kadınsı imgelere değer yükleme ya da onları değersiz kılma).

Pastel kartlar (VIII, IX, X) heyecanların ve duygulanımların ortaya çıkmasına neden olur ve böylece, kişinin çevresiyle kurduğu ilişki biçimini anlama olanağı verirler.

Bununla birlikte, her kartın özgül çağrışımını ortaya koymak güçtür: buradaki tepkiler çok çeşitlidir, tematik bir gruplama yapmayı zorlaştırırlar. Yine de VIII. kartın "dış dünyayla ilişkiler" kartı olduğu, IX. kartın erken döneme ilişkin annesel göndermeleri kolaylaştırdığı ("rahim" kartı), son olarak X. kartın bireyleşme ve ayrılma kartı olarak değerlendirildiği bilinmektedir.

Ayrıca pastel kartların ortak yönü gerilemeyi kolaylaştırmalarıdır: renklerin belirginliği, dışsal yoğunluk ya da uyarılma gerçeğe karşı bir duyarlılık yarattığından, erken döneme ait bir duyumsallığın, sözlü dil öncesi bir yaşantının en eski, en ilkel dışavurumları yeniden etkinleşecek ve kişinin ilişkisel çevresiyle ilk temaslarında yaşadığı haz ve hoşnutsuzluk deneyimlerine dokunacaklardır.

4. Söylem biçimleri

Rorschach testi kişiyi belirsizlik üzerinden bir söylem geliştirmeye davet eder; yani tematik olmayan bir malzeme karşısında anlamsal bir tutum benimsemeye teşvik eder (bkz. s.44). Bu tarz bir söylem zorunlu olarak teste tabi tutulan kişiye özgü özellikler taşır. Bu özelliklerin saptanması yorumlama sürecini tamamlar.

Françoise Minkowska, Rorschach protokollerini birer metin olarak inceleyen ve bunlardan, belli kişisel tiplere özgü ifadeler ve görünümler çıkartan ilk kişidir. Burada söz konusu olan bir üslup incelemesidir; bu inceleme, kişinin üslubu ile zihinsel yapısı arasında bir uyuşma olduğu varsayımı üzerine kuruludur.

F. Minkowska şunları tespit etmeye çalışır:

— kullanılan sözcükler (ör. V. kartta aynı G yanıtı, gittikçe soyutlaşan üç farklı şekilde ifade edilebilir: *yarasa; bir kuş ama hangisi bilmiyorum; uçan bir hayvan*);

— savların dereceleri (daha fazla ya da daha az kesinlik taşıma): *(yarasa) görüyorum; bu bir ...; sanki bir ...; bu bir ... olabilir; bu bir ... mi? bu bir ... değil;* ve son olarak, asıl yanıtın öncesinde karmaşık açıklamaların gelmesi;

— yanıtın genel niteliği: tutarlı, canlı, somut, soyut, renkli;

— yanıtın tarzı ve havası: kişisellikten uzak, bilgiç, yapmacık;

— jestler: kişi kartlarla arasına mesafe koyar, onları ele alırken sakınımlı davranır ya da karta dört elle sarılır, yapışır, yanıtlarını mimiklerle anlatır.

Minkowska üsluba ilişkin iki özgül görünüm ayırt eder:

— *şizoid görünüm* ayrılma, kopma, yalıtım *(spaltung)* ile belirgindir; adlarla *(parçalar, kesitler...)*, fiillerle *(kırılmış, kemirilmiş, bölünmüş, yıkılmış...)*, edatlarla *(... hariç)* kendini belli eder; gerçeğe yaklaşımda katı, kişisellikten uzak, soyut, parçalanmış, mesafeli bir tarzı gösterir, bu tarz şizofrenlerde doruk noktasındadır;

— *epileptik görünüm* ise tersine bağ, yakınlık, yapışıklık *(bildung)*, ve birbirleriyle çelişen birleşme ve ani bölünme hareketleri ile belirgindir; kullanılan sözcükler şu iki türdedir: a) *bağlanmış, tutunmuş, oturmuş, çömelmiş, asılmış, yaklaştırılmış; ve, ile, üzerinde;* b) *sökmek, gerilemek, dağılmak, düşmek, fışkıran kan, ateş eden bir top...* Epileptik görünüm bir tarafta yapışma, bitişme, glischroidie*, ve diğer tarafta biriken gerilimin boşaldığı bir patlama arasında salınan bir iç dünyayı yansıtır. Bu dünya somut, canlı, değişken, kimi zaman karmakarışık, patlama şeklinde gerçekleşen boşalıma kadar (epileptik krizde en şiddetli noktasına erişir) bastırılan, kısıtlanan bir dünyadır. Rorschach testinde bağa doğru eğilimin doruk noktası takıntılı tekrar, itkiselliğe doğru eğiliminki ise kırmızı renge verilen şoktur *(kan, ateş, volkan...)*.

F. Minkowska'ya göre şizofrenin taşlaşmış dünyası ile epileptiğin kısıtlanmış dünyası, biri akılcılık (şizoid), diğeri duyumsallık (epileptik) olmak üzere iki genel zihinsel yapının en uç biçimlerini temsil ederler[24]. Wachsberger[25] sonradan (1968) bu iki yapıyla, dilbilimci Jakobson'a göre

* Ruhsal süreçlerde yavaşlama ve yapışkan duygulanımsallık. Kimilerine göre epileptiklerin karakteristik zihinsel tutumudur. (ç.n.)

[24] Minkowska ve Z. Helman'ın kaynak alınan eserleri s.92'de belirtilmiştir. Aynı zamanda bkz. G. Ganidel, Métaphore vécue et symbole, éléments typologiques du langage, *Cah. Gr. F. Minkowska*, 1958, *I*, 3-5.

[25] H. Wachsberger, *Contribution à l'étude du langage dans le test de Rorschach, thèse de médecine*, Paris, 1968.

söylemin iki temel uzantısı arasında benzerlik kurmuştur: ad aktarması Rorschach'da epileptik-duyumsal türde, eğretileme ise şizoid-akılcı türde bir sözel davranışı gösterir. İlki dünyaya açılan duygulanımsal bir dille konuşurken, ikincisi kendi içine kapalı diyalektik bir dille konuşur.

Wachsberger yine Rorschach'da, Jakobson tarafından betimlenen altı dilsel işlevde ortaya çıkabilecek bozulmaları incelemeyi önermiştir:

— düzanlamsal işlevin [fonction dénotative] abartılması (titizlik, betimlemeler, izlenimler, açıklamalar, simetri);

— heyecansal işlevin [fonction émotive] abartılması (kişisel göndermeler, yorumlamalar, değer yargıları, eleştiriler, felaket tepkileri);

— şiirsel işlevin [fonction poétique] ortaya çıkması (ses oyunları, tuhaflıklar, basmakalıpçılık, takıntılı tekrar);

— çağrı [fonction conative], ilişki [fonction phatique] ve üstdil işlevleriyle [fonction métalinguistique] ilgili sorunlar daha belirsizdir.

J. Cosnier,[26] 1968 yılında gerçekleştirilen *Psikodilbilim ve projektif yöntemler* sempozyumunda Rorschach yanıtları için yeni bir kodlama sistemi önermiştir:

Q = soru yanıtları;

D = adlandırma yanıtları (yorum yapmadan betimleme);

E = dışavurumcu yanıtlar;

R = yorumsal, göndergeye dair yanıtlar.

Daha önce s.17'de belirttiğimiz gibi genelde projektif testlerin malzemesi, özelde de Rorschach testinin kartları içlerinde gizil bir yapı bulundururlar. Lyon'dan Dahan ve Cosnier[27]'in, Osgood anlamsal farklandırma ölçeğinin bir uyarlamasını öğrencilerden oluşan bir popülasyonda uygulamaları, Rorschach kartlarının yan anlamsal değerini ortaya koymuştur: III. kart en "etkin", IV. kart (baba kartı) en "kötü" ve en "güçlü", VII. kart (anne kartı) en "hoş" ve en "zayıf" kart olarak anlamlandırılmış; "açık şekilde cinsel" bulunan VI. kart, kadınlar ve erkekler arasında yanıtlar açısından en büyük farkı yaratan kart olmuştur. Bunun sonucunda yazarlar bu testin kartlarını, "psikologdan test edilen kişiye gönderilen yapılandırılmış, çok anlamlı bir mesaj" olarak değerlendirmeye başlamışlardır; "kişiden yan anlamlar çağrıştıran bir malzemeye bakarak düz anlamlar oluşturması istenmektedir". O halde Rorschach, "sözelleştirme ve simgeleştirme yetenekleri kadar, her bir birey için yan anlamdan düz anlama, ya da Freudçu üstdili kullanırsak, birincil düzenden ikincil düzene geçişin koşullarını değerlendirme" olanağı sağlar.

---

[26] J. Cosnier, Psycholinguistique et techniques projectives, *Bull. Soc. fr. Rorschach Méth. project.*, oct. 1969, no 3 (bu sempozyuma adanan özel sayının başında, s.5-14).

[27] G. Dahan, J. Cosnier, Sémantique connotative des planches du test de Rorschach, *Ann. psychol.*, 1971, *71*, 127-138.

Tüm bunlar, Rorschach testine psikodilbilimsel yaklaşımda önemli gelişmelere gereksinim duyulduğunu göstermektedir.

5. Sonuçların sentezi

Rorschach testinin yorumlanmasında temel alınan "işaretlerin" çoğunun birden fazla anlamı vardır; bunlar arasında kesin bir karar vermeyi sağlayansa protokolün geri kalanının gözden geçirilmesidir. Bir işaret tek bir anlam taşıdığında bile bu bizi bir varsayımdan öteye götüremez: yorumlama işinin devamı bu varsayımı doğrulayacak ya da geçersiz kılacaktır. Dahası bütün bir Rorschach testinin yorumu da, diğer başka verilerle (yetenek testleri, diğer kişilik testleri, klinik gözlem, kişinin öyküsü) karşılaştırılması gereken varsayımlar şeklinde ifade edilmelidir.

Bir Rorschach protokolünün yorumu, kişinin iç dünyasıyla ve çevresiyle olan ilişkileri içinde, ruhsal işleyişin başvurduğu süreçler arasındaki karşılıklı ilişkileri anlamaya çalışması bakımından dinamik ve diyalektiktir. Sentez süreci yukarıda belirtilen önemli temaları konu alır, fakat tıpkı sınıflandırma ve analiz çalışması gibi, tutarlı bir kuramsal modelin kaynak alınmasını ve kullanılmasını gerektirir. İşte bu bakış açısıyla Catherine Chabert (1983) psikanalitik modeli Rorschach yorumuna uygulamayı önermiştir: bunun için, Freud'un ortaya koyduğu ruhsal aygıt kurgusunu kullanarak, Rorschach'nın farklı unsurlarında gizli olan ruhsal tutumları açığa çıkarmıştır. Bu yaklaşımın bir özeti aşağıdadır.

Gerçeğe ve imgesele olan çift yönlü aidiyeti ile *projektif durum*, Winnicott[28]'un tanımladığı şekliyle geçiş alanına aittir. Ayrıca aktarım ve karşı aktarım kavramlarına benzer olguların oluşumunu da beraberinde getirir.

Malzemenin analizi, görünür içerik ve gizil içerik kavramlarını ona uyguladığımız andan itibaren en etkili şekilde anlam kazanır: bu, algısal uyarılmaların ötesinde, çatışma yaratan çeşitli durumlarda duygulanımsal ve düşlemsel bir yankının uyanışını kabul etmektir. Bu çatışmalı durumlar, libidinal gelişimin dinamiği içinde yer alırlar.

Psikanalitik kavramlar ayrıca kişinin söyleminin analizine de yön verirler: örneğin kavrayış biçimleri aracılığıyla iç ve dış arasındaki olası ayrımları ve savunma davranışlarının niteliğini anlamak söz konusu olur.

Tayin ediciler, Freud'un tanımladığı zihinsel işleyişin iki ilkesine bağlı olarak yorumlanırlar: gerçeklik ilkesine uyma biçimsel kontrolün etkililiğinde kendini gösterirken, bu kontroldeki yetersizlikler –eğer baskın hale gelirlerse- birincil süreçlerin ağırlığına işaret ederler.

[28] Bkz. 1. bölüm (s.19-20) ve çocuklar için tematik testler üzerine bölüm (s.126-127).

Kinestezi yanıtları, en tartışmalı anlamları içinde benliğin işleyiş özelliklerini ortaya koyarlar (benliğin bilinçdışı kökenleri, altbenlikle, dürtülerle ve gerçeklikle ilişkiler).

Duyumsal yanıtlar, dürtülerin yazgısını ve duygulanımların tasarımlara göre yerini ortaya koymaya izin verirler.

Son olarak içerikler, düşlerde yer değiştirme, yoğunlaştırma ve simgeleştirme işlemleri aracılığıyla gerçekleştirilenle kısmen kıyaslanabilecek bir özümleme çalışması açığa vururlar. İçeriklerin niteliği (düşlemsel "yoğunluk" ya da yavanlık) önbilincin işleyişi hakkında değerli bir ipucu teşkil eder; burada bilinçdışı tasarımların temsiline ve düşlemsel senaryoların sahneye konmasına izin verilmekte ya da verilmemektedir.

Geriye yalnızca *sonuç raporunun* yazılması kalır. İşverene, yargıca, ebeveynlere, psikiyatriste ya da ilgili şahsın kendine rapor yazılması farklı durumlardır. Sonuçta varılan yargı, yalnızca kişi hakkında ortaya konulan soruna yanıt vermeye çalışmaz, aynı zamanda onun şu ya da bu koşullara (iş veya çevre değişikliği, psikoterapi, diğer tedaviler, vs.) vereceği olası tepkilerin ne olacağını da belirtir. Kişinin güncel durumunun tanısı ve bunun zaman içinde nasıl değişeceğine ilişkin öngörüyle yorumlama son bulur. Rapor, alacak olan kişinin anlayacağı bir dilde yazılmış olmalı ve psikolojiye özgü terimlere mümkün olduğunca az yer verilmelidir. Mesleki sırlar ve başkasının kişiliğine saygıyla ilgili tıp ve psikoloji etik kuralları gözetilmeli ve paylaşılan bilgilerin kişinin aleyhine kullanılması önlenmelidir.

6. Birkaç Psikopatolojik Belirti Kümesi

Tek başına değerlendirilen bir işaretin Rorschach testinde hiçbir anlamı yoktur çünkü tek bir işaret birden çok tahmini destekler. Şu ya da bu tahmini seçmeye ve ondan bir varsayım oluşturmaya izin veren şey, çeşitli yanıt kategorileri arasındaki uyuşma, işaretler arasındaki gruplaşmadır. Biz bazı ruhsal belirti kümeleri için, kullanımı klinik deneyimden esinlenen ve istatistiksel araştırmalarla doğrulanan grupları burada derledik[29]. Fakat bu grupların hiçbiri eksiksiz ya da tartışılmaz olarak kabul edilmemelidir, çünkü bunlar yazarlara göre değişiklik gösterebilirler. Üstelik saf vakalar nadirdir ve bir vakayı açıklamak için genellikle birçok kısmi grubun bir araya getirilmesi gerekir. Son olarak bu grupların, her bir işaretin ardında psikolojik bir belirti (o gruba karşılık gelen belirti kümesinde somut olarak gözlenebilen bir belirti) olduğunu gösterecek şekilde detaylıca incelenmesi gerekmektedir; biz yer olmadığından burada bunu gerçekleştiremedik. Yine aynı nedenle, normal ya da uyumsuz, çocuk Rorschach'sıyla ilgili her şeyi dışta bıraktık; çünkü bunlar kendilerine özgü kurallara ve ölçütlere tabidirler.

[29] Bkz. M. Defayolle, *Rorschach et psychopathologie*, thèse méd., Lyon, 1951.

A) Kaygı (patolojik)

a) Böhm'a göre:

1) Protokolün genel özellikleri:
- — üretimin kısırlaşması;
- — daralma;
- — çok katı, gevşek ya da tutarsız sıralanma;
- — yorumsal öğeler.

2) Özel unsurlar:
- — kavrayış tipi: G'lerin azalması,
  içsel kararsızlığın üç işareti: Dd, Dbl, Do (bkz. Loosli-Usteri);
- — tayin ediciler: F- (yanıt niteliğinin düşmesi),
  az sayıda ve kötü nitelikli K'ler,
  çok sayıda ve hoşnutsuzluk bildiren FE'ler,
  Clob,
  Yalıtılmış ve patlayıcı C'ler,
  Renk şoku ya da siyaha verilen şok,
  Boşluğa verilen şok;
- — içerikler: çok sayıda simetri yanıtı,
  çok sayıda ve kötü nitelikli anatomi yanıtları,
  kötü nitelikli özgün yanıtlar,
  cinsel, depresif yorumlar,
  H ve A'dan fazla sayıda Hd ve Ad.

b) Violet-Conil ve Canivet'e göre[30]:
- — Clob;
- — Siyaha verilen şok;
- — Renk şoku;
- — Boşluğa verilen şok;
- — fazla sayıda ve hoşnutsuzluk bildiren E'ler;
- — F-, yalıtılmış patlayıcı C'ler, Hd, Ad, cinsel yanıtlar, simetri.

c) Zulliger'e göre: Böhm tarafından önerilen işaretlere ek olarak,
- — Ban sayısının düşmesi;
- — özel bir sözelleştirme tarzı (güven eksikliği, tedirginlik, anksiyete);
- — nesnel ve öznel eleştiriler;
- — şaşkınlık.

[30] Bkz. M. Violet-Conil, N. Canivet, Le test de Rorschach et le diagnostic de l'angoisse, *Rorschachiana*, 1952, *I*, cah. 2, 78-127.

B) Şizofreni[31]

Rorschach'ya göre: Bulaşık G'ler; Po, Cn ve sayı yanıtları; çok sayıda F-; reddetme.

Ek işaretler:

— bağdaştırmacı G'ler; G-; DG; kavrayış tipi olarak GDDd;

— düzensiz sıralanma;

— kısıtlı ya da kısıtlıya yakın tepkisellik (hastalığın yerleşme safhasında CF ve EF'ler);

— KC- yanıtları;

— yüksek A%; Ad > A; Hd > H;

— takıntılı tekrar;

— soyutlama yanıtları; harf, rakam, geometri yanıtları;

— tuhaf, korkunç içerikler; cenin, doğum yanıtları ya da gerçekleşmekte olan bir yıkım, dağılma;

— Özg-;

— gittikçe bozulan yanıtlar (başlangıçta doğru olan bir algının üzerine tuhaf çağrışımlar eklenir);

— kişisel göndermeler;

— yorumsal tutuma dair farkındalığın azalması.

Minkowska'ya göre:

— akılcı (duyumsalın tersine), soyut, cansızlaştırılmış söz dağarcığı: ör.: *yarasa* yerine *uçan bir hayvan*.

— kesilmiş, ayrılmış, kırılmış, yalıtılmış biçimlerin görülmesi.

C) Epilepsi[32]

Rorschach'ya göre:

— içedönük; K-;

— kavrayış tipi: bulaşık G'ler, D, Dd;

— çok sayıda F-;

— saf C'ler;

---

[31] Bkz. P. Pichot, Diagnostic différentiel de la schizophrénie par le test de Rorschach, *Rev. Psychol. appl.*, 1950-1951, no 4; Delay, Pichot, Perse, Le test de Rorschach et le diagnostic de la schizophrénie, *Rorschachiana*, 1958, 6, 66-83. Şizofreni, basit bir işaret listesiyle tam olarak karşılanmak için fazla çeşitli biçimlere sahiptir. Ayrıca bkz. R. M. Palem, *Le Rorschach des schizophrènes*, Ed. Universitaires, 1969.

[32] Delay, Pichot, Lemperière, Perse, *Le test de Rorschach et la personnalité épileptique*, Paris, Presses Universitaires de France, 1957.

— siyah ve beyazın yol açtığı renk yanıtları (C');
— hayvanlardan başka içeriklerin takıntılı tekrarı;
— lekeleri yorumladığının farkında olmama.

Piotrowski'nin listesi:

1. T/R > 1;
2. K < 2;
3. Cn;
4. F+ % < 70;
5. Ban < 5;
6. Art arda gelen üç kartta takıntılı tekrar;
7. Titiz betimlemeler;
8. Yorumlamadan çok betimleme;
9. Simetri yanıtları;
10. 5 < G < 10;
11. Kişi test hakkında fikir belirtir;
12. Uzun gizil süre;
13. IV. kartta şok-Clob;
14. Yanıtlarda saldırganlık tonu.

Piotrowski'ye göre histerikler bu işaretlerden en fazla 4 tane, epileptikler ise en az 5 tane verirler.

Minkowska'ya göre:

— yavaş ve yapışkan davranış (glischroidie); kartları üzülerek bırakma; K'leri mimiklerle anlatma;

— özellikle II. ve III. kartlarda renk yanıtları;

— tutarlı, açık, belirgin bir görüntüye ulaşmada zorluk; ör.: *bir kuş ama hangisi bilmiyorum*;

— duyumsal söz dağarcığı; ör.: *kırmızı renk görüyorum*;

— bağlanmış, bitiştirilmiş biçimlerin görülmesi; ağır, edilgin K'ler ile, patlama, bölünmeyle ilgili K'lerin art arda gelmesi.

D) Organik belirtiler (kafa travması vs.)[33]

Piotrowski'nin listesi:

1. R < 15;
2. T/R > 1;

[33] Daha ayrıntılı bir inceleme için Delay et coll., Le test de Rorschach dans le psychosyndrome organique, *Rev. Psychol. appl.*, 1956, *6*, no 4, 247-287.

3. K ≤ 1;
4. F+ % < 70;
5. Ban %25;
6. Cn;
7. 3 kartta takıntılı tekrar;
8. Kişi yanlış olduğunu bildiği bir yorum ortaya koyar;
9. Cesaretlendirilme ihtiyacı;
10. İrade dışı cümlelerin varlığı.

Bu işaretlerden en az 5 tanesinin bulunması organik hasarın kanıtıdır. 2'den 7'ye kadar (7 dahil) olan tüm yanıtlar epilepsiyle ortaktır.

Diğer işaretler:

— reddetme (özellikle de X. kartta); Do; yüksek G %; VIII + IX + X % zayıf;

— FC ve FE az ya da hiç yok, diğer renk ve gölgeleme yanıtları verilir.

E) Sınır durumlar

Aşağıda Liege'den C. Mormont[34]'un, tedavileri devam eden kadın ve erkek 25 yetişkin hastadan elde ettiği bulgular verilmektedir:

— değişmez bir belirti kümesi yoktur; başlıca tipik belirti histerik, fobik, obsesyonel ya da depresif unsurların arasında en az bir psikotik belirtinin varlığıdır;

— imgeselin etkisindeki bir düşünceyle, gerçekliği merkez alan bir düşüncenin yan yana getirilmesi;

— dışadönüklük, heyecansal değişkenlik, kontrolsüz itkisellik;

— cinsel olgunlaşmamışlık, az sayıda cinsel yanıt, eşcinsel eğilimler; buna karşılık yoğun saldırganlık, kendini tehdit altında ve tehdit edici hissetme, soğuk ve uzak olan anneye karşı hınç duyma;

— kişiler sıklıkla iyi yapılandırılmış insan yanıtları verirler; baba imgesi ikincildir; daha baskın olan anneyle ilişki ise geri çekilme ve kaynaşma, sevecenlik ve öfke arasında salınır;

— Ortalamanın biraz üstünde olan kaygı, yoksullaştırıcı olmaktan çok uyarıcıdır.

[34] Approche des cas limites au moyen du Rorschach, *Acta psychiatr. belg.*, 1973, *73*, 321-331.

7. Rorschach'dan Türeyen Testler

Zulliger (1948) yalnızca üç mürekkep lekesiyle Z[35] testini yaratmıştır; ilki öncelikle biçim yanıtlarını, ikincisi renk yanıtlarını, üçüncüsü ise hareket yanıtlarını çağırır. Slaytlar bir ekran üzerine yansıtmaya ve toplu uygulamaya izin verirler. Toplu uygulama sınırlı bir zamanda yapılır, kişiler yanıtlarını kendileri yazarlar. Morali ve Canivet (Uygulamalı Psikoloji Merkezi, 1955) Fransız popülasyonunda toplu uygulamayı standardize etmişlerdir. Bu test taramalar açısından önemlidir, ancak bireysel analizde Rorschach'yla aynı inceliğe izin vermez. Sınıflama ve yorumlama Rorschach'daki gibidir (bkz. özel D ve Ban listesi aşağıdadır).

Z TESTİ

D listesi

I. — orta koyu leke;
— üst orta (ör. kafa);
— üst yan taraf (ör. kafa);
— alt yan taraf (ör. bastonlu bir adam);
— (ayrıca Morali ve Canivet'e göre) yandaki geniş çıkıntı;
— (ayrıca Morail ve Canivet'e göre) alt çıkıntı.
II. — bütün renkler.
III. — orta kırmızı;
— yan kırmızı;
— alt siyah.
(Not: bu kartta siyahın tamamı G'dir.)

Ban listesi

I. — G: böcek, yengeç;
— orta D: ağaç ya da asma yaprağı;
II. — kahverengi D: hayvanlar;
III. — G: insanlar;
— yan kırmızı D: insanlar;
— orta kırmızı D: kelebek, böcek.

---

[35] Zulliger, *Le test Z individuel*, trad. par Levy, Salomon, Sinoir, Paris, Presses Universitaires de France, 1959.

Birleşik Devletler'de M. R. Harrower şunları geliştirmiştir:

a) Toplu Rorschach. Rorschach testinin 10 kartı, yarı karanlık bir ortamda üçer dakika boyunca perdeye yansıtılırlar. Kişiler her kartın siyah beyaz bir kopyasını da içeren özel kağıtlara kendi yorumlarını yazar, şekillerin üzerine de yanıtlarının yerini işaretlerler.

b) Çoktan seçmeli Rorschach (bir öncekiyle birleştirilebilir). Kişinin elinde çoğaltılmış yanıtların olduğu bir liste vardır; her kart için 30 adet olan bu yanıtların yarısı normal protokollerden, diğer yarısı ise patolojik vakaların protokollerinden alınmıştır. Yanıtlar 10'lu gruplar halinde sunulurlar. Kişi her seferinde kendi algısına en çok yaklaşan üç yanıtı (her gruptan bir tane) seçmelidir. Bu yöntem yalnızca psikiyatrik vaka (% 40'tan fazla psikopatolojik yanıt verenlerdir) taramalarında değer taşır; bunlar da sonradan, doğrulama amacıyla bireysel bir değerlendirmeye alınmalıdırlar. Bu testin avantajı, uzman olmayan kişiler tarafından neredeyse otomatik biçimde kodlanmasındadır.

c) Paralel Rorschach. Rorschach'dakilerden farklı 10 mürekkep lekesinden oluşan bir testtir; yakın zaman içinde bir tekrar-test olanağı verir.

Eysenck, Harrower'in listelerini başka türlü kullanır: her kart için 9 yanıt seçer ve kişiden bunları, kendi gördüğü şeye az ya da çok yakın oluşlarına göre 1'den 9'a kadar sınıflandırmasını ister: bu *Rorschach sıralama testidir*. Nevrozları, özellikle de histerikleri yeterince iyi biçimde ayrıştırır.

Avrupa'da paralel dizi olarak, yine Rorschach'nınkilere benzer 10 karttan oluşan Behn-Rorschach (Be-Ro) testi kullanılmaktadır. Bazı uygulamacılar Behn-Rorschach ve Rorschach'yı, sanki 20 karttan oluşan tek bir test söz konusuymuş gibi ara vermeden uygulamaktan ibaret bir yöntem bile geliştirmişlerdir, böylelikle iki yarımın (*split half*) karşılaştırılması olanaklı ve faydalı olur.

Diğer paralel testler ise şunlardır[36]:

— Howard *ink-blot test*'in 12 kartı (Kanada, 1953);

— Fuchs-Rorschach'nın 10 kartı (Fu-Ro, 1958);

— Kataguchi-Rorschach'nın 10 kartı (Ka-Ro, 1963).

Sınırlı bir zamanda ve büyütülmüş imgelerin perde üzerine yansıtılmasıyla gerçekleştirilen toplu uygulama, testi bir ölçüde doğasından uzaklaştırmaktadır. Belçikalı uygulamacı R. de Cock (1964), bu konuda önemli ilerleme kaydetmeye izin veren bir yöntem geliştirmiştir[37]. Kişilerden her biri testörden bir kart takımı, bir yönerge kitapçığı ve her kart için bir

[36] Be-Ro, Berne, Hans Huber, 1941; Howard, *Journal of clinical Psychology*, 1953, supp. no 10; Fu-Ro, Goettingen, Verlag f. Psychol., 1958; *Psychopsy, Manual for Ka-Ro ink-blot test*, par Yasufumi Kataguchi et coll., Tokyo, Kaneko Shobo, 1970.

[37] D. Anzieu, L'application collective du test de Rorschach, *Rev. Psycho. appl.*, 1965, 15, no 2.

yanıt yaprağı içeren küçük bir defter alır. Kendi ritmine göre çalışarak yanıtlarını kendi yazar. Kart başına düşen zamanı da not eder. Testin alınması bittiğinde, testör bu sefer kişiye anket için gereken yönergeleri ve yanıt yerleştirme defterini verir, kişi bu deftere her bir yanıtın tayin edicisini not eder ve yerini belirtir. Bir uygulamacı bu yöntemle iki saatte yaklaşık 25 kişiyi inceleyebilir. De Cock, Quatresooz'un işbirliğiyle, önce bireysel sonra toplu olarak Rorschach'ya tabi tutulan yaklaşık 160 kişi üzerinde, bu değerlendirmenin güvenilirliğini başarıyla test etmiştir.

J. Levy ve N. Epstein (An application of the Rorschach test in family, *Fam. Process*, 1964, *3*, no 2, 344-376), testin aile uygulamasını geliştirmişlerdir. Bir ailenin üyelerinden her biri önce bireysel olarak Rorschach testinden geçer. Ardından testör bu üyeleri bir araya toplar ve onlardan her kart için ortak bir yanıt oluşturmalarını ister. Her üyenin bireysel durumda verdiği, grup içinde önerdiği ve ailenin sonuç olarak seçtiği yanıtlar karşılaştırılır.

Grassi ve Lévine, bireysel klasik bir Rorschach testinden sonra gerçekleştirilen alışıldık anketin yerine *Grafik Rorschach*'yı getirmişlerdir: kişi, yeniden gösterilen her kart için, önceden verdiği yorumlardan 3 ila 5 tanesini, beyaz bir kağıt üzerine siyah ve renkli kalemlerle resmeder. Kodlama 5 ölçüte göre gerçekleştirilir (işleme, organizasyon, doğruluk, renk, eklemeler). Bu ölçütlerden her biri, kişinin çizimi kartın tam bir kopyasını çıkarmaya çalışıyorsa 1, verilen yanıtı en iyi şekilde betimlemeye çalışıyorsa 5 alacak şekilde değerlendirilir. Dağılım tablosu, normal (3'ler baskınsa ve ortalamadan küçük sapmalar varsa), nevrozlu, şizofren ve organik hastalığı bulunan kişileri saptama olanağı sağlar.

Bir mürekkep lekesi testinin klinik zenginliği ile tam bir istatistiksel kesinliği uzlaştırmak mümkün müdür? Birleşik Devletler'de Holtzman[38], önemli araçlar ve değerli bir araştırmacı topluluğuyla bu sorunu ele almıştır. Holtzman her biri yeni 45 karttan oluşan iki paralel form hazırlamıştır. Diğer iki özel kart ise kişiyi önceden alıştırmak için kullanılır. Her kart için tek bir yanıt istenir. Uygulama slaytlarla toplu olarak da gerçekleştirilebilir; böyle durumlarda her bir kartın gösterilme süresi, dereceli olarak iki dakikadan bir buçuk dakikaya indirilir. Anket her yanıttan sonra gerçekleşir ve üç standart sorudan oluşur:

a) " yı kartın neresinde görüyorsunuz?";

b) "Bu lekenin ya benzemesine neden olan şey nedir?";

c) "Bu konuda bana söyleyebileceğiniz başka bir şey var mı?"

Kodlama, olabilecek en üst seviyede otomatikleştirilmiştir. Belirlenen yirmi iki değişkenden her biri, bir yanıtta ortaya çıktığı zaman belli bir

[38] Holtzman, Thorpe, Swartz, Herron, *Inkblot perception and personality: Holtzman inkblot technique*, Austin, U. of Texas Press, 1961. Testin el kitabı Perse tarafından Fransızca'ya çevrilmiştir, CPA (1963).

çizelgeye göre numaralandırılır. Bu değişken listesi (ucu açık bırakılmıştır) oldukça önemlidir, çünkü yazar, Rorschach tarafından keşfedilen değişkenlere, o zamandan bu yana değerleri sınanmış olan tüm değişkenleri de ekler.

Yanıtların yeri iki değişken içerir: gerçek anlamda yer (G = 0; D = 1; Dd = 2) ve beyaz boşluk (Dbl ya da saf Ddbl'ler = 1).

Tayin ediciler beş tanedir. Renk, gölgeleme ve kinestezi, 3, 4 ya da 5 maddeli ölçeklere göre kodlanırlar. Biçim ise belirginlik ve lekenin biçimine uygunluk olarak iki sınıfa ayrılmıştır.

İçerikler H, A, Anat, Cins ve Soyut olarak belirlenmiştir.

Yanıtların beş *niteliği*, yine çok maddeli ölçeklere göre kodlanırlar. Bu nitelikler anksiyete, düşmanlık, zar (tüm koruyucu yüzeyler simgesel olarak beden imgesiyle ilişkilendirilebilirler), müdahale (bedenin yüzeyinin hassas olduğunu ve kolayca nüfuz edilebileceğini gösteren tüm yanıtlar) ve patognomonik sözelleştirmedir. Bu sonuncusu 9 maddelik bir ölçek içerir: 1, uydurma; 2, uydurmalı bir araya getirme; 3, tuhaf yanıtlar; 4, tutarsızlık; 5, otistik mantık; 6, bulaştırma; 7, kişisel göndermeler; 8, renklerin bozulması; 9, anlamsızlık.

Son olarak *diğerleri* için ayrılan beş sütun Z organizasyon katsayısını, simetriye ilişkin ifadeleri, banal yanıtları, tepki süresini ve redleri kodlamaya izin verir.

Birleşik Devletler'de çocuklar, öğrenciler, orta yetişkinler, şizofrenler, zekâ geriliği olanlar ve depresiflerde testin normları belirlenmiştir.

Kaynakça

Kitaplar

Rorschach Üzerine Fransızca Ulaşılabilen Temel Eserler:

Beck (S. J., *Le test de Rorschach*, 2 vol., Presses Universitaires de France, 1967-1968 (épuisé).

Beizmann (C., *Le Rorschach de l'enfant à l'adulte*, Delachaux & Niestlé, 2 e éd., 1974.

Bohm (E., *Traité du psychodiagnostic du Rorschach* (1961), trad. franç. M. Wernert, Masson, 1985.

Chabert (C., *Le Rorschach en clinique adulte. Interprétation psychanalytique*, Dunod, 1983. Nouvelle édition corrigée, 1997.

— *La psychopathologie à l'épreuve du Rorschach*, Dunod, 1987. Nouvelle édition augmentée, 1998.

Exner (J. E., *Manuel de cotation du Rorschach pour le système intégré*, trad. franç. A. Andronikof-Sanglade, Ed. Frison-Roche, coll. "Psychologie vivante", 1993, 280 p.

Exner (J. E., *Le Rorschach, un système intégré*, trad. franç. A. Andronikof-Sanglade, Ed. Frison-Roche, coll. "Psychologie vivante", 1996.

Helman (Z., *La poussée sensori-motrice*, Dessart, 1972.

Loosli-Usteri (M., *Manuel pratique du test de Rorschach*, Hermann, 1958.

Minkowska (F., *Le Rorschach. A la recherche du monde des formes*, Desclée de Brouwer, 1956.

Mucchielli (R., *La dynamique au Rorschach*, Presses Universitaires de France, 1968.

Orr (M., *Le test de Rorschach et l'imago maternelle*, Monog. du Bull. Group. fr. Rorschach, 1958.

Palem (R. M., *Le Rorschach des schizophrènes*, Paris, Ed. Universitaires, 1969, 280 p.

Rausch de Traubenberg (N., *La pratique du Rorschach*, Presses Universitaires de France, 1970, 6e éd. mise à jour, 1990.

Rausch de Traubenberg (N. et Boizou (M. F., *Le Roschach en clinique infantile. L'imaginaire et le réel chez l'enfant*, Dunod, 1997.

Rorschach (H., *Psychodiagnostic*, Presses Universitaires de France, 1947.

Le Bulletin édité depuis 1952 par le Groupement français du Rorschach, 28, rue Serpente, 75006 Paris, comporte jusqu'à 1994, 38 numéros. Les premiers sont épuisés. Depuis 1963, il est devenu le *Bulletin de la Societe française du Rorschach et des Méthodes projectives.* Depuis 1995 il est devenu *Psychologie clinique et projective*.

Yabancı dilde temel eserler:

Alcock (T., *The Rorschach in practice*, Londres, Tavistock Publications, 1963.

Exner (J. E., *The Rorschach, a comprehensive System*, New York, John Wiley & Sons, 1974, 1978, 1982 (3 volumes).

Klopfer (B. et coll., *Developments in the Rorschach Technique*, 2 vol., NY, World Book Company, 1954.

Kwawer (S., Lerner (H., Lerner (P., Sugarman (A., *Borderline phenomena and the Rorschach test*, NY, Int. Univ. Press, Inc., 1980.

Lerner (H. et Lerner (P., *Primitive Mental States and the Rorschach*, Int. Univ. Press, Inc., Connecticut, Madison, 1988.

Lerner (P., *Psychoanalytic Theory and the Rorschach*, The Analytic Press, Inc., 1991.

Piotrowski (Z. A., *Perceptanalysis*, New York, Macmillan, 1957.

Schachtel (E. G., *Experimential foundations to Rorschach's test*, New York, Tavistock Pub., 1966.

Shafer (R., *Psychoanalytic interpretation in Rorschach testing. Theory and Application*, NY, Grune & Stratton, 1954.

Rorschach'nın *Psikodiagnostik* adlı eseri ve ölümünden sonra yayınlanıp ona eklenen makalesi dışındaki tüm yayınları Bash tarafından tek ciltte toplanmıştır:

Rorschach (H., *Gesammelte Aufsatze und Biographisches*, Berne, H. Huber, 1964.

Aşağıdaki derlemede test üzerine Almanca, İngilizce ve Fransızca dillerinde 3855 kaynak eser belirtilmektedir.

Lang (A., *Rorschach-Bibliographie (1921-1964)*, Berne, H. Huber, 1966.

Makaleler

Boizou M. F., Chabert C., Rausch de Traubenberg N., Représentation de soi: identité et identification au Rorschach chez l'enfant et l'adulte, *Bull. Psychol.*, 1978, xxxii, no 339, 271-277.

Chabert C., Les méthodes projectives en psychosomatique, *Encyclopédie médico-chirurgicale*, 6, 1988, 37400 D 10, 4 p.

Chabert C., Entre dedans et dehors: la contrainte du Rorschach, *Adolescence*, 1990, 8 (I), 185-198.

Chabert C., Interprétation des épreuves projectives à l'adolescence, *Encyclopédie médico-chirurgicale*, "Psychiatrie", 37213 B 10, 1991, 4 p.

Emmanuelli M., Incidences du narcissisme sur les processus de pensée à l'adolescence, *Psychiatrie de l'enfant*, 1994, 37, I, 249-305.

Rausch de Traubenberg N. et Boizou M. F., Interférences entre activité perceptive et activité fantasmatique dans le Rorschach d'enfants, *Psychol. Fr.*, 1978, *23* (2), 127-140.

Rausch de Traubenberg N., Activité perceptive et activité fantasmatique au test de Rorschach, *Psychologie française*, 1983, *28* (2), 100-103.

— et Sanglade A., 1984, Représentation de soi et relation d'objet en Rorschach. Grille de représentation de soi, *Revue de Psychologie appliquée*, 1984, *34* (I), 41-57.

Rausch de Traubenberg N., Le Rorschach, espace d'interactions, *Bull. Psychol.*, 1985-1986, xxxix (11-15), 376, 659-661.

De Tychey C., A propos de certains échelles de contenus au test de Rorschach, *Rev. Psychol. Appl.*, 1980, *30*, no 4, 293-321.

Bölüm IV

TAT ("TEMATİK ALGI TESTİ")

1. Tarihçe

Freud sanatsal ürünlerin onları yaratanların kişiliğini yansıttığı düşüncesini yaygınlaştırmıştır. Fakat bunu ilk düşünen kişi o değildir. Özellikle Burckhardt'ın (1855) İtalyan Rönesans'ı üzerine yazdığı ve bu dönemde üretilen sanat eserlerinin analizinden hareketle kişilik tipini ve döneme özgü atmosferi yeniden kurduğu eserinden etkilenir. Freud, düşüncesinden ilk kez 31 Mayıs 1897'de Fliess'e yolladığı el yazmasında (N), Goethe'nin *Werther*'iyle ilgili olarak bahseder. Sonrasında konuyu *Kral Oidipus*, *Hamlet*, roman yazarı C. F. Meyer, Leonardo da Vinci, vb. ile ilgili olarak sıkça işler. Bu düşünceyi sistemli biçimde uyguladığı yayınlanan ilk eseri, Jensen'in *Gradiva* isimli romanının (1906) analizine ayrılmıştır. Yine 1907 yılında, Brittain imgelemi incelemek için bir test yayınlar; açık biçimde TAT'nin öncülü olan bu testte ergenlere 9 resim gösterilir ve bu resimlerin çağrıştırdığı hikâyeleri yazmaları istenir. Ancak aynı dönemde Rorschach'nın habercisi olan diğer tüm testler gibi, yorumlama kişiliğe değil imgeleme dayanmaktadır. Brittain'in yirmi beş yıl değeri anlaşılamayan yöntemi, 1932'de Detroit'ten Schwartz tarafından, *toplumsal duruma dair resim testi* olarak yeniden ele alınarak, 18 yaşından küçük suçlularda bilirkişi raporu için kullanılmıştır. 1935'te Morgan ve Murray, *Thematic Apperception Test*'in (Tematik Algı Testi; TAT) ilk formunu yayınlarlar. 1938'de Murray, buradan elde ettiği sonuçları *Kişiliğin İncelenmesi* isimli kitabında yer alan kişilik kuramında bir araya getirir. 1943'te testin son formunu (üçüncü form) ve günümüzde kullanılan *El kitabı*nı yayınlar[1].

Doktor ve biyokimyacı Henry Murray, psikanalitik bakış açısını, kişisel psikanalize başladığı Jung sayesinde kazanmıştı; bu analizi daha sonra Chicago'da Alexander'la tamamladı. Geliştirdiği test, aldığı bu çift yönlü eğitimin izini taşır: bilinçdışıyla ilgili dışardan kışkırtılan bir deney gerçekleştirmeye çabalar. Harvard Psikoloji Kliniği'nin başkanı sıfatıyla, kişiliğin değişkenlerinin eksiksiz bir dökümünü çıkarmak ve böylece testinin yorumuna "bilimsel" bir temel sağlamak üzere olağanüstü bir incelemeye girişir. Gönüllü öğrenciler aylar boyunca farklı deneyciler tarafından uygulanan ve incelenen yirmi kadar psikolojik araştırma yöntemine tabi

[1] Fransa'da testin satışını Uygulamalı Psikoloji Merkezi gerçekleştirmektedir. Kartlar ve *El kitabı*, yalnızca yetkili kişilere satılır. Murray'in *Exploration de la personnalité* isimli kitabının okunması (Presses Universitaires de France, 2 vol., 1953-1954) konuyu tamamlamak açısından yararlı olacaktır.

tutulurlar (yönlendirilmiş görüşme, öz yaşam öyküsü, çocukluk anıları ve cinsel yaşam üzerine serbest çağrışım seansları, doğaçlama görüşmeler, anketler, Rorschach, Rosenzweig, coşku seviyesi, toplumsal etkileşim, estetik yargı, ilgi testleri, vb.). Her bir kişiden edinilen bilgilerin sentezi için sıkça tekrarlanan toplantılar ve ardından bireysel sonuçların genelleştirilmesi, kişiliğin temel değişkenleriyle ilgili aşağıdaki üç listenin oluşturulmasına olanak vermiştir.

2. Değişken Listeleri

1. Motivasyonların listesi

9 başlık altında toplanan 20 ihtiyaç vardır:

a) 1. Üstünlük ihtiyacı,
2. Boyun eğme ihtiyacı,
3. Özerklik ihtiyacı,
4. Saldırganlık ihtiyacı,
5. Aşağılama ihtiyacı;

b) 6. Tamamlama ihtiyacı[2];

c) 7. Cinsel ihtiyaç,
8. Duyum ihtiyacı,
9. (Kendini) gösterme ihtiyacı,
10. Oyun ihtiyacı;

d) 11. Kabul edilme (başkasına yakınlık) ihtiyacı,
12. Reddetme (başkalarını reddetme) ihtiyacı;

e) 13. Yardım görme ihtiyacı,
14. Koruma ihtiyacı;

f) Kınamadan kaçınma ihtiyacı (başta kabul edilen bu başlık sonra dan geçerli bulunmamıştır)

g) 15. Aşağılık duygusundan kaçınma ihtiyacı,
16. Kendini savunma ihtiyacı,
17. Tepki gösterme ihtiyacı;

h) 18. Acıdan kaçınma ihtiyacı,
i) 19. Düzen ihtiyacı;
j) 20. Anlama ihtiyacı (entelektüel kavrayış ihtiyacı).

[2] Bu, *achievement* sözcüğü için Ombredane'ın Fransa'da yaydığı çeviridir. Aslında *başarı* ihtiyacı daha doğru bir çeviri olurdu.

2. İç etkenlerin listesi

Psikanaliz tarafından betimlenen ve davranışların ortaya çıkışında ihtiyaçlarla birlikte rol oynayan ruhsal merciler söz konusudur:

— benlik ideali (kendini gerçekleştirme ideali);
— narsisizm (benliğin kendine olan sevgisi);
— bütünleşmiş üstbenlik (benlik buna uyum gösterebilir);
— çatışmalı üstbenlik (vicdan bunalımı, suçluluk duyguları, depresyon).

3. Genel özelliklerin listesi

Bunlar kişinin yaşadığı içsel durumlar ve heyecanlardır:

1. Kaygı;
2. Yaratıcılık;
3. Birleşiklik - Ayrıklık (Eylem ile düşüncenin uyumu ya da uyumsuzluğu);
4. Heyecanlılık;
5. Çabanın sürekliliği;
6. Dışa yatırım [exocathexion] – İçe yatırım [endocathexion] (Enerjinin pratik yaşama ya da içsel yaşama yatırılması);
7. İçedönük algı - Dışadönük algı (Ya duyguların ve imgelemin, ya da olguların baskınlığı);
8. İtki – (Eylemden önce) Düşünüp taşınma;
9. Çabanın yoğunluğu;
10. (Ötekiyle ilgili yargılarda) Yansıtma – Nesnellik;
11. (Politik anlamda) Köktencilik – Muhafazakârlık;
12. Tekdüzelik – Değişiklik.

3. Uygulama

A) Malzeme

a) Murray'e göre. TAT testi iki seferde uygulanır. Her seferde kişiye on tane farklı resim gösterilir. Bazı resimler herkes için ortaktır; diğerleri ise çocuklara ya da yetişkinlere, kadınlara ya da erkeklere özeldir; kartların arkasında basılı İngilizce baş harfler, onların kime gösterileceğini belirtir (B: *boy*, erkek çocuk; G: *girl*, kız çocuk (14 yaşa kadar); M: *male*, erkek; F: *female*, kadın). Toplamda 31 resim olmasına rağmen, çeşitlenmeler nedeniyle kartlar 1'den 20'ye kadar numaralıdırlar. Resimler çizimlerden, fotoğraflardan, tablo ya da gravür reprodüksiyonlarından oluşmaktadır. Anlamları muğlaktır. Kartlardan on ikisinde çeşitli yaşları ve her iki cinsiyeti temsil eden tek bir kişi; yedisinde aynı cinsiyetten iki kişi; dördünde farklı cinsiyetten iki kişi; birinde üç kişi (iki kadın ve

bir erkek); yine bir diğerinde birlikte birçok erkek; diğer ikisinde birçok kişiden oluşan bir sahneyi seyreden ya da düşünen genç bir erkek ya da kız gösterilmektedir. Üç kart, içinde insan olmayan az çok düşsel manzaraları betimler; ve son olarak bir tanesi (16. kart) tamamen beyazdır: kişinin kendinden hareketle oluşturduğu ideal imgeyi yansıtmasına yardımcı olur.

b) V. Shentoub'a göre. TAT testi tek seferde uygulanır. En ayırıcı ve anlamlı bulunan belli kartlar seçilmiş ve saklı tutulmuştur. Bunlar: 1, 2, 3BM, 4, 5 (erkek ve kız çocuklara, erkeklere ve kadınlara gösterilirler); 6BM, 7BM, 8BM (erkek çocuklara ve erkeklere gösterilirler); 6GF, 7GF, 9GF (kız çocuklara ve kadınlara gösterilirler); 10, 11, 13B/13MF, 19, 16 (13 MF hariç erkek ve kız çocuklara, erkeklere ve kadınlara gösterilirler).

B) Yönergeler

a) Murray'e göre. Kişi her kart için bir hikaye anlatmaya davet edilir. Yönerge, testörden, uygun sorular sorarak hikayenin bir başı ve bir sonu olmasına, resimde olan bitenin, kahramanlar tarafından hissedilen duyguların, önceden olanların ve çözümün ne olacağının açık oluşuna dikkat etmesini ister. Kişi her kart için ortalama beş dakikası olduğu konusunda bilgilendirilir, fakat olası zaman aşımları ona ancak sonradan açıklanır. Yönerge kişinin yaşına, zekâsına, sorunlarına göre değişiklik gösterebilir. Testör duruma göre kişiyi daha kısa ve öz bir anlatıma ya da detaylandırmaya teşvik edebilir; resimde ihmal ettiği bir ayrıntıya dikkatini çekebilir. Fakat her türlü telkinden veya resim ya da detayın neyi temsil ettiğiyle ilgili bilgi vermekten kaçınır. Murray, ikinci dizide kişiden imgelemini daha fazla serbest bırakmasını ve mit, düş, alegori ya da peri masalına benzer bir şey oluşturmasını ister; fakat deneyim, yönergedeki bu değişikliğin uygunluğunu doğrulamamış ve bu değişiklik yürürlükten kalkmıştır. Beyaz renkli 16. kartta, kişiden -gerekirse gözlerini kapatarak- bir resim hayal etmesi, sonra da buradan yola çıkarak bir hikâye oluşturması istenir. Her diziden sonra, kişinin hikâyesinin fikrini nereden edindiğini anlamak için bir anket gerçekleştirilir. En sık başvurulanlar kitaplar ve filmler, en çok anlam taşıyanlarsa kişinin kendi anıları, kişisel tarihinden parçalar ve az ya da çok bilinçdışı fantazileridir. Anket sırasında, hikâyedeki her bir cümleden hareketle düzenli biçimde kişinin serbest çağrışımları uyandırılabilir. Bu yöntem testin çerçevesinin dışına çıkar ve bir psikoterapinin ilk adımlarını oluşturur.

b) V. Shentoub'a göre. "Her bir karttan yola çıkarak bir hikâye hayal ediniz" şeklindeki yönerge, TAT durumunun üç değişkeninden biridir. Kabul edilmesi ve üstesinden gelinmesi zor bir çelişki ortaya koyar: burada hem "hayal etmek" (kontrolde bir azalmayı gerektirir), hem de gerçekliğe ait unsurları, yani malzemeyi hesaba katmak (belli bir dikkati

sürdürmeyi gerektirir) söz konusudur. Kısacası bu yönerge, ikincilleştirme kapasitelerinin harekete geçmesini (hikâye tutarlı ve anlaşılır olmalıdır) ve düşlemlerle birincil süreçlere erişebilmek yeterli bir gerilemeyi aynı anda zorunlu kılmaktadır.

4. Yorumlama

TAT'nin yorumu Rorschach'nınkinden daha büyük zorluklar ortaya koyar: sonuçta bir psikogram elde etmeye izin veren sayılara dökülmüş bir kodlaması yoktur ve TAT kuramcıları yorumlamanın temel hatları konusunda uzlaşmazlık içindedirler. Bu nedenle psikologlarda, kişinin oluşturduğu hikâyelerin içinden onun kişisel tarihi ve sorunlarıyla olabilecek benzerlikleri çıkarma ve sezgisel bir sınıflandırmayla yetinme eğilimi kuvvetlidir.

A) Murray'e göre. Murray 1935'teki ilk incelemesinde, kişi tarafından yaratılan hikayelerin, onun gerçek yaşamdaki tutumunun hafif kılık değiştirmiş tasvirleri olduğu varsayımından hareket eder. TAT'nin temel sorunu burada ortaya konulmuştur ve bu güçlük, uygulamacıların ve kuramcıların tüm çabalarına rağmen günümüzde de ağırlığını büyük ölçüde korumaktadır: kişinin test malzemesi karşısındaki davranış tarzı, olağan toplumsal ve aile çevresindeki davranış tarzının tamamen bir benzeri midir? Gerçek tutumların başka bir alana aktarılması mı söz konusudur, yoksa imgesel tutumların işlenmesi mi? Hangi sözlük ve hangi kurallar, testte oluşturulan hikayelere bakarak olağan davranış biçimlerini ortaya çıkarmaya ya da uyarlamaya izin verebilir? Murray, 1943 yılındaki *El kitabında* temel bir uyarlama ilkesi ortaya koymuştur: kişi tarafından uydurulan hikâyelerde, bir yandan kişinin kendini özdeşleştirdiği ve kendi motivasyonlarını yansıttığı bir kahraman, diğer yandan bu kahramanla ilişki içinde olan ve kişinin baskısını hissettiği gerçek toplumsal ve ailesel çevresinin etkilerini temsil eden kişiler vardır. Davranışçı esine sahip bu ilke yazarların büyük çoğunluğu tarafından korunmuştur. Piotrowski ve psikanalitik okula bağlı uygulamacılarsa bunu yeniden tartışma konusu etmişlerdir.

Murray, protokolün biçimsel analizi ile kendi geliştirdiği içerik analizini ayırmıştır. *Biçimsel analiz* kişinin yönergeyi kavrayışını, testte sergilediği işbirliğinin seviyesini, her bir imgeye dair algısının doğruluğunu, hikâyelerin kuruluşunu, tutarlılığını, özlülüğünü, ayrıntılar bakımından zenginliğini, gerçeklik derecesini, üslubunu, hikâyede bir cümlenin eksikliğini, yorumlar yerine betimlemelere ya da alegorilere olan eğilimi, kullanılan dili (yoksulluk ya da zenginlik, belli sözel kategorilerin varlığı ya da yokluğu, hikâyelerin uzunluğu, sözdizimi, vs.) inceler. Tüm bunlar kişinin zekâsı, düşüncesinin doğruluğu, sanatsal ya da yazınsal kapasiteleri, sözel yete-

nekleri, ayrıca psikolojik sezgisi ve gerçeklik duygusu üzerine bilgiler verir. Burada patolojik eğilimlerin ortaya çıkarılması oldukça kolaydır.

İçerik analizi 5 unsurdan oluşur:

1. Kahramanın motivasyonları, iç etkenleri ve genel özellikleri: Değerlendirmecinin ilk işi, her bir hikâyedeki kişilerin içinden kişinin özdeşleştiği *kahramanı* bulup çıkarmaktır. Bununla ilgili ölçütler aşağıdadır: *a)* teste tabi tutulan kişinin en çok ilgilendiği, bakış açısını benimsediği, eylemlerini ve duygularını en ayrıntılı şekilde betimlediği; *b)* kişiye yaş, cinsiyet, karakter, öykü bakımından en çok benzeyen; *c)* dramatik olayın gelişiminde temel rolü oynayan kişi kahraman olma eğilimindedir. Kahraman genellikle resimde temsil edilen kişilerden bir tanesidir. Hikâyelerin çoğunda saptanması kolaydır. Kimi zaman birçok kısmi kahramanın ya da bir birincil, bir de ikincil kahramanın ayırt edilmesi gerekir; bunlardan her biri kişide kabul edilmeyen, iyi bütünleşmemiş ya da çatışmalı eğilimleri temsil eder.

Her bir hikâyenin kahramanı tarafından gerçekleştirilen eylemler ya da dışavurulan heyecanlar, kişinin *motivasyonlarını* ("kişiliğin değişkenleri" olarak da adlandırılır) temsil ederler. Murray burada gizil derin ihtiyaçların söz konusu olduğunu ve bunların, şartlar elverdiğinde kişinin görünür davranışına kaynaklık ettiğini öne sürer. Bu ihtiyaçların bir listesi daha yukarıda verilmiştir (s.95-96).

Bazı motivasyonlar kendi içlerinde bölünürler:

— yakınlık: duygulanımsal (çift ilişkisinde), toplumsal (grupta);

— saldırganlık: heyecansal ve sözel, somut ve sosyalleşmiş, somut ve antisosyal, nesnelere ya da hayvanlara karşı yıkıcı.

— hakimiyet: baştan çıkarıcı, yasaklayıcı, zorlayıcı.

Bir değişken, bir hikâyenin kahramanında ortaya çıktığı her sefer, Murray bunu yoğunluğuna, süresine, tekrarına ve hikâyenin akışı içinde taşıdığı öneme göre 1 ile 5 arasında bir rakamla kodlar.

Değişkenlerden her birinin saptanması, kahramanın eyleminin ya da heyecanının *nesnesi* olan kişinin bilgisiyle tamamlanmalıdır (karşı cins, baba figürü, çocuk, rakip, vb.).

Her bir hikâyedeki kahramanın içsel durumu ve diğeriyle kurduğu ilişkiler, bize kişinin *iç etkenleri* ve *genel özellikleri* hakkında bilgi verir (bu etkenlerin ve özelliklerin listeleri daha yukarıda, s.96'da verilmiştir).

2. Kahraman üzerinde etkide bulunan çevresel güçler: Murray bunları baskılar olarak adlandırır. Bunlar hikâyelerdeki diğer kişilerin heyecanlarından ve eylemlerinden hareketle çıkarsanırlar. Murray'in listesi şöyledir: yakınlık (iki alt ayrımıyla), saldırganlık (dört alt ayrımıyla), fiziksel tehlike, hakimiyet (üç alt ayrımıyla), kahramanın ihtiyaç duyduğu bir şeyin kaybı ya da yokluğu, koruma, kahramanın reddi. Murray bu değişkenlerden birine her rastladığında bunu yine 1 ile 5 arasında kodlar. Tek

bir çevre kahraman üzerinde bir ya da birçok farklı "etkide" bulunabilir. Bu etkilerin kahramanın lehine mi yoksa aleyhine mi olduğu, aynı cinsiyetten mi yoksa farklı cinsiyetten mi, anne figüründen mi yoksa baba figüründen mi kaynaklandığı, vb. belirlenmelidir.

3. Hikâyenin gelişimi ve sonuçlanması: Her hikâye için: *a)* Kahramanın çevre karşısında nasıl davranış gösterdiği, yani kişinin yarattığı hikâyenin konusunu oluşturan durum içinde nasıl hareket ettiği (davranışları belirten fiillerin analizi, örneğin: sıkıntı, terketme, duygu ve düşüncelerini saklama, üstün gelme, vb.); *b)* Olayı sonuca doğru nasıl ilerlettiği (davranış tarzı, Ombredane'a göre: itkisel ya da kontrollü; güçlü ya da zayıf; süreğen ya da değişken; uyumlu ya da uyumsuz; esnek ya da katı; girişken ya da durgun özellikte olabilir); *c)* Sonucun nasıl ortaya çıktığı (kişinin ya da çevrenin istemli eylemiyle, olayların kendiliğinden çözümlenmesiyle, vb.) *d)* Sonucun ne türde olduğu (Rapaport'a göre: bütünüyle kişinin motivasyonuna uygun sonuçlanabilir (çok olumlu); belli bir çabanın ardından uygun şekilde sonuçlanabilir; uzlaşmayla sonuçlanabilir; kişi açısından kısmi bir başarısızlıkla sonuçlanabilir; tam bir başarısızlıkla sonuçlanabilir; hiç sonuç olmayabilir) tespit edilmelidir.

4. Konuların analizi: Kahramanın motivasyonlarını ve onun üstünde etkide bulunan çevresel güçleri ayrı ayrı analiz ettikten sonra, toplu olarak bunların etkileşimine bakmak gerekir. Konuyu oluşturan böyle bir etkileşimdir; bu dramatik bir bütündür. Kişinin anlattığı her hikâye bir ya da birden fazla konu içerir. Hem en sık tekrarlanan konuların, hem de dramatik yoğunlukları, psikolojik zenginlikleri ya da test içindeki tekil nitelikleri nedeniyle ayrıcalıklı olan konuların saptanması gerekir. Konular bize kişinin birincil ya da ikincil sorunları hakkında bilgi verirler. Çoğu testör bir TAT protokolünü bu açıdan incelemekle yetinmektedir: her bir hikâyede, test edilen kişiyle ilgili olabilecek çatışma, ikilem, kişisel dram hangisidir?

5. İlgiler ve duygular: Kahramanın baba figürleri (yaşlı erkekler), anne figürleri (yaşlı kadınlar) ve kendisiyle yaşıt her iki cinsiyetten insanlar karşısındaki olumlu ya da olumsuz tutumlarını ayırmak söz konusudur.

Biçimsel analiz ve içerik analizi tamamlandıktan sonra *sonuçların sentezi*ne girişilir. Murray bu konuyla ilgili şu bilgileri vermiştir:

— Kişinin oluşturduğu öyküler onun yaşamda ve kimi zaman da testteki güncel durumunun bir yönünü, geçmiş bir olayı, ümit edilen ya da korkulan bir olayı ya da normal olarak gelecekte içinde bulunacağı bir durumu (bazı öyküler önseziseldir) temsil edebilir.

— Kişinin kişiliği açısından, bu öyküler kişisel anılara, güncel arzulara ya da duygulara, yapmak istemiş olduğu şeylere, bir gün olabilmeyi ya da yapabilmeyi (ya da olmayı ya da yapmayı başaramadığını) hayal ettiği şeylere; çocuksu gündüz düşlerine kaynaklık eden bilinçdışı temel eğilimlere bağlanabilirler.

— Kişisel olmayan, yalnızca resimler tarafından belirlenen hikâyelerle, kişinin gerçekten kendini yansıttığı hikâyeleri ayırmak gerekir. Murray'a göre hikâyelerin %30'u kişisel olmayan hikâyelerdir.

— TAT'nin yorumu kişiliğin üç düzeyini göz önünde bulundurmalıdır: bastırılmış eğilimler, içsel düşünce, davranış. Bu üç düzey Freud'un ortaya koyduğu bilinçdışı, bilinçöncesi ve bilince benzetilmelidir. TAT davranıştan kaynağına doğru gider, fakat davranışta gerçekleşmeyebilen motivasyonları açığa çıkarır.

B) Tomkins'e göre. Tomkins TAT'nin sınıflandırılmasında ince detaylara gösterilen titizliği öyle ileriye vardırmıştır ki, ağır ve karmaşık olan sistemi bütünüyle nadiren uygulanmaktadır. Her bir hikâye temel cümlelere bölünür; burada rol oynayan kişilerin, somut nesnelerin ya da yapıların her biri ayrıştırılır ve her bir cümledeki işlevleri belirlenir. Ardından her bir cümle dört açıdan analiz edilir[3].

a) Vektör: Bu belli bir davranışa olan eğilimdir. Tomkins bunları edatlarla gösterir: *on* (bağımlılık); *from* (elde etme, ele geçirme); *towards* (katılım, yararlanma); *with* (biriyle bir şey paylaşmak); *for* (yardım etmek, değerli kılmak); *over* (hakimiyet kurma); *under* (hakimiyete boyun eğme); *by* (kendini kabul edilen değerlerin hakimiyetine bırakmak); *away from* (kaçış); *against* (saldırı).

b) Düzey: Burada önemli olan, cümlede içerilen ruhsal işlevdir.

c) Koşullar: Bunlar kahramanın içinde bulunduğu ve onu koşullandıran ruhsal, fiziksel ya da toplumsal durumlardır. Koşullar olumlu ya da olumsuzdurlar.

d) Özellikler: Ek açıklamalardır.

Tomkins cümleleri analiz ettikten sonra kişiye özgü sorun alanlarını ortaya çıkarmak amacıyla hikâyelerin analizine girişir. Dört alan ayırt eder: *a)* Aile (ebeveyn-çocuk ilişkileri); *b)* Aşk, cinsellik, evlilik yaşamı; *c)* Toplumsal ilişkiler (kahramanın toplumsal kurallarla ilgili davranışları, antisosyal tutumlar); *d)* Mesleki ilişkiler ve işle ilgili tutumlar. Tomkins'in sisteminin tamamı benimsenmese de, sorun alanlarıyla ilgili bu analiz en azından Murray'in yöntemini tamamlamak açısından vazgeçilmezdir.

C) Aron'a göre. B. Aron[4] ihtiyaçları ve baskıları farklı bir şekilde sınıflandırmaya girişmiştir:

— yıkıcı eğilimler: dışa yönelik saldırganlık ve kendine yönelik saldırganlık;

— yapıcı eğilimler: bağımlılığın, üstünlüğün, bağımsızlığın, eşitlik içeren ilişkilerin aranması;

---

[3] Daha ayrıntılı bilgi için: E. Stern, *Le test d'aperception thématique de Murray (TAT)*, Delachaux & Niestlé, 1950.

[4] *A manuel for analysis of the TAT*, Berkeley, Willis E. Berg, 1949.

— üstbenlikten ve benlik idealinden kaynaklanan eğilimler: başarı ihtiyacı, kınamadan kaçınma ihtiyacı, vb.;
— benlikten kaynaklanan eğilimler: acıdan kaçınma ihtiyacı, aşağılık duygusundan kaçınma ihtiyacı, vb.;
— gerçekleştirme arayışı: bilgi ihtiyacı, düzen ihtiyacı, vb.;
— insanlar dışındaki nesnelerin kullanılması: ele geçirme ihtiyacı, saklama ihtiyacı;
— insanlar dışındaki çevrenin baskıları: olumlu ve olumsuz.

Konular oluşturulurken, bu ihtiyaç ve baskılar, söylemdeki dışavurumlarını çarpıtan savunma düzenekleriyle karşılaşırlar:
— reddetme: kişi bir değişkeni dile getirdikten sonra açıkça onu reddeder;
— olumsuzlama: kişi daha henüz açıkladığı şeyi geçersiz kılar;
— imgesele başvurma: kişi bir değişkeni imgesel düzleme kaydırır (gündüz düşü, dilek, tasarı).

Böylece psikanalitik düşüncenin etkisiyle, kahraman ve çevresi arasındaki karşıtlığın yerine ihtiyaçlar ve savunmalar arasındaki karşıtlık konulmuş olur. Aşağıdaki yazarlarla birlikte bu değişim güçlenecektir.

D) Piotrowski'ye göre: Z. A. Piotrowski[5] Murray tarafından ortaya konulan ve Tomkins tarafından korunan, kahramanın kişiyi ve onun gerçek çevresindeki diğer insanları temsil ettiği şeklindeki ilkeyi şüpheyle karşılar. Wyatt'in (1946) önceden açıklamış olduğu bakış açısını benimser: kahraman kişinin olduğunu düşündüğü ya da olmak istediği şeyi, yani bilinci tarafından kabul edilebilir olan eğilimleri gösterirken, diğer insanlar kişinin diğer eğilimlerini temsil ederler. Gerçekten de kişi imgesel olarak insanlararası durumlar yaratmaya cesaretlendirildiği kadar, gerçek durumlardaki gerçek insanlara uyum sağlamaya da teşvik edilir. Oysa gerçek kişilerle imgesel kişilerin ele alınışında uygulanan psikolojik yorumlama kuralları aynı değildir. Piotrowski bu kuralları ve iki alan arasındaki ayrımın nasıl yapılacağını açıklamıştır:

1. TAT'deki öykülerin içerdiği eylemler, kişilere göre daha az çarpıtmaya uğrarlar; kabul edilemez bir eylem yer değiştirir, yani kılık değiştirmek ya da ortadan kaldırılmak yerine bir başka insana atfedilir. Aynı öyküdeki farklı insanların birbirine karşıt eylemleri (örneğin onu terketmek isteyen kocasını tutmaya çalışan bir kadın), kişinin içine sıkıştığı içsel ikilemin değişik yönlerini temsil ederler.

2. Düşlerde olduğu gibi, bir öyküdeki her bir karakter insanın kişiliğinin bir yönünü gösterir; kişi arzularını, belirleyici nitelikleri bu arzuyu en

[5] A new evaluation of the TAT, *Psychoanal. Rev.*, 1950, 37, no 2, 101-127.

haklı çıkaran karakterlere atfetme eğilimindedir; örneğin bir yetişkin çocuksu arzularını bir çocuğa atfederek ifade edecektir ya da ölüm korkusunu çok yaşlı biri üzerinden anlatacaktır.

3. Bir motivasyon kişinin ahlaki bilinci açısından ne denli kabul edilebilirse, TAT'de bu motivasyonun atfedildiği karakter ile kişi arasındaki benzerlik de o denli büyük olacaktır; bir motivasyon, kabul edilebilirliği azaldıkça önce aynı cinsiyetten ve farklı yaştan bir karaktere, sonra farklı cinsiyetten ve aynı yaştan birine, ardından farklı cinsiyet ve yaştan birine, son olarak da cansız bir nesnenin hareketine yansıtılır (Rorschach'daki K, Kp, Kan, Kob dizisiyle karşılaştırılmalıdır).

4. Tek bir öyküden yola çıkılarak tek ve kesin bir yoruma varılamaz. Bir cinayet öyküsü kişide bir ölüm arzusunun varlığını çıkarsama iznini vermez, olsa olsa kişinin etrafındaki birinden nefret ettiğini ya da ondan ayrılmayı arzuladığını gösterebilir. Bir intihar öyküsü yalnızca yalnız kalma korkusuna işaret ediyor olabilir. TAT'de bir tutumu üstlenen ne kadar çok karakter varsa, kişide bu tutuma karşılık gelen motivasyonun güçlü ve istem dışı olduğundan o kadar emin oluruz. Fakat bu motivasyonun kişinin görünür davranışını ne sıklıkta belirlediğiyle ilgili bir sonuca varamayız. Yalnızca bunun kişide temel bir ihtiyaç olduğunu ve eğer tatmin edilmezse kaygı ve gerilime yol açacağını söyleyebiliriz.

5. TAT'deki öyküler kimi zaman, kişiliğinin özgül yönlerini saklamak için kişi tarafından geliştirilen basmakalıp ve yüzeysel tutumları yansıtırlar. Kişinin kartları yorumlamaktan çok tanımladığı, hikâyelerin bir dizi zorluktan sonra bir sonuca vardığı, dile getirilen motivasyonların toplumsal normlara uygun olduğu, kişinin beyaz kartta da öncekilerle aynı tarzda hikâyeler vermeye devam ettiği durumlar böyledir.

6. TAT'deki öyküler kişinin etrafındaki gerçek insanlarla ilgili düşündüğü ve hissettiği şeyleri yansıtabilir; bu insanlar öyküdeki benzer karakterler tarafından temsil edilirler. Bunun tersine eğer kişi tarafından bastırılan ve TAT'de kendinden farklı ve çevresindeki gerçek kişilerle de ilgisi olmayan karakterlere atfedilen duygular söz konusu ise, 3. kural bize bunu ayırt etme olanağı verir.

7. Bir hikâyedeki motivasyonların çeşitliliği ve uyuşmazlığı ne kadar fazlaysa, kişinin kararsızlığı ve kaygısı, kendine dair hoşnutsuzluğu, çözülmemiş sorunlarının yaygınlığı, temel hedeflerini gerçekleştirmek için sebatla ve uyumla çalışma güçlüğü de o denli fazladır.

8. TAT'deki bir temanın kişinin davranışında kendini gösterme olasılığı, bu temanın görülme sıklığına, protokolün bütünüyle olan tutarlılığına (uyuşmaz temaların olmayışı) ve bu temaya eşlik eden heyecansal yoğunluğun uygunluğuna bağlıdır.

9. Yaratıcı imgelemin ve düşünce çağrışımlarının seyriyle ilgili olan ve diğer projektif testlerde kişiliğin çatışmalı alanlarını tespit etmek için kullanılan biçimsel kriterleri TAT'ye de uygulamak gerekir (verimin düş-

mesi, duraklamalar, tuhaflıklar, bazı detayların yok sayılması, imgesel detayların katılması, üslup değişikliği, vb.).

E) Bellak'a göre. Birleşik Devletler'de Leopold Bellak, Freudcu ikinci yerleştirmeye (altbenlik, benlik, üstbenlik) dayanan bir TAT yorumu geliştirmiştir. Kişinin oluşturduğu hikâyelerin içeriği -Piotrowski'de olduğu gibi- düş işlemine benzetilir. Vurgu ise -Aron'da olduğu gibi- bir tarafta benliğin savunmaları, diğer tarafta dürtüler ve duygulanımlar arasındaki çatışma üzerindedir. Ruhsal aygıtın diğer mercileriyle ilişkili olarak benliğin özerkliği ya da bağımlılığı kavramları dikkate alınır (savunma ve serbest bırakma düzenekleri).

F) V. Shentoub'a göre. V. Shentoub'un 1953'ten beri sürdürdüğü çalışmalar Fransa'da TAT uygulamasını ve yorumlamasını önemli ölçüde etkilemiştir.

V. Shentoub, yakın tarihli bir makalede anımsattığı gibi[6], hikâyelerin içeriğinden çok biçimine önem verdiğinden Murray'inkinden oldukça farklı bir perspektifte yer almıştır: Buradaki temel varsayıma göre, kişilerin ürettiği hikayelerin kuruluş ve işlenme tarzları, bu kişilerin psikopatolojik örgütlenmesine ait tipik savunma düzeneklerine gönderme yapmaktadır.

Bir teşvik sonucu ortaya çıkan bilinçli fantazi (TAT'deki hikâyeler), doğal bilinçdışı fantaziden (kişinin semptomlarında ve düşlerinde ortaya çıkan temel düşlemlerden) ayrı olarak değerlendirilir: kuşkusuz ilki ikinciye ulaşmayı olanaklı kılar, fakat bunun koşulu hikâyelerin görünür içeriği kadar biçimsel analizine de önem vermektir. Bilinçdışı düşlemin, teşvik sonucu ortaya çıkan bilinçli fantaziyi kuşatması, kişinin hikâyesi ile bu kartın Banal teması arasındaki mesafeye ve hikâyenin biçimlenişindeki bozulmalara bakılarak saptanır. "TAT'de bir hikâye oluşturmak bir imgeleme işi olmaktan çok bir organizasyon işidir. Bu organizasyonu analiz etmek, benliğin görece özerkliğini, sentez ve bütünleştirme işlevini 'test etmek' anlamına gelir" (Shentoub). Kişinin savunmaya yönelik çatışmaları, özdeşimleri ve nesne ilişkileriyle ilgili olarak hikâyelerin içeriğinin yorumlanması ise ancak bundan sonra gelir.

Bu, TAT sürecinin, "kişiden karta bakarak bir hikâye yaratması istenilen bu özel durumda işe karışan zihinsel düzeneklerin bütünü" *(a.g.e)* olarak tanımlanmasından hareketle bize önerilen bir TAT kuramıdır.

Durumu tanımlayan üç değişken (malzeme, yönerge, uygulamacının varlığı), çelişen ilke ya da eğilimlerin karşı karşıya geldiği bir çatışma durumuna benzetilebilir: "... haz ilkesi ve gerçeklik ilkesi, şey tasarımı ve sözcük tasarımı, algı özdeşliği ve düşünce özdeşliği, arzu ve savunma,

[6] V. Shentoub ve N. Rausch de Traubenberg, Tests de projection de la personnalité, *Encycl. Méd. Chir.*, 1982, 37190 A 10, 1-14.

başka deyişle bilinçli ve bilinçdışı zorunluluklar –bu durumda olduğu gibi- karşı karşıya geldikleri andan itibaren, çatışma ortaya çıkar" *(a.g.e)*.

O zamana kadar araştırmalar daha çok kişinin ürettiği hikâyelerle ilgilenirken, 1970'ten itibaren V. Shentoub ve R. Debray[7], *görünür içerik* ve *gizil içerik* açısından malzemenin analiz edilmesini önererek bu türden ilk girişimi gerçekleştirmiş ve TAT sürecine ilişkin kuramı tamamlamışlardır.

Buradaki temel varsayım TAT kartlarının evrensel çatışmalarla ve özellikle de Ödipal çatışmayla ilgili durumları temsil ettiğidir: gerçekten de neredeyse bütün kartlar kuşak ve/veya cinsiyet farkına gönderme yaparlar.

Her kart için, orada gösterilen öğelerden belli başlı olanları betimleyen bir görünür içerik ve şu ya da bu sorunsalı harekete geçirmeye elverişli bir gizil içerik ortaya konmuştur.

TAT kartlarının görünür ve gizil içerikleri[8]

KART 1

Görünür: Bir erkek çocuk kafasını elleri arasına almış önünde duran kemana bakar.

Gizil: Bir çocuk imgesine gönderme yapar; dolayısıyla vurgu, bir yetişkin nesnesi karşısında yaşanan işlevsel olgunlaşmamışlık üzerindedir.

Çatışma bu nesneyi kullanmanın şimdilik güç, hatta olanaksız oluşunu konu alabilir; bunun iki uç noktasında depresif konum (yetersizlik, güçsüzlük) ve büyüklenmeci konum (tüm güçlülük) yer alır.

KART 2

Görünür: "Kır sahnesi". Bir adam ve atı, ağaca yaslanmış bir kadın, ön planda kitaplar tutan bir genç kız.

Gizil: Ödipal üçgene gönderme yapar (baba-anne-kız), fakat burada işlevsel olgunlaşmamışlık teması yoktur.

Çatışma genç yetişkinin çift karşısındaki konumunu konu alabilir; bu durum görünür içerik düzeyinde iki plan arasındaki farklılıkla gösterilmiştir. Karttaki her bir kişinin kendince varlıklı olduğu düşünülebilir.

KART 3 BM

Görünür: Bir bankın kenarına yığılmış bir kişi (cinsiyet ve yaş belirsiz, nesne de belirsiz).

Gizil: Bedensel anlatımıyla depresif konuma gönderme yapar.

---

[7] V. Shentoub et R. Debray, Fondements théorique du processus TAT, *Bull. Psychol.*, 1970-1971, XXIV, 292 (12-15), 897-903.

[8] Görünür ve gizil içeriklerin daha detaylı bir analizi için bkz. F. Brelet-Foulard, C. Chabert (sous la dir. de), *Nouveau manuel du TAT; approche psychanalytique*, Paris, Dunod, 2003.

KART 4

Görünür: Başka yöne dönen bir adam ve yanında bir kadın (cinsiyet farkı var, kuşak farkı yok).

Gizil: Açık biçimde çatışmalı bir çift ilişkisine gönderme yapar; bu ilişkinin iki kutbu vardır: saldırganlık-şefkat.

KART 5

Görünür: Orta yaşlı bir kadın, eli kapının tokmağında bir odanın içine bakar.

Gizil: Müdahale eden ve bakan bir kadın (anne) imgesine gönderme yapar.

KART 6 BM

Görünür: Düşünceli görünen bir adam (cepheden) ve dışarıya bakan yaşlı bir kadın (cinsiyet ve kuşak farkı var).

Gizil: Sıkıntılı bir bağlamda anne-oğul ilişkisine gönderme yapar.

Çatışma Ödipal yakınlıkla ilgili yasağın etrafında kurulabilir; bu durum görünür düzeyde iki ana kahraman arasındaki mesafeyle ve birbirlerine göre duruşlarıyla ifade edilmiştir.

KART 7 BM

Görünür: Yan yana duran iki erkek kafası; "yaşlı" olan diğerine dönük, "genç" olanın yüzü asık (kuşak farkı var, cinsiyet farkı yok, işlevsel olgunlaşmamışlık yok).

Gizil: Baba-oğul türünden bir ilişki söz konusudur; erkek çocuk düşünce düzeyinde kararsızlık içindedir (bedenler dışarda bırakılmıştır)..

Çatışma bu iki kişi arasındaki yakınlaşma etrafında kurulabilir ve iki kutbu vardır: şefkat-çatışma.

KART 8 BM

Görünür: Uzanmış bir adam, bir aletle onun üstüne eğilmiş iki adam, ön planda bu sahneye sırtını dönmüş tek başına bir erkek çocuk ve bir tüfek (cinsiyet farkı yok, kuşak farkı var, işlevsel olgunlaşmamışlık yok).

Gizil: Yetişkin erkeklerle bir ergeni zıt konumlar içinde (etkin/edilgin) karşı karşıya getiren açık bir saldırganlık sahnesine gönderme yapar.

Çatışma ikinci plandaki açık saldırganlık sahnesinin etrafında, bu sahnenin ön plandaki çocuğa ve tüfeğe bağlanmasıyla kurulabilir. Kastrasyon ya da yıkıcılık düzeyinde yaşanabilecek olan bedensel saldırganlık sorununa gönderme yapar.

KART 6 GF

Görünür: Ön planda oturan genç kadın, üzerine eğilmiş olan adama doğru döner (belirgin bir kuşak farkı yok, cinsiyet farkı var).

Gizil: Libidinal arzu ve arzuya karşı savunma bağlamında (suçluluk duygusu da buna dahildir) heteroseksüel bir ilişkiye gönderme yapar. Arzu birinin diğerine doğru yönelmesiyle, savunma ise planlar arasındaki ayrımla ifade edilmiştir.

Ödipal yakınlık aynı anda hem sunulmakta hem yasaklanmaktadır.

KART 7 GF

Görünür: Kollarında oyuncak bebek tutan dalgın ifadeli küçük bir kız ve ona doğru eğilmiş, elinde kitap tutan bir kadın (kuşak farkı ve küçük kız açısından işlevsel olgunlaşmamışlık var).

Gizil: Anne-kız türünden bir ilişkiye gönderme yapar; küçük kız kararsızlık içindedir (rekabet, özdeşim). Çatışma anneyle özdeşimi (anne tarafından desteklenir) konu alabilir.

KART 9 GF

Görünür: Elinde bir şeyler tutan genç bir kadın bir ağacın arkasında durmuş, aşağıda koşan ikinci bir genç kadına bakmaktadır (kuşak ya da cinsiyet farkı yok, işlevsel olgunlaşmamışlık yok).

Gizil: Dramatik bir bağlamda kadınsı rekabet durumuna gönderme yapar. Çatışma, malzeme düzeyinde iki kadın arasındaki benzerlik ve birinin diğerini kaçarken gözetliyormuş gibi görünmesiyle vurgulanan kadınsı rekabet etrafında kurulabilir.

KART 10

Görünür: Sarılmış halde duran bir çift (yalnızca yüzleri görünmektedir; siyah-beyaz karşıtlığı vurgulanmıştır).

Gizil: Çift düzeyinde libidinal dışavuruma gönderme yapar. Resim, bu iki kişinin cinsiyeti ve yaşıyla ilgili farklı yorumlara olanak sağlayabilmek için yeterince belirsiz çizilmiştir.

Benzer şekilde fantazi de, siyah-beyaz karşıtlığıyla ifade edilen bu dramatik esintiden etkilenebilir.

KART 11

Görünür: Boylamasına tutulduğunda keskin gölge ve ışık karşıtlıkları içeren kaotik bir manzara (soldaki detay: ejderha ya da yılan).

Gizil: Genital öncesi döneme ait bir sorunsalın yeniden etkinleşmesi. Daha yapılandırılmış olan bazı öğeler (köprü, yol...), daha az arkaik bir düzeye doğru çıkmaya izin verebilir (gerileme olanaklı ya da değildir).

KART 13 MF

Görünür: Göğsü çıplak uzanmış bir kadın ve ön planda koluyla yüzünü kapamış bir adam.

Gizil: Çift ilişkisinde cinselliğin ve saldırganlığın dışavurumuna gönderme yapar.

KART 13 B

Görünür: Küçük bir erkek çocuk tahtaları ayrılmış bir kulübenin eşiğinde oturur (karşıtlık: dışarısı aydınlık, içerisi ise çok karanlıktır).

Gizil: Yalnız kalma kapasitesine gönderme yapar; burada vurgu işlevsel olgunlaşmamışlık (çocuk imgesi) ve kulübe ile simgeleştirilen annesel sığınağın güvenilmezliği üzerindedir (orada olmayan nesneyi düşlemleme kapasitesi).

KART 19

Görünür: Karlar altında bir evin ya da hayaletler, dalgalarla birlikte fırtınada kalmış bir geminin "gerçeküstü" resmi.

Gizil: Genital öncesi döneme ait bir sorunsalın yeniden etkinleşmesi. Uyaran, iyi ve kötü nesnenin yansıtılmasına izin veren bir çevre ve bir kapsayan çağrıştırabilir.

Bu kart gerilemeye ve fobik düşlemlerin uyanmasına yol açar.

KART 16

Görünür: Kişiye verilen "beyaz bir kart"*.

Gizil: Kişinin ayrıcalıklı nesnelerini yapılandırma tarzına ve onlarla kurduğu ilişkilere gönderme yapar (kişinin yer aldığı düzey. Savunma yöntemlerinin ağırlığı ve etkisi).

Görünür bir dayanak olmadığından, aktarımsal öğeler belirgin hale gelebilirler.

Kişi tarafından üretilen hikayelerin analizine giriştiğimiz her sefer, ele alınan sorunsalı, kartların ayrıcalıklı olarak uyandırmak istediği gizil içerikle karşılaştırırız. En iyi durumlarda kişinin söyleminin gizil içeriğiyle malzemenin gizil içeriği arasında bir uygunluk gözlenir. Önemli ya da önemsiz sapmalar, en gelişmiş çatışma düzeyinde yer almak konusundaki güçlükler ya da olanaksızlıklar, bizi kişinin hangi düzlemde konumlandığını belirlemeye götürür: TAT'nin Ödipal çağrısına karşın, bilinmesi gerekir ki daha muğlak olan bazı kartlar daha regresif ya da açıkça arkaik sorunların ortaya çıkmasına yol açabilirler. Değerlendirme, malze-

* 'Beyaz kart vermek' Fransızca'da birine tam yetki vermek, istediği gibi davranmasına izin vermek anlamına gelen bir deyim. (ç.n.)

menin yol açtığı uyarılmalarda kimi zaman anlaşılması güç biçimde ortaya çıkan bu çeşitlenmeleri göz önünde bulundurmalıdır.

Örneğin *1. kartta* sorunsalın (kastrasyon kaygısının) tanınması ve işlenmesi kişi ve nesne arasındaki ayrımın sağlam şekilde kurulmuş olmasını gerektirir. Bireyleşme süreçleri zarar görmüşse, bütünlüğü tehlikede olmayan bir nesne ve bu nesne karşısında tüm bir kişi tasarımı oluşturmanın güçlüğü, hatta olanaksızlığı vurgulanır: kırılmış enstrüman temaları, kişinin algılanışındaki tuhaflıklar ("bir gözü açık, diğeri kapalı") ya da yanlış algılar ("nesnelerin tanınamaması: "bir arabanın önünde bir çocuk") bunu gösterir.

2. kartta Ödipal durum her zaman sahneye konmaz ya da düzenleyici boyutunu göstermez; böyle durumlarda rollerin iç içe girmesiyle (iki kişi yalnız tek bir kişi eder: "öndeki kız kendini olarak düşünüyor") ya da cinsiyet farkının yerini alan iyi ve kötü nesne arasındaki bir bölünmeyle sahte bir üçgenleşme ortaya çıkar. Daha kötüsü, üçüncü kişinin yok sayılarak ikili bir ilişki oluşturulmasıdır. Böyle durumlarda sorunsalın genital öncesi boyutunun belirleyici olduğu açıktır.

5. kart anne imgesiyle ilişkiye gönderme yapar, fakat bu ilişki çok farklı bağlamlarda ele alınabilir: Ödipal bir düzlemde bu kart cinsel merakı (ve ilk sahne düşlemlerini) ve bunun yol açtığı suçluluk duygusunu harekete geçirir; bu ikisi, resimde bir odaya giren kadının bakışında yoğunlaşır.

Diğer durumlarda, örneğin üstbenlik yeterli derecede içselleştirilemediğinde, müdahaleci ve zulmeden, hatta öldürücü bir anne imagosu çağrışım sahasını ele geçirir. Kadının bakışı artık içsel bir çatışma sisteminin parçası değildir. Saldırgan dürtüsel itkiler resimdeki kişinin üzerine yansıtılır ve büyük miktardalarsa, gerçeğin çarpıtılmasına ve yoğun tasarımların akınına neden olurlar ("kötü, kin dolu bir bakışı var").

7GF kartı anne-kız ilişkisi içinde özdeşimsel süreçleri vurgulayarak, erken dönem anne-çocuk etkileşimlerine bağlı tasarım ve duygulanımları canlandırır: kişi, örneğin, küçük kızın bebeği tutuş şekline odaklanır ve Winnicott'un tutma olarak adlandırdığı yaşantıyla ilgili önemli çağrışımlar bildirir ("kız bebeğini seviyormuş gibi görünmüyor... sanki onu düşürecekmiş gibi, zaten başka yere bakıyor, onunla ilgilenmiyor").

8BM kartı Ödipal açıdan ele alınabilir: baba imgesine karşı saldırganlık, suçluluk, kastrasyon kaygısı... Fakat daha az gelişmiş bağlamlarda çok daha yoğun olan saldırganlık yükleri, düşlemleri sadomazoşistik ilişkilerle doldurur (işkence sahneleri) ya da sorunun yıkım ve yok olma kaygısı yönünde ağırlaşmasına neden olurlar. Böyle durumlarda dürtüsel ayrışma temeldir, bağlar kopmuştur, tasarımlar yoğun ve çiğdir.

9GF kartı en gelişmiş düzeyde aynı kuşaktan iki kadın arasında bir rekabet çatışması uyandırmayı hedefler. Fakat saldırgan dürtüsel itkiler aşırı güçlü olduğunda bunlar kötülük eden ya da ölümcül anne imagosu

tasarımlarına yol açarlar (gözetleme ya da boğulmayla ilgili temalar örneğin); çevre kötü nesnenin yansıtılmasının dayanağı haline gelir (azgın deniz, fırtına, fırtınalı gökyüzü).

Ayrıca, özdeşimsel referanslar sağlam değilse, iki genç kızın görünürdeki benzerliği ayırt edilmelerini zorlaştırır, kimlik karmaşası belirgin hale gelir.

10. kart çatışma düzlemlerinin çeşitliliğini göstermek için iyi bir örnektir. Şu düzlemleri harekete geçirebilir: en gelişmiş düzeyde şefkatle libido arasındaki bağı ortaya koyma olanağı verir ve böylece Ödipal çatışmanın özümlenmesine ve zayıflamasına işaret eder. Cinsel merakın ve ilk sahne düşlemleri ya da ebeveyn çiftini ayırma arzusu tarafından desteklenen senaryoların uyanması durumunda ise Ödipal çatışmanın henüz "sıcak" olduğu görülür. Daha kötüsü, evlat-ebeveyn ilişkilerinin (pozitif ya da negatif Ödipin) bastırmadan uzak şekilde ortaya konması ve ensestüel cinsel boyutun açığa çıkmasıdır.

Kimi zaman ideal bir kendilik imgesi arayışına ve/veya farklılığın yadsınmasına (çünkü farklılık kişi için katlanılamazdır) yön veren, eşcinsel ilişkinin narsisistik (ya da sapkın) boyutudur.

Son olarak, ayna ilişkisi çağrışımlarından daha geri bir düzeyde, bu kartta ele alınabilecek olan şey, kişinin kendi beden imgesidir: parçalanma ya da dağılma kaygısı yaşayan kişiler, yüzün karanlıkta kalan kısımlarını (görünür içerik) yeniden oluşturulamaz ve tam bir tasarım halinde bütünleştirilemezler; tüm bir nesneye dair içsel temsilin olmayışı, bunun kısmi bir uyarandan hareketle yeniden oluşturulmasını da olanaksız kılar.

Cinsiyet ve/veya kuşak farkıyla açık şekilde yapılandırılmış olan *4, 6BM, 6GF, 7BM kartları* regresif çağrışımlara daha az elverişlidirler. Bununla birlikte, bunların ikili ilişkiye öncelik veren ilişkisel niteliği, kişinin, gücü ya da yakınlığı nedeniyle tehlikeli olarak algılanan bir ebeveyn imgesine göre kendini konumlandırmakta zorlandığı durumlarda, kimi zaman şiddetli olabilen kaygı dışavurumlarına yol açar: dürtüsel taşkınlıklar, birincil süreçlerin ortaya çıkması (ensestüel düşlemler, yıkım düşlemleri) ya da çatışmaları özümlemenin olanaksızlığını gösteren sakatlaştırıcı bir ketlenme gözlenebilir.

3BM ve 13B kartları öncelikle nesne kaybıyla ilgili bir sorunsala gönderme yaparlar. Çifte değerliliğe erişmek mümkün olmamışsa, kişi M. Klein'in belirttiği anlamda şizo-paranoid bir konuma doğru geriler (3BM kartı: hapsolma, zulmedilme temaları) ya da kaygıya karşı manik bir yolla kendini savunur (13B kartı: çocuğun yoksunluğunu ya da çevrenin güvenilmezliğini tanımama). Bu iki kart, nesnenin kaybı (3BM kartı) ya da yokluğu (13B kartı) durumlarında, kişinin varoluş sürekliliğini koruma

güçlerini sınarlar; ki bu, bu nesnenin içselleştirilmesini ve saldırgan dürtülerle libidinal dürtüler arasındaki bağı zorunlu olarak gerektirmektedir.

Bu koşullar tamamlanmamışsa, bu kartlar yıkımla ilgili temalara (3BM kartı) ve çok yoğun tasarım ve/veya savunmalara (13B kartı: şiddetli terkedilme, yoksunluk ya da kaygının ve depresyonun yadsınması) neden olurlar.

Ayrıca depresif tonundan bütünüyle arındırılan durumların aşırı banalleştirilmesinde, işlemsel türde düzenlemeler de (P. Marty'nin belirttiği anlamda) gözlenir.

En iyi durumlarda kişi, nesne kaybı tasarımı ile ona bağlı duygulanımlar arasındaki birlikteliği gözler önüne seren depresif bir konu ortaya koymayı başarabilir. Şu halde hikâye başarıyla bütünleştirilmiş bir zamansallık içinde akar ve ayrılık (yas yapma) olasılığı geleceğe yansıtılır.

Örnek: 3BM kartı: "Resmin altında bir açıklama yazısı olsa işe yarayabilirdi... Hayal edebildiğim bunun bir öğrenci olduğu... büyük bir aşk acısı yaşamış, 13-14 yaşlarında, damarlarını kesmeyi denemiş. ++ (?) Ah! Sonrası bence şöyle olmalı, kanın artık akmadığını, durduğunu, yani o kadar kolay ölünmediğini anlar ve gülünç duruma düşmemek için bu küçük ergenlik dramının izlerini ortadan kaldırmaya çalışır, onu azarlamasınlar, onunla dalga geçmesinler diye."

Bu birkaç örnek, TAT'nin farklı kartlarına verilecek olası tepkilerin hayli geniş olan yelpazesini bütünüyle veremez. Bu tepkilerin ruhsal işleyiş tarzlarıyla aynı sayıda örnek vaka ortaya koyan çeşitliliğine dikkat çekmek istiyoruz.

Malzemenin gizil içeriğine yapılan gönderme, kişinin kendine yaklaşma serbestliğini tanıyabildiği farklı çatışma düzlemlerini değerlendirerek, onu konumlandırmaya izin verir. Her bir psikopatolojik organizasyon tipine karşılık gelen baskın bir sorunsal olduğu düşünülürse, bu değerlendirme tanıya ilişkin varsayımımız açısından belirleyicidir: örneğin nevrozlar Ödipal çatışmadaki farklılaşmalar, kastrasyon kaygısı ve ikincil özdeşimler düzeyindeki sorunlarla ayırt edilirken, psikozlar daha çok parçalanma kaygısı ve kişinin kimlik sorununa gönderme yapan temel sıkıntılarla tanımlanırlar; burada kişi kendini ötekinden ayırmayı başaramaz ya da bunda güçlük çeker ve bu ötekiyle kaynaşmacı türde bir ilişki sürdürür. Sınır durumlardaki sorunsalın merkezinde ise nesne kaybı vardır, depresif kaygı güçlü savunmaları harekete geçirir ve nesne ilişkisi anaklitik kalır.

O halde temel çatışmaların, kaygının niteliğinin ve nesne ilişkisi tarzlarının analizi, her bir kişinin sorununu, testin onu karşı karşıya getirdiği durumların kaynaklığında ortaya koymaya izin verir.

5. Sınıflandırma Şeması

A) Ombredane'e göre. Ombredane[9] Murray ve Tomkins'in çalışmalarının sentezini yapmayı denemiş ve her bir hikâye için altı sütundan oluşan bir sınıflandırma sistemi önermiştir:

1. Konular ve sonlar: bunların özetlenmesi;

2. Biçimsel analiz;

3. Kahraman-çevre durumu: *a)* Kahraman ve onun üzerinde etkide bulunan çevredeki kişilerin; ve *b)* Her biri için, Tomkins'in belirttiği anlamda koşulların belirlenmesi;

4. Motivasyon: Çoğunlukla Murray'in değişkenleri söz konusudur: kahramanın ihtiyaçları ve bunların temel mi yoksa ikincil mi olduğu, tatmin edilip edilmediği saptanır. Ardından bu ihtiyaçların bağlı olduğu nesne -insan, şey, düşünce (para, aile, vb.)- ve bağın türü belirlenir: supraversif (kahramandan üstün kişiler) ya da infraversif (kahramandan aşağı kişiler);

5. Davranış: a) Davranışın türü (öforik duygulanımsal, disforik duygulanımsal, eylemsel, sözel, düşünsel); b) Vektör (Tomkins'e göre); c) Üslup (bkz. Murray'le ilgili olarak daha yukarıda s.98);

6. Benlik sistemi: Kişilik sistemi ya da kişiliğin bütünleşme tarzı (ve patolojik eğilimlerinin genel niteliği): üstbenliğin baskınlığı (bütünleşmiş ya da çatışmalı), benliğin baskınlığı (ideal benlik, narsisizm ya da öz denetim), altbenliğin baskınlığı; ilişkili duygular (suçluluk, aşağılık duygusu); çatışmalar, uzlaşma, bastırma, kaçma, gerileme, sapkınlık, nevroz, vb.

Yorum çalışması, bu sütunlardan her birini inceleyerek bunların içinden birincil, ikincil ya da eksik olan nitelikleri ortaya çıkarmak, ardından da bu niteliklerin sentezini gerçekleştirmekten ibarettir. Sentez özellikle TAT'nin Rorschach'ya göre yenilik getirdiği iki yönde gerçekleşir: kişinin gerçek öyküsündeki çözümlenmemiş sorunların kökeni ve çeşitli türden kişilerarası durumlara uyum sağlama düzeyi.

Ombredane'ın şemasının kullanımı, Murray'in ilkelerinin de (kahramanın ve çevrenin ayırt edilmesi, "ihtiyaçların" ve "baskıların" karşı karşıya konulması) korunmasını gerektirir.

B) V. Shentoub'a göre. Burada TAT klinik ve dinamik bir perspektif içerisinde kullanılır. Analiz yöntemi, hikâyelerin oluşturulmasında kullanılan işlemlerin incelenmesine dayanır. Temel işlem kategorilerini gösteren ve gruplayan *TAT sınıflandırma fişi*nin kullanımı (bkz. ileride s.114-115), bu analizi kolaylaştırmaktadır. 1958 tarihli ilk sınıflandırma fişi o zamandan bu yana birçok kez yeniden gözden geçirilmiş, Rene-Descartes Üniversitesi Psikoloji Enstitüsü Projektif Psikoloji Araştırma Grubu'nun ça-

[9] *Le diagnostic du caractère* içinde, Paris, Presses Universitaires de France, 1949, s. 156-164 (tükendi).

lışmaları sonucu ortaya çıkan son basımı[10] (2003), protokollerin şifre çözümünü hatırı sayılır derecede ilerletmiştir.

Art arda gelen bu gözden geçirmeler, projektif yöntembilimindeki araştırmalarla klinik ve patolojik psikolojideki kavramsal gelişmeler arasındaki bağları göstermektedir. "Sınır" denilen işleyiş tarzlarının klinisyenlerin ilgisini çekmesiyle birlikte yeni bir inceleme sahası açılmıştır. Özellikle psikosomatik klinik ve narsisistik kişilikler üzerine yapılan araştırmalar, R. Debray[11] ve F. Brelet[12]'i, önceki fişin bu örgütlenmeleri hesaba katmadaki yetersizliklerine dikkat çekmeye itmiştir. Yeni sınıflandırma fişi, Çatışmadan Kaçınmayla ilgili unsurlar içinde özel olarak fobik tutumları (CI), P. Marty'nin belirttiği anlamda işlemsel düşünceyi (CF), narsisistik işleyiş tarzlarını (CN), manik savunmaları (CM) ve sınır türde savunmaları (CL) ayrıştırmaktadır.

Nevrotik ve psikotik olmayan işleyiş tarzları için özel kategorilerin ayrılmasıyla, A ve B kategorilerinin (Katılık, Değişkenlik) taşıdığı çatışmasal içsellik değeri ortaya konmuş olur; bu kategorilerin daha açık şekilde nevrotik özellikte olduğu kesin olarak bilinmektedir.

A ve B serileri, nevrotik savunma düzenekleriyle desteklenebilen söylem oluşturma yöntemlerini ayırt etmeye yararlar.

Katılık serisinde (A), ilk maddeler, öznel unsurların ortaya çıkışına karşı savunma olarak malzemenin "nesnel" algısına başvurulduğunu gösterirler: diğer bir deyişle detaylı betimlemeler (A1-1), ya da yorumların detaylarla doğrulanması, durumun harekete geçirdiği (içsel gerçekliğe ait) tasarım ve duygulanımların ortaya çıkışını önlemek amacıyla nesnel, yani dışsal gerçekliğin kullanılmasına vurgu yaparlar.

Bu yöntemler katı tutumların iskeletini oluştursalar da, onları belirleyen savunma düzeneklerinin nevrotik özellikte olup olmadığı konusunda önceden fikir vermezler. E1-2 (nadir ya da tuhaf detayların algısı -keyfi doğrulamalar eşlik eder ya da etmez) ve E1-3 (yanlış algılar) gibi E işlemleriyle birleşenler, algıları çarpıtan birincil süreçler tarafından kuşatılmışlardır (örneğin paranoyak örgütlenmelerde).

Bunların nevrotik niteliği, oldukça özgül biçimde obsesyonel düzeneklere gönderme yapan A3 gibi diğer işlemlerle bir araya gelmeleriyle desteklenir: örneğin kuşku, TAT'de çok sayıda sözel önlemin varlığı (A3-1: "belki, öyle görünüyor ki...") ve farklı yorumlar arasında tereddütle (A3-1: çoklu temalar; seçim yapma ya da bunlardan birine öncelik verme güçlüğü) kendini gösterir.

---

[10] Bkz. *Nouveau manuel du TAT* (s.105'de belirtilmiştir).

[11] R. Debray, Le TAT en clinique psychosomatique. A propos du cas d'un jeune adolescent asthmatique, *Bull. Soc. Fr. Rorschach et méth. proj.*, 1978 (31), 83-92.

[12] F. Brelet, A propos du narcissisme dans le TAT, *Psychol. Fr.*, 1981, *26* (1), 24-37; *Le TAT, Fantasme et situation projective*, Dunod, 1986.

TAT Sınıflandırma Kağıdı (2002)

A SERİSİ **Katılık**	**B SERİSİ** **Değişkenlik**
A1 **Dışsal gerçekliğe gönderme** A1-1: Detaylara bağlı kalarak betimleme (buna yorumun doğrulanması eşlik edebilir) A1-2: Zamansal, uzamsal, sayısal kesinlik A1-3: Sağduyuya ve ahlaka toplumsal göndermeler A1-4: Edebi, kültürel göndermeler	**B1** **İlişkiye yatırım** B1-1: Kişilerarası ilişkilere vurgu, diyaloga sokma B1-2: Resimde olmayan kişileri dahil etme B1-3: Duygulanımları ifade etme
A2 **İçsel gerçekliğe yatırım** A2-1: Kurgusala, düşe başvurma A2-2: Entelektüalizasyon A2-3: Olumsuzlama A2-4: İçsel çatışmalara vurgu – Dürtüsel ifade ve savunma arasında gidip gelme	**B2** **Dramatizasyon** B2-1: - Doğrudan dışavurumla başlama; Ünlemler; Kişisel yorumlar. - Tiyatrolaştırma; Gelişmelerle bezeli hikaye B2-2: Güçlü ya da abartılı duygulanımlar B2-3: Karşıt tasarımlar ve/veya duygulanımlar – Çelişen arzular arasında gidip gelme B2-4: Hareket tasarımları (korku, felaket sarsıntı gibi heyecan durumlarıyla birlikte ortaya çıkabilir)
A3 **Obsesyonel türde yöntemler** A3-1: Kuşku: sözel önlemler, farklı yorumlar arasında tereddüt, dile pelesenk etme A3-2: İptal etme A3-3: Karşıt tepki oluşturma A3-4: Tasarımlar ya da tasarım ve duygulanım arasında yalıtım – Azaltılmış duygulanım	**B3** **Histerik türde yöntemler** B3-1: Tasarımların bastırılması amacıyla duygulanımların öne çıkarılması B3-2: İlişkilerin erotize edilmesi, saydam simgesellik, baştan çıkarma değeri olan narsisistik detaylar B3-3: Özdeşimlerde değişkenlik.

C SERİSİ Çatışmadan Kaçınma	D SERİSİ Birincil Süreçlerin Ortaya Çıkması
CF Dış gerçekliğe aşırı yatırım CF-1: Günlük hayata, olgulara, yapmaya getirilen vurgu – Dış gerçeklikle kaplı göndermeler CF-2: Koşullara bağlı duygulanımlar, dışsal normlara göndermeler **CI Ketlenme** CI-1: Kısıtlamaya olan genel eğilim (uzun bekleme süresi ve/veya hikaye içinde önemli sessizlikler, soru sorma ihtiyacı, reddetme eğilimi, reddetme) CI-2: Belirtilmemiş çatışma nedenleri, sıradanlaştırma, bilinmeyen kişiler CI-3: Söylemdeki duraklamanın öncesinde ya da sonrasında anksiyete yaratan öğelerin verilmesi **CN Narsisistik yatırım** CN-1: Öznel deneyime vurgu – Kişisel göndermeler CN-2: Narsisistik detaylar – Kendilik tasarımının ve/veya nesne tasarımının idealleştirilmesi (+ ya da – yönde) CN-3: Tablolaştırma – Başlık olarak duygulanım – Duygulanımları gösteren beden duruşları CN-4: Sınırlar, kontürler ve duyumsal nitelikler üzerinde durma CN-5: Ayna ilişkileri **CL Sınırların değişkenliği** CL-1: Sınırların geçirgenliği (anlatıcı ve hikâyenin öznesi arasında; iç ve dış arasında) CL-2: Algıdan ve/veya duyumdan destek alma CL-3: İşlevsellik biçimlerinin çeşitliliği (içsel/dışsal; algısal/simgesel; somut/soyut) CL-4: Bölme **CM Anti-depresif yöntemler** CM-1: Nesnenin yaslanma işlevi üzerine vurgu (+ ya – yönde) – Klinisyene başvurma CM-2: Özdeşimlerin aşırı değişkenliği CM-3: Laf çevirme, çark etme, göz kırpma, ironi, mizah	**E1** **Algının bozulması** E1-1: Görünür bir nesnenin yok sayılması E1-2: Nadir ya da tuhaf detayların algılanması (keyfi doğrulamalar eşlik edebilir) E1-3: Duyumsal algılar – Yanlış algılar E1-4: Zarar görmüş nesnelerin ya da hasta, biçimsiz kişilerin algısı **E2** **Yansıtmanın yoğunluğu** E2-1: Konunun uyarana uygun olmaması – Takıntılı tekrar – Resim dışı hikâyeler – Güç anlaşılır simgesellik E2-2: Kötü nesnenin çağrışması, zulmedilme temaları, resmin ve/veya yüz ifadelerinin ya da duruşların amacıyla ilgili keyfi arayışlar – Büyüklenmeci türde idealleştirme E2-3: Yoğun duygulanımların ve/veya tasarımların ifadesi – Cinsel ya da saldırgan temalara bağlı çiğ ifadeler **E3** **Kimlikle ve nesneyle ilgili göndermelerin düzensizleşmesi** E3-1: Kimliklerin karışması – Rollerin iç içe girmesi E3-2: Nesnelerin değişkenliği E3-3: Zamansal, uzamsal karışıklık ya da mantıksal nedenselliğin bozulması **E4** **Söylemin bozulması** E4-1: Söz dizimiyle ilgili sorunlar – Anlatım bozukluğu E4-2: Söylemin belirsizliği, kapalılığı E4-3: Kısa çağrışımlar E4-4: Yakınlığa, sese dayalı çağrışımlar, laftan lafa atlama...

Obsesyonel düşünce tarzı dile pelesenk etme ve sürekli aynı şeyden bahsetme (A3-1) ile açığa çıkar; bunlar, bir sistemin içine saplanmış olan kişideki düşüncelerin saplantılı karakterini gösterirler; bu sistem kişiyi oldukça sakatlaştırıcı bir konumda tutmaktadır, zira burada tüm kararlar sancı doludur ve çifte değerliliğin aşırılığı nedeniyle katlanılmaz hale gelmiştir.

Saldırganlığın denetimindeki güçlükler dürtüsel ifadeyle savunma arasında gidip gelme (A2-4) ve karşıt tepki oluşturma (A3-3) gibi belirgin unsurlarla kendilerini gösterirler; bunlar da her türden dürtüsel ifadeye bağlanmış suçluluk duygusunun yoğunluğuna işaret etmektedir.

Kuşku ve karşıt tepki oluşturmayla birlikte yalıtım (A3-4), obsesyonel nevrozun en önemli savunma düzeneklerinden birini oluşturur; TAT'de tasarımlar ya da tasarım ve duygulanımlar arasındaki ilişkinin kesilmesine, yadsınmasına dikkat çeken birçok işlemle kendini gösterir: örneğin hikâyenin akışında ani bir yön değişikliği iki çağrışım arasında bir kesinti olduğunu gösterir; kişilerin yalıtılması başkahramanlar arasındaki bağların -o halde bunların sözcülük ettiği tasarım ve duygulanımlar arasındaki bağların da- tanınmadığına işaret eder; entelektüalizasyon (A2-2) ve duygulanımların azalmış ifadesi (A3-4), tasarımları bağlı oldukları duygulanımlardan ayırma çabasına tanıklık ederler.

Bu işlemlerin nevrotik değeri, kişinin içselleştirme kapasitelerinin kanıtı olan içsel çatışmaya vurgu (A2-4), aynı zamanda olumsuzlama (A2-3) ve kurgusala dayanma (A2-1) gibi diğer işlemlerin varlığıyla desteklenir. Kişi bu tarz davranışlara başvurarak yorumlamaya ilişkin farkındalığını ve ayrıca iç/dış, içerisi/dışarısı arasında yaptığı ayrımı ortaya koymuş olur.

A serisindeki işlemler etkililerse A1-3 ve A1-4 işlemleriyle birlikte bulunurlar; bunlar yeterli şekilde temsil edildiklerinde kişinin ayrılma kapasitesine tanıklık ederler.

Değişkenlik tarafında (B), B1 işlemleri A1 işlemleriyle aynı yeri tutar ve aynı işlevi üstlenirler.

B2/B3 işlemleri, duygulanımların ya da fantazilerin temel olarak bastırmanın hizmetinde savunma amaçlı kullanıldığını gösterirler. Bu işlemler, histerik örgütlenmeler gibi üzücü ya da rahatsız edici tasarımların ortaya çıkışına karşı savaşmak üzere öznel olana, yaşantıya, heyecana ve bazı fantazilere değer yükleyen işleyiş tarzlarının belirgin özelliğidirler. Söyleme tiyatrodakine benzer bir çeşit abartı katan tüm işlemler bu kategoriye girerler (B2-1: gelişmelerle bezeli hikâye; B2-2: abartılı duygulanımlar; B2-4: dramatize bir bağlamda korku, felaket temalarının varlığı).

Bu görünür özelliklerin altında ilişkilerin erotize edilmesi, belirgin bir cinsel temal bütünlüğü ve saydam bir simgesellik (B3-2) aracılığıyla kendini gösteren bastırma yer alır. Bu durumlarda iç ruhsal çatışma,

içinde kişilerin sırayla çelişen arzular ifade ettikleri senaryolar aracılığıyla dramlaştırılır (B2-3: zıt tasarımlar, karşıt heyecansal durumların birbirini izlemesi, çelişen arzular arasında gidip gelme). Böylece libidinal ilişkileri çağrıştıran kartlarda çifti oluşturan kişilerden biri arzunun diğeri ise yasağın taşıyıcısı olacak; çatışma hikâye boyunca birinin ilgi ve yaklaşımlarıyla, diğerinin geri çekilme ve tereddütleri arasında kurulacaktır (elbette, içsel çatışma burada kişilerarası ilişkilere getirilen vurguyla kendini göstermektedir, B1-1).

Son olarak özgül maddeler sayesinde özdeşimlerin niteliği belirlenir: B3-3 maddesi (özdeşimlerde değişkenlik) kesin cinsel özdeşimlerin seçiminde yaşanan ve önem derecesi değişen güçlükleri ifade ederken, B3-2 maddesi (baştan çıkarma değeri olan narsisistik detaylar) daha çok, kişinin baştan çıkarıcı hedeflere yaptığı narsisistik başvuruyu göstermektedir.

Bizim burada özetlediğimiz elbette bu özelliklerin karikatürleştirilmiş halidir: bunları asıl anlamlandıran ve daha önemlisi ayırıcı bir değer veren ya da vermeyen şey, farklı kategorilere ait işlemlerin bir araya gelmesiyle oluşan gruplardır. Örneğin, katı türde bir örgütlenme (A işlemlerinin baskınlığı) birkaç değişken işlemin (B) varlığıyla yumuşatılmışsa bu durum obsesyonel düzeneklerin ifadeyi engellemediği ve sakatlaştırıcı olmadığını göstermektedir, çünkü işleyişin daha değişken türlerine doğru açılmaya izin vermektedirler. A ya da B işlemlerinin CI (ketlenme) işlemleriyle bir araya gelmesi, genellikle fobik çekirdeğin etkili olduğu bir zihinsel örgütlenmeye tanıklık eder (fobo-obsesyonel ya da histerofobik örgütlenme). Son olarak E işlemlerinin A ya da B düzlemlerine sızarak bozucu bir etkide bulunması, birincil süreçlerle kuşatılmış kişilerde nevrotik savunmaların başarısızlığını ve ödünleyememe risklerini gösterir.

Çatışmadan kaçınma serisinde (C), CI işlemleri fobik türde düzeneklere gönderme yaparlar; bu kategoride vurgu, nevrotik ketlenmeye bağlı davranışlar ve uygulamalar üzerindedir: ifadenin kısıtlanması (CI-1: kısıtlamaya olan genel eğilim; soru sorma ihtiyacı, reddetme eğilimi), çatışmadan kaçınma (CI-2: belirtilmemiş çatışma nedenleri), dona kalma eğilimi ve sıkıntı yaratan öğelerin çağrışması (CI-3).

Bu yöntemler, (P. Marty'nin kullandığı anlamda) işlemsel düşünce tarzlarını belirten *F kategorisindeki* yöntemlerden ayrılırlar. Bu kategoride dış gerçeklik aşırı bir yatırıma konu olur ve gerçek anlamda bir içsel alan yerine geçer, zira bu özellikte bir alan kurulu gibi görünmemektedir. Görünür, somut, gerçek ve olağan olan, yavan ve aşırı derecede sıradanlaştırılmış hikâyelerin içinde düşlemsel içeriği görünmez kılar. Ketlenme imgesel tüm göndermeleri dışlamak üzere harekete geçer; çatışmasallık yoktur, durumlar dramatize edilemez, kişiler sabit bir evrende dondurulmuştur ve herhangi bir içsel sahne açığa çıkmaz.

Kuşkusuz, tipik protokollerde aşırı ya da abartılı bir şekilde bulunan bu özellikler, çeşitli savunma gruplarında da değişen derecelerde görüle-

bilirler. CF işlemleri, kaygı verici bir düşlemsel ve duygulanımsal zayıflamaya, hatta yoksunluğa işaret ettikleri oranda ayrı tutulmalı ve değerlendirilmelidirler. CF işlemlerinin A ve B tipi işlemlerle bir arada bulunması, kişinin -bazen etkisiz de olsa- belli zamanlarda nevrotik bir tarzda işlev gösterebildiğini belirtir; diğer zamanlarda, daha az içselleştirilmiş olan savunma düzenlemeleri nöbeti devralmaktadır. CF işlemlerinin C serisinden diğer işlemlerle ya da E serisine ait savunma düzenekleriyle bir arada bulunması ise, kimi zaman psikosomatik kliniğinde raslanılan türden daha belirgin bir patolojiye işaret etmektedir.

R. Debray[13]'in insüline bağımlı şeker hastalarıyla ilgili çalışması bu açıdan örnektir: her bir TAT protokolü titizlikle sınıflandırılmış, böylece her bir kişinin kullandığı zihinsel işleyiş tarzlarını hassas bir şekilde değerlendirmek mümkün olmuştur. Savunma grupları ve özellikle her bir kategorinin görece ağırlığı değerlendirilmiştir: yazar, bedensel bozulmanın derecesiyle, TAT'de görülen savunma organizasyonlarının niteliği ve çeşitliliği arasında belirgin ilişkiler olduğunu bulmuştur; bedensel dengesizlik ağırlaştıkça nevrotik düzeneklerin varlığı azalmakta, "işlemsel" türde yöntemler baskın bir yer edinmektedir.

CN serisindeki işlemler, "ağır narsisistik özellikler taşıyan kişilikler" in TAT protokollerinin incelenmesinden hareketle F. Brelet tarafından önerilmiştir. Bu protokollerin okunmasıyla oluşturulan maddeler, kişinin her türlü çatışma ifadesinden kaçmak için gösterdiği çabaları ve bunun yerine, "kahramanın öznel yaşantısına dair, anlayış ve duygudaşlık yaratmayı hedefleyen bir tasarımlandırma" ileri sürdüğünü ortaya koyar; "bu kişiler dürtüsel çatışmanın değişken ya da kontrollü bir tarzda sahnelenmesi için çalışmak yerine, (...) narsisistik bir düşlemin yüce ve ince bir betimlemesine girişirler"[14].

F. Brelet, narsisistik hareketin, bir protokolün dinamiğine üç şekilde dahil olabileceğini söylemiştir: ilk tür basitçe narsisistik yöntemlerin anlık varlığına gönderme yapar ve nevrotik düzeneklerin yardımıyla başedilmesi zor olan dürtüsel itkilere karşı bir savunma düzenlemesi olarak geçici bir libidinal geri çekilmenin oluştuğunu gösterir.

İkinci tür, çatışmasal senaryonun içinde devamı getirilemeyen hikâyelerin kurulduğunu gösterir: narsisistik işlemler nöbeti devralır ve bunu olumlu yönde "aşmaya" izin verirler; yine de bunların görece önem taşıyan varlığı, altta yatan bir kırılganlığı açığa vurmaktadır.

Üçüncü türdeki protokoller CN işlemlerinin yoğunluğuyla nitelenirler. Bir önceki türün aksine bunların etkililiği oldukça görecelidir: ikincilleş-

[13] R. Debray, L'équilibre psychosomatique, organisation mentale des diabétiques, Dunod, 1983.

[14] F. Brelet, TAT et narcissisme; perspectives dynamiques et économiques, *Psychologie française*, numéro spécial, 1983 "Techniques projectives 2", *28* (2), 119-123; *Le TAT, Fantasme et situation projective*, Dunod, 1986.

tirme süreci zayıftır ve birincil süreçlerin sıklıkla ortaya çıkması düşünce sisteminin kırılganlığını ve sapmalarını gösterir.

E işlemleri (birincil süreçlerin ortaya çıkışı), büyük ya da küçük miktarlarda ortaya çıkmalarına göre farklı anlamlar alırlar (ilk durumda psikotik bir örgütlenmeden şüphelenilirken, ikinci durum "normal" kişilerde bile görülebilir); bunların A ve B düzenekleriyle birleşmesi, gerçekleşebilen bir ikincilleştirme ile birincil süreçlerin geçici olarak canlanması arasındaki salınımları gösterirken, C işlemleriyle beraber bulunmaları içselleştirme kapasitelerinin yokluğunu ve önbilincin işleyişindeki zayıflıkları vurgular.

E işlemleri daima, üretimde değişen önemde bozulmalara yol açan gerileyici süreçlerin varlığını gösterirler.

İlk maddeler (E1-1'den E1-4'e kadar) algısal tutumların başarısızlığına işaret ederler: ağırlıklarına göre, gerçekle ilişkide ciddi bir zayıflama ya da çabuk telafi edilen basit kaymalar gözlemlenir.

E3 maddeleri kendilik tasarımındaki belirgin güçlükleri ortaya koyarlar: kişi ile öteki arasındaki ayrım sağlam değildir (E3-1), varoluş duygusunun devamlılığını gösteren zamansal kayıt bozulmuştur. (E3-3).

Bu serideki tüm maddeler yineleme zorlanımına tabi olsalar da, bunu en yoğun biçimde vurgulayanlar, gerçeklik ilkesinin artık gözlenmediği ve birincil süreçler tarafından aşılmış olduğu E2 maddeleridir. Aynı şekilde E2-3 maddesi, başedilmesi olanaksız olan yoğun tasarım ve duygulanımların istilasını gösterir.

E4 maddeleri söylemin biçimsel niteliğiyle ilgilidirler ve düşünce akışındaki bozulmayı açığa çıkarırlar.

Son olarak E2-2 maddesi, daha özel bir biçimde, yorumlayıcı türde ya da açıkça paranoyak özellikte projektif tutumlara gönderme yapar.

Analiz çalışmasının ikinci kısmı, analiz verilerini özetleme ve protokolün okunabilirliğini değerlenme olanağı verir: iyi bir okunabilirlik (tip 1 +), "bilinçli ve bilinçdışı yapılar arasında ahenkli bir bağ çalışması demektir" (Shentoub, 1982), yani belirtilen koşullar yerine getirilmiştir (yapılandırılmış hikâyeler, esnek ve çeşitli yöntemler, ayarlanmış duygulanımlar, düşlemsel içerik...). Ekonomik aşırı yüklülük fazlaca güçlü bir düşlemsel etkiye yol açarak yoğun ve geçersiz savunmaları harekete geçirirse, okunabilirlik zarar görür (tip 2 ±) ya da bozulur (tip 3 -/+).

Her bir okunabilirlik tipi farklı bir zihinsel işleyiş tarzına karşılık gelir: 1. tip bir okunabilirlik, 2. tipten kimi gerilemelerle birlikte, normalin varyasyonları içine giren nevrotik bir örgütlenmeyi belirtir. 2. tip okunabilirliğin baskın oluşu, ister obsesyonel (A baskın) ister histerik (B baskın) olsun daha açık biçimde nevrotik olan bir işleyiş tarzına gönderme yapar. Savunmaların niteliğine ve etkililiğine göre 2. tipteki okunabilirlik, 1. tipe (ilerleyici) ya da 3. tipe (gerileyici) doğru eğilim gösterebilir. 3. tip

okunabilirliğin baskın oluşu daha patolojik işleyiş tarzlarına işaret eder: psikozlar (E baskın), ciddi sınır durumlar (C ve E baskın).

Dikkat edelim ki sorunsal, sınıflandırma fişinde pek az ortaya çıkmaktadır; oysa çatışmaların bulunduğu düzlem temel önem taşır; V. Shentoub'un varsayımına göre, okunabilirliğin niteliği ile sorunsalın düzeyi arasında bir denklik vardır. "İyi seviyedeki" bir okunabilirlik, tasarımlarla duygulanımlar arasındaki etkili bir bağ çalışması üzerine kurulu, başarılı bir ikincilleştirmeye (ki bu, ruhsal mercilerin hem esnek hem incelikli bir hareketini gerektirmektedir) ve dolayısıyla, Ödipal modele göre gelişmiş bir sorunsal düzeyine tanıklık eder. "Orta seviyedeki" bir okunabilirlik dürtüler ve savunmalar arasındaki şiddetli mücadeleyi gösterir; söylemdeki kısmi bozulmalar bunun belirtisidir. İyi özümlenmemiş bir Ödipal çatışmaya bağlı sıkıntılar, saldırgan ve libidinal dürtüsel yüklerle başetmede yaşanan güçlüklerde net olarak görülebilir; bu durum, kısmi bir serbestleşme olanağı veren savunmaları harekete geçirmek için ciddi bir enerji harcanmasıyla kendini gösterir. "Düşük seviyedeki" bir okunabilirlik önbilincin işleyişindeki zayıflıkları, birincil süreçlerin istilasını, görece arkaik savunmaları gösterir; bunların tamamı genital öncesi bir sorunsala gönderme yapmaktadır. İyice ketlenmiş, düşlemsel tınıdan yoksun protokoller için de aynı şey geçerlidir: dürtüsel uyarım, yoğunluğu nedeniyle toptan geçersiz kılınmıştır, öyle ki hiçbir biçimde simgeleştirilemez.

Sınıflandırma fişinin amacı yapısal örgütlenmeyle, yani "çatışmalar karşısında kişinin olağan olduğu varsayılan ve baskın zihinsel işleyiş tarzıyla" (Shentoub, 1982) ilgili bir varsayıma götürmektir.

Özetle, bir TAT protokolünün *analiz süreci* üç aşamadan oluşur:

1) *Her bir kartın ayrı ayrı analiz edilmesi*: her biri için kullanılan işlemlerin çözümlenmesi, okunabilirliğin ve sorunsalın (malzemenin gizil içeriğine gönderme yapılarak) değerlendirilmesi.

2) *Sınıflandırma fişi* bir kez doldurulduğunda, bir önceki aşamada elde edilen bilgileri özetleme ve baskın kategorilere göre ruhsal işleyiş tarzlarını değerlendirme olanağı sağlar: normal, nevrotik örgütlenmeler (A ve B), sınır durumlar (C, E), psikotik örgütlenmeler (E).

Yukarıda belirtilen denklikler elbette kuramsaldırlar; asıl önemli olan, ortaya çıkarılan değişik işlem türlerinin görece öneminin ve bunlar arasındaki etkileşimin değerlendirilmesidir. Yalnızca farklı kategorilerin oluşturduğu ortaklıklar, bu kategorilerden her birinin varlığına tüm anlamını vermeyi olanaklı kılar.

3) *Verilerin sentezi* genelde şu sırayı izler:

— protokolün genel özellikleri ("kısa özet");

— savunma örgütlenmesi;

— çatışmaların bulunduğu düzlem, kaygının türü, sorunsal;

— tanıya ilişkin varsayım.

6. TAT'den Türeyen Testler

— Symonds, uygulaması ve yorumlaması TAT ile aynı olan, fakat kartlarında (20 tanedir) ergenlere has özellikler taşıyan kişilerin ya da ergenlerin gösterildiği *Ergenler için TAT*'yi geliştirmiştir.

— L. Bellak, yaşlı insanlara yönelik bir tematik test hazırlamıştır: *Senior* Algı Yöntemi* (1973, gözden geçirme 1985).

— Van Lennep[15]'in *Dört resim testi* 1939'da ve 1947'de yayımlanır, fakat Hollandalı psikologa göre daha 1930 yıllarda, TAT bile keşfedilmemişken ortaya konmuştur. Malzemesi ve yönergesiyle TAT'den farklılaşır: kartlar *renklidir*; yalnızca *dört adet* vardır ve kişi bunları *tek bir hikâyede* birleştirmek zorundadır; kişiye hikâyeyi *yazması* için yarım saat verilir. Uygulama ve yorumlama Murray'in TAT için önerdikleriyle aynıdır. Resimler belli bir sırada ve duruma göre kısıtlı bir zaman süresince gösterilirler, fakat kişi hikâyesinde bunları ona uygun görünen şekilde sıraya koyabilir. Kartlardan ilkinde bir odada baş başa iki kişi; ikincisinde boş bir yatak odası; üçüncüsünde yağmur altında bir sokakta tek başına bir kişi; dördüncüsünde ise bir tenis kortu, iki oyuncu, erkek ve kadın ikişer izleyici gösterilmektedir. Test biri erkekler biri kadınlar için olmak üzere iki dizi halinde mevcuttur. H. Beauchesne'in bir çalışması, bu testin sahip olduğu projektif değerin zayıflığını ortaya koymuştur: kişinin hikâyeyi yazmak ve dört resmin sentezini yapmak zorunda bırakılması, onda bilinçdışı süreçlerin aleyhine ikincil süreçleri ve benlik kontrolünü güçlendirmektedir. Bu daha çok ana dile ilişkin bir bilgi testtir.

— *Tematik Film Testi*[16] (TFT) 1955 yılında Fransa'da Cohen-Séat, Brémont ve Richard tarafından geliştirilmiştir. Film gösterimli bir TAT olması amaçlanmıştır. Bir bölüm bir-iki dakika sürer ve 5-15 adet muğlak imgeden oluşur (16 mm, sessiz). Her bir bölüm birçok farklı versiyon içerir: bir imgenin süresinin uzatılması, bir olayın gelişiminin daha ileri bir boyuta taşınması, yeni bir sahnenin katılması ya da montajda sahne sırasının değiştirilmesi gibi. Yanıtlar iki türde sınıflandırılır: sıradanlaştırma (duygulanımsal yükü olmayan yorumlar) ve dramatizasyon (durumun çatışmalı bir anlam taşıması). Testin amacı, filmbilimin alanına giren belli sorunların incelenmesini kolaylaştırmaktır (görüntülerin algısı, bunlar arasındaki bağlantıların kavranması, seyircinin katkısı, vb.).

---

* 50 yaşını geçmiş kişiler için kullanılır. (ç.n.)

[15] Bkz. Yazarın, testinin geçerliliği hakkında iki makalesi: *Rev. Psych. app.*, 1953, no 3, s. 352, ve 1955, no 4, s. 265, ve H. ve G. Anderson (s.241'de belirtilen) eser içinde VI. bölüm.

[16] Bkz. *Revue internationale de Filmologie* özel sayısı, *8*, no 30-31, 1959, ve R. Gille, *Le test-film*, Presses Universitaires de France, 1959.

— H. Philippson'un ORT'si (*Nesne İlişkileri Yöntemi*, 1955), basit ışık-gölge oyunlarından ibaret resimlerin belli belirsiz insan siluetleri çağrıştırdığı TAT benzeri bir yöntemdir[17].

— İsviçreli psikolog Ernest Boesch,[18] Epinal resimlerinden* esinlenmiştir. Altıya bölünmüş bir kâğıdın ilk bölmesine, gezintiye çıkmış bir erkek çocuğunun resmini koyar –sağda orman, solda ev, en geride göl ve gölde bir gemi vardır- ve kişiden bu resmi bir hikâyenin başlangıcı olarak düşünmesini ve diğer bölmelere hikâyenin devamını çizmesini ister. Bu yöntem, her bir çocuğun sahip olduğu özgül soruna göre başlangıçlar değiştirilerek tekrar edilebilir.

— Utrecht'ten M. J. Langeveld (1969), *Colombus* testi için 3'ü renkli 24 kart hazırlamıştır (*Colombus*, çünkü her çocuk tıpkı Kristof Kolomb gibi dünyayı keşfetmeye çalışır); uygulamacı her yaş için en uygun olan kartları seçer; vurgu başkalarıyla ilişki, engellenme, olgunluk ve erginlik üzerindedir.

— Grup TAT'sini (bkz. 213) ve Roger Perron'un (1969) ortaya koyduğu DPI'yi (*Kişisel Dinamik ve Resimler*) de burada anabiliriz.

— R. Ammons ve arkadaşlarının VAT'si (*Mesleki Algı Testi*), her seferinde farklı bir mesleki etkinliğin açık şekilde gösterildiği, fakat ana kahramanın duruşunun ve yüzünün muğlak bırakıldığı 18 kart içerir. Kodlama beş değişkene dayanır: mesleğe karşı genel tutum, motivasyonlar, çatışmalar, bunların çözümleri, hikâyelerin sonuçları. Bu testin güvenilirliğinin geçerliliğine göre daha iyi olduğu bulunmuştur. McLelland ve Atkinson başarı ihtiyacını incelemek için resim serileri seçmişlerdir. Burdan hareketle çok sayıda mesleki TAT geliştirilmiştir. Bunların temel zayıflığı, kahramana atfedilen tutumun kişinin kendi mesleğindeki gerçek tutumunu zorunlu olarak yansıtmaması noktasındadır.

— Stokholm'den U. Kragh, havacıların uyum sağlama sürecini araştırmak için, savunma düzeneklerinin gelişimini (tehlike, kaygı, kaygıya karşı savunma) yansıtacak bir uygulama yöntemi geliştirmiştir. TAT kartlarını takistoskop** vasıtasıyla gösterir ve kişilerden gördükleri şeyleri çizmelerini ister. Çizim ile yansıtılan ve kısa bir süre görülen resim arasındaki farklılıklar, kişinin "önsezisel" savunma örgütlenmesini açığa çıkaracaktır.

— *Kongo TAT'si.* Ombredane[19] özel bir TAT ile Belçika'ya bağlı eski Kongo'daki (önce Kinşasa, ardından Zaire olmuştur) siyahları incelemiştir.

---

[17] Bkz. Cahn, *Bull. Psychol.*, 1963, 17, fasc. 2-7, 314-321.

[18] Un test par le dessin, in *Diagnostic du caractère*, Paris, Presses Universitaires de France, 1949.

* 19. yy.'da Fransa'da satılan, popüler olayları konu alan parlak renkli resim baskılarıdır. (ç.n.)

** Görsel uyarıcıları kısa ve kesin sürelerle sunan bir cihaz. (ç.n.)

[19] *L'exploration de la mentalité des Noirs: Le Congo TAT*, 1re éd., Bruxelles, 1954; nouv. éd., Paris, Presses Universitaires de France, 1969.

Ombredane 3BM, 13BM ve 14 kartları haricinde Murray'in TAT'sini kullanamamış ve bir çizere, siyahların sorunlarını daha kolayca ortaya çıkarmayı amaçlayan Afrikan tarzında 7 kart yaptırmıştır. Ardından siyahların iş, eğitim ve beyazlar karşısındaki tutumunu ortaya koyan, çizim ya da fotoğraflardan oluşan başka kartlar da eklemiştir. Test kimi zaman normal boyuttaki kartlarla, kimi zaman da bir ekran üzerine büyütülmüş izdüşümlerle sunulmuştu. Kişilerin açıklamaları yazıyla kaydedilirken yaşadıkları tıkanmayı ve çevirmene bağlı gecikmeleri önlemek için yanıtlar ses kayıt cihazıyla kaydedilmişti. Yönerge hikâyelerin gelişimi doğrultusunda verilmekteydi (Ne görüyorsunuz? Bu kim? Ne yapıyor?, vb.) ve her bir hikâye çözümlenene kadar kişiyle olan bu sınırlı diyalog sürdürülmekteydi. Anket kartlara göre değil, konu gruplarına göre yürütülmüştü. Protokollerin sınıflandırılması klasik tarzda gerçekleştirilmişti (biçimsel analiz ve içerik analizi); fakat sonda gelen yorumda, baskılara ve özel niteliklere bağlı ihtiyaçların dinamik bir karşılıklı ilişki içinde olduğu bir sistem olarak bireysel kişilik tablosu, kişinin toplumsal tutumlarının belirlenmesine göre daha ikincil bir hale gelmişti: bunlar kişinin baba, anne, üstler ve dayı otoritesi karşısında, karşı cins, çocuklar, yaşlılar ve ölmüş atalar karşısında, hastalık, ölüm, iş, para, toplumsal zorunluluklar ve yasaklar, sorumluluk gerektiren durumlar ve fetişlerin kullanımı karşısında, beyazlar karşısında sahip olduğu tutumlardır. Burada kahraman ve çevre ayrımı anlamını kaybetmektedir: toplu bir zihinsel işleyiş tarzının genel özelliklerini çıkarmaya çalıştığımız sürece tüm kişiler, bilinmesi aynı oranda önemli tutumlar ortaya koyarlar. Konular da aynı şekilde bu bakış açısına göre analiz edilirler: Ombredane, en sık olarak zina, beslenme, hırsızlık, anne, dayı ve ölmüş ataların istekleriyle ilgili kaygıların yinelendiğini saptamıştır. Daha yakın zamanda Senegal'de ve Kamerun'da yapılan bir araştırmada F. Couchard (1972), Murray ve Ombredane'ın hazırladığı bazı TAT kartlarını kullanmış, bunları yeni kartlarla tamamlamıştır (ayrıca bkz. s.211).

7. Çocuklar İçin Tematik Testler

Çocuk kliniğinde projektif testlerin yeri. Çocukların psikolojik muayenesinde projektif yöntemlerin kullanımı, yetişkin kliniğine göre hem daha çok yaygınlaşmış, hem de daha fazla kabul görmüştür. Ancak Rorschach testi alanındaki çalışmalar çeşitlilik ve nitelik açısından zenginlik gösterseler de (özellikle N. Rausch de Traubenberg ve M. F. Boizou'nun *Çocuk Kliniğinde Rorschach Testi* üzerine yapıtını kaynak alacağız), tematik test protokollerinin kullanımı ve hazırlanması gözleme dayalı kalmış ve nadiren kuramsallaştırılmıştır. Projektif yöntemlerin çocuk kliniğine sağladığı yarar, çocuğun ruhsal işleyişiyle ilgili bilgilerle dolu bir yaklaşım ve araştırma yolu oluşturmalarına dayanır, üstelik bu yol çocuğa kendini anlatması için neden ve bahane vererek, onunla olan görüşmeyi kolaylaştır-

maktadır. Gerçekten de çocuk, onu ilgilendiren görüşme sırasında özellikle semptomları ve çevresindekilerin onun hakkındaki sözleri aracılığıyla görünür hale gelir. Klinisyen, dışavuruma bahane ya da dayanak oluşturacak çeşitli malzemeler, oyuncaklar, kâğıt, kalemler, oyun hamuru, vb. kullanmadığı sürece, çocukla yapılacak görüşme ilk elde en kolay yaklaşım yolunu sunmaz. Üçüncü bir nesne olarak iletişimin kurulmasına aracılık ettiklerine göre, projektif testlerin de benzer bir rol oynadığı düşünülebilir. Ayrıca şimdiden, projektif testlerin gerektirdiği çalışmayla, çocuğun (Winnicott'un belirttiği *playing* anlamında) oyun oynamaya yatkınlığı arasındaki yakınlığın altını çizelim.

Çocukta projektif testlerin özgüllüğü. Projektif yöntemler kişinin hem algısal hem projektif, çift yönlü uyarılmasını gerektirirler: bu testler bir yandan nesnel gerçekliğe uyumla ilgili düzeneklere çağrı yaparken (ki bu düzenekler dış dünya verilerinin topluma uygun şekilde özümlenmesinde algıların eksiksiz şekilde kullanılmasına olanak verirler), diğer yandan, öznel ifade alanını çocuğun bireyselliğine, hatta özgünlüğüne açan projektif düzenekleri harekete geçirirler. Bu iki farklı ve kimi zaman da birbirinden uzaklaşan süreç arasındaki ahengi sağlamak, çocuk için az çok basittir.

Sınıflandırma yetişkinler için olduğundan çok daha karmaşıktır. Çocuğun bireysel niteliklerini araştırırken, bunları her an değişebilen kriterlerle karşılaştırmak gerekir; çünkü bu kriterler bireyin psikolojik gelişimiyle sürekli olarak değişime uğramaktadırlar. Yetişkin normları bile tartışmalıyken, çocuklarda ruhsal işleyişin normatif örneklerinden nasıl bahsedilebilir? Neyse ki, yaşa ve cinsiyete göre ruhsal tutum ve davranışların temel özelliklerini betimleyen tablolar hazırlamıyoruz. Fakat bu durumda klinisyeni bekleyen tehlike, çocuğun getirdiği malzemeyi belirleyen biçimsel nitelikleri değerlendirirken, bunları yetişkinlerinkiyle bir tutmaktır. Projektif yöntemler, özellikle de tematik testler sözel anlatıma dayalıdırlar: söylemin analiz edilmesi, somut olarak betimlenmiş ve çağrışımlar vasıtasıyla içsel tasarımları harekete geçirmeye elverişli olan sahnelerin dile getirilişinde, yanıtın nasıl ortaya çıktığını açıklama olanağı verir. Test malzemesinin etkisi ve yankısı klinisyen tarafından ekonomik ve dinamik bir bakış açısına göre değerlendirilir; ancak çok küçük yaştaki çocukların protokolleri söz konusu olduğunda, ilerlemeci ve gerilemeci hareketlerin araştırılması ve birincil ve ikincil süreçlerin analizi daha hassas bir hal almaktadır. Tematik testlerin sınıflandırılmasındaki temel husus, yani birincil ve ikincil süreçler arasındaki salınım ve eklemlenme, bu durumlarda özel bir biçimde güvenilirliğini yitirmektedir. Hangi dakikadan itibaren ikincil düşüncenin üstün gelmesini beklemeliyiz? Çok küçük yaştaki çocuklar söz konusuyken, birincil süreçlerin istilasından gerçekten bahsedebilir miyiz? Birincil ve ikincil süreçler hangi aracı yolların varlığında ya da yokluğunda kendilerini gösterir ve ifade edilirler?

Çocuklarla projektif yöntemlerin kullanımı, bizi projektif durumda etkileşime girebilecek her türlü değişkene artan bir dikkat göstermeye iter: kendi tepkilerimizin göz önünde bulundurulması zorunludur ve ne olursa olsun, tüm çocuklara karşı mutlak bir iyi niyet yanılsamasına feda edilemez. Bu çocuklardan biriyle görüşüleceğinde, her klinik görüşmede doğal olarak bulunan aktarımsal ya da karşı aktarımsal belirtilerden kaçılamaz. Çocuğun test sırasındaki davranışlarının gözlenmesi zorunludur, çünkü katkısı yalnızca sözel olmaktan uzaktır ve bedenin kullanımını da içerir. Duruma ve teste gösterilen uyumun niteliği, tutma kapasiteleri ve motor boşalımları kontrol etme becerileri hakkında bilgi verdiğinden (bunlar elbette yaşa bağlı olarak değerlendirilirler) bizim için önemlidir. Yaptığımız müdahalelerin şekli de titizlikle kaydedilmelidir ki, bunların sonuçları kadar, dışavurumu kolaylaştıran ya da ketlenmeyi veya eyleme yönelik eğilimleri pekiştiren olumlu ya da olumsuz etkileri görülebilsin. Son olarak, söylemin sınıflandırılmasında kullanılan yöntem (daha sonra üzerinde duracağız), bizi nozografik* referanslarımızı değiştirmeye ve daha ince ayrımlar getirmeye zorlar: değişimin dinamiği kaçınılmaz olarak klinik değerlendirmelerimize de yansır ve tanısal değerlendirmenin pronostik* boyutuna daha büyük bir ağırlık verir.

Çocuklar için tematik testler: Genel görünüm

TAT gibi özgül durumlara gönderme yapan figüratif sahnelerin gösterildiği bir dizi karttan oluşan projektif yöntemler, "tematik testler" olarak adlandırılırlar. Yönerge genel olarak çocuktan, "bu resimlere uygun bir hikâye anlatmasının" istenmesinden ibarettir.

Test seçimi. Psikolojik değerlendirme neredeyse her zaman bir yetenek testi ile bir Rorschach testinin uygulanmasını içermesine rağmen, tematik testin seçimi ilk elde kendini göstermez; çocuğun yaşı klinisyenin yapacağı seçimde rol oynar: örneğin TAT en az 9 yaşındaki çocuklar için uygundur, DPI 7 yaşından önce güçlükle uygulanabilir, Sceno-Testi çok küçük yaştaki çocuklara ya da sözel anlatımda sıkıntı çeken ve nesnelerin (kişilikler, hayvanlar, küpler, vb.) somut kullanımına olanak veren bir oyun malzemesi aracılığıyla kendini daha iyi ifade edebilecek olan kişilere yöneliktir.

Çocuklar için Algı Testi (CAT) ve Patte Noire testi (PN) 4-10 yaş arasındaki çocuklar için önerilmiştir, fakat PN, uygulamasının uzunluğu ve çocuğun seçim kapasitelerine dayanması nedeniyle daha büyük ya da daha olgun çocuklara yapılırken, CAT daha küçük ya da daha hareketli çocuklara verilir. Her durumda, bu farklı yöntemler dışlayıcı değildirler,

* Nozografi: hastalıkların sistematik olarak tanımlanıp sınıflandırılması. (ç.n.)
* Pronostik: hastalığın gelecekteki seyriyle ilgili. (ç.n.)

çocuğa bunların birden fazlasını vermek mümkündür; hatta bu, incelemeyi daha da ileri götürme olanağı verir.

Kuramsal referanslar ve temel ilkeler. Bir projektif test belirli amaçlarla tasarlanmış ve onu yaratan kişinin kuramsal modelleriyle sınırlandırılmış olsa da, farklı yönelimlerden gelen yorumlara açıktır: elde edilen veriler, klinisyenin anlam vermek için seçtiği kuramsal çerçeveye göre analiz edilir ve yorumlanırlar; CAT'in çocuğun uyumu ya da toplumsallaşmasıyla ilgili bir değerlendirme aracı olarak, ya da nesne ilişkisi tarzlarını anlamanın ayrıcalıklı bir yolu olarak çeşitli şekillerde kullanılması örneğin, bunu gösterir. Bir projektif test, verilerinin yorumunu düzenleyecek kuramsal sistemi özü bakımından içermez. Bugün için psikanaliz, çocuğun normal ve patolojik gelişimi üzerine yapılan çalışmaları önemli ölçüde etkilemektedir; bu kuramsal bakış açısı ruhsal işleyişe yapısal, dinamik ve ekonomik bir yaklaşım getirmeye izin verdiğinden, tanımladığı temel kavramlara göndermeler gittikçe daha fazla kullanılmakta ve projektif yöntemlere uygulanmaktadır. Çocuk psikopatolojisi de benzer şekilde bir referans çerçevesi oluşturur ve daha çok psikolojik ve klinik verilerin sentezi sırasında işe karışır: çocuğu sakatlaştıran bir deli gömleği içine hapsedebilecek, kimi zaman aceleci ya da keyfi olabilen nozografik etiketlerden sakınmak gerekir. Öte yandan, tematik testlerde elde edilen protokolleri semptomatik davranış terimleriyle ifade etmek olanaksızdır. Tanı, ilk değerlendirmeleri yeniden düzenleyecek ya da detaylandıracak yeni bilgilerin edinilmesiyle sonradan yerleşebilir ve değişebilir. Bir tematik testi tek bir patognomonik belirtiden hareketle yorumlamak ya da buradan bir tanıya varmak doğru değildir; bir yorum, ancak birden çok uygun belirtiyle desteklendiğinde geçerlidir.

Son olarak, bir çocuğa en az iki projektif test (Rorschach ve bir tematik test) vermenin yararı, hatta gerekliliği üzerinde durabiliriz. Çeşitli yöntemler ruhsal işleyişin farklı boyutlarını harekete geçirebildiğinden, her bir test diğerine karşı-test görevi görür ve böylece inceleme daha nitelikli ve daha doğru bir hal alır. Çocuk ruhsallığının değişkenliği ve kararsızlığı düşünüldüğünde, bu dilek, temel bir kural niteliği de kazanabilir.

Tematik testler ve geçiş olguları. Biraz paradoksal bir talep olarak anlaşılabilecek imgesel ve algısal çift yönlü çağrısıyla projektif durumun özgünlüğü üzerinde zaten durmuştuk. Bu nitelik, projektif testler karşısında kullanılan düzeneklerin karşılıklı etkileşimi ile Winnicott'un betimlediği geçiş olguları arasında ortaya konabilecek benzerlik üzerine düşünmemize neden olur. Bu orta yolda yer alabilmek (düşlemlere boğulmadan yansıtmak, basmakalıp düşünceye başvurmadan ve öznel dışavurumu engellemeden uyum sağlamak), çocuğun, Winnicott'un tanımladığı şekliyle potansiyel alanın paradoksunu kabul etme kapasitesine sahip olmasını gerektirir. Gerçek ve imgesel arasındaki bu ara bölgeyi kullanma olanağı, geçiş alanında hareket edebilme yeteneğini gösterir, ki bu

alan tam da projektif yöntemlerin, özellikle de tematik testlerin teşvik ettiği ayrıcalıklı sahadır. Gerçekten de somut, gerçek bir nesne olarak malzeme, çocuğun öznelliğinden ve imgeselinden hareketle getirdiği anlamlarla yüklenir, fakat aynı zamanda gerçek bir nesne olma niteliğini de korur. Paradoksun kabulü, içsel ve dışsal gerçeklik arasında denge kurma kapasitesini, yani kendine özel bir ruhsal alanın kurulmasında ve tanınmasında temel rol oynayan kapasiteyi gösterir.

Bir hikâye anlatmak ve bunu yaparken özgün, fakat sunulan malzemeyle de uyumlu senaryolar oluşturmak ve dilin simgesel desteğini kullanmak, çocukta yaratıcı potansiyellerin ve zihinselleştirme süreçlerine kaynaklık eden bir ruhsal alanın varlığının önemli bir göstergesidir. Tersine, kartların görünür içeriğine ait unsurlara aşırı ve ketleyici bir takılma, şiddetli bir motor hareketlilik, yukarda tanımlanan ara bölgede konumlanmakta mutlak bir başarısızlık, daha çok simgeleştirme ve özümleme süreçlerini geçersiz kılan bir patoloji anlamı kazanır.

Gerçeğe tutunma ve uyum kapasiteleri: malzemenin görünür içeriği. Yine de çocuk protokollerinin analizindeki temel nitel bir boyut, olduğundan daha önemsiz görülmemelidir: gerçekte çocuğun gerçekliğe katılımının test edilmesi söz konusudur, bu da canlanan tasarımların sunulan resimlere uygunluğuyla kendini gösterir. Bu yeteneğe ilişkin değerlendirme çocuğun yaşına göre farklılaşmalı, klinisyenin beklentileri ve istekleri, gelişim düzeyini göz önüne alan normatif verilere göre ayarlanmalıdır. Kartların nesnel gerçekliğini algılama yeteneği esas olsa da, bu ancak bu gerçeklik, algıları gerekli düşlemsel ve heyecansal katkılarla besleyen ve böylece onları tasarım ve duygulanımların diline çeviren öznel göndermelere sahip anlamlarla yüklendiğinde ve donatıldığında gerçekten işlevsel hale gelir. Bu açıdan test malzemesinin tanınması, klinisyenin, buradan yola çıkarak her bir çocuğun imgesel, düşlemsel ve duygulanımsal gelişimine dayanak ve temel oluşturan projektif ve uyuma yönelik hareketleri ortaya çıkardığı temel bir eksen teşkil eder. Görünür içerik ve gizil içerik kavramları malzemenin analizinde özellikle değerli hale gelir, çünkü bir yandan algılardaki önemli ya da önemsiz sapmalardan hareketle çocuğun gerçekle ilişkisini, diğer yandan sunulan durumların yeniden canlandırdığı çatışmalarla başetme tarzlarını kavrama olanağı verirler.

Malzemenin örtük kışkırtmaları: gizil içerik. Ne CAT ne de PN testi bir ön düşünce olmaksızın geliştirilmiştir. Bellak için -Corman için olduğu gibi- psikanaliz, kartlarda gösterilen sahnelere arka plan oluşturmuştur: her bir kartta çocuğun, libidinal gelişmeyi belirleyen temel çatışmalar üzerine kurulu durumlarla yüzleştirilmesi söz konusudur. Bu açıdan malzemenin gizil içeriğinin etkilerini derinlemesine incelemek yazarlara da sadık kalmak olacaktır: çocuk gerçekte kartların nesnel, algısal gerçekli-

ğinin belirleyiciliğine tabi olduğu kadar, yine bu kartların yarattığı içsel heyecansal ve düşlemsel canlanmalara da maruz kalmaktadır.

Öyleyse *projektif testlerin amacını,* dışsal ve içsel uyarımlarla bu çift yönlü karşılaşmasına bakarak, çocuğun dünyada varolma tarzının incelenmesi olarak tanımlayabiliriz; çünkü bu karşılaşma, bazen şaşırtıcı bir kestirmeyle yaşamın ta kendisini yansıtır. Psikologun, çocuğun bu talepler karşısında nasıl konumlandığını, hangi savunma düzenlemelerinin bunlarla yüzleşmesini mümkün kıldığını, bu düzenlemelerin ne ölçüde başarılı olup, nispeten uyumlu ve dengeli bir çalışmayı desteklediğini kavraması gerekir.

Klinisyenin ilk işi, nesne ilişkilerinin aldığı biçimlere bakarak bireyleşme süreçlerinin ve sabit bir kimlik oluşumunun işaretlerini ortaya çıkarmaktır. Cinsiyet ve kuşak farkı bağlamında kişilerin saptanması ve kimliklerinin belirlenmesi, çatışmaların düzeyini belirleme olanağı verir: bunların yerleri şu ya da bu şekilde belirlenebiliyor mu, yoksa tersine, bulunmaları olanaksız mı? Ekonomik bir bakış açısından enerji miktarı kavramı, dürtüsel işleyişin kavranmasında özellikle önemli görünmektedir. Harekete geçirilen saldırgan ya da libidinal yükler, dürtüsel temsilcilerin gerçek ve etkili bir bütünleşmesinin, ya da rahatsız edici, hatta bozucu etkilerinin anlaşılmasına izin verirler. Ortaya çıkan ürünlerin sözel niteliği, çatışmasal bir dinamiğin özümlenmesinden ve sindirilmesinden doğan kapasitelerin kullanımı aracılığıyla, çocuğun simgesel alana katılımını gösterir.

İlk karttan son karta kadar katedilen tüm bu yol boyunca her bir çocuğun ruhsal işleyişine ait özellikler yavaş yavaş belirmeye başlar: temaların gerisinde savunma stratejilerinin temel hatları halihazırda mevcut ve saptanabilirdirler: söylemin analiz edilmesiyle açığa çıkarılan yöntemler aracılığıyla, diğerleri arasında özellikle ketlenme, uydurma, değişkenlik ve katılık kendilerini gösterirler.

Yetişkinler için olduğu kadar kesin ve detaylı bir sınıflandırma sistemi oluşturulamasa da, nevrotik ya da psikotik, hatta davranışsal türden düzenekler arasında şimdiden yapılabilecek ayrımlarla birlikte, gelecekteki savunma örgütlenmelerinin iskeletini oluşturan temel kategorilere ya da eğilimlere ulaşabiliriz (sınıflandırma yöntemi için daha ileriye bakınız).

Tematik testlerden neler bekleyebileceğimizi özetleyelim:

— Çocuğun gerçekle ilişkisini ve bilişsel potansiyellerini kullanma kapasitelerini değerlendirmek;

— İmgesel ve gerçek arasında, karışıklık ya da taşma olmadan oynayabilme olanaklarını ortaya koymak (özgül bir ruhsal alanın varlığına ve olası zihinselleştirme yeteneklerine işaret eder);

— Çocuğu bireyleşme, ayrımlaşma ve özdeşim süreçlerine göre konumlandırmak;

— Savunma örgütlenmesinin temel hatlarını belirlemek;

— Çatışmaların düzlemini ve bunları özümleme kapasitelerini değerlendirmek;

— Ebeveyn imgelerinin temel niteliklerini (somut olarak ayırt edilmelerini ya da onları bir tutan bir karışıklığı, açık cinsel ayrımlaşmalarını ya da belirsiz şekilde tanınmalarını, ebeveynlerden biri ve/veya ötekiyle kurulan ilişkilerin bunlar arasındaki benzerliklere ve farklılıklara bağlı olarak gösterdiği değişimleri) analiz etmek.

Çocuklar İçin Algı Testi (CAT)

Leopold Bellak tarafından tasarlanan CAT, yetişkinlikle ilgili ilişkisel durumlarla karşı karşıya kalınması sebebiyle TAT malzemesinin fazla zor geleceği 3-8 yaş arasındaki çocuklara yöneliktir. CAT çeşitli hayvanların gösterildiği 10 karttan oluşur; klasik olarak, hayvanlar dünyasına yer değiştirme aracılığıyla çocuklar için yansıtmanın daha kolay hale getirildiği düşünülmektedir. Leopold Bellak, hayvan resimlerinin yerine insan resimleri koyarak testte bir değişiklik önermiştir: bu yeni malzeme, iki yöntemle (klasik CAT ve CAT-H ile) elde edilen sonuçların karşılaştırılması yoluyla test edilmiştir; sonuçlarda anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır! O halde Bellak'ın önerdiği gibi direnç olarak CAT'nin "çocuksu" niteliğinden yararlanma tehlikesi olan 7-10 yaş arasındaki çocuklar için CAT-H saklı tutulabilir. Fransa'da CAT-H pek kullanılmamaktadır; bu üzücüdür, çünkü bu test TAT'nin kullanılamadığı durumlar için muhtemel bir çare oluşturabilirdi.

Araştırmalar ve çalışmalar Birleşik Devletler'de nispeten çok sayıda olsa da, Fransızca yayınlar kısıtlıdır ve genellikle testin algısal ve uyumsal boyutuyla ilgilidir. 1957 tarihli bir makalede G. Boulanger-Balleyguier, görünür içeriğe bakarak malzemenin ilişkisel göndermelerini ortaya koyar; 3-8 yaş arası çocuklardan yaşa ve cinsiyete göre beklenebilecek "normal" yanıtların sınırlandırılmasını sağlayan betimleyici bir analiz söz konusudur:

— 2., 3., 4., 5. kartlar ebeveynlerle ilişkilere gönderme yaparlar;

— 1., 4., 5. kartlar kardeşlerle ilişkilere gönderme yaparlar;

— 5., 6. kartlar ebeveynler arasındaki cinsel ilişkilere gönderme yaparlar;

— 7. kart saldırganlığa gönderme yapar;

— 10. kart temizlik eğitimine gönderme yapar.

CAT kartlarına benzer bir kart (Kardeşlerarası rekabet kartı)

Malzemenin nesnel gerçekliği ile ortaya konan temalar arasında kesin bir denklik kurulduğunu görüyoruz.

Fakat malzemenin harfi harfine bir okumasıyla yetinmek indirgemeci olma tehlikesini getirir; durumların incelenmesi eğer çocuğun oluşturduğu temanın, uyaranın nesnel özelliklerine uygunluğunu test etmekle yetinirse, yüzeysel kalır. Aynı şekilde algıdaki bozulmaların ve değişimlerin ve bunların yeniden canlanan çatışmalara, düşlemlere ve duygulanımlara karşı savunma amaçlı kullanımının da ortaya konulabilmesi ve açıklanabilmesi gerekir. Bu bakış açısıyla aramızdan biri (C. Chabert, 1980) malzemeyi örtük, altta yatan göndermeleri ve çağrışımlarıyla analiz etmeye girişmiş ve her kartın gönderme yapabileceği gizil içeriğin bir yorumunu önermiştir; kuşkusuz burada tek bir problematik üzerinde durulsa da, olası diğer yorumlar dışlanmamaktadır.

KART I — *Görünür içerik:* Üzerinde dolu büyük bir kase olan bir masanın etrafına oturmuş üç civciv; yanda silik gösterilmiş büyük bir tavuk.

Gizil içerik: Anne imgesiyle oral türden bir ilişkiye gönderme yapar.

Gizil içeriğin yukarıdaki tanımında ısrar ediyoruz, çünkü 1. kartın uyandırdığı problematik basit bir beslenme ilişkisine indirgenemez. As-

lında bu kartta beslenme olgusunun çağrışması (Boulanger-Balleyguier'e göre banaldir), yalnızca anne imgesiyle bağımlılık ilişkisinin tasarımlandırılması için simgesel bir dayanak oluşturur; burada anne imgesi çok daha geniş anlamda ve özellikle iyi ve/veya kötü nesne boyutuyla alınmaktadır. Kartın gizil içeriğiyle sorduğu sorular şöyle özetlenebilir: anne imgesi besleyici işlevi içinde (sözcüğün geniş anlamıyla) tanınıyor mu? Çağrışımlar anne imgesiyle ilişkinin özgül niteliklerini açıklıyor mu?

KART 2 — *Görünür içerik:* Büyük bir ayı, öteki ucunu başka bir büyük ayıyla arkasındaki küçük ayının çektiği bir ipi çekmektedir.

Gizil içerik: Saldırgan ve/veya libidinal bir bağlamda ebeveynler ve çocuk üçlü ilişkisine gönderme yapar.

2. kartta kuşak farkı açıkça gösterilirken cinsiyet farkı gösterilmemiştir. Bir yandan güç/güçsüzlük kavramına (büyük/küçük farkı), diğer yandan ebeveynler-çocuk ilişkilerinde karşıtlık ve yakınlığa vurgu yapılmaktadır. Çatışma farklı düzeylerde ortaya çıkabilir:

— İlişkinin rekabete dayalı yapısı onu bir kastrasyon sorunsalı bağlamına yerleştirir; ki cinsiyet farkının tanınması ve özdeşim seçimi bu sorunsal aracılığıyla ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda ana karakterlerin kuşak ve cinsiyet farklılığı çift yönlü ekseninde kesin biçimde saptanması, ebeveynlerden biriyle ayrıcalıklı bir ilişkinin, diğeriyle ise rekabetin kurulmasına temel oluşturur. Saldırganlığın işlenmesi de belirleyici bir etkide bulunur, öyle ki çatışma, aşırı bir saldırganlık yükü olmadan rekabet bağlamında ele alınabilir.

— Tersine, üçgen ilişkisi hiç kurulmadığında ya da yetersiz biçimde kurulduğunda, ana karakterler belli belirsiz ayrımlaştığında, tasarımlar son derece ağır, tümgüçlü ve tehlikeli olarak ortaya çıkar, kimi zaman yıkım ve ölüm temalarına yol açarlar.

Kartın ortaya koyduğu sorular şu şekilde formüle edilebilir: Ana karakterler farklılıkları ve benzerlikleri içinde tanınıyor ve ayırt ediliyor mu? Çatışma aşırı kuvvetli enerji yüklerini seferber etmeden libidinal ve/veya saldırgan bir bağlamda ortaya konuluyor mu? Çocuk Ödipal türden bir sorunsalın içinde mi yer alıyor, yoksa kuşatıcı ve tehlikeli tasarımlarla ifade bulan genital öncesi düşlemlere çok mu bağımlı?

KART 3 — *Görünür içerik:* Piposu ve bastonu olan, koltukta oturan bir aslan. Kartın alt tarafında, sağda, bir deliğin içinde küçük bir fare.

Gizil içerik: Fallik bir güç imgesiyle ilişkiye gönderme yapar.

Resim görünür içerik düzeyinde anlamlı öğelerle doludur: güçlü bir hayvan olarak aslanın kendisi, erkeksi simgeler olarak pipo ve baston. Bununla birlikte, ebeveyn imgesinin annesel ya da babasal kimliği önceden dayatmayan fallik güç kavramına gönderme yapmayı tercih ediyoruz.

Gizil içerik düzeyinde kartın yönelttiği soru, çocuğun bu güç imgesine göre nasıl konumladığını, tasarımlarının hangi ilişkisel ve düşlemsel bağlamlarda yer aldığını anlamaktır. Enerji yükü kavramı burada da belirleyicidir, çünkü fareyi yiyen aslan teması çok sıkça yinelense de, bunun temelinde kuşkusuz çatışmaların özümlenme düzeyine göre büyük ölçüde farklılaşabilen duygulanım ve düşlemler yatmaktadır.

KART 4 — *Görünür içerik:* İçinde süt şişesi olan bir sepet taşıyan şapkalı ve çantalı büyük bir kanguru. Karnındaki kesenin içinde, balon tutan bir bebek kanguru. Arkasında, bisiklet süren bir çocuk kanguru.

Gizil içerik: Olasılıkla kardeşlerarası rekabet bağlamında anne imgesiyle ilişkiye gönderme yapar. Gizil içeriğin tanımı kasten belirsiz kalır, çünkü kart, anne imgesiyle ilişkiyi yaşa ve çocuğa göre değişen düzlemlerdeki çatışma bağlamlarında düşünmeye izin verir. Böylece çatışma, anne karşısında alınabilecek iki konum arasındaki mücadele içinde kurulabilir: biri bağımlılık ilişkisini sürdüren regresif konum, diğeri ise, gerçek bir ayrılma kapasitesiyle desteklenmesi şartıyla, daha özerk, daha ayrışmış konum. Alınan konum ne olursa olsun, çatışmanın dinamiği bu ayrılma-bireyleşme, bağımlılık-bağımsızlık devamlılığı içinde yer alır. Şu halde sıklıkla ve özellikle çevre üzerine yer değiştirmeyle (kar ve soğuk temaları) ortaya çıkan depresif öğeler, nesne kaybı tasarımlarına bağlı duygulanımlar olarak anlam kazanır. Bu durumda kardeşler arası rekabet, regresif konumun faydalarını yeniden elde etme özlemi ya da arzusu kadar, bebeğe karşı duyulan saldırganlığa ve onun yerini alma arzusuna da gönderme yapar.

Fakat başka bir düzlemde, özellikle Ödipal dönemdeki küçük kızlarda, belirleyici olan anneyle rekabettir; saldırganlık özellikle anneyle özdeşleşerek onun yerini alma arzusu olarak ifade edilir.

KART 5 — *Görünür içerik:* Karanlık bir odada küçük bir yatak ve içinde iki ayı yavrusu. Arkada, bir şeyler yüzünden örtüsü kalkık görünen büyük bir yatak.

Gizil içerik: Cinsel meraka ve ilk sahne düşlemlerine gönderme yapar.

Görünür içerikte insanlarınkini andıran bir evin içi gösterilmektedir. Büyük yatağın ve küçük yatağın varlığı, simgesel olarak ebeveyn çiftinin libidinal yakınlığını canlandırmaya izin verecek temel öğeyi oluşturmaktadır.

Gizil içerik aynı anda cinsiyet ve kuşak farkının tanınmasını, cinsel meraka, hatta mastürbasyona bağlı suçluluğu ve ebeveyn çifti karşısında bir yalnızlık ya da terkedilme duygusunu söz konusu ederek, sancılı bir çatışmayı yeniden canlandırır. Büyük bir kaygı ve tehlike atmosferi içinde, cinsellikle ilgili şiddet ve saldırganlık yüklü çocuksu düşlemler de aynı şekilde ortaya çıkabilirler.

KART 6 — *Görünür içerik:* Bir mağaranın içinde belli belirsiz görülen iki büyük ayı. Önde gözleri açık küçük bir ayı ve yapraklar.

Gizil içerik: Cinsel meraka ve ilk sahne düşlemlerine gönderme yapar.

5. ve 6. kartlar, görünür içerikleri değişse de aynı türden bir problematiğe gönderme yaparlar. 6. kart özel olarak hayvanlarla ilgili bir sahneyi betimler (5. kart ise insansı bir dekorda yer alır). Buna karşılık çiftin yakınlığı yalnızca ima edilmekle kalmamış, burada daha açıkça gösterilmiştir; tıpkı uyanık olan küçük ayının iyice açılmış gözleri gibi. 6. kartta üçgensel durumun tanınması belirleyicidir: gerçekte, çiftin ayrıştırılmadığı ve daha regresif ve terkedilme kaygısıyla ilgili bir bağlamda ikili bir ilişkinin getirildiği de olur.

KART 7 — *Görünür içerik:* Ormanda bir kaplan bir maymuna saldırmaktadır. Maymun sarmaşıklara tutunmuş gibi görünür.

Gizil içerik: Saldırganlık yüklü bir ilişkiye gönderme yapar (kastrasyona ya da yutulmaya karşı).

Malzeme açıkça özgül bir çatışma düzlemine işaret etmediğinden, burada da gizil içeriğin tanımı geniş kalmaktadır. Gerçekten de burada gösterilen saldırgan ilişki, tehlikeli ve ölümcül bir ikili ilişki bağlamında, özellikle yutulma temaları aracılığıyla yaşanabilir ve ifade edilebilirken, egemen olma-boyun eğme temaları aracılığıyla sadomazoşist çağrışımlarda da kendini gösterebilir, ya da bir suçluluk duygusu ve kastrasyon kaygısı bağlamında da ortaya çıkabilir.

Tasarımlarda ve çağrışan ilişkide işlenen saldırganlık yükü, tıpkı hikâyenin özümleme niteliği gibi, önemli bir ipucu teşkil eder, çünkü saldırganlığın hangi ilişkisel çevrede ifade edildiğini ve düzenlendiğini anlamaya izin verecek olan işaretleri belirlemek zordur. Bu açıdan, karakterleri bireyleştirme ve ayırt etme kapasitesine (güçlü/zayıf farkının tanınması, annesel ya da babasal bir saldırganlık imgesinin tasarımı) dikkat etmek gerekir. Aynı şekilde, saldırgan ve kurbanın farklılaşmamışlığına gönderme yapan bir ilişkinin karşılıklı yıkıcı niteliğini vurgulamak da önemlidir. Bu farklılaşmamışlık, daha zayıf olanın karşı saldırı olasılığıyla karıştırılmamalıdır; çünkü bu durum, tersine, hem kastrasyonun tanındığını (diğerinden daha güçlü olan birisi vardır), hem de saldırgan ilişkinin bir düzenlemeden geçirildiğini gösterir: bu ilişki çocuğu bir kurban konumunda tutmamakta, daha kuvvetli olanın gücü karşısında kendine özgü yollarla kendini savunmasına izin vermektedir.

KART 8 — *Görünür içerik:* İki büyük maymun bir kanepede oturmuş fincanlarla bir şeyler içmektedir. Sağda bir pufa oturmuş büyük bir maymun, parmağını küçük bir maymuna doğru uzatmıştır.

Gizil içerik: Ebeveynlerle çocuk ilişkisinde, meraka ve karşı gelmeye bağlı suçluluk duygusuna gönderme yapar.

Bu kart, ilk olarak epey farklılaşmış (cinsiyet farkı, kuşak farkı) birçok karakteri gösteren tek kart olması sebebiyle, ikinci olarak da gizil içeriğin yalnızca görünür içeriğin derin bir analizinden çıkarsanması nedeniyle yeterince özgül bir karttır. Aslında kart iki plan üzerine kuruludur: geride heteroseksüel niteliği ve karşılıklı ilişkileri vurgulanan bir çift; birinci planda tutumuyla küçüğe uyarıda bulunduğunu düşündüren bir kadın imgesi. Bu iki plan arasında bir bağ kurulmalıdır: gerçekte, birinci planda betimlenen yasak ya da ceza, ikinci plandaki çiftin, gizliliği görünür içerik düzeyinde belirtilmiş olan ilişkileriyle ilişkilendirilmelidir. Öyleyse gizil içerik, çocuğun karışmaması gereken çift arasındaki bu ilişkiyle ilgili yasağa ve meraka gönderme yapar.

Karakterlerin cinsiyet ve kuşak farkı çift yönlü ekseninde farklılaştırılması, tutarlı bir hikâyenin oluşturulması için taslak görevi görür. Bu farklılaşma, kartın gizil içeğine uygun çatışma oluşumlarına izin veren görece sağlam özdeşimsel göndermeleri açığa çıkarır ve yasakların az çok uyum içinde bütünleştiğini gösterir. Böylece bu kart, karşı gelme arzusu ve suçluluk duyguları arasındaki mücadelede çatışma ortaya çıktığında, bir üstbenlik mercisinin varlığını (en azından yedi-sekiz yaş civarındaki çocuklarda) ortaya koymaya izin vermektedir. Farklılaşmanın net olmadığı durumlarda, 8. kart, imagolardaki olası bir karışıklığı ve kırılgan bir kimlik yapısını açığa çıkarabilir; öyle ki, göndermeler kararsızlaştığında ve süreksizlik ortaya çıktığında bu yapı uygun şekilde bireyleşememektedir.

KART 9 — *Görünür içerik:* Kapısı açık karanlık bir oda. Bir çocuk yatağı ve içinde oturan bir tavşan.

Gizil içerik: Yalnızlık ve/veya terkedilme problematiğine gönderme yapar.

9. kart, görünür içerik düzeyinde bir bireyin tamamen yalnız gösterildiği tek karttır. Gizil içerikle ilgili olarak, yalnızlık teması iki düzlemde görünebilecek bir problematiği harekete geçirir. Ödipal bir bağlamda, kart, ebeveyn çiftinden uzaklaşmış çocuğun yalnızlık duygusuna çağrı yapar: aslında odanın karanlık oluşu ve kapının açık durması, 5. ve 6. kartlarla aynı türden bir problematiği yeniden canlandırabilir (cinsel merak, ilk sahne düşlemleri, yalnızlık). Fakat kart aynı zamanda depresif konum ve nesne kaybı bağlamında bir yalnızlık yaşantısına da yol açabilir; bu durumda anneden ayrılmaya bağlı depresif duygulanımlar ve bir terkedilme ve üzüntü duygusu açığa çıkar. Son olarak, aynı çocukta bu iki düzlemin bir arada çağrıştığı durumlar da vardır; böylece açıkça tanınan Ödipal durumun yalnızlığı, tecrit edilmeyi ve engellemeyi dayanılmaz hale getiren bir terkedilme problematiğinin yeniden canlanmasına yol açar.

Gerçekte önemli olan, çocuğun yalnızlığını ne ölçüde tanıdığını ve kabul ettiğini anlamaktır: çağrışımlar depresif duygulanımların tanındığını ya da yadsındığını gösterebilir; gerektiği şekilde nesnelerin ya da kişilerin dahil edilmesi, bu yalnızlıkla olası başetme yollarını ve çocuğun kafasında canlanan tasarımların ya da düşlemlerin türünü kaydetmeye izin verir.

KART 10 — *Görünür içerik:* Büyük bir köpeğin dizlerinin üstüne yüzükoyun uzanmış küçük bir köpek. Sağda bir tuvalet ve tuvalet kâğıtları.

Gizil içerik: Analite bağlamında ebeveynler ve çocuk arasındaki saldırgan ve/veya libidinal ilişkiye gönderme yapar; vurgu bedensel yakınlık üzerindedir.

Kart, görünür içerik düzeyinde analiteyle ilgili işaretlerle doludur: tuvalet, tuvalet kâğıtları, popoya vurulan dayağa yapılan ima, vb. Bunun yanında, gösterilen ilişki hem dürtüsel dışavuruma, hem de bedensel yakınlığa gönderme yapar; öyleyse burada ebeveynler/çocuk ilişkisinin saldırgan ve libidinal çifte boyutunu buluruz. Ebeveyn imgesiyle özdeşimin dikkate alınması ve aynı şekilde, (değişen derecelerde saldırgan ya da erotize edilmiş) baskın ilişki biçiminin göz önünde tutulması önemlidir; bu, çifte değerliliğe erişimi ve dürtüleri bağlama kapasitesini ortaya çıkarabilir.

Kartların sıralı şekilde sunulması zorunludur, çünkü test, uyulmasında fayda olan zamansal bir mantığa göre kurulmuştur. 1. kart, belli belirsiz tasvir edilse de, özündeki oral göndermeyle başlıca düşlemsel çağrılara temel oluşturan bir anne imgesiyle ilk ilişkiye vurgu yapar. Birbirine özdeş üç karakterle temsil edilen kardeşlik bağı, erken dönem ilişkilerine özgü narsisistik boyutun altını çizer. 2. kart üçlü bir ilişki sahneye koyar, vurgu kuşak farkı üzerindedir; cinsiyet farkı ise saptanabilir değildir. Buna karşılık 3. ve 4. kartlarda, babasal (3) ve annesel (4) ebeveyn imgeleri, bunları ayrıştırmaya ve belirlemeye izin veren anlamlı işaretlerin artışıyla ortaya konmuşlardır. İlk dört kartta ebeveyn imgelerinin bir tür takdimi gerçekleşir; bunlar, daha sonraki kartlarda öne sürülen çatışmaların sahnelenmesine de çerçeve oluşturacaktır. Gerçekten de tanıma ve belirleme süreçleri nispeten özümlenmiş olmalıdır ki, 5. ve 6. kartların kışkırttığı Ödipal düşlemler gerçek bir biçimde örgütlenebilsin. Şu halde 7. kart kastrasyon kaygısını devreye sokarak yüceltmeye Ödipal yasakların içselleştirilmesine (8. kart) giden yolu açar. 9. kart katı bir biçimde yalnızlığa katlanma kapasitesini sorgular, fakat aynı zamanda depresif konum (Melanie Klein'ın kullandığı anlamda) ve onun Ödipal sevgi nesnesinden vazgeçiş üzerindeki yansımaları arasındaki temel halkayı da oluşturabilir. Test, sunumun sonunda ortaya çıkışıyla şaşırtan bir anal göndermesi olan, fakat aynı zamanda iç ve dış arasındaki ayrımı, çifte değerliliği kabul ederek bir çatışmayı canlandırma olanağını ve nesneden ayrılma kapasitesini destekleyen bedensel bir yakınlıkla sona erer (10. kart).

Patte Noire[*] *Testi*

CAT'in her bir kartında farklı hayvanlar gösterilirken, G. S. Blum'ın *Blacky Pictures Test*inden esinlenen *Patte Noire'ın Maceraları,* siyah patili domuzun ve ailesinin hikâyesini anlatır. *Patte Noire'ın Maceraları*'nın yaratıcısı Louis Corman, hikâyenin kahramanı üzerine yansıtmanın bu şekilde çok daha iyi gerçekleşeceğini düşünmüştür. Testin özgünlüğü, genelde birbirini izleyen kartların zorunlu ve sıralı biçimde sunulduğu diğer projektif testlerden farklılaşan uygulama yöntemindedir. Uygulama dört aşamadan oluşur:

Birinci aşama: Tüm aileyi betimleyen kapak resminin verilmesi, çocuktan buradaki bütün üyeleri tanıtmasını istemeye olanak tanır.

İkinci aşama: Çocuktan bütün kartlara bakması ve hikâyesini anlatmak istediği kartları seçmesi istenir.

Üçüncü aşama: Seçim ve özdeşim yöntemi, çocuğa sevdiği ve sevmediği kartlar arasında ayırım yapma ve özdeşimsel dileklerini dile getirme olanağı sunar.

Dördüncü aşama: "Peri" kartı verilir ve çocuğa, Patte noire'in, ondan üç dileğini söylemesini isteyen periyle karşılaşması anlatılır. Çocuk bu üç dileği tahmin etmelidir. Son olarak "senteze" yönelik birkaç soru sorulur: "En mutlu kim?", "En sevimli ve en sevimsiz kim?", "Patte noire'a ne olacak?", "Patte noire siyah patisi hakkında ne düşünüyor?", vb.

Bu işlem görece uzun sürse de (tüm bir uygulama en az bir saat alır), arzu edilen, tek bir seansta tamamlanmasıdır; çünkü ele alınan temaların dışında, ardışıklığa göre harekete geçen projektif ve savunmacı hareketlerin diyalektiğini analiz etmek son derece ilgi çekicidir: kartların testör tarafından dayatılan şekilde değil de çocuğun belirlediği şekilde sıralanışı, klinisyene düşlemsel oluşumların akışını izleme olanağı verir; bir hikâye diğerine ışık tutar, biri arzunun, diğeri yasağın taşıyıcısıdır, vb. Çocuktan yalnızca anlatmak istediği resimleri değil, aynı zamanda sevdiği ve sevmediği resimleri de seçmesinin istenmesi, ona çifte değerlilik ve tercih hakkı tanıdığı kadar reddi de olanaklı kılar. Bu özellik çocuğa büyük bir özgürlük tanınması anlamına geldiği gibi, bazıları için duygulanım ve tasarım arasındaki bağı da olanaklı kılmaktadır. Bu, yalnız malzemenin sahip olduğu olanaklardan gerçekten zengin biçimde yararlanmaya izin veren, yazarın önerilerine uygun olarak gerçekleştirilecek bir uygulamanın faydalarını gösterir.

Ayrıca, kartlar aracılığıyla, Corman'ın kendisinin belirttiği şu önemli temalar incelemeye alınır:

— Oral tema, anal tema, Ödipal tema;

[*] Siyah Pati. (ç.n.)

— Saldırganlık temaları: sadik-oral tema, sadik-anal tema, kardeş rekabeti teması, Ödipal rekabet teması;

— Bağımlılık/bağımsızlık şeklindeki çatışmasal tema;

— Suçluluk teması, depresif tema;

Daha az bilinen temalar da L. Corman tarafından ayrıştırılmıştır:

— Tersine çevrilen cinsiyetler teması;

— Besleyen baba teması;

— İdeal anne teması.

Corman'ın ardından biz de Patte noire testinin görünür ve gizil içeriklerinin temel öğelerini özetleyecek ve bakış açısını genişletip detaylandırmaya çalışacağız (gerçekte, şimdi burda bile, bir yandan temayı bir problematiğe uyarlamak, bir yandan da libidinal gelişim evrelerini, bir erojen bölgenin baskınlığıyla birbirinden ayrılan ardışık bölümler gibi değerlendirmek zordur. Gelişimi sırasında çocuk hem gidiş gelişler, ileriye ve geriye dönük hareketler hem de takılmalar, gerilemeler ve farklı evrelerin içiçe geçişini yaşar):

Yalak

Görünür içerik: Sahne bir iç mekânda geçmektedir. İlk planda PN iki yalaktan büyük olanına işemektedir. İkinci planda bir bariyerin bir tarafında iki büyük domuz, diğer tarafında iki küçük domuz uyumaktadır.

Gizil içerik: Bu kart ebeveyn imgelerine karşı saldırganlığın dışavurulmasını sağlayabilir.

Öpücük

Görünür içerik: İlk planda iki büyük domuzun yakınlaşması, ikinci planda alçak bir duvarın ardında küçük domuzlardan biri görülmektedir.

Gizil içerik: Ödipal türde bir sorunsalı harekete geçirebilir.

Savaş

Görünür içerik: PN ve küçük beyaz domuzlardan biri birbirini ısırmaktadır. Üçüncü domuz bir köşeye çekilmiştir. İkinci planda büyük domuz çifti görülmektedir.

Gizil içerik: Saldırganlığı ve buna bağlı suçluluk duygularını harekete geçirebilir.

Yük arabası

Görünür içerik: PN samanların üzerinde uzanmaktadır. Baloncukta bir adam yük arabasına küçük bir domuz koymaktadır. İki büyük domuz ve iki küçük domuz da bu sahneyi izlemektedir.

Gizil içerik: Ayrılık kaygısını ve/veya aile ilişkilerinde saldırganlığı harekete geçirebilir.

Keçi

Görünür içerik: PN bir keçiyi emmektedir.

Gizil içerik: Bir anne ikamesiyle ilişkiye gönderme yapabilir.

Yola çıkış

Görünür içerik: Küçük bir domuz kırda yolda yürümektedir.

Gizil içerik: Bağımlılık ilişkisini ve ayrılık kaygısını harekete geçirebilir.

Tereddüt

Görünür içerik: Solda siyah benekli büyük domuz, küçük beyaz domuzlardan birini emzirmektedir. Sağda beyaz büyük domuz ve beyaz küçüklerden biri yalaktan su içmektedir. PN ortada durmaktadır.

Gizil içerik: Ayrıcalıklı nesne seçimi bağlamında, gerileme ve olgunlaşma arasındaki çatışmayı harekete geçirebilir.

Kaz

Görünür içerik: Solda, bir kaz küçük domuzun kuyruğunu yakalamıştır. Sağda, alçak bir duvarın ardında yarı saklanmış başka bir küçük domuz görülmektedir.

Gizil içerik: Kastrasyonla bağlantılı bir saldırganlık ilişkisini harekete geçirebilir.

Kirli oyunlar

Görünür içerik: Bir gübre yığınının yakınında iki küçük domuz kirli suyun içinde oynamaktadırlar. Bunlardan birisi, büyük domuzun yüzüne kirli sudan sıçratmıştır. Üçüncü küçük domuz dışardadır.

Gizil içerik: Analiteyle yüklü bir bağlamda, bir ebeveyn imgesi karşısındaki saldırganlığı harekete geçirebilir.

Gece

Görünür içerik: Sahne iç mekânda geçer: Ayın aydınlattığı bir ahır tahta bir bölmeyle ikiye ayrılmıştır. Bir tarafta yan yana iki büyük domuz, diğer tarafta uyuyan iki küçük domuz ve bölmenin önünde ayakta duran bir üçüncüsü görülmektedir.

Gizil içerik: Cinsel merakı ve ilk sahne düşlemlerini harekete geçirebilir.

Kardeşlik

Görünür içerik: Üç yenidoğan dişi domuzu emerken, dişi domuz da çiftçilerden birinin doldurduğu yalaktan içmektedir. Geride, bir başka çiftçi saman taşımaktadır. İlk planda bir bariyerin ardında üç küçük domuz –PN ortada- görülmektedir.

Gizil içerik: Olasılıkla kardeş rekabeti bağlamında, doğuma ve anne imgesiyle ilk ilişkilere gönderme yapabilir.

Anne düşü

Görünür içerik: PN uyumaktadır. Baloncukta siyah benekli büyük domuz görülmektedir.

Gizil içerik: Anne imgesiyle ilişkiye gönderme yapabilir.

Baba düşü

Görünür içerik: Önceki kartla aynıdır; yalnız baloncuğun içinde beyaz büyük domuz durmaktadır.

Gizil içerik: Baba imgesiyle ilişkiye gönderme yapabilir.

Süt emme I

Görünür içerik: PN siyah benekli büyük domuzu emmektedir.

Gizil içerik: Ayrıcalıklı ilişki bağlamında anne imgesiyle yakınlaşmaya gönderme yapabilir.

Süt emme II

Görünür içerik: Önceki kartla aynıdır; fakat bu kez ikinci planda iki küçük domuz görülmektedir.

Gizil içerik: Kardeş rekabeti bağlamında anne imgesiyle yakınlaşmaya gönderme yapabilir.

Çukur

Görünür içerik: Gece PN suyla dolu bir çukurun içindedir.

Gizil içerik: Tehlike bağlamında ayrılık kaygısına gönderme yapabilir.

PN çocuğun farklılaşma, bireyleşme ve özdeşleşme kapasitelerini incelemek için çok uygun bir testtir. Ebeveyn imagolarının ayrımlaşmasını ya da karışmasını, kuşaklararası mesafenin ve cinsiyet farkının açık ya da belirsiz biçimde saptanışını belirlemeye izin verir. Aynı zamanda nesne ilişkilerinin kendine has özelliklerini dinamik ve ekonomik açıdan değerlendirme olanağı sunar. Baba imgesiyle ilişkiler düzlemine daha kısıtlı bir açılım getirmesi ise üzüntü vericidir[20]. Çünkü testin vurgusu daha çok genital öncesi boyutlarıyla anne imgesiyle ilişki ya da Ödipal sorunlar ve ebeveyn çiftiyle ilişkiler üzerindedir.

Patte Noire testinde çocuktan elde edilen malzemenin sınıflandırılması, tematik testlerin tamamı için, özellikle de her kartın ayrı ayrı analiz edilmesiyle ilgili olarak önerdiğimiz genel yöntemsel analiz ve yorumlama kurallarına uyar. Fakat Patte noire protokolleri ek bir çalışma gerektirmektedir: ilk aşamada ortaya konan kart seçimlerinin hepsini, seçim

[20] Daha yeni bir basım bir "baba" kartı önermektedir. Bu kartta asıl olarak bir baba tasarımı yer alır.

ve özdeşim aşamasındakilerle karşılaştırmak faydalı olacaktır. Bu karşılaştırma, bir şekilde, Rorschach testinde anketin oynadığı rolü oynar; yani savunmaya yönelik hareketleri ve özellikle de, ilk elde engellenmiş olan, fakat tercihlere ve redlere yapılan çağrıyla dışavurumları olanaklı kılınmış çatışmaları açığa çıkarır. Ayrıca buradan, temel düşlemsel oluşumlara dayalı genel seyri ortaya çıkarmak amacıyla, kartların sıralanışı da incelenmelidir. Bu temel düşlemsel oluşumlar aslında malzeme tarafından kendiliğinden harekete geçirilmemiş, fakat her bir çocuğun kendi bilinçdışı mantığı tarafından belirlenmişlerdir.

Genel Yöntemsel İşleyiş

Seçilen tematik test ne olursa olsun, çocuk tarafından anlatılan hikâyelerin analizi aynı işleyişe bağlı olarak gerçekleştirilir. Bu teknik, büyük oranda V. Shentoub'un TAT'de uyguladığı teknikten esinlenmiştir (bu testle ilgili bölüme bakınız).

Bu yöntem iki aşamadan oluşur:

- İlk aşama her bir kartın tek tek analiz edilmesine ayrılmıştır; her hikâye iki boyut üzerinden incelenir: hikâyenin gelişiminde ortaya konan yöntemlerin şifresinin çözülmesi ve her resmin gizil içeriğine bağlı olarak ele alınan sorunsalın yorumlanması.

İkinci aşama verilerin senteziyle ilgilidir ve başlangıçta sorulmuş olan soruları yanıtlamaya çalışır.

Yöntemlerin analiz edilmesi. CAT ve PN protokolleri için sınıflandırma kâğıdı hazırlamadık. Çünkü çocuklar söz konusu olduğunda, özgül savunma yapılarıyla ilgili anlamlı bir öğe listesi oluşturmak hem zor hem de tartışmalıdır. Çatışmaları ele alma tarzlarını nozolojik anlamda kesin olarak belirlemek, ne bilimsel ne de klinik açıdan tatmin edicidir. Bununla birlikte, savunmacı tutumların gösterdiği baskın eğilimi ortaya çıkarmak amacıyla bazı işaretlere tutunmayı ya da bazı ipuçlarını yeniden gruplamayı olanaklı kılan ve ucu açık kalan birkaç ana başlık öneriyoruz:

1) Malzemenin nesnel gerçekliğine başvurulduğunu gösteren yöntemler, örneğin:

— betimlemeler;
— detaylara bağlı kalma;
— görünür içeriğe çok yakın hikâyeler;
— sayısal kesinlikler;
— algılara dayalı sorular;
— algıya uygun kelime arayışı;

2) Günlük ve toplumsal gerçekliğe başvurulduğunu gösteren yöntemler, örneğin:

— sıklıkla tekrarlanan temalar;
— günlük hayata dair klişeler;
— toplumsal göndermeler;
— konformizm;
— somuta, olgulara vurgu yapma;
— karşıt tepki oluşturma;

3) Eyleme başvurulduğunu gösteren yöntemler,

Sözel düzlemde ortaya konabilir, örneğin;

— hareket etmek, yapmak, koşmak gibi temalar;
— aceleci konuşma (hipomanik türde);
— hikâyelerin devamlılığındaki kesintiler (ani tema değişiklikleri, testi sürdürmeyi reddetme),

Uygulama sırasında davranış düzleminde ortaya konabilir, örneğin;

— huzursuzluk;
— psikomotor hareketlilik;
— uygulamacıya soru yöneltme;
— mimikler, yüzünü gözünü oynatma;
— gülmeler, ağlamalar, kızgınlıklar...;
— eyleme geçişle hikâyenin kesintiye uğratılması;

4) İmgesele ve kurgusala başvurulduğunu gösteren yöntemler, örneğin:

— fantazi;
— resme uzak ya da resmin dışında hikâyeler;
— çocuklara özgü imgesel göndermeler (hikâyeler, masallar, filmler...);
— yansıtma;
— uyarandaki değişimlere rağmen aynı temaların yinelenmesi;
— yanlış algılar;
— tuhaflıklar;

5) Duygulanımlara başvurulduğunu gösteren yöntemler, örneğin:

— duygulanımların dile getirilmesi;
— heyecansal tepkiler;

— duygulanımların simgesel resimler üzerine yer değiştirmesi;
— dramatizasyon, sahneleme;
— tiyatrolaştırma, abartılı duygulanımlar;
— gelişmelerle bezeli hikâyeler;
— korku, felaket temaları;
— karşıt duygulanımlar, heyecansal değişkenlik;

Bu başlıklar, görüldüğü gibi, belirli hiçbir psikopatolojik işleyiş tarzını nitelememektedirler. Aynı yöntemler, dahil oldukları savunma kümelerine göre farklı anlamlar alabilirler. Gerçekte, baskın savunma örgütlenmesinin ne olduğunu düşünmeye izin veren şey, çeşitli yöntem grupları ve bunların karşılıklı etkileşimlerinin analizidir.

Son olarak, her bir protokol için, içerik analiziyle ilgili önceden özetlenen ve çocuğun sorunsalına odaklanan ilk soruların dışında, şunlar sorgulanır:

— çocuğun yaşına göre söyleminin biçimsel niteliği;
— algısal ve projektif tutumların ne derece ahenkle birbirine karıştığı;
— içeriklerin simgesel derinliği (simgeleştirme olanaklarını gösterir);
— testin gerçekliğinden dayanak alan senaryolar oluşturarak test malzemesiyle oynama kapasitesi (düşlemsel oluşumları kapsayıcı işlev gören bir ruhsal sahnenin varlığını gösterir);
— dürtüsel enerjilerin ekonomisi ve yönetimi;
— birincil süreçlerin baskınlığı; ya da kimliğin sürekliliğini koruma altına alan bağ kapasitelerinin varlığını gösteren bir ikincilleştirmenin işlev göstermesi.

Çocuklar İçin Diğer Tematik Testler

Lydia Jackson (1952) tarafından geliştirilen Aile Tutumları Testi *(Family Attitudes Test)*, hayvanların yerine insan ebeveyn ve çocukların geçtiği sekiz resim aracılığıyla aile ilişkilerini inceler. CAT'ye ek olarak uygulanan bu test, çocuğun, ebeveynlerinin tutumunu nasıl deneyimlediğini (reddetme, anksiyete, koruma, saldırganlık) analiz etme olanağı sunar.

J. G. Howells ve J. R. Lickorsh (1963) tarafından geliştirilen *"Aile İlişkileri Kılavuzu"*, aile üyeleri arasındaki ilişkilerin incelenmesini hedefler. Fransa'da az bilinmekte ve pek kullanılmamaktadır. Çok sayıda kartı olması ve karmaşık sınıflandırması, uygulamasını da ağırlaştırmaktadır.

Duss Hikâye Testi (1940) diğer tematik testlerden farklıdır, çünkü yalnızca sözel bir malzemeye sahiptir. Çocuğa on kısa hikâyeden oluşan bir dizi verilir ve hikâyelerin sonunu getirmesi beklenir. Fulchignom

(1949) buradan yola çıkarak, testin daha canlı bir görsel sunumuna izin veren ve bir kanarya ailesinin hayatını anlatan *Kanarya'nın Filmi*'ni yapmıştır.

Thomas Hikâye Tamamlama Testi (1937) de aynı türdendir: çocuğun, yarım bırakılmış 14 hikâyeyi tamamlaması gerekir; bu da kompleksleri ve duygulanımsal çatışmaları inceleme olanağı sunar. Bu türden bir test, tıpkı Duss'ün hikâyeleri gibi, çok detaylı bir analize elverişli değildir; bize sağladığı bilgiler yalnız belirli bir alana ait kalırlar.

Von Staabs'ın *Sceno-Testi*[21] (1943), farklı kuşak, cinsiyet ve yaşlardaki insanlardan, hayvanlardan, gündelik nesnelerden, küplerden, ağaçlardan vb. oluşan son derece zengin bir malzemeye sahiptir. Çocuğa, imgesel ya da kendi hayatından alıntıladığı ve yorumlarını eklediği sahnelemeler ortaya koyma olanağı veren (elbette bu onun için mümkün olduğu ölçüde) olağanüstü bir oyuncak kutusudur. Fakat bir ilişki kurma ya da bir psikoterapi malzemesi olarak ilgi çekici olmakla birlikte, gerçekte tanısal bir değerlendirmeye olanak vermez.

Pickford'un Projektif Resimleri, çocukları yalnız ya da yetişkinlerle ya da başka çocuklarla birlikte gösteren 120 resimden oluşur. Blum'un geliştirdiği *Blacky Pictures Test**, bir köpeğin öyküsünü anlatır; her kart, oldukça isabetli bir şekilde, psikanalizdeki psikoseksüel gelişim evrelerinden birine denk gelmektedir (oral erotizm, oral sadizm, anal sadizm, Ödipal arzular, mastürbasyona bağlı suçluluk duygusu, kastrasyon kaygısı).

TAT İçin Kaynakça

Bellak L., *A guide to the interpretation of the TAT,* New York, Psychological corporation, 1947.

Boekholt M., *Epreuves thématiques en clinique infantile. Approche psychanalytique,* Paris, Dunod, 1993.

Boulanger-Balleyguier G., Etude sur le CAT: influence du stimulus sur les récits d'enfants de 3 à 8 ans, *Rev. Psychol. appliquée,* 1957, *7*, no 1, 1-28.

— La personnalité des enfant normaux et caractériels à travers le test d'aperception CAT, *Monographie française de psychologie IV*, Paris, CNRS, 1960.

Brelet F., *Le TAT, Fantasme et situation projective*, Dunod, 1986.

Brelet-Foulard F., Chabert C. (sous la dir. de) (2003), *Nouveau manuel du TAT. Approche psychanalytique*, Paris, Dunod.

Chabert C., Contenu manifeste et contenu latent au Children's Apperception Test (CAT), *Psychol. franç.*, 1980, *25*, no 2, 115-124.

[21] G. von Staabs, Le *scéno-test*, Delachaux & Niestlé, 1973.

* Blacky Resimleri Testi. Blacky, hikayesi anlatılan köpeğin ismidir. (ç.n.)

— et Rausch de Traubenberg N.), Tests de projection de la personnalité chez l'enfant, *Encyclopédie médico-chirurgicale*, 2/1982, 37190 B 10.

Corman L., *Le test PN, une dynamique nouvelle de la projection*, Paris, PUF édit., 1961.

— *Le test PN. Le complexe d'Oedipe* (manuel 2), Paris, PUF, 1973.

— *Le test PN* (manuel 1), Paris, PUF, 1974.

— *Le test PN. La règle d'investissement* (manuel 3), Paris, PUF, 1976.

Murray H. A., *Manuel du Thematic Apperception Test*, Cambridge, 1943. Trad. franç., Centre de Psychologie appliquée, Paris, 1950.

Perron R., Dynamique personnelle et images. Une épreuve projective thématique, *Rev. Psychol. appl.*, 1969, *19* (1), 17-33.

Schafer R., *The clinical application of clinical tests*, New York Internat. Univ. Press, 1958.

Shentoub V., Recherche du thème banal dans le TAT. Population normale et pathologique, *Psychiatrie enf.*, 1960, *3* (2), 405-524.

Shentoub V. et Debray R., Fondements théoriques du processus-TAT, *Bull. Psychol.*, 1970-1971, *24*, 292 (12-15), 897-903.

Shentoub V., Introduction théorique à la méthode du TAT, *Bull. Psychol.*, 1972-1973, *26*, 305 (10-11), 582-602.

Shentoub V., A propos du normal et du pathologique dans le TAT, *Psychol. franç.*, 1973, *18* (4), 251-259.

Shentoub V. et Debray R., Que faire d'une excessive richesse fantasmatique? Interpretation d'un protocole inhabituel de TAT, *Bull. Psychol.*, 1980, *32*, 339, 309-322.

Shentoub V., TAT, test de créativité, *Psychol. franç.*, 1981, *26* (1), 66-70.

— numéro spécial de *Psychologie clinique et projective*, vol. 8, 2002, Le TAT. Vica Shentoub.

— numéro spécial de *Psychologie française*: Techniques projectives III: le TAT, 1987, *32* (3).

Bölüm V

DİĞER PROJEKTİF TESTLERE GENEL BAKIŞ

Projektif testleri çok çeşitli şekillerde sınıflandırmak mümkündür. "Projektif test" ifadesini ilk kullanan kişi olan Frank, şu sınıflandırmayı önerir:

— *Oluşturucu* tekniklerde kişi yapılandırılmamış bir malzemeyi yapılandırır (örn. Rorschach);

— *Kurucu* tekniklerde belirli bir malzemeden yola çıkar ve daha geniş yapılar inşa eder (örn. mozaik testi, köy testi);

— *Yorumlayıcı* tekniklerde duygulanımsal açıdan anlamlı bir malzemeyi yorumlar (örn. TAT);

— *Katartik* tekniklerde kişi uyaranın etkisiyle heyecansal bir tepki dışavurur (örn. serbest çizim ya da dramatik oyun testleri);

— *Yansıtıcı* tekniklerde kişi günlük bir iletişim etkinliğini çarpıtmaya uğratır (örn. grafoloji* ya da Mira testi).

Rosenzweig[1], kişiliğin açığa vurulan yönlerinden hareketle daha özet bir sınıflandırma kullanır:

— Motor dışavurum yöntemleri (örn. grafoloji ya da Mira testi);

— Algısal-yapısal yöntemler (örn. Rorschach testi);

— Kurucu-dinamik yöntemler (örn. TAT).

Aşağıda verilecek sınıflandırma çok daha detaylıdır. Kullanımları sırasında kişiliği açığa vuran zihinsel işlevleri ortaya koymanın anlamlı olacağı düşünülmüştür[2].

1. Görsel Algı

Rorschach ve ondan türeyen testlerin dışında (bkz. 3. bölüm), görsel algıya dayanan iki projektif test daha bulunmaktadır:

---

* Yazısına bakarak bir kişinin karakterini okuma bilimi, yazıbilim. (ç.n.)

[1] L'observation et l'etude de la personnalité, Andrews, *Méthodes de la psychologie* içinde, Presses Universitaires de France, 1952, t. 2, s. 663-695.

[2] Fransa'da, Amerikan projektif testlerinin çoğunu, Uygulamalı Psikoloji Merkezi (48, avenue Victor Hugo, Paris (16e) yayımlamıştır (TAT; CAT; Symonds testi; MAPS; Blacky Pictures; Üç boyutlu Algı Testi; Rosenzweig testi; Miyokinetik testi; Holtzman testi; Mozaik testi. Aynı zamanda Corman'ın PN'si, Perron'un DPI'si, Van Lennep testi vb. de böyledir.

a) W. Stern'in (1932-1937) *Bulut Resimleri* testi, sırasıyla zayıf, orta ve güçlü şekilde biçim verilmiş bulut yığınlarını gösteren üç fotoğraftan oluşur. Kişi resimlerle ilgili yorumlarının dış çizgilerini çizer; ayrıca, ona belli bazı yorumlar da önerilir (telkine yatkınlık testi).

b) Daha yeni bir test olan Twitchell-Allen'ın *Üç Boyutlu Algı* testi, plastik malzemeden 28 muğlak şekil içerir. Kişi bunları Rorschach'daki lekeler gibi yorumlar; fakat derinliği olmayan resimler yerine, bu şekiller, uzamın üç boyutu içinde yayılırlar (bir esin kaynağı olarak resimden heykele geçiş). Testin geçerliliği ve klinik uygulamaları L. G. Fein'in bir eserinde gösterilmiştir[3].

2. İşitsel Algı

Skinner, 1936 yılında *Sözel Summator*'u bulmuştur: kişiye, kısık sesle yayınlanan cümleler olarak tanıtılan ve yeniden oluşturması istenen karmaşık ses kayıtları dinletilir. Sonradan, takipçileri, psikopatolojik bir yaklaşımla, Rorschach testinden esinlenen bir kodlama sistemi oluşturacak ve böylece bir teste dönüşen bu uygulamayı, *Totofon* [tautophone] olarak yeniden adlandıracaklardır. Ancak testin uygulamasının uzun sürdüğü, kodlamasının zor olduğu ve çoğunlukla sıradan sonuçlar verdiği anlaşılmıştır.

Cenevre'de Gabrielle Boissier, 1968 yılında, 28 sesten oluşan bir sesli projektif test yayınlamıştır[4]. İlk seri bilinen nesnelerin seslerini, ikinci seri insan seslerini, üçüncü seri de belirsiz sesleri içerir. Standart manyetik bantta seriler karışık şekilde bulunur. Yönerge şu şekildedir: "Bazı sesler dinleyeceksiniz; ne duyduğunuzu ve ne hissettiğinizi söyleyiniz". Sınıflandırması yine Rorschach'ninkinden alınmıştır: G ya da D parçaları; form (F+, F-), nüans, hareket tayin edicileri (elbette renk yanıtları burda yoktur); içerikler; şoklar, redler, tuhaflıklar, doldurmalar, soyutlamalar, izlenimler, eleştiriler, kişisel göndermeler, depresif, anksiyeteli ya da saldırgan eğilimler. Test, oldukça yetersiz bir yetişkin örneklemi üzerinde denenmiştir. Normal yetişkinler seslerin büyük çoğunluğunu daha doğru şekilde tanımışlardır; ikinci serideki sesler (insan sesleri) tarafından daha çok uyarılmışlardır; günlük hayatla ilgili düzenli ritmik seslere duygulanımsal tepkiler vermişlerdir. Psikotikler algısal yanıtlardan çok duygulanımsal yanıtlar vermişlerdir; düzensiz ritimler ve uyumsuz sesler kaygıya neden olmuştur. Nevrotiklerin yanıtları bu ikisinin ortasındadır.

Dokunmaya, tad almaya ya da koklamaya ilişkin algıları kullanan hiçbir projektif teknik bulunmamaktadır.

---

[3] New York, International University Press, 1961.

[4] G. Boissier, *Interprétation d'un test sonore*, Delachaux & Niestlé, 1968.

3. Sözcük, Düşünce, Resim Çağrışımları ("Tamamlama" Testleri)

İlk projektif test olan Jung'un testi (bkz. 2. bölüm), bir sözcük çağrışımı testiydi. Sonradan, uyarıcı bir sözcük sunmak yerine, kişiye bir cümle, hikâye ya da resmin muğlak bir parçası verildi ve ondan, aklına gelen ilk parçayla yanıt vermesi, yani cümleyi, hikâyeyi ya da resmi tamamlaması istendi. Kişi, bu tamamlama sırasında, tutumlarını, motivasyonlarını, çatışmalarını, kişisel tepki tarzlarını yansıtır. Eğer uyarıcı parça muğlaklıktan yoksun olsaydı, sözel kavrayışla ya da mantıksal düşünceyle ilgili bir testle karşı karşıya olurduk.

A) Hikâye Tamamlama

Daha yukarda (s.143) Madeleine Thomas'nın *hikaye tamamlama* yönteminden bahsetmiştik. Aynı yazar (Madeleine Backès-Thomas[5] adını almıştır), *Üç Kişi Testi*'ni yaratmıştır (1969). Yönerge şu şekildedir: "Üç kişi hayal edeceksiniz. Her şey buradan başlıyor". Uyaran bütünüyle sözeldir. Bir soru formundan oluşmaktadır; form şu şekilde başlar: "Üç kişi hayal edin. Başlamak için yalnızca cinsiyetlerini ve yaşlarını söyleyin. İsterseniz onlara bir de isim verin". Ardından, adım adım, kişiyi bu üç kişinin dahil olduğu bir durum oluşturmaya iten 19 soru gelmektedir. Bu, resimleri olmayan bir tür TAT olarak düşünülebilir; burda da bir giriş, bir kilit durum, bir sonuç vardır. Fakat kişi uygulamanın başından sonuna dek işleyeceği tek bir hikâyeye bağlı kalmalıdır. Uygulama bireysel ya da toplu gerçekleştirilebilir. İlk durumda psikolog, kişinin yanıtlarını olabildiğince gerçeğe uygun şekilde kendisi not eder. İkinci durumda psikolog soruları sözlü olarak okur, fakat kişiler yanıtlarını kendileri yazarlar. Bir kişinin testin nasıl yapılacağıyla ilgili sorduğu tüm sorulara, değişmez biçimde "nasıl isterseniz" yanıtı verilir. Testin norm çalışması, Fransa'da, her iki cinsiyetten, 15-50 arasında 8 yaş sınıfına dağılmış toplam 500 kişilik bir örneklem üzerinde yapılmıştır. Şüphesiz, grafik dayanağın olmayışı ve testin tamamen sözel olan doğası nedeniyle, çocuklara uygulanmasının olanaksız olduğu görülmüştür; en azından Batı'da.

Üç kişi testi, projektif testleri bu ülkede uygulamak isteyen psikologların karşılaştıkları zorlukları aşmaya izin veren bir araç yaratmak amacıyla Cezayir'de hazırlanmıştır. 1962 yılında Cezayir Üniversitesi'nde psikoloji dersi veren Madeleine Backès-Thomas, klasik tematik testlerin Cezayir halkına uygun olmadığını fark eder. Bunların fazlasıyla figüratif olan resimleri, Batıya özgü kültürel anlamlarla yüklüdürler. Uyaranın, yönergenin ve görevin bu *kültürel yapılanması*, başka kültürlerden gelen kişilerde

[5] M. Backès-Thomas, *Le test des trois personnages*, Delachaux&Niestlé, 1969. Ayrıca 1973 yılından başlayarak *Üç Kişi Testi Araştırma Bülteni*'nin yıllık çoğaltılmış 6 sayısını yayımlayan bir araştırma grubu da vardır (Mme Backès-Thomas, I, rue de la Bucherie, 75005 Paris). Bu testle ilgili bu bölüm Jean-Michel Petot tarafından gözden geçirilmiştir; katkıları için kendisine teşekkür ediyoruz.

projektif etkinliği engellemektedir. Önceki projektivistler, alışıldık biçimde, çalışmak istedikleri halkların kültürüne uyarlanmış malzemeler oluşturarak bu güçlüğün üstesinden gelmişlerdir. Örneğin Henry'nin (1961) ve Ombredane'ın (1955) ardından Amerikalı yerlilere ya da Afrikalılara özgü TAT kartları çizilmiştir. Bu yöntem pratik açıdan etkili olsa da, bazı zorluklar taşır: Yeni bir kültür incelemesine girişilen her sefer, yeni bir de malzeme yaratılması gerekir. Ayrıca söz konusu toplulukla ilgili derin bir etnolojik bilgiye sahip olmak gerekir; fakat bu bilginin, bir kez kazanıldığında, psikologu, bu topluluk hakkında kafasında yarattığı imge doğrultusunda, fazlasıyla uyarıcı bir malzeme üretmeye itme tehlikesi vardır. Son olarak, şüphesiz, farklı uyarlamalar arasında tam bir denklikten söz edilemez. Dolayısıyla, Kongo TAT ile Zairelileri kendi aralarında karşılaştırabiliriz, fakat her biri için farklı araçlar kullanmak zorunda olduğumuz sürece, Zairelilerin kişiliğini başka topluluklarınkiyle karşılaştıramayız.

Madeleine Backès-Thomas'nın düşüncesi ise, bunun tersine, kültürel açıdan olabildiğince az yapılandırılmış bir test oluşturmaktı. Cezayir'de kolaylıkla uygulanabilen tek projektif testin Rorschach olması, Backès-Thomas'yı, oluşturmak istediği teste, Rorschach'nın kültürlerötesi niteliğini açıkladığını düşündüğü şu iki özelliği vermeye itmiştir: Uyaranın kültürel yansızlığı ve rastlantısal biçimleri yorumlamaya dayanan, duruma göre oyuna ya da büyüye dayalı spontan bir etkinliğin tüm kültürlerdeki varlığı. Birinci koşul, sanat tarihçilerinin, toplumdan topluma değişen bir tasarım koduna tabi olduğunu göstermiş olduğu (Francastel, 1951) resimli malzeme kullanımını dışlamakta ve olabildiğince yaygın ve çevirisi kolay yapılabilecek terimleri içeren, tamamıyla sözel bir malzemeye yönelmeye teşvik etmektedir. Kültürlerarası çalışmalar için gerekli tek değişiklik, dilin, ele alınacak topluluğun diline çevrilmesidir. Bu çeviri iyi yapıldığında, uyaran değişmeden kalır. Kişinin görevi tematik testlerdekiyle aynıdır ve tüm kültürlere yayılmış bir etkinliğe karşılık gelir: Bir hikâye anlatmak. Üç kişinin seçilmesi, bütün içsel ya da kişilerarası çatışmaların dışavurumuna olanak tanır. Madeleine Backès-Thomas şöyle yazar: "Toplum üçlü ile başlar. Üç kişi, tüm bir kişisel evreni ifade etmek için gerekli ve yeterlidir". Bu yöntem sayesinde, yöntemsel olarak etnolojiye bağımlı kalmadan, farklı kültürlerden gelen kişileri inceleyebilir ve şüphesiz, aynı araçla ele aldığımız için, farklı toplulukları kendi aralarında karşılaştırabiliriz. Böylelikle projektif testlerin, bireysel yansıtmaların yanında, yine bilinçdışına ya da bilinçöncesine ait kültürel yansıtmaları da harekete geçirdiğini düşünebiliriz. Bu kültürel yansıtmalar, bireysel yansıtmaları *önceler* ve onları olanaklı kılarlar. Üç kişi testinin sözel uyaranının kültürel açıdan oldukça az yapılandırılmış nitelikte oluşu, kültürel yansıtmanın oluşmasına izin verir ve böylece, bireysel yansıtmaları da olanaklı kılar. Bu nedenle, iki türden yansıtma birbirine karışır: Kişinin yanıtlarını, onunla aynı etnik kültürden, aynı cinsiyetten ve aynı yaştan kişilerin verdiği yanıtlarla karşılaştırmadığımız sürece, bir protokolde o kişiye özgü

olan şeyle, onun kültürüne ait olan şeyi ayrıştıramayız. Normlara ilişkin bu koşullar bugün için Fransa'da ve belli cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyinden gruplar için diğer bazı ülkelerde yerine getirilmiştir (Belçika, Kanada, Brezilya, İsrail, Lübnan, Madagaskar, Nijerya).

Sınıflandırmanın temeli, yoruma kesin olarak kapalı olan bir kodlamadır. Bir biçimsel analiz ve bir tematik analiz ayırdedilir. Eğer uygulayan psikologun psikanalitik formasyonu varsa, savunma düzeneklerinin incelenmesi mümkündür; fakat zorunlu değildir. Psikososyal analiz, biçimsel ve tematik yaklaşımlara düzenli olarak eşlik eder: Kişinin yanıtlarıyla, ait olduğu cinsiyet, yaş ve kültür grubunda genel olarak rastlanan yanıtların karşılaştırılmasına dayanır. Biçimsel analiz, birinci sınıflandırma kâğıdı üzerinde: kişilerin cinsiyetleri ve yaşları açısından üçlünün oluşumunu (cinsiyete göre: tek cinsiyetten ya da iki cinsiyetten üçlüler, çoğunluğu erkek ya da kadın olan üçlüler; yaşa göre: kişiyle aynı yaşta, daha yaşlı, daha genç kişiler); ilk kişinin cinsiyetini ve yaşını; yeri geldiğinde açıkça özdeşleşilen kişinin cinsiyetini ve yaşını; kişilerin spontan betimlenme tarzını (fiziksel, psikolojik, toplumsal betimlemeler) kaydeder. Üç yanıt kümesi, dört dereceli bir ölçek üzerinde şunları kodlamaya izin verir: kişiler arasındaki *ilişkinin* yakınlığı ya da uzaklığı (yaşadıkları yerler arasındaki uzaklık, aralarındaki ilişkinin doğası, kişilerin ortak bir hedefinin, aralarında bir karşılaşmanın, üçünü birden etkileyen bir olayın olup olmadığı); kişinin imgesele, geçmişe, geleceğe, ötekine *açılımı* (bu açılım kişilere atfediliyor mu? evetse, kaç tanesine?); olayın ve sonucun *dinamiği* (olay karşısında bir tepkiden, bir sonuçtan, bir gelecekten bahsediliyor mu? Eğer bahsediliyorsa, kaç kişi için?). İkinci sınıflandırma kâğıdı[6] ise, yanıtların niteliğini, zamansal sıralanışları içinde incelemeye olanak verir. Uygulama sırasında, kişinin testle kurduğu ilişkideki değişimler, görevin dışına çıkıldığını ve yansıtmanın kesintiye uğradığını gösteren olgulardan hareketle anlaşılır: Kişinin kendisine, psikologa, teste gönderme yapan yorumlarda bulunması; sessizlikler, yanıt vermeyi reddetme, hikâye oluşturmada güçlükler; bir kişinin anlık olarak ya da tamamen unutulması, yeni insanların dahil edilmesi. Tematik analiz ise, kişinin sözelleştirmesini olabildiğince dikkatli bir biçimde incelemeyi hedefler; duygulanımsal temalar ve dışavurumlar burada kendilerini gösterirler. Dolayısıyla eğer gerekli donanıma sahipsek, kullanılan savunma düzeneklerini ayrıştırabilir ve bunların ne şekilde sıralandığını inceleyebiliriz. Psikososyal analiz, biçimsel ve tematik yaklaşımlardan elde edilen verileri, sayısal normlarla ilişkilerine göre değerlendirme olanağı verir. 15 yaşındaki bir genç kızın, yalnızca kadınlardan oluşan bir üçlüyü tercih etmesi Fransa'da ve Madagaskar'da farklı anlamlara gelmektedir (bu türden bir seçime Fransa'da bu yaştaki kişilerde %5 oranında, yani çok nadir rastlanırken, Madagas-

[6] Bu iki sınıflandırma kağıdı, tek bir kitapçık halinde Delachaux & Niestlé Yayınları tarafından basılmaktadır.

kar'da %75 oranında, yani sıkça rastlanmaktadır). Yalnızca erkeklerden oluşan bir üçlü seçen bir Fransız erkek, 30 yaşındaysa çoğu hemcinsiyle aynı şekilde davranmıştır (%37); fakat 17 yaşındaysa beklenmedik bir davranış göstermiştir (%5'ten az). Genç bir kadının, bir erkek karakterle özdeşleşmesi bize şaşırtıcı gelebilirdi; halbuki Fransa'da, 22-25 yaş arasındaki kadınların %55'inde durum böyledir. Ölüm, savaş, kaza gibi olaylara bağlı temaların varlığı, ilk bakışta kaygı yaratıyorsa da, her iki cinsiyetten Fransızların %40'ında bu temalara rastlandığını bilen biri, durumu daha doğru şekilde değerlendirebilecektir.

Deneyimler, belli birkaç tipik olgu açığa çıkarmıştır. Psikanalitik kuramın, bunlara psikolojik bir anlam vermek konusunda en etkili kuram olduğu görülür. Biçimsel analiz, temaların seçiminden çok bilincin kontrolünden kaçan seçimler üzerinde durur. Bu seçimlerin en bilinçdışı olanı, kuşkusuz, kişilerin, onların ortaya çıkış sırasının, betimlenme ve konumlanma tarzının seçimidir. İlk kişi en değerli bulunandır; kişinin libidinal açıdan en çok yatırım yaptığı yönünü belli eder. Bu ilk kişinin cinsiyeti, tıpkı üçlü içinde baskınlığı olan cinsiyet gibi (ki bu ikisinin aynı olması zorunlu değildir) yatırımların narsisistik ya da nesne ilişkileriyle ilgili yönünü gösterir: örneğin Fransız toplumunda hem erkekler hem de kadınlar tarafından erkek cinsiyetinin değerli bulunması, ilk durumda daha çok narsisistik bir anlam ifade ederken, ikinci durumda daha çok nesne ilişkileriyle ilgili bir anlam kazanmaktadır. Kişilerin fiziksel açıdan betimlenmemesi çoğunlukla bastırmaya işaret eder. Psikolojik betimlemenin yokluğu ise kuşkusuz daha arkaik savunmaların (Melanie Klein tarafından betimlenen kendiliğin bölünmesi, ruhsal gerçekliğin yadsınması) işe karıştığının göstergesidir. Açıkça ortaya konulan özdeşim bilinçli benlikle en uyumlu olanı olsa da, aslında kişilerden her biri öznenin kişiliğinin boyutlarının yansıtılmasından meydana gelmiştir. Kişilik bu üç kişide ifade bulur. Böylece, kişiler arasındaki ilişkinin mesafeli oluşu yalıtıma, ya da daha çok vurgulanmışsa kendiliğin bölünmesine işaret ederken; yakın ilişki içinde olmaları kaynaşmacı türde nesne ilişkileri kurma eğilimine denk düşmektedir. Görevin dışına çıkma çoğunlukla bir eyleme geçme anlamı taşır; V. Shentoub ve R. Debray'in TAT için betimledikleri davranışsal ve karakterle ilgili tepkilere benzer. Kişilerin dışarda bırakılması (tek bir soru için bile olsa, bir kişi unutulduğunda bu şekilde kodlanır) saldırganlıkla ilgilidir ve her bir kişinin öznenin bir yönünü temsil ettiği doğruysa, daima kişinin kendine dönük saldırganlık içerir ve kendini cezalandırmaya yöneliktir. Eğer dışarda bırakılan özdeşleşilen kişiyse, o zaman durum kaygı vericidir: şu halde kendi kendini cezalandırıcı nitelikte, kendine ya da başkasına karşı saldırganlık içeren bir eyleme geçişten şüphe etmek gerekir. Böylelikle, derinlemesine bilinçdışı olguları ele almak açısından tematik analizden daha elverişli olan biçimsel analiz, savunmaya yönelik süreçlerin incelenmesine kuvvetle katkıda bulunur. Bu

süreçleri, psikanalitik formasyonu olmayan psikologların da anlayabileceği, nesnel ve dolaylı bir şekilde ele alma olanağı verir

Üç kişi testini çeşitli şekillerde uygulamak mümkündür. Toplu uygulama olanağı, süratle zengin bir malzeme toplamaya izin verir. Bu koşullarda elde edilen protokoller, bireysel uygulama sırasında ortaya konanlara göre daha kısa ve daha yavandırlar. Fakat bu farklılıklar, çok daha derin olan biçimsel boyutla değil, yalnızca tematik boyutla ilgilidir. Bu nedenle, üç kişi testi, psikopatolojik bozukluklar sergileyen kişilerin tespit edilmesi için iyi bir araç teşkil etmektedir. Test, bu amaçla, Belçikalı okul psikologları tarafından ikinci basamakta okuyan tüm ergenlere sistemli şekilde uygulanmıştır. Bu çalışmalar, görevin dışına çıkmanın tanısal değerini (Jean Cuvelier) ve ergenlerde, iyi ayrıştırılmamış kişiler arasındaki kaynaşmacı ilişkilerin sıklığını ortaya koymuştur (Marie-Paule Geyduschek).

Üç kişi testi, yaratıcısının niyetleri doğrultusunda, kültür değişkenine karşı duyarlıdır. Ayrıca yaş ve cinsiyet değişkenlerine karşı da en duyarlı projektif testtir. Bu unsurları açığa çıkarmayı hedefleyen araştırmalarda ve dolayısıyla, cinsiyet, yaş, sosyokültürel düzey, etnik aidiyet ya da diğer kriterlerle (mesleki, inançla ilgili, ideolojik (militanlar), hukuki (suçlular, tutuklular) vb.) tanımlanmış özel bir topluluğa ya da bir gruba özgü psikolojik özelliklerin belirlenmesi söz konusu olduğu her sefer, bu testin kullanılması salık verilir. 1976'da başlayan uluslararası bir araştırma, bu olanaklardan bazılarını gözler önüne sermiştir. *Kadın imagosu* üzerinde duran bu araştırma, bu imagonun erkek ve kadınlardaki tasarımlarını karşılaştırma ve incelenen kültürlerde, her iki cinsiyetin, bu imago üzerinde daima söz birliği içinde olduklarını gösterme olanağı tanımıştır: Burada kültürlerötesi nitelikte genel bir olgu söz konusudur. İncelenen bütün toplumlarda erkekler kendi cinsiyetlerine, kadınlarsa tamamen farklı şekilde kendilerininkine değer yüklemişlerdir. Bu çeşitlilikler kültürel bir etkenle ilişkili olarak düşünülmelidirler. Bu araştırmanın en ileriye götürüldüğü toplumlarda, yaş değişkeninin etkisi saptanmıştır: Kadının kendi hakkında sahip olduğu imago, varoluşu süresince evrilmekte, ergenlik ve gençlik sırasında dönüşmekte, annelik sürecinde yeniden ele alınmakta, menapoz döneminin yaklaşmasıyla yeniden değişime uğramaktadır. Diğer bazı çalışmalar, ergenlerin, genç suçluların, tutukluların vb. psikolojik özelliklerini ortaya koymuştur. Üç kişi testi, böylelikle, kültürlerarası psikolojiyi ve ayrımsal psikolojiyi klinik yöntem aracılığıyla ele alma olanağı tanımaktadır.

Raven'in *Kontrollü Yansıtma* testinde (1944), kişiden (bu bir yetişkin de olabilir), aynı anda hem çerçevesini bizim verdiğimiz bir hikâye hayal etmesi ve anlatması, hem de onu çizmesi istenir. Çizim tamamen serbesttir; bilinçli dikkat bütünüyle hikâyenin kuruluşuyla meşgul olduğundan, bilinçdışı etkenlerin ortaya çıkması daha kolaydır. Hikâyeler şu tür sorularla desteklenirler:

1. "Bir zamanlar bir oğlan (ya da bir kız) vardı – Ne yapmaktan hoşlanırdı?"

7. "Bir gün babası ve annesi tartışır – Neden tartışıyorlar? – Ne olacak peki?"

Helen Sargent'in *İçgörü Testi* (1944), detaylı bir istatistiksel çalışmaya tabi tutulmuştur. Her cinsiyet için değişen, özet şekilde anlatılan ve çatışmalı yaşamsal durumların verildiği, yarım bırakılmış 15 hikâyeden oluşur. Bu, tamamlanacak hikâyeler biçiminde sunulan bir tür TAT'dir. Her hikâyeden sonra kişiye şunlar sorulur:

1. Ana karakter o anda ne yapıyor ve neden bu şekilde davranıyor?
2. O anda ne hissetti, duyguları nelerdi?

Testin uygulanması bir saat sürer. Sınıflandırması esas olarak nicelikseldir. Benliğin duygulanımsal durumlarıyla ve savunma düzenekleriyle ilgili yüzdeleri, örneklemden elde edilen normlarla karşılaştırma ve patolojik ya da uyumsuzluğa işaret eden belirtileri ortaya koyma olanağı verir.

Duygulanımsal durumlar, dışavurulma tarzlarına göre şu gruplara ayrılırlar: Eylemle dışavurulan duygulanım (kişi karaktere duyguları açığa vuran davranışlar atfeder, fakat motivasyonunu belirtmez); açık duygulanım (adlandırılır ve karaktere açıkça atfedilir); gizil duygulanım (örneğin, niyet ya da geçici hevesler). Nitelikleri açısından da, engelleyici ya da memnuniyet verici olarak hissedilen durumlar, buna karşı verilen saldırgan, pasif ya da kaçamak tepkiler, disforik ya da öforik duygudurumu, olumlu ya da olumsuz kişilerarası tutum, heyecansal gerilim karşısında verilen anksiyete, çatışma ya da entelektüalizasyon tepkileri ayrıştırılır.

Benliğin savunma düzenekleri, değerlendirme (genel düşüncelerin, ortak kanıların ifade edilmesi), özümleme (duruma yeni unsurlar ekleme) ve nitelemedir (karakterin duruma verdiği tepkiye dair betimlemelerin azalması ve sakınımlılık).

Patolojik belirtiler şunlardır:

1. Hikâyenin bağlamına uygun olmayan duygular;
2. Öznelcilik (belirsiz, tuhaf, anlaşılmaz cümleler);
3. Birinci tekil şahıs zamirinin kullanılması;
4. Hikâyenin yapısıyla ilgisi olmayan, fantaziye dayalı gerçekdışı çözümler;
5. Çözümün yokluğu;
6. Hikâyede herhangi bir duygu ifadesinin yokluğu.

Testin yorumlanması şu varsayımlara dayanır: Duygulanımların dışavurumu, benliğin bunların serbestçe dışsallaştırılmasını kabul etme kapasitesini ya da bunun yokluğunu ortaya koyar. Eylemle dışavurulan duygulanım, gerilimi en fazla serbest bırakan heyecansal dışsallaştırmayı temsil eder. Açık duygulanım, kimi zaman bu dışsallaştırmayı karşılamak için yeterince güçlü bir benliğin, kimi zaman da zayıflamış ve dağılmış bir benliğin işaretidir. Gizil duygulanım kişideki ruhsal daralmayı gösterir. Ayrıca, benlik, altbenliğin içgüdüsel itkisiyle harekete geçen bu duygulanımların üstesinden gelmek için, ya onun ahlaki değerler ölçüsünü kabul ederek

(değerlendirme), ya gerçekliği değiştirme ya da idealleştirme yoluyla bir uzlaşma arayarak (özümleme), ya da ihtiyatlı bir bekleyişe sığınarak, üstbenlikten destek alabilir.

Sargent homeostaz kavramını kullanarak varsayımlarını tamamlar: Benlik, organizmanın içinden gelen itkilerle, bunları doyuran ya da engelleyen çevre arasında homeostatik bir denge organdır. Bu testin değeri bir yandan duyarlılığının, güvenilirliğinin ve geçerliliğinin titizlikle doğrulanmasından, diğer yandan yorumsal varsayımları sayıya dökme ve kesin şekilde belirleme çabasından ileri gelmektedir.

B) Cümle Tamamlama

Bu testler[7] Birleşik Devletler'de büyük başarı sağlamıştır. Bütünüyle aynı ilkeye tabi olmakla birlikte, yapıları hikâye tamamlama yöntemine göre daha basittir. Uygulanmaları sözcük çağrışımları testininkine göre daha kolaydır. Çok çeşitli türleri vardır (Rotter; Rhode; Hildreth; Stein, vb.).

Stein'in testi (*Stein Sentence Completion Test**) 50 cümleden oluşur ve toplu olarak uygulanabilir. Yönergede kişiden her cümleyi okuması ve aklına gelen ilk şeyi yazarak onu tamamlaması istenir. Aşağıdaki tabloda (s.154) bu testin G. Serraf tarafından gerçekleştirilen Fransızca uyarlaması verilmiştir.

Uygulama süresi sınırsız olabilir ya da 25 dakikayla sınırlandırılabilir. Titizlikle gerçekleştirilen bir bireysel anket ve önceden alınan bir vaka öyküsü, yorumlama için gereklidir. Yorumlama, tıpkı TAT'de olduğu gibi, bir biçimsel analiz (bekleme süresi, sözdizimindeki düzensizlikler) ve bir içerik analizi (temalar, motivasyonlar, duygular, tutumlar, çatışmalar) içerir. Burada aktardığımız testte temalar altı ana başlığa ayrılır: kişisel geçmiş; kişisel ilgiler; korkular ve sıkıntılar; zorlu toplumsal durumlar; otoriteyle ilgili sorunlar; geleceğe yönelik tutumlar. Motivasyonlar yine çiftler halinde bulunurlar: yakınlaşma-kaçma; elde etme-kurban verme; karşılıklı ilişki-bağımlılık; hakimiyet kurma-boyun eğme; uygulanan ya da maruz kalınan şiddet.

Bu tür testlerin avantajlı yönü, incelemek isteğimiz sorun neyse, ona göre bir tane oluşturabilme olanağıdır. Aşağıdaki örnek bireysel tanılama için uygundur. Ancak etnografik bir anket ya da bir yöneticilik mevkisi için yapılacak seçmelerde kullanılmak üzere başka cümleler de hayal edilebilir[8]. Toplu uygulama örneklemeyi kolaylaştırır.

---

[7] Bkz. Bonnet (*Rev. Psychol. app.*, 1953, *3*, 407-440); Hanfmann ve Getzels (*J. project Tech.*, 1953, 17, 280-294); Serraf (*Bull. Psychol.*, 1963, *17*, fasc. 2-7, 370-377); ve Anderson IX. bölüm (s.241'de belirtilmiştir).

* Stein Cümle Tamamlama Testi. (ç.n.)

[8] J. Marcus (Structures familiales et comportments politiques, *Rev. fr. Psychanal.*, 1949, *13*, 277-313), B. Schaffner'in, bir cümle tamamlama testi kullanarak, savaştan hemen sonra Almanların karakteri üzerine yaptığı bir araştırmadan bahseder; örnekleri s.212'de verilmiştir.

Cümle Tamamlama Testi (Stein Sentence Completion Test'ten uyarlama)[9]

1. Charles'ın en mutlu olduğu zamanlar
2. Her şeye tercih ettiği
3. Pierre düşmanlar tarafından yakalandığında ...
4. Bob'un canını en çok sıkan şey
5. Michel'in en büyük tutkusu ...
6. Frank patronunu gelirken gördüğünde ....
7. Paul .... zaman sinirlendiğini hissediyordu.
8. Beni hep korkutan şey
9. Henry'ye sakin olması söylendiğinde ...
10. Tom'un en çok pişman olduğu şey
11. Bende hayranlık uyandıran şey
12. René'yi en çok kızdıran şey
13. Joseph kendini iyi hissetmiyordu, çünkü ...
14. Jean'ın kendi geleceğiyle ilgili düşündüğü şey
15. Başarısız olduğu şey
16. Bir kişinin hayatı
17. Diğerlerinin ondan daha başarılı olduğunu gördüğünde ...
18. Davet edilmediği her sefer,
19. Çocukken
20. ... için çabalıyorum.
21. Savaş, ... ile ilgili planlarını gerçekleştirmesini engelleyecekti.
22. Yardım edecek kimseyi bulamayan Jean ...
23. Henry'ye en çok acı veren şey
24. Beni hayatta en çok yüreklendiren ...
25. François'nın ailesi ...
26. Boş zamanı olduğunda, yapmaktan hoşlandığı şey
27. Lucien'in başarısızlığı onu ...
28. Kendimi sıkıntılı hissediyorum,
29. Hayattan istediğim şey
30. En yorucu olan şey
31. Kaderim ...
32. Kafası karışmıştı çünkü ...
33. Robert ... için herşeyi yapardı.
34. Max en çok ... yüzünden acı çektiğini hissediyordu.
35. Astlarım
36. Frédéric ... den vazgeçmek isterdi.
37. Théodore görüşmeden çıktığında, aklında ...
38. Stanislas'ın babası
39. ...den sonra Georges'un canı sıkılmıştı...
40. Onda en sevdikleri şey
41. Albert fazladan vakti olduğunda,
42. Benim hakkımda düşündükleri
43. Gabriel'le aksanı yüzünden dalga geçiyorlardı; öyle ki
44. Jean daha iyi çalışabilirdi, eğer
45. Hep arzu ettiğim şey
46. ... zaman, kendini hep daha güçsüz hisseder.
47. Kendini hep ... gibi gösterir.
48. Ona bunun tehlikeli olduğu söylendiğinde ...
49. Geçmiş deneyimleri ona gösterdi ki ...
50. ... için uğraşıyorum.

[9] G. Serraf'dan alınmıştır (*Bulletin de Psychologie*, 1963, *17*, no 225, s. 377).

C) Resim Tamamlama

Wartegg'in testi (1939) esas olarak Alman kültüründen ülkelerde kullanılmıştır. Leipzig'de mesleki danışmanlık uzmanı olan Wartegg, Jaensch'in tipolojisinden kaynağını alan ve kişiliğin, bütünleşme ve dağılmadan oluşan iki kutbun egemenliğinde olduğunu ileri süren *Ganzheitpsychologie*'nin, yani bütünlüklü kişilik psikolojisinin bir yandaşıydı. Bir "yapı" testi içinde, kişinin yapısal temelini en iyi şekilde ortaya koyan bir etkinlik bulmuştur; burada biçimlerin işlenmesi ve verilerin organize edilme süreci, bütün bir kişiliği açığa vurmaktadır. Sander tarafından geliştirilen ve kişinin, uygulamacı tarafından çizilen altı şekli tamamlamak durumunda olduğu önceki bir testten ilham almıştır. Kişiye, aşağıdakiler gibi, bir kenarı 4 cm olan ve belirli bir biçimi olmayan çizimler içeren 8 karenin olduğu bir sayfa verilir:

Kişi bu taslaktan hareketle "en hoşuna giden şeyi" çizmelidir. Aynı zamanda kâğıda kareleri seçtiği sırayı ve çizimlerinin anlamını yazar.

Wartegg kişilerde iki tür tutum betimler:

— Öznel tutum: Kişi kendini sezgilerine, yaşanmış deneyimlerine bırakır; karikatürler, simgeler, soyut desenler çizer; çizgileri esnek ve belirsizdir, nüanslar ve karalamalar vardır; alanlar iyice doldurulmuştur.

— Nesnel ya da gerçekçi tutum: Kişi gerçek nesneler ve süs motifleri resmeder; çizimi özenli ve ayrıntılıdır; alanlar fazla doldurulmamıştır.

Wartegg'e göre karelerin içine çizilen her şekil, kişiliğin özgül bir bileşenini harekete geçirir. Sonuçlar kişinin şu tiplerden hangisine dahil olduğunu gösterir:

— Duygulanımın baskın olduğu, ya dışa açık ya da duyarlı öznel tip;

— İmgeselin baskın olduğu, ya biçimsel ya da sezgisel öznel tip;

— Entelektüelin baskın olduğu, ya kişisel olmayan akılcı ya da soyut tip;

— Ya itkisel ya da enerjik kararlı tip.

Niceliksel sınıflandırmada her cümle 16 özelliğe göre kodlanır (özelliğin ikincil, vasat ya da baskın oluşuna göre 1, 2 ya da 3 puan verilir) ve öznel eğilimlerin nesnel eğilimlere oranlanmasıyla son bulur[10].

[10] Bu testin bir uyarlaması Fransızca olarak L. Biedma, P. Alfonso, *Le langage du dessin. Test de Wartegg-Biedma*, Delachaux & Niestlé, 1955 içinde verilmiştir. Amerikan uyarlaması ise G. M. Kinget tarafından yayınlanmıştır: *The drawing-completion-test*, NY, Grune & Stratton, 1952.

Elbiselerinize çamur sıçrattığım için gerçekten üzgünüm; su birikintisinden kaçmak için elimizden geleni yaptık.
1.
Bu çok kötü: Bu kırdığınız, annemin en sevdiği vazoydu.
2.

Rosenzweig testinden alınmış iki resim (yetişkinler için).
(Testi yayınlayan Uygulamalı Psikoloji Merkezi'nin izniyle yayınlanmıştır)

Horn-Hellersberg'in testi de (1945) aynı ilkeye dayanır. Çıkış noktası, dünyaca ünlü tablolardan alıntılanmış olan figürlerdir. Tipolojik analiz, simgelerin psikanalitik yorumuyla tamamlanır.

D) Diyalog Tamamlama

Rosenzweig'in testi (1948) resimle sözü birleştirir. Şematik tarzda çizilmiş bir engellenme durumunda geçen bir diyalog verilmektedir. Görünüş olarak çocuk dergilerindeki çizgi romanları hatırlatsa da, burada, kişiyi muğlaklık içinde bırakabilmek için karakterlerin fizyonomisi, yani yüz ifadeleri çizilmemiştir. Karakterlerden biri (soldaki) konuşur; sözleri ağzından çıkan balonda verilmiştir. Sağdaki karakter ona yanıt verir. Bu balon boş bırakılmıştır ve kişi tarafından doldurulmalıdır. Kişi her zaman olduğu gibi aklına ilk şeyi söylemeli ve olabildiğince hızlı çalışmalıdır. Bu bir kâğıt-kalem testidir. Bireysel ya da toplu olarak uygulanır. Bir yetişkinler için, bir de çocuklar için formu vardır[11].

Aşağıdaki örnekler yetişkin formundan alınmıştır:

10. resim: Bir adam diğerine şöyle söyler: "Siz bir yalancısınız ve bunu gayet iyi biliyorsunuz" —Diğerinin yanıtını yazınız.

21. resim: Bir kadın diğerine şöyle söyler: "Hakkında böyle kötü konuştuğunuz kadın dün bir kaza geçirdi ve şimdi hastanede!" — Diğerinin yanıtını yazınız.

Test, engellenme-saldırganlık varsayımına dayalıdır. Resmedilen durumların tamamı, kişinin özdeşleşmesini istediğimiz kahraman için, herhangi bir yaşamsal ihtiyacın doyumuna karşı bir engel içermektedir. Konuşan ilk kişi bir engellenmeye neden olur ya da maruz kalır. İkinci kişi, saldırganca yanıt vermeye itilmiştir. Kullanacağı saldırganlığın türü belirleyici olacaktır. Benliğin tıkandığı ya da üstbenliğin tıkandığı durumlar mevcuttur. Testin ismi de burdan gelir: *Picture-Frustration Reaction Study** (PF).

Testin sınıflandırması, her bir yanıt için, saldırganlığın yönünü ve tepki türünü gösterir. Saldırganlığın üç olası yönü vardır:

— Dışadönük cezalandırma: dışarıya, özellikle de engellenmeyi yaratan ya da ona vesile olan bireye yöneltilmiş saldırganlık ("Fakat bu sizin yüzünüzden" "Kendinize dikkat edin, devam ederseniz sinirleneceğim");

— İçedönük cezalandırma: kişi kendini suçlar ("Özür dilerim" - "Sakarlığım için çok üzgünüm" vb.);

---

[11] Testle ilgili yapılmış çalışmaların detaylı bir incelemesi C. Kramer tarafından yapılmıştır (*Bull. Psychol.*, 1963, *17*, fasc. 2-7, 338-347). Kramer test üzerine bir de eser yazmıştır: *La frustration*, Delachaux&Niestlé, 1959.

* Resimli Engellenme Tepkisi Çalışması. (ç.n.)

— Cezalandırmanın olmayışı: engelleyici durum önemsizmiş gibi gösterilir ve birine ait tüm sorumluluk dışarda bırakılır ("Kimsenin suçu değil" - "Canınızı sıkmayın, hallolur" vb.).

Tepki türleri şunlardır: engelin baskınlığı, kişinin engelleyici duruma vurgu yapması ("Bu korkunç"); benliğin savunması, kişinin kendi hissettiği şeye vurgu yapması ("Çok üzgünüm"); ihtiyaçta ısrar etme, sorunun çözümüne vurgu yapılması ("Yeni bir tane alacağım"). Tepki türü ve saldırganlığın yönü değişik şekillerde birleşerek 9 kategori oluşturur. Kişinin bu kategorilerden her birinde elde ettiği sonuçlar, genel toplumdaki ortalama sıklıklarıyla karşılaştırılır. Sapmalar, kişinin engellenme durumlarında verdiği özgül tepkileri ortaya koymaktadır. Bu test sınıflandırma açısından bütünüyle nesneldir; örneklem elde etmesi kolaydır. Fakat kişiliğin bütününü değil, yalnızca bir bölümünü konu alır. Avantajlı yönü, tıpkı cümle tamamlama testlerinde olduğu gibi, incelemek istediğimiz topluluğa ya da kişilik bölümüne uygun resimler oluşturabilme olanağıdır. Elverişsiz tarafı ise, kendini kişiliğin tek bir bölümüyle sınırlandırmak isteyen bu testin, bu bölümde neyin temel bir eğilim olduğunu, neyinse durumlarla ya da duygudurumuyla değiştiğini ayrıştırmada bazı zorluklarla karşılaşmasıdır; bu açıdan klinik psikologları sıklıkla hayalkırıklığına uğratmaktadır[12].

4. Kategorik Sınıflandırma

Kişinin düşünce düzeyini belirlemek için sınıflandırma testlerinin kullanımı Gelb ve Goldstein'e dayanır (1920-1925). Agnozik ve afazik* savaş yaralılarını inceleyen bu iki yazar, bu hastalarda kategorik düşüncenin kaybolduğunu bulmuştur. Bir renk agnozisi vakasına Holmgren'in klasik testini uyguladıklarında (renkli yünler bir düzene göre sınıflandırılır), kişinin hatalarının, özellikle sınıflandırma kapasitesinin yokluğundan, kategorizasyon yeteneğinin kaybından kaynaklandığını fark ederler. Buradan hareketle, farklı biçim ve renklerdeki nesnelerin sınıflandırılmasına dayalı birçok test oluşturmuşlardır. Berlin okulunun kavram oluşumu ve kategorizasyon yeteneğiyle ilgili çalışmaları (Ach, K. Lewin), kişinin düşünce düzeyi ile kişiliğinin dinamik özellikleri arasında bir bağ olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışmalar, sınıflandırma testlerinin, zekâ testi

[12] Fransız standardizasyonu için bkz. Pichot, Danjon, Cardinet'nin çalışmaları (*Rev. Psychol. app.*, 1950-1951, no 3, s. 417; 1955, no 1, s. 1 ve no 2, s. 127; 1956, no 2, s. 111). Bu çalışmaların sonucunda CPA tarafından yayınlanan *El Kitapçığı* ortaya çıkmıştır. M. Leblanc (*Rev. Psychol. app.*, 1956, no 2, 91-109) bu testin çocuklar için uyarlamasının Kongo'ya özgü bir formunu düzenlemiştir.

* Agnozi: Nesneleri, insanları, sesleri, şekilleri veya kokuları tanıma, sözcüklerin ve diğer sembollerin anlamını kavrama, ya da duyusal uyarımları yorumlama yeteneğinin kaybedilmesi veya zayıflaması. Afazi: Dille ilgili yetilerin kısmen veya tamamen kaybedilmesine neden olan organik, edinilmiş dil kusurlarının genel adı. (ç.n.)

olarak değil de, projektif test olarak kullanımını olanaklı kılmıştır. Bunu gerçekleştirmeyi başaransa, *Mozaik* testiyle[13] Margaret Loewenfeld'dir.

Malzeme, 456 adet plastik, renkli geometrik şekilden oluşmaktadır: 8 kare, 16 eşkenar dörtgen, 16 dik üçgen, 12 eşkenar üçgen ve 24 çeşitkenar üçgen dizisi vardır. Her seri 6 farklı renktedir: beyaz, mavi, kırmızı, yeşil, sarı, siyah. Kişi, 20 dakikada, 25x30 cm'lik bir çerçeve içine herhangi bir desen oluşturmalıdır. Yazar aşağıdaki sınıflandırmayı yapmıştır:

1. Olağan desenler:
a) Soyut desenler:
— Doygun;
— Ara;
— Boşluklu;
b) Temsili desenler;
c) Kavramsal desenler;
d) Küçük desenler;

2. Olağandışı desenler:
a) Tutarsız ve doygun:
— Bütünüyle tutarsız;
— "Adalarla" tutarsız;
— "Parçalarla" tutarsız;
b) Tutarsız ve boşluklu desenler:
— Rastlantısal;
— Yalıtılmış "adalar";
— Bitiştirilmiş "adalar";
c) Başarısız desenler;
d) Küçük desenler;
e) Ara desenler:
— Köşe ve açı;
— Çerçeve ve model;
— Ortası boş;
f) Temsili desenler.

Renk kullanımı, Rorschach'daki renk yanıtlarıyla benzer tarzda, 5 türlü ele alınır:
a) Rengin gözardı edilmesi;
b) Tek bir rengin ya da iki zıt rengin kullanılması;

[13] Fransızca çev.: *Le test mosaique*, Lyon-Paris, éd. Vitte, 1960.

c) Desenin sıradan olup renklerin "kurallı bir biçim" yaratması;
d) Aynı anda hem biçim hem de renge dayalı desenler;
e) Rengin, biçimi göz önünde bulunduran özgün ve sanatsal kullanımı.

Bu test kolay kullanımıyla, özellikle okuma yazma bilmeyenlere, sağırlara, kültür düzeyi düşük toplumlara uygulanabilmesiyle, ilgi çekici bir testtir. Testin uygulama alanlarındaki çeşitlilik, yeterince fazla sayıda çalışma tarafından ortaya konulmuştur (eğitimsel ve mesleki yönelim (resim, reklam, mimari), psikopatolojik tanılandırma, suçluların incelenmesi, sosyal psikolojide kültürel etkilerin araştırılması). Yazar, karşılaşabileceğimiz değişik türde desenleri, özellikle de kişiliğin belli başlı patolojik yönlerine özgü olanları gösteren, renkli 144 karttan oluşan bir koleksiyon yayınlamıştır. Ne yazık ki deneysel geçerlilik çalışmaları ancak kısmi sonuçlar vermiştir. Bundan büyük ölçüde kodlamanın muğlaklığı sorumludur.

Renkli piramitler testi (FPT: *Farberpyramiden Test*), 1946 yılında Zürih'li Pfister tarafından geliştirilmiş ve Fribourg'lu iki Alman psikolog Heiss ve Hiltmann (1951) tarafından yeniden elden geçirilmiştir[14]. Almanca konuşulan ülkeler dışında çok az bilinmektedir. Malzemesi, 5 katlı, bir kenarı 2.5 cm.lik 15 kareden oluşan bir piramitin çizilmiş olduğu bir sayfadır.

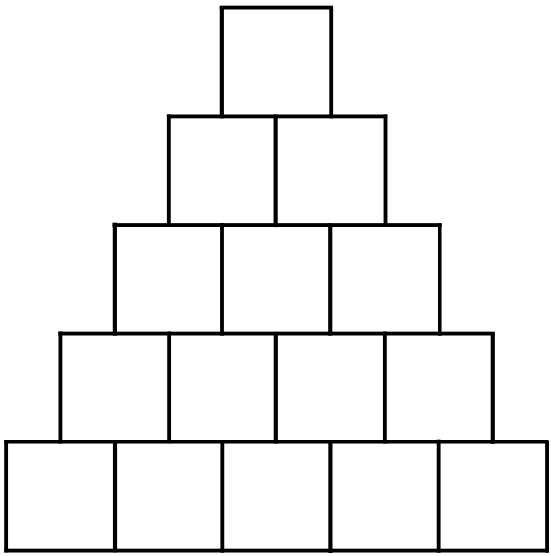

[14] Bkz. Friedemann, Le test des pyramides en couleurs, *Rorschachiana*, 1953, *I*, 344-358.

24 değişik tonda parlak kâğıttan kareler, kişinin önüne dağınık şekilde konur; bu tonlar 10 temel renge aittir (kırmızı, turuncu, sarı (dışadönük renkler), yeşil (düzen rengi), mavi ve mor (içedönük renkler), beyaz, kahverengi, gri ve siyah (derin kişiliğin renkleri). Kişiden, renkli kareleri kullanarak, piramidi olabilecek en güzel şekilde kaplaması istenir. Kişi art arda üç piramit oluşturmalıdır. Süre sınırsızdır. Uygulamacı renklerin yerleşimini not eder. Testin yorumlanması, (piramidin örgütlenmesinden hareketle) kişiliğin yapısal örgütlenmesini ve (kullanılan renklerden hareketle) kişinin duygulanım dünyasını açığa çıkarmaktadır.

1. Renklerin anlamı: Renkler 4 kategoride toplanır:

A) 3 piramitte seçilen renk: istikrar, kontrol belirtisi

B) 2 piramitte seçilen renk: görece istikrar belirtisi

C) 1 piramitte seçilen renk: huzursuzluk belirtisi

D) 0 piramitte seçilen renk: kaçınma belirtisi.

A+B+C toplamı kişinin duyarlılığını, açılımını gösterir. B+C duygulanımsal değişkenliği gösterir. C/D uyarılırlık derecesini gösterir. A/D dış dünyaya karşı tutumu gösterir.

Renklerin simgesel anlamı yaygın geleneğe göre belirlenmiş ve geçerliliği üç yönden sınanmıştır: istatistiksel (temsili bir örneklemden seçim normlarının elde edilmesi), deneysel (testin, kişiliğin bazı değişkenlerini değişikliğe uğratan kimyasal ilaçların etkisi altında uygulanması) ve klinik (psikolojik dosyanın geri kalanıyla karşılaştırılması). Sonuçlar şöyledir:

Kırmızı: Ani, canlı, çok derin olmayan heyecanlar; telkine yatkınlık, spontanlık; içgüdüsel itkiler (öfke); çocuksu ve nevrotik davranış.

Turuncu: Doğrudan boşalımın olmadığı, daha duygusal bir dışadönüklük; sıcak, sakin davranış, aşırı değer yükleme, zulmedilme, dünyaya kendiliğin yansıtılması.

Sarı: Soğuk ve açık dinamizm, tutku, denetim; kesin sempati ya da antipati duyguları; çoğunlukla hoşgörüsüz liderlik özelliği. Akıl hastaları bu renkten kaçınırlar.

Yeşil: Girişkenlik, duyarlılık, psikolojik temas. Açık yeşil: itkisellikle (kırmızı) ya da etkinlikle (sarı) birlikte dışadönük eğilim. Koyu yeşil: içedönük eğilim; aşırı heyecansallık ve heyecansal uyum bozukluğuna kadar gidebilir (eğer kırmızı, sarı ve turuncu renkleri eksikse).

Mavi: Duygulanımların denetimi; normal kişiler ve erinlik dönemindeki çocuklar tarafından en çok seçilen renktir. Koyu mavi: akılcılık. Mavi rengin fazlalığı: aşırı kontrollü kişi.

Kahverengi: Ruhsal direncin gücü; diretme, dik kafalılık, karşıtlık ruhu. Geçimsiz ve karşı çıkan çocuklarda sıkça rastlanır. Psikanalizdeki anal dönemle ilişkili olarak düşünülmelidir.

Mor: Sanatçılar, ressamlar, yazarlar dışında, normal kişiler tarafından nadiren seçilir (yaratıcılık belirtisidir). Genelde duygulanımsal bozukluklara işaret eder.

Tayfın dışında kalan üç renk, ya bastırılmış ruhsal işlevlerin varlığını (diğer renkler az sayıdalarsa), ya da benliğin savunma düzeneklerinin zayıflığını ve duygulanımsal olgunlaşmamışlığı (diğer renkler çok sayıdalarsa) gösterir:

Siyah: Nevrotiklerin, erinlik dönemi sorunlarının, depresif kişilerin rengidir.

Gri: Normal kişilerce en az kullanılan renktir. İhtiyatlılık, güvensizlik, ölçülülük, bastırma ve olumsuzlama.

Beyaz: Normal kişilerce aynı şekilde az kullanılır. Şizofrenlerde (içsel boşluğa işaret eder) ya da epileptiklerde (kırmızıyla birleşir) sıkça rastlanır. Ani patlayıcı tepkiler, kaçışlar.

Renklerin yorumu, tek tek işaretlerin toplanmasıyla değil, bütünlüklü bir bakışla yapılmalıdır. Genel olarak açık tonlar dışadönüklüğü, koyu tonlar içedönüklüğü gösterir. Mavi, kırmızı ve yeşilin biraraya gelmesi normal bir görünüm teşkil eder; bunlar en çok seçilen, ideal kişiliği temsil eden renklerdir. Kırmızı, turuncu ve sarı uyarılmayı gösterir. Mavi, siyah, gri gerilimin azalmasına işaret eder. Yeşil, sarı, kahverengi ise canlılık belirtisidir.

2. Yapı: Klages'in grafolojisinden esinlenen Pfister, piramidin aşağıdan yukarıya gizil yönelimi üzerinde durur. Kare şeklindeki parçalar üçboyutlu etkiyi güçlendirmektedir. Dolayısıyla asıl önemli olan, kişinin, piramidi hacimli bir şekil olarak mı yoksa düz bir yüzey (halı) olarak mı ele aldığıdır.

a) Halı (tüm olgulara oranı %19): Renkler gelişigüzel yerleştirilmiştir. Değişken ruhsal yapılanma, zekâ geriliği göstergesidir. Renklerin şiddetli bir tezat içinde olduğu alacalı halılar: tedirginlik belirtisidir; 10 yaşındaki erkek çocuklarda sıkça rastlanır. Ya tek renkli ya da beyaz karelerle yırtılmış parçalanmış halılar: şizofreninin tipik belirtisidir. Köşelerin ya da orta eksenin vurgulandığı az yapılandırılmış halılar: kararlılık arayışı.

b) Katmanlı piramit (tüm olgulara oranı %29): Renkler katmanlar halinde ayrılmıştır; kişilik dengesini bulma yolundadır. Düz, çok renkli, simetrik katmanlaştırmalar ayırt edilmiştir.

c) Yapılandırılmış piramit (tüm olgulara oranı %52): Renkler önceden kurulmuş bir plana göre yerleştirilir; ruhsal kararlılık göstergesidir. Simetrik (renk ya da biçim baskındır), kuşatıcı (iki kenar için aynı renk: nevrotik bastırma eğilimi), asimetrik (etkiye açıklık) ve merdiven şeklinde (iki renkli: içsel çatışmalar; çok renkli: gizlenmeye çalışılan güven eksikliği) olabilir.

Renkli piramitler testi, eğlendirici niteliğiyle uygulanan kişilerin beğenisini kazanmaktadır. Eksiksiz bir psikolojik değerlenmeye girişmek ve kişiyi rahatlatmak için iyi bir araçtır. Öğrenme söz konusu olmadığı için tekrar edilmesi kolaydır. Duygulanım dünyasına (duygudurum, tepkisellik, itkisellik, duygulanımsal olgunluk, toplumsal ilişki) kusursuz bir yaklaşım yolu sunar. Ancak üç önemli alandaki yetersizliği, testin değerini düşürmektedir: duygulanım dünyasının içeriğiyle ilgili aydınlatmaz; entelektüel organizasyonla ilgili fazla bilgi vermez; test-tekrar test güvenilirliği orta düzeydedir; kişinin kalıcı duygulanımsal eğilimleri ile değişen duygudurumlarını yeterli derecede ayrıştıramamaktadır. Son olarak, yorumlaması yöntemden çok sezgiye ihtiyaç duymaktadır.

Heiss ve Hiltmann, yayınlandığı andan bu yana testi daha yetkin hale getirmek için çalışmıştır. Kişilerden, ek olarak üç çirkin piramit oluşturmalarını istemişlerdir (bunların kişinin bastırılmış bilinçdışı eğilimlerini açığa çıkarması beklenmekteydi). Kişiye sunulan renk tonlarının çeşitliliğini (10 temel rengi koruyarak) 24'ten 14'e düşürmüş, yalnız kırmızı, yeşil, mavi ve mor renkler için ikişer ton saklamışlardır. Bu yolla testin kararlılığı artmıştır. Buna karşın, yalnız 10 temel renge indirgenmiş haliyle, testin artık aynı anlamı taşımama tehlikesi vardır. Yine, zorunlu olmasına rağmen, renklerin simgesel anlamlarının kültürlere göre değişimlerini araştıran bir çalışma henüz yapılmamıştır.

5. Duygulanımsal Seçim

Duygulanımsal seçimin bir test olarak ilk kullanımı projektif nitelikte değildir. İlk kez Moreno tarafından, 1932 yılında küçük grupların incelenmesinde kullanılmıştır. Bu, kişinin iş ya da iş dışındaki arkadaşlarını seçtiği ya da reddettiği, yani sempati ve antipati duygularını ifade ettiği sosyometrik* bir anketti. Projektif kullanımı ise, Zürih'te yaşayan Macar psikiyatrist Léopold Szondi'ye dayanır (1947). Szondi kişiden, belirli insan yüzü fotoğrafları arasından duygulanımsal bir seçim yapmasını istiyordu. Szondi'ye göre seçim, kişisel yazgıyı açığa vurur: sevgi nesnesi seçimi, arkadaş seçimi, meslek seçimi, karakter özelliklerinin ve hastalıkla ilgili belirtilerin seçimi bireyin temel dürtüsel ihtiyaçları tarafından belirlenir ve bu ihtiyaçların dinamik (ya da diyalektik) etkileri, bütün bir yaşam öyküsünü oluşturur. Öyleyse sevimli ya da sevimsiz bulunan insan fotoğrafları üzerinden seçim yapılan bu test, "yazgı bilimin" sahasına girmektedir.

Freud'un sevgi nesnesi seçimiyle ilgili söylediği gibi, fotoğraf seçimi de ya "narsisistiktir" (kişi kendine özdeş gördüğü birinin resmini seçer) ya da "anaklitiktir" (kişi, kişiliğini biçimlendirecek heyecansal ya da dür-

* Sosyometrik: Bir gruba dahil olan bireyler arasındaki toplumsal ilişkileri inceleyen ölçüm teknikleri. (ç.n.)

tüsel ilişkiler kurmuş olduğu, genetik akrabalığı bulunan birini hatırlatan bir resim seçer).

Test, her biri sekiz fotoğraftan oluşan altı seriden meydana gelir. Her seride, fotoğraflar bir akıl hastasını göstermektedir (kişi bunu bilmez). 6 serinin tümünde yeniden ortaya çıkan sekiz tip hastanın her biri, bir *faktöre* karşılık gelir; bu sekiz faktör de, dört vektör içinde yeniden gruplanır (aşağıdaki tabloya bakınız).

Hastalar	*Faktörler*	*Vektörler*
Eşcinsel (ya da çiftcinsiyetli)	*h*	Cinsel: *S*
Sadistik ya da katil	*s*	
Epileptik	*e*	Paroksistik*: *P*
Histerik	*hy*	
Katatonik	*k*	Şizofrenik: *Sch*
Paranoyak	*p*	
Depresif (ya da melankolik)	*d*	Siklotimik: *C*
Manik	*m*	
Eğilimler <±	İhtiyaçlar	Dürtüler

Yönerge, her seriden en sevimli ve en sevimsiz bulunan ikişer fotoğrafın seçilmesidir. Test genelde ilk uygulamayı izleyen günler boyunca 10 kez tekrarlanır. Böylece her bir faktör olumlu (+) ya da olumsuz (-) bir seçime konu olabilir ve buna denk düşen eğilimin kişideki varlığını açığa çıkarır. Dolayısıyla toplam 16 eğilim vardır.

Deneyimler, seçimlerin rastgele yapılmadıklarını ve psikanalizde nesne ilişkileri (yani bir sevgi ya da nefret nesnesinin seçimi) olarak adlandırılan alanda anlamlı olduklarını göstermiştir.

Fotoğrafların, temel dürtüsel ihtiyaçlarla ilgili çağrışım yaratıcı bir gücü vardır. Büyük bir özenle seçilmişlerdir (katıksız ve şüphe götürmeyen bir kalıtım gösteren hastalar seçilmiştir; ayrıca fotoğraflar, temsil edilen ihtiyaç doğrultusunda ustaca yönlendirilmiş serbest sözel çağrışımlara tabi tutulmuştur).

Fakat bir seçim, tüm projektif testlerde olduğu gibi, seçimlerin bütünü göz önüne alınarak yorumlanmalıdır: tek başına ele alınan bir seçim tipi ancak bağımsız bir belirti teşkil edebilir; yorumlama zorunlu olarak diyalektiktir; seçimler hiçbir zaman bütünüyle serbest değildir, bireysel sansür etkisini gösterir. En çok seçilen fotoğraflar, en katlanılabilir ve bilince en yakın eğilimlerle ilgilidirler. Olumlu bir eğilimin seçilmesi, bu

* Paroksistik: Nöbetler halinde ortaya çıkan (ç.n.)

eğilimin kişide gerilim yaratmaksızın toplandığını ve ilk fırsatta dışavurulmaya hazır olduğunu gösterir. Olumsuz bir eğilimin seçilmesi, genelde, kişinin söz konusu faktörü bastırdığını ya da kimi zaman, bu olumsuz eğilimin en dinamik olan eğilim olduğunu gösterir. Aynı ihtiyacı (ya da faktörü) temsil eden fotoğrafların neredeyse hiç seçilmemesi ise (sıfır tepki), normal ya da patolojik düzeyde olsun, kişinin güncel olarak yaşadığı şeye karşılık gelir; yani gerçeklikte boşalım yolu bulan bir ihtiyaç testte artık kendini gösteremez. Örneğin bir epileptiğe krizden hemen sonra uygulanan bir testte, *e* faktörüyle ilgili hiçbir tepkiye rastlanmaz. Çift eğilimli ya da çifte değerli tepki (olumlu ve olumsuz seçimlerin aynı faktörde üst üste binmesi), kişide olumlu ve olumsuz iki eğilim arasında bir mücadele olduğunu gösterir (örnek: obsesyonel nevroz); ancak bu mücadele o denli katlanılmazdır ki, bu tepki çoğunlukla gerilimin boşaltılmasına hazırlık teşkil eder. Açık şekilde olumlu ya da olumsuz tepkiler, "köklü", yani doyurulmamış, gizil ya da anksiyete yaratan dürtüsel eğilimleri gösterirler.

Sınıflandırma, altı seride yapılan seçimlerin bir çizelgeye kaydedilmesine dayanır. Her sütun bir faktöre karşılık gelir; olumlu seçimler orta yatay satırın üstünde, olumsuz seçimlerse altında belirtilir.

Testin yorumu, Szondi'nin hazırladığı psikodinamik sisteme dayanır.

Dürtüler vektörlere karşılık gelir:

S vektörü: cinsel dürtü;
P vektörü: benliği koruma dürtüsü;
Sch vektörü: benlik dürtüsü;
C vektörü: ilişki dürtüsü.

İhtiyaçlar faktörlere karşılık gelir:

h: şefkat ihtiyacı, kadınsılık, sevecenlik, çift cinsellik;
s: sadomazoşistik ihtiyaç;
e: etik bir tavır ihtiyacı (iyiliğe ya da kötülüğe eğilim; üretral erotizm);
hy: ahlâki bir tavır ihtiyacı (kendini göstermek ya da saklamak; teşhircilik; röntgencilik);
k: benliğin daralması; benlik kasılması [egosystole]; birincil narsisizm;
p: benliğin keşfi ve genişlemesi; benlik gevşemesi [egodiastole];
d: kazanım ihtiyacı, yenilik arayışı, takıntılı tekrar, analite;
m: tutunma, güvenlik, bağları koparma ihtiyacı, oralite.

Eğilimler, ihtiyaçların olumlu (sevimli olarak seçilen) ve olumsuz biçimlerine (sevimsiz olarak seçilen) karşılık gelir:

h + belli insanlara karşı sevgi duyma eğilimi (fiziksel, duyumsal, kişisel eğilim);
h - insanoğluna ve insanlığa sevgi duyma eğilimi (tinsel, ülküsel sevgi);
s + : sadizm eğilimi (etkinlik, saldırganlık);
s - mazoşizm eğilimi (edilginlik, fedakarlık);
e + Habil eğilimi (iyiliğe, toplumda adalete eğilim; etik bir engelin özümlenmesi);
e Kabil eğilimi (kötülüğe, yabani duygulanımlar biriktirmeye eğilim: hiddet, nefret, haset, kıskançlık, öfke, intikam);
hy + : teşhircilik (kendini gösterme, kendini sergileme eğilimi);
hy - kendini gizleme eğilimi (ör. utanma, iğrenme);
k + içe yansıtma (içe almaya, kendine mal etme yoluyla nesne idealleri oluşturmaya eğilim);
k - olumsuzlama, vazgeçme eğilimi, ketleme ve bastırma, değersizleştirme;
p + şişme (çift eğilimliliğe kapılma eğilimi);
p - yansıtma (bilinçdışı arzuları dış dünyaya yerleştirme eğilimi);
d + değişime, kazanıma, yeni nesne değerleri aramaya eğilim;
d takıntılı tekrara, muhafaza etmeye eğilim (yeni nesneler aramama);
m + güvende hissetme eğilimi (eski nesneye tutunma, önceden kazanılmış olana güvenmek);
m - bağları koparma, ayrılma eğilimi.

Szondi her bir ihtiyacı karakter özellikleriyle, bir meslek yönelimiyle, bir yüceltmeyle, bir patolojiyle ve bir suç davranışıyla eşleştirir; bu eşleştirmeler aşağıdaki tabloda[15] verilmiştir (s.168-169).

Testin yorumu karmaşık ve zordur. Burada yalnızca onu oluşturan aşamalardan bahsedebiliriz.

— Belirti kümelerinin araştırılması: Örnekler:

hy – ve *k* – suçluluk duygusu ve cezalandırılma korkusu
e + *p* + *m* + suça yönelik eğilimlerin toplumsallaştırılması.

[15] Ruth Prushy-Bejarano'nun, Szondi'nin ikinci kitabından (1947) yaptığı Fransızca uyarlamadan alınmıştır: *Diagnostic expérimental des pulsions*, Presses Universitaires de France, 1952, s. 18. Szondi, 1944-1963 yılları arasında Almanca olarak art arda yayınladığı beş kitabında düşüncelerini geliştirmiştir.

— 10 protokolden oluşan seride seçimlerin nasıl sıralandığının analiz edilmesi. Sıralanma uyumlu ya da zıttır.

— Kişinin faktör profiliyle ya da birinci plan profiliyle, arkaik dürtüsel profilinin karşılaştırılması ve kişinin derinlerde sahip olduğu çatışmalara getirdiği özgül, bireysel çözümlerin araştırılması. Szondi'ye göre dürtüler, genlerle iletilen, kalıtımsal güçleri meydana getirirler. Ayrıca, yukarıda gördüğümüz gibi, dürtüler karşıt ihtiyaç çiftlerinden, ihtiyaçlarsa karşıt eğilim çiftlerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla, dürtüsel yaşamın diyalektik bir analizine ihtiyaç duyulmaktadır.

— Faktörlerin kendi içlerinde diyalektik açıdan incelenmesi (+ ve – eğilimler).

— Vektörlerin kendi içlerinde diyalektik açıdan incelenmesi (bir dürtüyü oluşturan iki ihtiyacın incelenmesi). Örnekler:

h + *s* + cinsel dürtünün kişilikle uygun şekilde bütünleşmiş olduğunu gösterir.

h – *s* – cinsel dürtünün uygun şekilde yüceltilmiş olduğunu gösterir.

h + *s* – ya da *h* – *s* + bütünleşmemişliği ve cinselliğe bağlı çatışmaları gösterir.

— Bir yanda benliğin savunma düzeneklerinin, diğer yanda tehlikede hissedilen dürtüsel isteklerin etkileşiminin analizi; sansür sisteminin analiz edilmesi (güçlü ya da zayıf).

— Tüm ihtiyaçlar için, majör eğilimler (erkeksi) ve minör eğilimler (kadınsı) arasındaki ilişkinin analiz edilmesi. Normal oran şudur:

Erkekte: majör / minör = 2-3 / 1

Kadında: majör / minör = 1 / 2-3

— Kişinin tamamlayıcı profillerinin hazırlanması. Szondi, testinin, Freud'un bireysel bilinçdışı ile Jung'un kolektif bilinçdışı arasında aracı olan ailesel bilinçdışı bölgeye ulaştığını düşünür. Bireyin kalıtımsal (dolayısıyla ailesel) dürtüsel yüküne vurgu yapar ve psikanalizden, dürtülerin diyalektiğini ve benlik ile üstbenliğin dürtülerle ilişkilerini ödünç alır. Szondi'ye göre, yazgının analizi, bilinçdışının soyağacını oluşturacaktır.

		h	*s*	*e*	*hy*
Karakter özellikleri	+ Eğilimler	Sıcaklık Şefkat "Yufka yüreklilik" Annesel davranış Hediye alma arzusu Güzelleşme, süslenme arzusu Duygusallık Uçarılık "İçgüdüsellik" "Olayları önceden sezmek" Öznellik Telkine açıklık Çocuksu güven Lirik zevkler	Soğukluk Katılık Yabanilik Saldırganlık Eylem ihtiyacı Canlılık Girişimci ruh Yıkıcı eğilim Eleştirel düşünce İnatçılık Kendinden emin olma Nesnellik Gerçekçi düşünce Olaylara doğrudan bakma Yönlendirme yeteneği	Merhamet İyilik Sevecenlik Saflık Acıma Hayırseverlik Başkasına dokunan şeye iştirak etme yeteneği Hoşgörü Vicdanlılık Dindarlık Keskin bir doğruluk anlayışı Etik arzusu	Kendini gösterme ihtiyacı Onaylanma ihtiyacı Övgüye susamışlık Gösterişçilik Öne çıkma ihtiyacı Beğenilme, takdir edilme arzusu İşvelilik Gösterişçi eğilimler
	- Eğilimler	Kültür arzusu Doğa ve insanlık sevgisi	Alçakgönüllülük Fedakârlık Özveri ruhu Verme, koruma arzusu Uygarlık ruhu	Kötü niyetlilik Hiddet Nefret Haset Kıskançlık Öfke İntikam arzusu Başkasının mutsuzluğundan zevk alma Dindar olmayış Duygu yokluğu Patlama eğilimi	Utanma Çekingenlik Kendini gizleme arzusu Gerçekdışı, imgesel bir dünyada yaşama arzusu, sızlanmalar *hy* + Yalanlar Anksiyete
Mesleki yönelim		a) Kuaför Hizmetçi Otel işletmecisi Garson Pastacı Aşçı Çamaşırcı Çizim, moda Dansçı Sanatçı Casus b) Müzisyen Lirik şair Kadın hastalıkları uzmanı Cilt doktoru Cinsel hastalıklar uzmanı	a) Kasap Bıçakçı Manikürcü Zımparacı Cerrah Patolojik anatomi Cellat b) Ormancı Oduncu c) Taş yontucu d) Heykeltıraş Diş doktoru e) Arabacı Hayvan terbiyecisi Hayvanat bahçesi bekçisi Veteriner f) Güreşçi Beden eğitimi öğretmeni Masör g) Şoför Avcı Asker h) Çiftçi	a) Gezici meslekler Ayak işleri Denizci Şoför Pilot Demiryolu işçisi b) Maden işçisi Demirci Fırın Ateşçisi Baca temizleyicisi İtfaiyeci Psikoteknisyen Fırıncı c)"Patlamalı" meslekler Ateşatar Taşocağı Barut d) Papazlık meslekleri Sağlık bilimci	a) Oyuncu b) Siyasetçi c) Sanatsal meslekler d) Tellal İşportacı e) Model Manken

k	*p*	*d*	*m*
İçedönüklük Bencillik Benmerkezcilik Narsisizm Otizm Güç arzusu Soğukluk Duygusuzluk Üstünlük Aklın üstünlüğü Bilgi ihtiyacı Biçim, mantık sevgisi Gerçekçilik Akılcılık Tekdüzelik Kendini düzene zorlamak Titizlik Katı düşünme biçimi	Dışadönüklük Tutkulu ruh Hayran olma arzusu Aşk ateşi Coşku "Sahip olma" Taraf tutma Kast ruhu Ait olduğu sınıfa bağlılık Hakimiyet arzusu Kendine aşırı değer biçme İhtişam deliliği Kibir Böbürlenme Rekabet arzusu	Kazanım ruhu Bitmek bilmeyen araştırma Merak Yenilik arzusu Sadakatsizlik Savurganlık Cömertlik Ölçüsüzlük, dayanaksızlık	Tutunma ihtiyacı Şiddetli bir güvende hissetme ihtiyacı Sevinç ve haz arzusu Neşelilik Saf çocuk ruhu Geçici heveslere eğilim Nesneyi kaybetme korkusu
Olumsuzlama ihtiyacı Siper alma ihtiyacı Ketlemeye yatkınlık Bastırmaya yatkınlık Yok etme ihtiyacı	Kendini hafife alma Mikromani* Kendine eziyet etme İhtiyatlılık Güvensizlik Bir günah keçisi arama eğilimi Kin Kavgacılık Alınganlık Hınç Suçlama ihtiyacı	Sadakat İçtenlik Tutumluluk Biriktirme arzusu Açgözlülük Cimrilik Hazdan vazgeçme Tutuculuk Eleştirel düşünce Diretme Bitkinlik	Yalnızlık Yalıtım Terketme Kayıtsızlık Savruk bir iş yoğunluğu Dış dünyayla gerçekdışı ilişki (Yalancı maniye yatkınlık) (Dayanaksızlık, ölçüsüzlük)
a) Öğretmen Kesin ya da Pozitif bilimler, Felsefe, Ekonomi, Siyaset dallarında öğretmen b) Asker c) Mühendis d) Sanat eleştirmeni e) Kitapçı Postacı Matbaacı f) Çiftçi	a) Mucit b) Şair Yazar c) Psikolog Psikiyatrist d) Mitoloji Gizemcilik Arkeoloji Jeoloji Paleoloji e) Keşif heyeti başkanı Misyoner f) Eczacı Kimyager	a) Antikacı Müze bekçisi Sanat koleksiyoncusu b) Sanat eleştirmeni c) Ressam d) Bankacı e) Çöpçü Lağımcı Temizlik işçisi f) Kuru temizlemeci g) Sindirim sistemi hastalıkları uzmanı	a) Dil öğretmeni Diş doktoru b) Borsacı Bankacı c) Alıcı Ticaret yetkilisi Temsilci d) Aşçı Lokantacı Kafe sahibi Barmen Şarap tadıcı e) Müzisyen (nefesli çalgılar) Caz f) Film Müzik okulu Konser salonu müdürü

* Mikromani: Depresif kişilerin kendini fiziksel ve ruhsal açıdan küçük görmesi. (ç.n.)

	h	*s*	*e*	*hy*
Yüceltme	Kültür Edebi hümanizm	Teknik Uygarlaşma Devlet hümanizmi	Etik Din Dinsel ve etik hümanizm	Sanat
Patoloji	Çiftcinsiyetlilik Travestilik Eşcinsellik	Sadizm Oğlancılık Sadomazoşizm Fetişizm Mazoşizm	Epilepsi Migren Kekemelik Vazonevrozlar Astım Egzama Alerjiler Enürez	Histeri Fobi Uyku terörü Bedensel konversiyonlar
Kriminoloji	Kaçakçılık Fahişelik Kadın satıcılığı Pezevenklik	Bayağı ya da sadistik cinayet	Kleptomani Piromani Aşk cinayeti	

Bu test psikiyatristin, psikoterapistin, kriminologun çalışmasına katkı sağlayabilir. Mesleki danışmanlık ve meslek seçiminde, kişinin derin ihtiyaçlarının doyumunu hesaba katma olanağı verir. Bir ırka ya da bir millete özgü dürtüsel bir profil oluşturmaya çalışan etnopsikoloji araştırmaları, şimdiye dek başarısızlığa uğramıştır. Bu, dürtülerin evrenselliğinin ve testin insanlar için genel geçerliliğinin bir kanıtı olarak düşünülebilir. Bu test Almanca konuşulan ülkelerde ve Birleşik Devletler'de büyük bir başarı elde etmiştir. Fransa'da ise şiddetli bir direnişle karşılaşmış; yalnız Alman ve Kuzey Avrupalı insan tiplerini gösteren fotoğrafların korkunç olduğu ve kötü seçildiği düşünülmüş; Szondi'nin açıklamaları anlaşılması güç, tartışmaya açık ve temelsiz bulunmuştur. Szondi karşıtlarının yürüttüğü deneysel araştırmalar oldukça şiddetli polemiklere neden olmuştur[16]. Birleşik Devletler'de Deri, test için yeni bir yorumlama sistemi oluşturmuştur.

[16] Testin geçerliliğiyle ilgili bkz., *Ann. méd. psychol.*, 1953, t. 2, no 4 tüm sayı; Kobler'in iki makalesi: *Rev. psychol. appl.*, 1950-1951, no 4, s.279, ve *Encéph.* 1952, no 3, s.234. *Szondiana* içinde yayınlanan makaleler Tessier tarafından incelenmiştir: *Bull. Psychol.*, 1963, *17*, fasc. 2-7, 378-387. Testin kuramıyla ilgili bkz., H. Niel, *L'analyse du destin*, Desclée de Brouwer, 1960. Van Reeth, Szondi'nin kısa eserini (1963) Fransızca'ya çevirmiştir: *Introduction à l'analyse du destin*, 2 vol., Louvain, Nauwelaerts, 1972.

k	*p*	*d*	*m*
Düşünce Tüm dallarıyla felsefe Matematik Toplumcu hümanizm	Yazın sanatı Keşif Tinsel ve yaratıcı hümanizm	Siyasi ekonomi Ekonomiye dayalı hümanizm	Söz sanatı Genel olarak tüm sanatlar
Katatoni Şizoidi Obsesyonel nevroz Fobi Hipokondri Fetişizm	Paranoya Şizofreni Kavgacılık Büyüklenmecilik Narkomani	Depresyon Melankoli Fren ve dayanak yokluğu Fetişizm	Mani Hipomani Yalancı maniler
Çalışmanın reddedilmesi Serserilik Haneye tecavüz yoluyla hırsızlık	Büyüklenmeci siyasi suçlular Dolandırıcılık	Hırsızlık	Korsanlık Güveni kötüye kullanma İkieşlilik

İspanya'da Pigem Serra'nın hazırladığı *Pigem Test,* çocuklara, peri tarafından (insan dışında) hangi varlığa dönüştürülmek isteyeceklerini sorar; çocuk seçiminin gerekçesini de açıklamalıdır. J. Royer'in başkalaşımlar testi de (Ed. Vitte, 1962) benzer bir ilkeye dayanır. Bu testte kişi, art arda 20 kategori için (hayvan, bitki, renk, vb.), olmaktan en çok ve en az hoşlanacağı şeyi seçer ve neden olduğunu belirtir.

Bu tür testler bir önkoşul gerektirmektedir: Çocuğun özdeşleştiği hayvanlarla ilgili tüm "simgesel" yorumlardan önce, her bir cinsiyet ya da yaş grubu için seçilen ya da reddedilen hayvanların istatistiğini dayanak almak zorunludur. Böyle bir çalışma denemesi, 1956 yılında Renne Zazzo[17] tarafından yayınlanmıştır. Zazzo, hayvan öyküleri olarak adlandırılan testi, bir yaşam dönemi testiyle (güncel yaş, bebek, yetişkin insan) ve bir cinsiyet tercihi testiyle (kız ya da oğlan olmak) tamamlamıştır.

6. Yapı Oyunlarının Simgeselliği

Köy Testi. Tarihçe — Çocuklar, yapı oyunlarında minyatür nesneleri doğal biçimde kullanır, bunlarla, içinde kendilerinin ve kuklalarının devindiği imgesel bir dünya yaratırlar. Bu "dünya oyunları", en ünlüleri

[17] R. Zazzo, Le bestiaire des enfants, (1956 tarihli makale), *Conduites et conscience*, t. I, chap. 15, Delachaux & Niestlé, 1962, içinde yeniden ele alınmıştır.

Goethe, Hoffmann ve Andersen'de bulunan edebi yansımalara konu olmuştur. H. G. Wells'in bu türden bir hikayesi (*Floor Games**), M. Löwenfeld'e, çocuklar için projektif bir test geliştirme fikrini esinlemiştir (1931). Testte çocuğa, içinde kişileri, evleri, ağaçları vb. temsil eden yüz elli tahta oyuncağın olduğu bir kutu verilir ve bunları geniş bir alan üzerine istediği gibi yerleştirmesi istenir. Kişinin davranışları adım adım not edilir ve inşasının son hali fotoğraflanır. Bu *dünya testinin* uygulaması ve kodlaması, Charlotte Bühler (1941) tarafından standardize edilmiştir. Deneyler, testin yetişkinlerdeki geçerliliğini kanıtlamıştır.

Köy testi, onu Utrecht Mesleki Danışmanlık Enstitüsü'nden (Kuypper ve Van Lennep) alan Henri Arthus tarafından, 1939 yılında Fransa'ya sokulur. Arthus'a ilham veren Hollanda kökenli test, kaynağını Löwenfeld'in özgün testinden mi almıştır belli değildir. Arthus 1946'da ölür. Kitabı, 1949'da, ölümünden sonra yayınlanır. En yakın meslektaşı Pierre Mabille, 1952 yılında ölmeden önce, testin yeniden gözden geçirilmiş bir versiyonunu yayınlar (1950): burada malzeme değiştirilmiş ve standardize edilmiş, uygulama ve yorumlama sistemli hale getirilmiştir. Köy testi, Mabille'in ölümünden hemen önce kurduğu *Köy Testi Çalışma Topluluğu* sayesinde Fransa'da gittikçe daha çok yayılmış ve bu yayılma, C. Bühler'in Amerikan kökenli testine yarar sağlamıştır. Test, R. Mucchielli, H. Faure, Mireille Monod'nun çalışmalarını tetiklemiştir[18].

Kaynakça

Arthus H., *Le village, test d'activité créatrice*, Hartmann, 1949.

Faure H., *Les objets dans la folie*, t. I: *Hallucinations et réalité perceptive*, Presses Universitaires de France, 1965.

Mabille P., *La technique du test du village*, Ed. Revue de Morphophysiologie humain, 1959.

Monod Mireille, Valeur diagnostique et valeur pronostique de la combinaison test de Rorschach et test du village, *Actes du VI. Congrès international du Rorschach et Méthodes projectives* (Paris, juillet 1966), vol. IV, P. 789 à 805, 1968.

— De l'intervention de la création projective dans le test du Rorschach, le test du village et les tests thématiques chez l'enfant, *Actes du VII. Congrès international du Rorschach et Méthodes projectives* (Londres, aout 1968), Berne, Hans Huber, 1969.

— Test du village: interprétation de la création projective à propos du test et du retest, *Revue de Psychologie et des Sciences de l'Education*, Louvain, février 1969.

* Yer oyunları. (ç.n.)

[18] Arthus'un ve Mabille'in malzemelerinin ikisi de Dufour kurumları tarafından yayınlanmıştır. Mabille'in malzemesi en sık olarak kullanılandır. Mucchielli (1966), malzemeyi, yönergeleri ve yorumlama sistemini değiştirmenin iyi olacağını düşünmüş, fakat yarattığı "imgesel köy testi" pek kabul görmemiştir.

— *Manuel d'application du test du village, technique projective non verbale*, Delachaux & Niestlé, 1970.

Mucchielli R., *Le jeu du monde et le test du village imaginaire*, Presses Universitaires de France, 1969.

Nguyen Kim Chi, *La pratique du test du village*, matériel Mabille, Presses Universitaires de France, 1978.

Le test du village, *Bull. Soc.* fr. Rorschach Méth. project., déc. 1968, no 22.

Uygulama — Köy testi iki bölümden oluşur: ilki sözel olmayan, köyün inşa edildiği bölüm; ardından bir soru formunun yanıtlandığı sözel bölüm.

Mabille versiyonunda malzeme 132 öğeden oluşur; bunların 7 tanesi nadiren kullanılmaktadır (4 şömine, 1 duvar saati, 2 yeşil piramit şeklinde süsleme). Mireille Monod de istatistiklerini 125 öğe üzerine kurmuştur; bunlar aşağıda verilen 4 kategoriye ayrılırlar:

— *18 adet dükkan tabelalı ev:* ağıl, kasap, kuaför, demirci, dans-bar, yazıhane, bakkal, otel, çamaşırhane, moda ve yenilikler, kıyafetler ve ayakkabılar, eczane, postane, değirmen, okul, belediye, jandarma, gar;

— *34 adet mimari öğe:* 5 köprü; diğerleri birleştirilmesi gereken parçalardan oluşurlar: bir kilisenin apsisi ve çan kulesi (kilise bazı kişiler tarafından bir kule gibi algılanır), 12 ev gövdesi, 15 çatı;

— *40 adet doğal manzara öğesi:* 34 ağaç, 2 hayvan, 4 insan silueti.

— *30 adet yapılandırılmamış öğe:* engeller, duvarlar ya da çubuklar (15 beyaz, 10 kırmızı, 8 yeşil). Bunlar duruma göre yolları, mülkleri, bir ırmağı sınırlandırmaya yararlar.

Kişiler, genelde bu malzemenin yalnızca bir bölümünü kullanırlar. M. Monod'un yaptığı geçerlilik çalışmasına göre, malzeme kullanımının ortalama yüzdesi, çocukta %65, yetişkinde %85'tir. Dükkan tabelalı evler ve kilise, diğer malzeme kategorilerine oranla en sık kullanılanlardır.

Malzeme, bir kenarı 80 cm. olan kare bir masanın ortasında kişiye sunulur. Kişi sandalyede oturur, fakat ayağa kalkmakta ve yer değiştirmekte tamamen özgürdür. Psikolog, masanın aynı kenarında, kişiye yakın bir yere oturur. Köyün yukarısı, aşağısı, sağı ve solu bu kenara göre belirlenir.

Mabille'in yönergesi şöyledir: "Buradaki öğelerle bir köy oluşturunuz". Anksiyeteli ya da ketlenmiş kişiler söz konusuysa, normalde belirtilmeyen başka yönergeler de eklenebilir: kişi zaman açısından özgürdür; bütün malzemeyi kullanmak zorunda değildir. Yapım süresi (15-35 dakika arasında değişir), tepki süresi (yönerge ile malzemenin ilk ele alınışı

arasındaki süre), gizil süre (yönerge ile malzeme arasından ilk öğenin yerleştirilmesi arasındaki süre) not edilir.

Uygulamacı, köyün yapımı sırasında kişinin davranışlarını sistemli bir şekilde gözlemler. Mireille Monod'nun hazırladığı gözlem kâğıdı dört sütundan oluşmaktadır:

— Zaman: Kişinin davranışı, ilk beş dakika süresince dakika dakika, ardından her iki ya da üç dakikada bir not edilir.

— Kişinin testin başındaki genel tutumu, yapım sırasındaki hareketlerinin sırası (vücut hareketleri, hareket ettirilen bölümünün artan büyüklüğüne göre 11 dereceli bir ölçeğe göre kodlanır) ve kullanılan malzemeye ilişkin bilgiler (ilk kez yerleştirilen ya da yeri değiştirilen öğeler).

— Kişinin masa üzerinde kullandığı bölgelerin yerinin belirtilmesi.

— Kişinin sözel yorumlarının ya da mimiklerinin not edilmesi.

Böylelikle kişinin durum karşısındaki tutumu, malzeme öğelerini seçme sırası ve yapım çalışmasındaki hızı üzerine bilgi edinilir.

Yapım bir kez tamamlandığında, uygulamacı, kişinin yanında ve onun etkin işbirliğiyle, köyün yerleşiminin kaba bir ilk çizelgesini oluşturur. Ağaçlar, evler, binalar için değişik renkte kalemlerin yardımıyla, çeşitli öğelerin yerlerini kareli bir kâğıda geçirir. Bu işlem, eserinin bozulacağı duygusunun kişide yarattığı yaralanmayı gidermek ve onu psikolojik olarak testin ikinci aşamasına hazırlamak için gereklidir. Bu ikinci aşama soru formunun uygulanmasıdır.

Soruların değişmez bir sırası yoktur; art arda gelişlerini belirleyen şey görüşmenin akışıdır. Mireille Monod'nun uyarlamasında (bkz. aşağıdaki tablo), soru formu iki bölümden oluşur. İlki, yani "nesnel" soru formu, Rorschach'daki "ankete" karşılık gelir; yanıtların tayin edicisini belirlemeye yarar. İkincisi, yani "düşlem" soru formu ise, kişiden köydeki yaşamı hayal etmesini, yani TAT'deki gibi, uyanık haldeki bir düş kurma etkinliğine girişmesini bekler. Soru formunun uygulanma süresi not edilir. Bu süre yaşla birlikte artar: 6 yaşta 5-6 dakika; 15 yaş civarında ve bir mesleki seçme sınavından geçen yetişkinlerde 15-45 dakika; gönüllü yetişkinlerde ise 30-50 dakikadır.

Mireille Monod tarafından hazırlanan köy testi soru formu

— Sağ elle mi sol elle mi yazıyorsunuz?
— Köyünüz hayal ürünü mü?
— Köyünüzün genel yönelimi hangisidir? (*Ya da çocuklar için*: Güneş nerede?)
— Köyünüzün etrafında nasıl bir manzara var?
— Nehir var mı? — Orman var mı?
— Köyünüze nasıl giriliyor?
— Köyünüzün içinde dolaşım nasıl sağlanıyor?

— Köyünüzden nasıl çıkılıyor?
— Buradaki binalar ne? (Kişinin tabelalı evleri açıklamasını amaçlar).
— Köyde bir şato, fabrika, hapishane var mı? Neredeler?
— Eğer bu köyden bir ev seçseydiniz, hangisini seçerdiniz?
— Bu köyde kaç yaşındasınız ve hangi mesleği yapıyorsunuz?
— Eğer anneniz, babanız ya da ailenizdeki bazı kişiler bu köyde oturuyor olsalar, nerede otururlardı? Onları nereye yerleştirirdiniz?
— Bu köydeki yasal düzen nedir? *Ya da*: Otoriteyi kim temsil ediyor? *Ya da çocuklar için*: Köyün sahibi kim?
— Köydeki en önemli insanlar kimler?
— Köye saldıracaklar: Kim, nasıl, nereden saldıracak?
— Köy korunuyor mu? Nasıl?
— Olayın ardından köyün durumu nasıl?
— Köyünüzde bir gezinti yapıyorsunuz: Ne gezisi?
— Köyde bir yangın başlamış: Nerede? Nasıl? Ne yapıyorlar?
— Yangından sonra köyün durumu nedir?
— Köyünüze bir ziyaretçi gelecek: Kim? Ne yapacak?
— Eğer köyünüzde yaşayan insanları seçebilseydiniz, kimleri koyardınız?
— Bu köyde mutsuz bir çocuk var: Nerede oturuyor? Neden mutsuz?
— Özellikle ilginizi çeken parçalar var mı? Hangileri?
— Sizi rahatsız eden parçalar var mı? Hangileri?
— Başlangıçta bir planınız var mıydı? Yapım sırasında planınızı değiştirdiniz mi?
— Bu köyde değiştirilmesi gereken bir şey var mı? Nerede?
— Köyünüzden memnun musunuz?
— Kullanmadığınız bu malzeme ile ne olursa olsun bir şeyler yapmanızı isteseydim, ne yapardınız?

Test uygulanan kişi gittikten sonra, uygulamacı köyün fotoğrafını çeker ve köyün yerleşiminin sistemli ve kesin bir çizelgesini oluşturmaya girişir. İki teknik düzenleme bu görevi kolaylaştırır: ilki, Lhote ve Monod tarafından düzenlenen üç katlı masanın varlığıdır. Kişi, köyünü, saydam plastikten en üst yüzeyin üzerine kurar. O gittikten sonra ortadaki tahta yüzey çıkarılır ve böylece, bir kenarı 10 cm. ölçüsünde 64 alt bölgeye ayrılmış en alttaki kareli yüzey açığa çıkar. Bu sayede, her bir parçanın yeri, kendisi de 64 kareye bölünmüş olan çizelge kâğıdına aynen kaydedilebilir. İkinci düzenleme, Henri Faure'nin ortaya koyduğu ve malzemedeki her parça türünün küçültülmüş bir kopyasını veren kauçuk tamponların varlığıdır. Böylelikle, 1) köyün tamı tamına küçültülmüş bir tasvirini, 2) kullanılan alt bölgelerin grafiğini ve 3) kullanılan malzemenin dökümünü veren bir plan elde edilir.

Mireille Monod'nun özetleyici kâğıdı şu bilgileri biraraya getirir:

— Malzeme: Kullanılan parçaların toplamı ve yüzdesi (1. Genel olarak, 2. Dört malzeme kategorisinin her biri için);

— Alan: Kullanılan bölgelerin (16 adet) ve alt bölgelerin (64 adet) sayısı ve yüzdesi (1. Genel olarak, 2. Yukarıdan aşağıya, 3. Sağdan sola);

— Köyün organizasyonu: Köyün girişlerinin, içerdeki dolaşımın, kapalı yolların, organik bağların ve köyden bağımsız olası dolaşım yollarının dört büyük bölgeye göre yerleşimi (sağ-üst, sol-üst, sağ-alt, sol-alt);

— Simgesel biçimlerdeki malzemenin yeri ve anlamı (köprüler, kemerler, yuvarlak ağaçlar, koni biçimindeki ağaçlar, kilise ya da kule -ve elbette- kişinin evi).

Yorumlama — Arthus ve Mabille, köy testini, Koch'a ağaç testi için ilham verenle aynı uzamsal simge düzeninden hareketle yorumlarlar. Köy alanını dört bölgeye ayırırlar (aşağıya bkz.).

Bununla birlikte, bu şemayı mekanik şekilde uygulamakla yetinen bir test yorumu verimsiz, hatta kimi zaman hatalı olacaktır. Alanın yorumlanması, yukarıda verilen yorumlama kâğıdının gösterdiği gibi, yapılması gereken yorum çalışmasının ancak bir çeyreğini oluşturmaktadır.

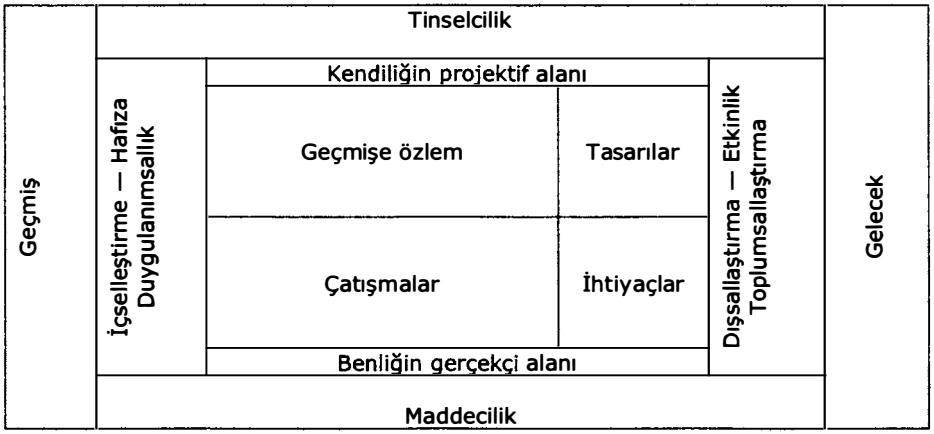

Mabille, daha çok, tamamlanmış haldeki köyün yapılarının yorumunu geliştirmeye çabalamış ve aşağıdaki sınıflandırmayı önermiştir:

— Merkezcil tip (merkez, test edilen kişidir);

— Enlemesine sınırlayıcı tip (tüm köyü soldan sağa geçen sokak ya da nehir);

— Düşey açık tip (tüm köyü yukardan aşağıya geçen sokak ya da nehir);

— Haç şeklinde yapılar (önceki ikisinin birleşimi);

— Bir merkez (temel bir parça) etrafında toplanmış köyler:

Oval ya da yuvarlak tip;
Çıkmaz sokak tipi;
Yıldız tip;
Kümelenmiş tip;
Ayrık tip;
Saçılmış tip.

Köy testinin yorumu, Mireille Monod'nun ortaya koyduğu haliyle, tek bir eğilimle kendini sınırlandırmayıp birçoklarını birleştirmektedir. Monod'ya göre, alan kullanımı sezgilerle ele alınamaz. Tıpkı Rorschach'daki lokalizasyon gibi, ancak niceliksel açıdan ele alınmak kaydıyla bize kişinin kavrayış ve ardışıklık tipi hakkında bilgi verir. Kavrayış tipi, alanın 64 alt bölgeye ayrılmasını gerektirir. Ardışıklık tipi ise 16 alt bölgeye ayrılmasını ve 4 merkezi alt bölge ile 12 çevresel alt bölge arasında bir karşılaştırma yapılmasını gerektirir. Alanın yorumlanmasındaki temel düşünce beden imgesi olmuştur. Bir yanda yukarısı ve aşağısı, diğer yanda sağ ve sol olmak üzere testteki iki ana boyut, gerçekte, tartışma götürür bir simgeselliğe değil, insanın kendi beden algısı üzerine kurulu, düşeylik ve yanallıkla belirlenen bir alan algısına dayanır. Bu bakış açısına göre, tüm projektif uzamsal yaratılar, gelişimin dil öncesi bir dönemine ait psikolojik kazanımların bilinçdışında varlığını sürdürenleri olacaktır.

Nesne seçimi, bir ölçüde Rorschach'daki içerik sütununa denk düşer. Köyün yapımında kullanılan parçaların toplam yüzdesi, her malzeme kategorisi için kullanım yüzdeleri, bu parçaların alandaki yeri ve "banal" seçimler, başlıca niceliksel işlemleri oluşturmaktadır. Ayrıca bazı nesnelerin, biçimleri ya da işlevleri nedeniyle kişi için simgesel bir anlamı vardır. Böyle durumlarda, yorumlamadaki ana düşünce, Melanie Klein'in çalışmalarını dayanak almalıdır: Klein, bir çocuğun oyuncaklarla inşa ettiği "küçük dünyayı", yetişkinin psikanalitik tedavi sırasında getirdiği düşsel ve çağrışımsal malzemenin eşdeğeri olarak değerlendiren ilk kişidir.

Alan ve malzemeden oluşan iki değişken birbirinden bağımsız değildir. M. Monod bu değişkenler arasında belirli bir değişim payı olduğunu bulmuştur. Şüphesiz kullanılan malzeme arttıkça, dolu alan da artmaktadır. Fakat kullanılan malzeme yüzdesi, oransal ortalama açısından, dolu alan yüzdesine göre daha önemlidir. Bu iki yüzdelik değer arasında %35'in üstünde bir fark olması yapımdaki ahenksizliğin işaretidir ki, bu da kişilikte bir bozulmayı ifade eder. Köy yapımındaki iki uç tip bu değerlendirmenin dışında kalır: *saçılmış* köy (malzemenin bir bölümü masanın bütün yüzeyine dağıtılır) ve *kümelenmiş* köy (kişi seçtiği malzemeyi alanın küçük bir bölümüne yığar).

Testin uygulamasını sona erdiren soru formu, basit bir anketten fazlasıdır. TAT türü testlerdekiyle aynı kurallara göre yorumlanan, uyandırılmış bir tür düş üretimini başlatır.

Köy testinin özgünlüğü, Rorschach ve TAT'de ayrı ayrı temsil edilen iki boyutu biraraya getirmesindedir: dizisel boyut (parçaların seçilmesi) ve dizimsel boyut (köyün inşası ve bu köydeki yaşamı anlatan hikâyenin oluşturulması).

Beden imgesi kavramının yoruma ana damarını verdiği bu test, ayrıca, ruhsal rahatsızlıkları ustaca açığa vuruyor gibi görünmektedir. Köyün bir merkez etrafında örgütlenmesi banaldir; yeterince sağlam ve kabullenilmiş bir kişiliğe işaret eder. Benmerkezcil kişi, birçok dairesel yaydan oluşan ve siper görevi gören bir oluşumla bu merkezi koruma altına alır. Aşağılık duygularını telafi eden kişi merkeze yüksek bir yapı yerleştirir. Buna karşın bu bölgeye yerleştirilen bir heykel, teşhirci eğilimleri ya da insan ilişkilerindeki sorunları göstermektedir. Kişi tarafından boş bırakılan yerler, kaygının, ketlenmenin, reddin, kimi zaman fobiye kadar giden bir kaçışın işaretidirler. İyi yapılandırılmış bir köyün merkezinde boş bırakılan bir alan, konformizmden suçluluk duygusuna kadar uzanan, ortak düşünceye karşı duyarlılığı ifade eder. Testin başında masanın oluşturduğu boşluğa karşı verilen ani bir tepki, sıklıkla, simetrik bir köyün inşa edilmesidir ki, bu da kaygı ve güvensizliği gösterir (Rorschach testindeki simetri yorumları gibi). Köyün alabileceği çeşitli geometrik biçimler de aynı şekilde anlamlıdır. Daire, tehlikeye karşı bir tepki olarak geri çekilmeye, içe kapanmaya, şizoid eğilimlere işaret eder. Kare, ya da en azından dikey çizgilerin ya da dik açılı yapıların ortaya çıkması, güvensizlik karşısında şiddetli ve saldırgan bir savunma tepkisini gösterir (geleneksel kale imgesi ve benliğin güçlendirilmesi). Doğrusal katılık, aynı zamanda, zekâ geriliğinin ya da korteksteki organik hasarın bir belirtisi de olabilir. Bir kemerle çevrelenmiş boş bir alan mitomaninin*, yarım daireyle çevrelenmiş boş bir alan ise fobinin bir belirtisidir. Merkezi bir parçanın etrafında at nalı şeklindeki bir yapı paranoyak eğilimi ifade eder. Genel olarak testte düz çizgi akılcı bir tutumu, eğik çizgi ise heyecansal bir tutumu temsil eder. Bu kısa açıklamalar köy testinin ne denli verimli olabileceğini sezme olanağı vermektedir; ancak test ne yazık ki henüz sistemli bir geçerlilik çalışmasına konu olmamıştır. Mireille Monod'nun çalışması bir başlangıç teşkil eder: çocuklar ve yetişkinler üzerindeki araştırması testin duyarlılığını ve test-tekrar testteki güvenilirliğini doğrulamıştır.

MAPS — 1937 yılından itibaren, başta Erikson olmak üzere Murray'in bazı çalışma arkadaşları, öğrencilerin kişiliğini incelerken, dünya testinden türetilmiş ve "dramatik yaratılar testi" olarak adlandırdıkları bir test

* Mitomani: Yalana, uydurmaya, temaruza eğilimle nitelenen bir ruhsal rahatsızlık. (ç.n.)

kullanmışlardır. Kişiye minyatür bir sahne, minyatür nesneler, hayvanlar ve insanlar verilir ve ondan bir oyun ya da doğaçlama bir sahne canlandırması istenir. Bu fikri geliştiren E. S. Shneidman, *Make a Picture Story*** (MAPS) ya da bir sahneden hareketle bir hikâye yaratma testini bulmuştur. Kişiye minyatür bir tiyatro sahnesi ile bir dizi karakter ve bir dizi sahne dekoru verilir. Kişi bir sahne dekorunu ve sahneye koyacağı karakterleri seçer. Ardından bu sahnelemeden hareketle bir hikâye yaratır. Dolayısıyla bu test, dünya testi ile TAT'nin bir karışımıdır. Kodlama özellikle biçimsel yön üzerinde durur. Testin geçerliliğinin de iyi düzeyde olduğu bulunmuştur[19].

7. Dramatik Oyunun Simgeselliği

Psikodramatik Testler — Bu testlerden ilki Moreno tarafından, endüstride kadro seçimi ve Amerikan ordusu için ortaya konmuştur.[20] Amaç, yeni durumlara uyum sağlamakta yetersizlik gösteren kişileri elemektir. Test birbirini izleyen beş durum içerir; kişi bir durumu canlandıramadığında uygulama durdurulur:

— İlk durum: Kişi odasını betimler ve eşyalar için ayırdığı yerleri göz önünde bulundurarak onu temizliyormuş gibi yapar.

— İkinci durum: Oyunu yöneten kişi, bebeklerin uyuduğu yan odada yangın çıktığını haykırır (Kişi ne yapıyor?).

— Üçüncü durum: Kişinin karısı arka yoldan eve ulaşır ve eğer zamanında uyarılmazsa yanma tehlikesi vardır (Kişi nasıl davranıyor?).

— Dördüncü durum: Kadın içeri girer (yardımcı bir kişi tarafından canlandırılmaktadır) ve bayılır; çocuklar ağlamaya başlar (Kişi nasıl tepki veriyor?).

— Beşinci durum: Kişi birinci katta bulunan mücevherleri ve bir el yazmasını kurtarmak zorundadır; pratik açıdan aynı anda hem değerli eşyalarını hem de ailesini kurtaracak vakti yoktur; üstelik merdivenler dumana boğulmuştur; pencereden üç metrelik bir atlayış yapmak gerekmektedir (Kişi hangisini seçiyor?).

300 kişi içinden %10'u ilk aşamada elenmiştir: Bunlar, verilen bir görevi yerine getiremeyen, ketlenmiş ya da astenik* bireylerdir. Son aşamaya adayların yalnız %5'i geçebilmiştir. Bunlar, Moreno'nun spontanlık ve uyum açısından dikkate değer derecede yetenekli saydığı kişilerdir.

** Bir Resim Hikaye Yap Testi. (ç.n.)

[19] Bkz. M. Bessing, Le MAPS, *Bull. Psychol.*, 1963, *17*, 309-313.

[20] Bkz. Didier Anzieu, *Le psychodrame analytique chez l'enfant*, Paris, Presses Universitaires de France, 1956, s.26-28, nouv. éd., 1982; ve H. ve G. Anderson, XXIV. bölüm (s.241'de belirtilmiştir).

* Güç ve enerji yokluğu çeken. (ç.n.)

Diğer kişiler ara aşamalar arasında dağılmaktadır. Moreno bu testle ilgili başka istatistiksel bir bilgi yayınlamamıştır.

Del Tordo ve Corneytz (1944), Moreno'nun düşüncelerini takip ederek, artık spontanlıkla değil de, karşılıklı etkileşimle ilgili olan şu testi oluşturmuşlardır:

— *İlk* durumda, kişi sahnede yalnızdır; hayali bir muhatap yaratmalı ve onunla ilişkiye geçmelidir (toplumsal bir ilişki kişi için ne ifade ediyor ve nasıl iletişim kuruyor?).

— *İkinci* durumda, kişi önceden belirlenmiş bir nesne ve yardımcı bir kişiyle karşılaşır; bunlarla istediği gibi ilişki kurmakta özgürdür (toplumsal durumun nesneye karşı davranışa etkisi: tekeline alma, paylaşma, elini çekme; hayali bir kişinin yanındaki davranışlarla gerçek bir kişinin yanındaki davranışlar arasındaki farklılıklar).

— *Üçüncü* durumda, kişi üç nesne karşısında yalnızdır (kişinin seçimleri ve ilgileri).

— *Dördüncüsü* kademeli bir durumdur. Oyunun yönetmeni, kişinin başlattığı doğaçlama sahneyi karmaşıklaştırmak için art arda yeni yardımcı kişiler yollar (rolü uzatma ve beklenmedik olaylara hızlı uyum sağlama kapasitesi).

— *Beşincide*, kişiden, iki yardımcı karakter arasında tüm hızıyla gelişmekte olan bir duruma sonradan dahil olmasını beklenir (gelişen bir durumu algılama ve uygun roller bulma).

— *Altıncısı*, verilmiş bir konuyu, bir yardımcı karakterle birlikte konuşma olmaksızın canlandırmaktan ibarettir (sözel olmayan iletişim becerilerinin değerlendirilmesi).

— *Yedincisi*, oyun esnasında rollerin değiştirilmesini içerir (kendisinin ve ötekinin rollerinin biçim ve içeriğiyle ilgili farkındalık derecesi; ötekine karşı duyarlılık derecesi).

— *Sekizincisi*, kişiyi, üç durumun birinden diğerine kesintisizce geçmeye zorlar (uyum sağlama).

— *Dokuzuncu* ve son durum, kişiyi, gerçek hayatından alışkın olduğu bir yerde olduğunu hayal ederek, tek başına istediği gibi oyalanmaya bırakır (serbest yansıtma). Sonuçlar dört bölüme göre sınıflandırılmaktadır: İmgesel içerikler (bkz. TAT); kişinin algılama biçimi (bkz. Rorschach); kişinin itkisi ve kişisel örgütlenmesi (bkz. köy testi); kişinin toplumsal etkileşimleri (psikodramaya özgü olan düzlem). Bu testin uygulanması oldukça zordur, çünkü kişilerin önceden hazırlanmasını gerektirir ve basit bir test yaklaşımında bu nadiren başarılabilir. Testin geçerliliğiyle ilgili bir çalışma yapılmamıştır.

8. Çizimin Simgeselliği

Çizimin simgeselliği[21] çok sayıda değerlendirmenin konusu olmuştur; ancak bunlardan çok azı test olarak adlandırılmayı hak eder. Yalnızca çizim değil, aynı zamanda uygulama şekli de kimi zaman tamamen serbesttir; kişi kurşun kalemden boyamaya geçebilir ve kullandığı kâğıtların boyutunu değiştirebilir. En güvenilir testler, psikometrik çizim testlerinden edinilen bilgileri göz önünde bulundururlar. Bu psikometrik testlerin hedefi zihinsel tanıdır; Fay'in, Rey-Osterrieth'in, Prudhommeau'nun testleri böyledir. Florence Goodenough'ın bir insan çiz testi de aynı şeyi hedefler, fakat aynı zamanda Machover'ın ortaya koyduğu gibi, "projektif" bir kullanıma da olanak tanımaktadır. Gerçekten de çizimin, duygulanımsal tıkanmaya oldukça duyarlı olduğu ve bunun nedenlerini ortaya çıkarabildiği görülmüştür. Aile çiziminin ("hayalinizden bir aile çizin") çocuklarda klinik tanı aracı olarak kullanımı da oldukça yaygınlaşmıştır[22].

A) Bir İnsan Çiz Testi (Machover)

Karen Machover (1949), bir insan resmini (*Human Figure Drawing**: HFD) artık bir zekâ testi olarak değil, yalnızca projektif bir test olarak kullanır[23]. Sözel olmayan ilk bölümde iki çizim vardır. Kişiye standart boyutta bir kâğıt, bir siyah kurşunkalem ve bir silgi verilir ve ondan "bir insan çizmesi" istenir. Uygulamacı resmin tamamlanma süresini (ortalama 6-7 dakika), kişinin spontan yorumlarını, değişik bölümleri çizdiği sırayı not eder. İlk çizim tamamlandığında, kişiden, ikinci bir kâğıda "diğer cinsiyetten bir insan çizmesi" istenir. Uygulamacı, gerekirse, bütün bir insan resmi elde etmek için ısrar eder. Sözel olan ikinci bölüm, her bir çizimden hemen sonra uygulanan ve kişiyi, çizdiği insanın hikâyesini oluşturmaya davet eden bir soru formundan oluşur. Çocuklar için hazırlanan soru formu 182-183. sayfada verilmiştir. Yetişkinler için de bir form bulunmaktadır.

Sınıflandırma aşağıdaki kategorileri konu alır. *Biçimsel analiz:* Resmin boyu, sayfadaki konumu, çizgilerin kararlılığı, gerçekçilik, tamamlanma

---

[21] Bkz. Sophie Morgernstern, Le symbolisme et la valeur psychanalytique des dessins infantiles, *Revue française de Psychanalyse*, 1939, *11*, no 1, s.39-48; Juliette Boutonier, *Les dessins des enfants*, Paris, Scarabée, 1953; Daniel Widlocher, *L'interprétation des dessins d'enfants*, Bruxelles, Dessart, 1965; D. Widlocher, M. Haag, La technique d'interprétation du dessin libre par l'étude de la personnalité de l'enfant, *Rev. neuropsych. inf.*, 1965, *13*, 5-18.

[22] L. Corman, *Le test du dessin de famille*, Presses Universitaires de France, 1961, 2. éd. rev., 1970.

* İnsan Figürü Çizimi. (ç.n.)

[23] K. Machover, *Personality projection in the drawing of the human figure*, Ch. Thomas édit., Springfield, Ill., 1949. Aynı yazar, Anderson (s.241'de belirtilmiştir) XII. bölüm; Ada Abraham, *Le dessin d'une personne, Le test de Machover*, Delachaux & Niestlé, 1963.

derecesi, simetri, hiza ve perspektifi ele alma şekli, oranlar, gölgeler, çizgiler, eklenenler ya da silinenler. *İçerik analizi:* Tema (örn. asker, haydut; gece elbisesi, vb.), karakterin tutumu, arka plan ve zemin, bedenin farklı bölümlerinin çeşitliliği ve doğruluğu, giyim, aksesuarlar, yüz ifadesi ve beden duruşu.

Yorumlamaya yön veren düşünce, bir insan resminin, kişinin beden imgesini ("farklı bölümlerini, yaratılarını, ihtiyaçlarını") ifade ettiğidir. Örneğin, dairesel biçimler kadınsılığı, boyun eğmeyi, narsisizmi; köşeli biçimler saldırganlığı, erkeksiliği, karşıtlığı ifade edecektir. Toplumsal ihtiyaçlar, entelektüel istekler, mantığa dayalı kontrol eğilimi, kişiliğin imgesel özümlenişi baş bölümüne yansıtılacaktır. Teste yansıtılan kendilik imgesi, kişiliğin hassas noktalarıyla bağlantılı olarak unutuşlara ve kılık değiştirmelere mazur kalır: klinik ve simgesel yorumlama, bu açıdan anlamlı detayları ortaya çıkarmaya çabalar.

Kişiler ilk olarak kendi cinsiyetlerinden bir insan çizme eğilimindedirler, fakat bu eğilim erkeklerde yaşla birlikte güçlenirken (erkek çocukların %70'i ve yetişkin erkeklerin %90'ı ilk olarak bir erkek çizmektedir), kadınlarda aksine zayıflamaktadır (5-8 yaşları arasında %70-75'i, 9-12 yaşları arasında %80-90'ı ve yetişkin yaşta yalnızca %40-60'ı ilk olarak bir kadın çizmektedir); bu son durumun nedeni, kuşkusuz, erkek imgesine değer yükleyen toplumsal basmakalıptır. Bu istisna dışında, ilk çizilen karakterin cinsiyetinin tersine dönmesi ve kişi ile çizilen karakter arasında göze çarpan bir yaş farkının olması, özdeşimlerde bir bozukluğa işaret eder. Özdeşim kurulan cinsiyete değer yüklemenin bir başka yolu da, iki karakterden birini daha büyük çizmek ya da bu cinsiyeti çizerken, ona özgü nitelikleri artırmaktır (özellikler, giysiler, aksesuarlar). Çıplak çizilen karakterlere, özellikle kadınlarda, nadiren rastlanır.

MACHOVER TESTİ

Çocuklar İçin Soru Formu

1. Bu bir öyküymüş gibi, bu karakterin, bu kişinin hikâyesini oluşturunuz. Aşağıdaki soruları mümkün olan en iyi şekilde yanıtlayınız:
2. Ne yapıyor?
3. Kaç yaşında?
4. Evli mi?
5. Çocukları var mı? ... Erkek mi kız mı?
6. Ne iş yapıyor?
7. Hangi sınıfta?
8. En büyük arzusu ne?
9. Akıllı mı?
10. Sağlıklı mı?
11. Görünüşü güzel mi?
12. Vücudunun en iyi yapılmış yeri neresi?
13. Vücudunun en kötü yapılmış yeri neresi?

14. Mutlu mu?
15. Ne gibi sorunları var?
16. Ne zaman öfkelenir?
17. Nelere düşkündür?
18. En kötü üç alışkanlığı nedir?
19. En iyi yönleri nelerdir?
20. Çok arkadaşı var mı? Ondan büyükler mi küçükler mi?
21. Onun hakkında neler söyleniyor?
22. Ailesini gerçekten seviyor mu? Babasını? Annesini?
23. Okulu gerçekten seviyor mu?
24. Erkeklerle sık dışarı çıkar mı? Kızlarla?
25. Ne zaman gerçekten eğlendiğini söyler?
26. Evlenmek istiyor mu?
27. Hangi yaşta?
28. Ne tür bir kızla evlenmek ister?
29. En çok istediği üç şey ne?
30. Kime benziyor?
31. Ona benzemek ister miydin?
32. Bu kişi hakkında söylemek istediğin ne varsa bana söyle.

B) Bedenin İçini Çiz Testi

*Inside-of-the-body-test** (IB), 1955 yılında, Amerikalı C. B. Tait ve R. L. Ascher tarafından ortaya konulmuştur. Yönerge şöyledir: "Mümkün olan en hızlı şekilde, düşünmeden, tüm organlarla birlikte bedenin içini çiziniz; ardından, çizmiş olduğunuz organların ismini yazacaksınız". Verilen süre ortalama 5 dakikadır. Öncesinde Rorschach testi uygulanırsa uygulaması kolaylaşır. Yazarlara göre, kişiyi bir organı çizmeye iten ruhsal güçler, bütün hastalıklar için, psikosomatik belirtilere neden olanlarla aynı güçlerdir ve bu test, bu alandaki psikopatolojik bozuklukların, yalnız tıbbi muayeneyle olduğundan daha hızlı tanınmasına olanak tanımaktadır. Bu testin, kalp ameliyatı geçiren hastalardaki ya da diyaliz tedavisi gören böbrek hastalarındaki ilk uygulamaları, kendi bedenlerine yaptıkları düşlemsel yatırımın hastalıklarının ağırlığıyla birlikte arttığını, hasta organik aygıtın, tümü içinde en iyi tanınanı ve çizileni olduğunu, "cinsel organ" yanıtlarının azaldığını, en bütünlüklü ve en doğru çizimlerin, kendilerini edilgin şekilde ailelerine ve doktorlara bırakmak yerine, kendileriyle ilgili en çok sorumluluk yüklenen hastalardan elde edildiğini göstermiştir.

C) Ağaç Testi (Koch, Stora)

Bu testin birçok öncülü vardır. İsviçre'de meslek danışmanı olan Emile Jucker, 1928 yılından itibaren, danışmanlık verdiği çocuklardan ağaç

* Bedenin İçi Testi. (ç.n.)

çizmelerini istemiş ve bunları tamamen gözleme dayalı olarak yorumlamaya çalışmıştır. Almanya'da Schliebe (1934), art arda birçok çizim aracılığıyla duygulanımların dışavurumunu incelemiştir: herhangi bir ağaç, ardından donmuş, neşeli, yardım çağıran, acı çeken, ölü bir ağaç. Birleşik Devletler'de, Goodenough'ın çalışma arkadaşı olan Buck (1947), ağaç resmini, ev ve insan resimleriyle birleştiren HPT (*House, Tree, Person*[*]) testini yaratmıştır. Luzern'de Karl Koch (1949), sistemli ve istatistiksel bir çalışma gerçekleştirmiştir. Bu test, Fransa'da, yorumlanmasındaki zorluklara, inceliklere ve belirsizliklere rağmen, yönergesinin basitliği ve hızla uygulanabilmesi nedeniyle kesin bir hayranlık uyandırmıştır. Test Fransızca'ya Renée Stora tarafından uyarlanmıştır[24].

Koch'a göre, insan kişiliğinin temsili olarak ağacın seçilmesi, onun yüksek simgesel değerinden ileri gelmektedir. Afrikalı araştırmacı Stanley (1890), ağaçlar arasındaki ve ormanlar arasındaki farklılıkları, insan tipleri arasındaki ve toplumsal gruplar arasındaki farklılıklarla karşılaştırmıştır. Fakat ağacın simgeselliği, en eski zamanlardan beri evrensel olarak kullanılmaktadır; Pagan inanç ve mitlerinde olduğu kadar Musevi-Hıristiyanlarınkinde de, en azından temel bir şematik biçim olarak (haç biçiminde) kendini göstermektedir. Ağaç, düşey bir varlık olarak insanın simgesidir. Aynı zamanda büyümenin ve üretkenliğin, gücün ve gizemin de simgesidir.

Pulver'e göre Grafiksel Alan Bölgeleri

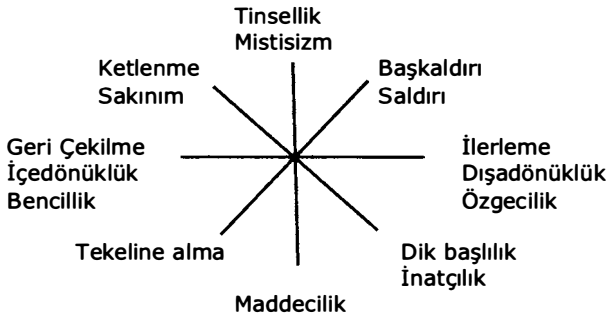

[*] Ev, Ağaç, İnsan. (ç.n.)

[24] J. N. Buck, The House-Tree-Person technique: revised manual, Los Angeles, 1966; Charles Koch, Le test de l'arbre. Le diagnostic psychologique par le dessin de l'arbre, Paris et Lyon, Ed. Vitte, 1958; Renée Stora, Le test de dessin d'arbre, J.-P. Delarge, Ed. Universitaires, 1975; R. Stora (Bull. Psychol., 1963, 17, fasc. 2-7) ayrıca psikolojik tanılamada çizimin kullanımıyla ilgili kaynakçayı toplamış ve yorumlamış (s. 264-306) ve Buck, Koch ve Stora'nın ağaç testi yöntemlerini karşılaştırmıştır (s. 251-263).

Testin uygulaması için, normal boyutta daktilo kâğıtları ve bir kurşunkalem gereklidir. Koch kişiden, ilk kâğıda "elinden geldiği kadarıyla bir meyve ağacı çizmesini", ardından ikinci bir kâğıda "ilkinden farklı bir ağaç çizmesini" ister. Fransa'da Renée Stora, uygulamayı şu şekilde değiştirmiştir: "Herhangi bir ağaç çizin ama çam ağacı olmasın". Çünkü çam ağacı toplumumuzda bir basmakalıptır. Bu ilk resim, kişinin alışkın olmadığı, yabancı bir ortam karşısındaki tepkisini ve özdenetim çabasını gösterir. Stora bu çizimin ardından ikinci bir kâğıt verir: "Herhangi bir ağaç daha çizin ama çam ağacı olmasın". Bu ikinci ağaç tanıdık bir ruhsal duruma karşılık gelir; kişinin alıştığı ortama uyum gösterme tarzını ifade eder. Üçüncü resim ("düşsel, imgesel bir ağaç, gerçekte varolmayan bir ağaç resmi"), kişinin doyuma ulaşmadan kalan arzuları, yani güncel sıkıntıları üzerine bilgi verir. Dördüncü resim ("gözlerinizi kapatarak herhangi bir ağaç çizin"), etkileri süren şiddetli bir çocukluk travmasını ya da çatışmasını açığa çıkarır.

Koch'a göre ağaç resminin yorumu, Max Pulver'in, yazıyla haç işareti arasında koşutluk kuran ve her biri simgesel bir anlam taşıyan dört bölge ayırt eden grafiksel şemasına dayanır. Yukarısı entelektüel ve tinsel bölgeyi, gelişmeyi, çevreyle ilişkiyi temsil eder. Merkez benliği simgeler (uyanık bilinçli yaşam, duygular). Aşağısı bilinçdışını, maddeci, erotik-cinsel bölgeyi, içgüdüleri, toplumsal simgeleri temsil eder. Sol taraf kişinin kendisiyle, geçmişle ilişkilerini, içedönüklüğü, çocukluktaki takılmalarını ifade eder. Sağ taraf ötekiyle, gelecekle ilişkileri, dışadönüklüğü ve aynı zamanda otoriteyi simgeler. Köşegenlerin de birer anlamı vardır. Yazı ile ağaç resmi arasındaki farklılık, ilki soldan sağa doğru ilerlerken, ikincisinin aşağıdan yukarıya doğru yapılmasıdır.

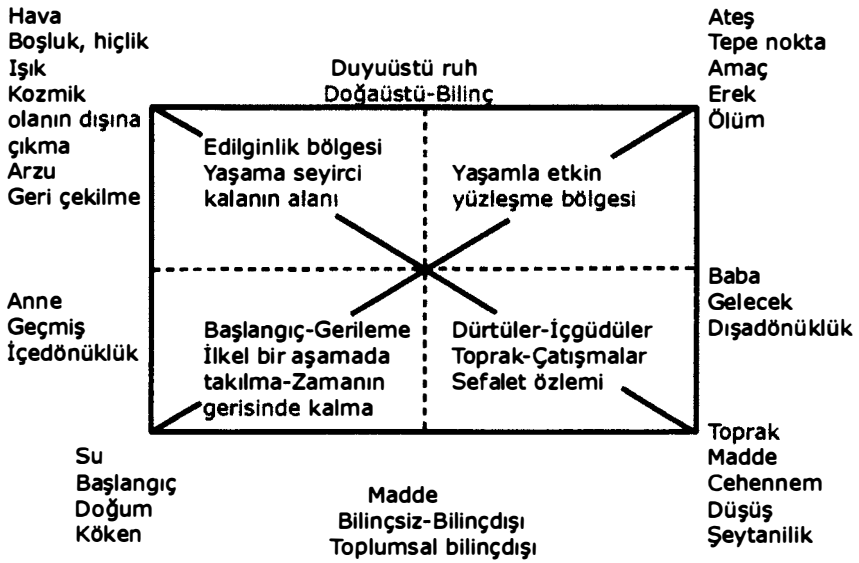

Grünwald-Koch'a göre uzamsal simgesellik
(Editions Vitte'in izniyle yayınlanmıştır)

Bu şema bir yandan resmi taşıyan sayfanın tamamına, diğer yandan varsa kökleri dışta bırakarak gövdenin tabanından taç kısmına kadar ağacı çevreleyen, genellikle daha sınırlı olan çerçeveye uygulanır.

Ortadaki yatay çizgi gövde ile taç kısmının bağlandığı yere yerleştirilir. Böylelikle farklı bölgelerden her birinin kişi için önemi doğrudan görünür hale gelir.

Çizginin ve dikdörtgenin dinamiği (altın oran), Michel Grünwald tarafından deneysel olarak incelenmiştir. Grünwald, bu yolla figüratif ve soyut resmin bazı ilkelerini ortaya koymuştur. Bunlar ilkine göre daha gelişmiş olan, 186. sayfadaki şemada özetlenmektedir.

Stora'nın oluşturduğu *çizgi fişi*, şu başlıklar altında toplanan toplam 177 özelliği kodlama olanağı vermektedir:

— Yönerge karşısındaki serbestlik;
— Zemin;
— Kökler;
— Simetri;
— Haç biçimi;
— Sayfadaki konum;
— Yaprak bölümünü oluşturan biçimler;
— Gölgelemeler;

— Gövde;
— Toplam yükseklik;
— Yaprak bölümünün yüksekliği;
— Yaprak bölümünün genişliği;
— Taşan kısımlar;
— Baskın çizgiler;
— Ek çizimler.

Stora her bir özelliğin temeldeki psikolojik anlamını ve 4-15 yaş arası çocuklarda, yıl yıl ve her bir cinsiyet için görülme sıklığını ortaya koymuştur. Bu özellikler, çeşitli çocuk/sorun türlerine, çeşitli zekâ ve duygulanım biçim ve düzeylerine denk düşen kümeler halinde toplanırlar.

Ağaç resminin yorumu, sabit bir öz olarak iskeleti (kökler, gövde, dallar) ve süs öğelerini (yapraklar, meyveler, manzara) ayrıştırır. Kökler yalnızca çocuklar ve bazı akıl hastaları tarafından çizilmektedir; bunların bir yetişkin resmindeki varlığı, duygulanımsal geriliğin ya da soy zinciriyle ilgili sorunların belirtisidir. Gövde bireyin sabit benliğini, düşünceler alanını temsil eder. Dallar, bireyin kendi olanaklarını ne şekilde kullanabilmiş olduğunu, ulaşmış olduğu farklılaşma düzeyini, onu çevreleyen dış dünya karşısındaki savunma ya da saldırma yöntemlerini gösterir. Hipnoz altında, belli ruh hallerinin telkiniyle elde edilen ağaç resimleri anlamlı bulunmuştur: ağacın taç kısmı, şiddetli öfke durumunda genişleyen dairesel yaylardan, yalancılık durumunda birbirine karışmış çizgilerden, nevrotik durumlarda çıplak ve yatay birkaç daldan, sadizmde noktacık kümelerinden, vb. oluşmaktadır (örnekleri sonraki sayfada verilmiştir). Dalların merkeze ya da merkezden dışarıya doğru yönelmesi, kişinin içedönük ya da dışadönük eğilimlerini ifade eder.

Ağaç Testi
Hipnoz Etkisinde Çizilen Resimler

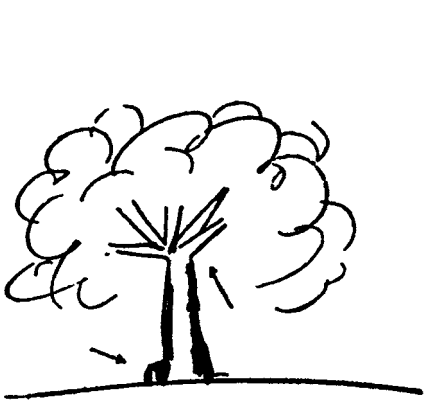

Aşırı öfkenin dışavurumu

Yalanın dışavurumu

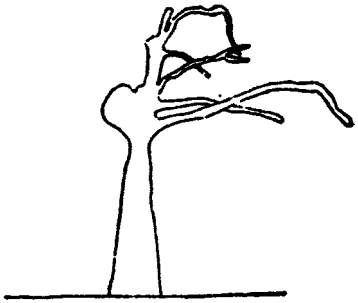

Nevrotik bir durumun dışavurumu

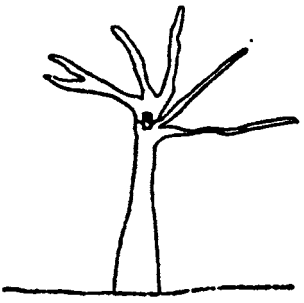

Saf çocuksuluğun dışavurumu

Charles Koch'un kitabından alınmıştır: *Le test de l'arbre*, trad. E. Marmy et H. Niel, "Animus et anima", Editions Emmanuel Vitte, Lyon-Paris, 1958, s. 125 (şiddetli öfke), 129 (yalan), 135 (nevrotik durum), 152 (saf çocuksuluk). (*Yayıncının izniyle çoğaltılmıştır*).

Koch ve meslektaşları, testi öncelikle çocuklara uygulamış ve yaşa göre 58 işaretin sıklığını gösteren istatistiksel tablolar yayınlamışlardır. Stora, kitabında, 4-15 yaşları arasında, iki cinsiyetten 2400 çocuk üzerinden oluşturulan istatistiksel tabloları ve okul öncesi çağı, okul çağının başlangıcı, toplumsallaşma dönemi ve ön-ergenlik için, çizgi kümelerine dayalı kişilik profilleri yayınlamıştır. Ancak akıl hastalarının çizdiği ağaçların sistemli bir incelemesi henüz yapılmamıştır. Son olarak, Koch'un testinin hangi kişilik düzeyini betimleme olanağı verdiğini saptamak için, diğer projektif testlerle karşılaştırmalar yapmak zorunlu olacaktır.

D) Piktografi

Piktografi, çocuklardaki yazma bozukluklarının iyileştirilmesinde, çizim ve resim yöntemlerinin sistemli şekilde kullanılmasından ibarettir. Anne Denner[25] piktografinin başarısının şu üç unsura dayandığını belirtmiştir:

"Serbest resim teknikleri sayesinde kişiliğin dışavurumu ve eğitimciyle kurulacak ilişkinin kolaylaştırılması; özellikle motor gevşemenin sağlanması, beden duruşunun ve hareketlerin düzeltilmesi, kas kasılmalarının yeniden yapılandırılması ve beden dilinin rahat kullanımının sağlanması amacıyla hazırlanmış alıştırmalarla psikomotor davranışın iyileştirilmesi; son olarak, kompozisyon ve sayfa düzeniyle, yani grafiksel alana hâkimiyetle ilgili estetik ve kültürel kazanımlar". Şizofrenlerin eğitiminde de kullanılmaya başlayan piktografi, ayrıca, kişinin psikomotor açıdan gevşemesine ve gerçekliği algılamasına yardımcı olur. A. Denner tarafından hazırlanan analiz fişleri, projektif çizim ve resim testleri kadar, eğitim ya da psikoterapi amaçlı serbest çizim ve resim etkinliklerine de uygulanabilecek genel bir sınıflandırma yöntemi oluştururlar.

Anne Denner'e göre piktografik hareketlilik analiz fişi

A) Bedenin sayfaya göre konumu:

— Oturur konum;
— Ayakta konum;
— Beden ekseninin sayfanın ortasına karşılık gelmesi;
— Beden ekseninin:
  a) sayfanın ortasına göre solda olması,
  b) sayfanın ortasına göre sağda olması;
— Bedenin sayfaya göre konumunun değişken olması;
— Çalışma sırasında konumun aldığı değişiklikler:
  a) oturur konumdan ayakta konuma geçme,

[25] A. Denner, L'expression plastique. Pathologie et rééducation des schizophrènes, Ed. Sociales françaises, 1967.

b) kâğıdı görebilmek için ilerleme ve geri çekilme;
— Yorgunluk ya da reddetme belirtileri:
a) ayakta konumdan oturur konuma geçme,
b) hastanın ayrılması,
c) yaptığı etkinlikle ilgisiz bir şekilde odanın içinde yer değiştirmesi.

B) Gövde:

— Tam masaya dönük;
— Masaya göre meyilli:
a) sağa dönük,
b) sola dönük;
— Gövdenin çökük durması (sırt kamburlaşmış);
— Omuzların kasılması;
— Sağ ya da sol omzun kalkık, inik, ilerde ya da geride durması.

C) Kolun hareketi:

— Esneklik ya da gerginlik: bileklerde, dirseklerde, omuzlarda;
— Dirseğin duruşu: beden boyunca uzanmış, bedenden uzaklaştırılmış, bedenden iyice uzaklaştırılmış ve yukarı kaldırılmış;
— Omzun, dirseğin ve bileğin duruşlarının karşılıklı ilişkileri: uygulamalar sırasında kasılmaların yer değiştirmesi;
— Elin duruşu: kolun uzantısında, dışa bükülme, içe bükülme, içe çevirme, dışa çevirme;
— El değiştirme.

D) Eşlik eden hareketler:

— Kafa hareketleri;
— Yüz hareketleri: dudaklar, dil, gözler, yüz ifadesi;
— Diğer kolun işlevi: hareketsiz, çizme eylemine yardımcı, kasılmalar;
— Bacakların hareketi;
— Yerleşik denge tabanı;
— Denge tabanını değiştirme;
— Oturur konumda ayakların zeminle teması.

Anne Denner'e göre piktografik çizimlerin analiz fişi

Çizgi analizi:

Düz çizgilerin uzunluğu (hareketin genliğinin göstergesidir):
— Düz çizgilerin azami uzunluğu (en uzun düz çizginin ölçüsü alınır);

— Düz çizgilerin asgari uzunluğu (en kısa düz çizginin ölçüsü alınır – nokta hariç);

— Uzunluğun değişme sıklığı (basmakalıbın göstergesi): çok sayıda değişim; birkaç değişim; az sayıda değişim.

Çizgilerin genişliği:

— Bütün çizgiler için tek bir genişliğin kullanılması;

— Aynı çizgi içinde ya da bir çizgiden diğerine çeşitli genişliklerin kullanılması (çizimlerde göz kararıyla, resimlerde ölçüyle değerlendirilir);

Bastırma:

— Resimde:

Güçlü bastırma: çizginin, fırçanın çapından daha geniş olması.

Orta derecede bastırma: çizginin, yaklaşık olarak fırçanın çapına eşit olması.

Zayıf bastırma: çizginin, fırçanın çapından küçük olması.

— Çizimde:

(karbon kâğıdında çıkan ize bakın)

Çok güçlü bastırma,

Güçlü bastırma,

Orta derecede bastırma,

Zayıf bastırma,

Çok zayıf bastırma,

Bastırma şiddetinin değişmesi: beceriksizlikten dolayı düzensiz olan bastırmalar not edilir.

Çizginin dinamizmi:

Eğer aynı çizgi içinde şunlar bir arada yer alırsa:

Ritim değişikliği,

Ton değişikliği,

Bastırma şiddetinin değişmesi.

Sabit çizgi:

Sabit çizgi genişlik, ton ve bastırma şiddetinde değişiklik olmamasıyla nitelenir.

Çizginin yokluğu:

Düzgün eğriler, karmaşık eğriler,

Yarım-açılılık,

Doğrulardan eğrilere kolayca geçebilme,

Çok biçimlilik,

Kesintisiz çizgi.

Çizgideki şaşmalar:
Yamuk yumuk etmek,
Titreme,
Kararsız çizgi,
Lehim noktası (birleştirme):
— Eğik çizgide,
— Düz çizgide;
Çizgilerin basmakalıplığı:
— Aynı biçimlerin tekrarı,
— Aynı yöndeki çizgilerin tekrarı,
— Aynı boyuttaki çizgilerin tekrarı;
Bulaşmalar,
Kâğıdın bir noktasının aşınması,
Düzeltmeler ya da üstünden geçme,
Silinmiş resimler.

Yüzey analizi:

Yüzey boyutlarının çeşitliliği:
Önemli ölçüde,
Ortalama düzeyde,
Değişiklik yok.

Biçimlerin çeşitliliği:
Basit biçimler,
Karmaşık biçimler,
Sayfanın bütününü dolduran yüzey.

Tonların çeşitliliği:
Aynı rengin en az bir ton çeşitlenmesi.

Renk kullanımının çeşitliliği:
Tek bir renk,
Üç renk,
Üç renkten fazla.

Yüzeyin yapılma yöntemi.
Tekbiçimli yüzey (farklı darbe izi yok). Beceriksiz şekilde doldurulmuş yüzey:
— Yüzeyi aşan çizgiler,

— Fırça darbelerin yönünün değişmesi,
— Acemice boyama;

Yüzeyi doldururken tonların bilinçli olarak ve ustalıkla çeşitlendirilmesi.
Spontan biçimde, doğrusal çizgilerden yüzeyin doldurulmasına geçme.

Organizasyon:

Sayfa düzeni:

Sayfa boyutuyla bağlantısız;
Sayfa boyutu tarafından belirlenmiş;
Kağıdın köşelerinin kullanılması;
Duygulanımların temel oluşturduğu sayfa düzeni;
Hareketin temel oluşturduğu sayfa düzeni.

Öğelerin birbirine göre oranı:

Oran hataları:
— Çocuksu,
— Duygulanımsal kökenli,
— Uzamsal yapılandırma bozukluklarından kaynaklanan hatalar;
Doğru oranlar;
Kişisel oranlar.

(A. Denner tarafından hazırlanan bu iki fiş, yayıncının ve yazarın izniyle çoğaltılmıştır).

9. Yazının Simgeselliği

Grafolojinin ilkeleri ve çalışmalarıyla ilgili bir sunum, bu kitabın çerçevesine dahil değildir. Projektif testlerin yorumu, ağaç ya da köy testinde olduğu gibi, bazı grafoloji ilkelerini benimsemiştir. Buna karşın grafologlar, bakış açılarını genişletip incelik kazandırabilecek olduğu halde, projektif psikolojinin kendilerini etkilemesine izin vermiş görünmemektedirler. Fransız grafolog Robert Meurisse'in geliştirdiği *Karalama Testi* (1948) bu açıdan tamamlanamamış bir girişim teşkil eder. Meurisse kişiden, sayfanın ortasına, normal yazıyla adını ve soyadını yazmasını ve buradan hareketle "bir buçuk dakika boyunca, kalemi kaldırmadan, tamamen serbest ve spontan bir karalama yapmasını" ister. Geçerliliğin sağlanmasına ilişkin ilk denemelerin sonuçları tatmin edici çıkmamıştır[26]. Birleşik Devletler'de Elkish (1951), Fransa'da Corman[27] (1968) gibi başka yazarlar, sonrasında

[26] Bkz. *Connaissance de l'homme*, no 18 (oct.-déc. 1956).
[27] Le gribouillis. Un test de personnalité profonde, Presses Universitaires de France, 1968.

"çiziktirme" ya da "kargacık burgacık yazı" denilen benzer testler geliştirmişlerdir. Fransa'da C. Beizmann, bazı kişilik özelliklerinin ayırıcı tanısında kullanılmak üzere, Terman testinden alıntılanan saha topu testi üzerine çalışmıştır[28]. Çocuğun yazısının, onun gelişiminin ve kişilik özellikleriyle ilişkisinin nesnel olarak incelenmesi, son yıllarda Fransa'da büyük bir ilerleme kaydetmiştir[29].

10. Rengin Simgeselliği

Bu simgesellik, bir sınıflandırma testiyle birleşerek, yukarda açıklanan (s.160) renk piramidi testine kaynaklık etmiştir. Ancak, rengin projektif değeri, özneyi artık bir seçime değil de serbestçe resim yapmaya davet ettiğimizde tam olarak kullanılmış olur. Shaw'un (1930) *Parmak boyası* testindeki fikir budur; burada resim fırçası ortadan kalkmıştır; kişi, boyayı önceden suya batırılmış standart bir parlak kâğıt üzerinde yaymak ve düzenlemek üzere elleriyle çalışır. Kullanabileceği renkler mavi, yeşil, kırmızı, sarı, siyah ve kahverengidir. Kişi her bir seansta 3 ila 8 resim yapar. Malzemeyle doğrudan ilişki kurmanın, ketlenmeleri ortadan kaldırmak ve kişilik eğilimlerinin dışavurumunu kolaylaştırmak için etkili bir yol olduğu görülmüştür. Yazar, bu düşünceye, çocukların çamurla ya da su ve kumla oynarken nasıl haz aldıklarını gözlemleyerek varmıştır. Simgesel ifade gücü nedeniyle, elementlerle oynanan bu oyunlara rengi de eklemek istemiştir. Resimlerin yorumu, kişinin şu unsurlar karşısındaki tutumunu göz önüne alır: renk (seçimler, redler, karışımlar ve özellikle de yerleştirme); malzeme (mesafeli kişi yalnız bir parmağını kullanır; gönüllü kişi saldırgan bir hazla, ellerinin tamamını kullanarak boyayı işler); uzamsal sınırlar (bazı kişiler masaya taşırırlar); görev (anksiyeteli kişiler görevi bir türlü tamamlayamaz ya da sürekli düzeltmeler yaparlar). Yorum aynı zamanda kişinin sözelleştirmelerini de hesaba katar: test serbest çağrışımlar için iyi bir uyarıcıdır. Shaw'un araştırmaları, belirli resim içerikleri organizasyonları ile belli başlı psikopatolojik belirti kümeleri arasında bir uyuşma olduğu fikrini verirler. Fakat bunun kesin olarak geçerliliği yoktur. Birleşik Devletler'de büyük bir başarı elde eden bu test özellikle sağır ve dilsizlerin eğitiminde kullanılır. Sözlü psikoterapi çok fazla dirençle karşılaştığında, terapötik süreci başlatmak için iyi bir araç sağlar[30].

---

[28] *Bull. Psychol.*, 1963, *17*, fasc. 2-7, 240-247.

[29] H. de Gobineau, R. Perron, *Génétique de l'écriture et étude de la personnalité*, Delachaux & Niestlé, 1954; J. Ajuriaguerra, M. Auzias, F. Cournes, A. Denner, V. Lavondes-Monod, R. Perron, M. Stambak, *L'écriture de l'enfant*, 2 vol., Delachaux&Niestlé, 1964; R. Perron, M. Auzias, L'évolution de l'écriture et de la motricité graphique, *Bull. Psychol.*, 1966, *19*, fasc. 8-12, 516-524. Genel olarak grafolojiyle ilgili bkz. Anderson (s.339'da belirtilmiştir), XV. bölüm.

[30] Bkz. Anderson ve Anderson, chap. XIV (s.241'de belirtilmiştir).

Renk Simgeselliği testi ise aksine yalnızca tanıyla ilgilidir ve ciddi bir geçerlilik çabası üzerine kuruludur. Obonai ve Matsuoka'nın geliştirdiği bu test, 1956 yılında Japonya'da yayınlanmıştır[31]. Şu unsurlardan oluşur:
a) Duygulanımsal izlenimleri ifade eden ya da çağrıştıran 41 uyarıcı sözcük. Örneğin:

11. Kendine güven;
12. Pişmanlık;
13. Yazgı;
14. Gelecek;
15. İlk görüşme;
16. Utanç;
17. Yorgunluk;
18. Söylenti.

b) Dört sıraya dörderli şekilde yerleştirilmiş ve birden on altıya kadar numaralanmış, 2x3 cm'lik renkli 16 dikdörtgenden oluşan bir renk kartı.

Uygulayıcı kelimeleri 15 saniyelik aralıklarla okurken, kişi renk kartına bakar ve kelimenin çağrıştırdığı duygulanımsal izlenimi ifade eden rengi seçer. Yanıtlar 9 kategoride toplanırlar. Deneyler aynı kategorideki renklerin birbirine denk olduklarını göstermiştir:

1. pembe, turuncu, sarı, açık yeşil;
2. mavi, yeşil;
3. kırmızı;
4. beyaz;
5. mor, kızıl;
6. kahverengi;
7. koyu şarap kızılı;
8. gri;
9. siyah.

Testin norm çalışması, vakaların %70'inde yanıtların tek bir renk kategorisinde toplanma eğiliminde olduğunu ortaya koymuştur. Böylece tablolar, yanıtların anormallik derecesini hesaplama olanağı verirler. Öte yandan bazı kişiler, baskın bir renk yanıtları grubu seçme eğilimi gösterirler: bu gruplar psikopatolojik tanıya ve bir erkeklik-kadınlık sınıflandırması yapmaya izin vermektedir.

İsviçreli Lüscher'in (1949) *Renk Seçimi* testi[32], her biri dört tonda gösterilen dört temel renkten (sarı, kırmızı, mavi, yeşil) türetilmiş yirmi kadar renk tablosundan oluşmaktadır. Kişi her tablo için en çok hoşuna giden rengi seçer. Sınıflandırma, aynı kategorinin farklı tonları arasında yapılan seçimlerle farklı kategoriler arasında yapılan seçimleri ayırt eder. İlk olarak kırmızı rengin seçilmesi erotik eğilimleri ya da bir telafi ihtiyacını gösterir. Sarı renk, az çok nevrotik nitelikte bir sinirsel duyarlılığı ve başkalarının dikkatini çekme eğilimini ifade eder. Yeşil renk histeriklerin ve asosyallerin vb. ilgisini çeker. Testin yorumlama sistemi ve geçerlilik çalışması gözlemsel aşamanın ötesine pek geçememiştir.

---

[31] Bkz. *Revue de Psychologie appliquée*, 1957, *7*, no 2, pp. 112-128.
[32] N. Canivet, Le test de Lüscher, *Bull. Psychol.*, 1963, *17*, fasc. 2-7, 322-326.

11. Sözel-Motor ve Uzamsal-Motor Dışavurum

Sözel-motor ve uzamsal-motor dışavurum, tıpkı grafo-motor dışavurum gibi, kişiliğe projektif bir yaklaşım yolu olarak kullanılabilir. Ancak zor olan, tek bir hareket için, sosyokültürel etkiler, nörofizyolojik olgunlaşmayla ilgili unsurlar ve bütünüyle kişisel olan özellikler arasında kesin bir karara varmaktır. Dahası hale olgusu* nedeniyle, bir hareketi oluşturan öğeler hiçbir zaman birbirinden ayrı olarak algılanmaz fakat birlikte genel bir izlenim vermeye katkıda bulunurlar (yüz ifadesi, mimik, duruş). Allport ve Vernon, *Studies of Expressive Movements*** (1931) isimli kitaplarında, az sayıda kişiye uygulanan 32 teste dayalı bir araştırmanın sonuçlarını verirler. Tekrar-test güvenilirliği oldukça yüksek bulunmuştur[33].

Bu akımdan doğan tek test, Rio de Janeiro'dan psikolog Mira y Lopez'in geliştirdiği *Miyokinetik Psikodiagnostik*'tir[34] (1939). Yazar, bedensel duruşa bağlı kas gerginliğinin uzayın değişik düzlemlerinde grafiksel dışavurum yoluyla incelenmesinin, buraya yansıtılmış olan mizaç ve karakterle ilgili eğilimleri açığa çıkardığını düşünür. Dolayısıyla Lopez, Fransa'da Wallon'un örnek oluşturduğu, bilince hareketsel bir köken atfeden akıma bağlıdır. Testin öncüleri, 19. yüzyılda yaptıkları bir deneyle bir hareketin yalnız düşüncesinin bile bu hareketi yaratabileceğini gösteren Gall ve marquis de Chevreul'dür. Deneyde kişi, gözleri kapalı şekilde, yatay olarak uzatılmış sağ kolunun ucunda, başparmakla işaretparmağı arasında, ucuna kurşun bilye bağlanmış olan bir ipi tutar; sarkacın ipini parmakları arasında sabit tutmaya çalışarak çeşitli türden hareketler (doğrusal, eğrisel, dairesel) hayal etmelidir. Sarkacın çoğunlukla kişinin hayal ettiği şekilde hareket etmeye başladığı saptanmıştır. Mira y Lopez, bir kişinin görevlere uyumunun, belli kasların kasılmasını, belli diğerlerininse ketlenmesini kolaylaştıran uygun bir kas duruşunu gerektirdiğini gözlemlemiştir. Lopez sonunda, ruhsal gerilimdeki düzensizliklerin, bazı salınımlı hareketlerde sistemli sapmalarla kendini gösterdiğini bulmuştur.

Kişi dirseklerini koymadan, art arda üç uzay düzleminde (yatay, düşey, sajital) konumlandırılan küçük bir masanın önüne oturur. Kimi zaman sağ, ardından sol elini, kimi zaman aynı anda ikisini birden kullanarak, kurşunkalemle, kâğıda çeşitli çizgiler (düz, zikzak, merdiven şeklinde çizgiler, daireler, zincirler, paraleller ve U şeklinde çizgiler) çizmelidir. Kişi harekete görerek başlar, görmeden devam eder. Anlamlı sapmalar işte o zaman ortaya çıkmaya başlar. Test iki seferde uygulanır.

---

* Hale etkisi: Kişinin bir özelliğini değerlendirirken, öteki kişilik özelliklerinin ya da tüm kişiliğin etkisinde kalma. (ç.n.)

** Dışavurumcu Hareketler Üzerine Araştırmalar. (ç.n.)

[33] Bkz. Anderson ve Anderson, XVI. bölüm (s.241'de belirtilmiştir).

[34] Uygulamalı Psikoloji Merkezi tarafından Fransızca'ya çevirilmiştir (1951).

Testin yorumlaması niceliksel analizlere dayanır: çizgilerin uzunluk ölçüleri, birincil ve ikincil doğrusal sapmaların ve açısal sapmaların ölçüsü, kişinin yetişkin mi yoksa çocuk mu, erkek mi yoksa kadın mı, vasat düzeyde mi yoksa çok mu zeki olduğu, normal mi yoksa patolojik mi olduğu göz önüne alınarak bu ölçülerden her biri ile zekâ ve kişilik özellikleri arasındaki korelasyonların hesaplanması. Mira ayrıca morfopsikolojiye özgü bir varsayımı kabul eder: bizim toplumumuzda sağ elle yazan bireylerde, bedenin sağ (yani baskın) yarısına ait motor dışavurumlar, bireyin güncel ya da karaktere özgü eğilimlerini açığa vururken, diğer yarısına ait olanlar içgüdüsel ya da mizaca değin eğilimleri ortaya koymaktadır. Miyokinetik testi ayrıca bu iki eğilim arasındaki uyuşma düzeyi, saldırganlık (sajital düzlemdeki birincil sapmalar), uyarılma-depresyon (düşey düzemdeki birincil sapmalar), içedönüklük-dışadönüklük (düz çizgilerdeki birincil sapma ve zikzaklardaki, zincirlerdeki ve paralellerdeki eksenle ilgili sapmaların yönü), yapısal heyecansallık (sol elin ikincil sapmaları), vb. hakkında bilgi verir. Yazar ayrıca belli başlı ruhsal hastalıklara özgü belirtileri betimlemiştir. Uygulamanın son derece karmaşık olması ve sonuçlarının belirsizliği genellikle uygulamacıları bezdirmektedir. Bununla birlikte, Binois ve Lefetz'in çalışmaları bu testin, kişilik ve kas gerginliği arasındaki ilişkiler hakkında genel bilgiler veren neredeyse tek test olduğunu göstermiştir. Güvenlikle ilgili mesleklerde uzamsal-motor uyum zorluklarının saptanmasında kullanılması bundandır. Öte yandan sözel olmayan niteliği, işçilere uygulanışını Rorschach'ya göre daha rahat ve verimli hale getirmektedir (Şoför ve sürücülerin seçilmesi, alkoliklerin saptanması, vb.).

Bölüm VI

GEÇERLİLİĞİN SAĞLANMASIYLA İLGİLİ SORUNLAR

1. Projektif Tekniklerde Geçerliliğin Sağlanmasına İlişkin Özellikler

Bir testin geçerliliğine ilişkin sınama, bu testin üç değere sahip olduğunu kanıtlamak için ortaya konan işlemlerin bütünüdür. Bu üç değer: test edilen kişilerin ayırt edilmesi (duyarlılık), ölçümün kararlılığı (güvenilirlik) ve ölçülen nesneye uygunluktur (geçerlilik). Ancak geçerliliğin sağlanmasıyla ilgili yöntemler, yetenek testleri için geleneksel olarak varoldukları biçimde projektif testlerde bulunamaz. Bu farklılığın ilk araştırmacılar tarafından anlaşılamaması bazı beklenmedik sonuçlar alınmasına neden olmuştur. 1950'lerde bu alandaki bazı temel kuralları açıklama onuru ise Mary D. Ainsworth[1]'a aittir. Projektif testler tekil bir değişkeni araştırmaz; bireyi, değişkenlerin birbirleriyle karşılıklı ilişki içinde olduğu dinamik bir şema içinde betimler. Projektif testlerde geçerliliğinin sınanması, artık teste tabi tutulan bireylerin, bu tekil değişkeni taşıma düzeyine göre sıralandıklarını kanıtlamak üzerine kurulu değildir; daha çok varsayımların geçerliliğinin sınandığı bilimsel sürece benzer. Mürekkep lekelerine ilişkin algının kişiliği açığa vurmak için iyi bir araç olduğu bir kez kabul edildikten sonra, Rorschach testinin geçerliliğinin sınanması, Rorschach'nın, Klopfer'in ya da Beck'in kodlama ve yorumlama sisteminin geçerliliğinin sınanması anlamına gelir. Projektif bir test, nitel bir veriler yığınının (kişinin serbest yanıtları) işlenebilir bir hale dönüştürülmesini içerir: sayılara dökülebilmesi için öncelikle yanıtların kodlanacağı temel kategoriler ayrıştırılmış olmalıdır. Gerçekten de testle ilgili yorumlama sistemlerinden her biri, bir yanıt sınıflandırma sistemine dayanır; bu sınıflandırma sistemleri ise ancak harekete geçirdikleri yorumlarla anlam kazanırlar. Bu yüzdendir ki, bir sınıflandırmanın değeri geçerliliğinden çok güvenilirliğine bağlıdır.

Ainsworth'un temel saptamasından hareketle bir dizi sonuç çıkarmak yerinde olacaktır.

---

[1] Some Problems of Validation of Projective Techniques, *Brit. J. Med. Psychol.,* 1951, *24*, 151-161. Bu bölümle ilgili tüm kaynakça, D. Anzieu, Problèmes posés par la validation des techniques projectives, *Bull. Psychol.* 1952, *6*, numéro spécial, 63-79 içinde bulunmaktadır. *La Revue de Psychologie appliqué* projektif tekniklerin geçerliliğine ilişkin bir sayı (1955, no 4) yayınlamıştır (Cronbach, Eysenck, Pichot'un makaleleri). Ayrıca bkz.: F. Robaye vd., Essai de validation des indices du test de Rorschach, *Bull. CERP*, 1955, no I. V. Shentoub, N. Rausch, Les techniques projectives (Problèmes de la validation), *Psychiatr. Enf*, *I*, no 1, 238-246; Anderson, II. bölüm (s.241'de belirtilmiştir).

1. Duyarlılık

Duyarlılık, bir testin bağımsız değişkendeki (testin ölçtüğü nesne) tüm değişimleri bağımlı değişkende (kişinin testteki performansı) yeniden bulabilme kapasitesi olarak kalır; ancak bu artık aynı anlama gelmez.

Yetenek testleri kişinin belli bir yeteneğe ne düzeyde sahip olduğunu ölçmeyi amaçlar. Teste tabi tutulan kişiler, kuşkusuz, olası tüm kişiler topluluğunu temsil etmesi gereken bir örneklem oluştururlar. Eğer bu yetenek topluluk içinde rastgele dağılıyorsa, örneklemin verdiği yanıtların dağılımı Gauss'un çan eğrisi biçimini alır. Projektif testlerse, belli bir kişinin ruhsal işleyişine ait ayırt edici özellikleri belirleme ve değerlendirme amacını taşırlar; gözlemlenen ruhsal tutumlar aynı zamanda bu kişinin ruhsal örgütlenmesini belirleyen savunma düzenekleri ve bireysel çatışmaları hakkında da bilgi vermektedir. Şu halde bir yetenek testi için duyarlılık, teste alınan kişileri söz konusu yeteneğe ilişkin normal kabul edilmiş dağılıma göre sınıflandırma kapasitesidir. Projektif bir test içinse, kişiliği oluşturan çeşitli özellikleri, teste tabi tutulan kişideki önemine bağlı olarak sınıflandırma kapasitesidir.

Uygulamada, testin böyle bir duyarlılığa sahip olup olmadığı nasıl sınanacaktır? Bunun yolu testin yaşla, hastalıkla ya da özel durumlarla birlikte kişilikte ortaya çıkan temel değişimleri, kuramla tutarlı bir biçimde yansıtıp yansıtmadığını sınamaktır. Örneğin, Rorschach testi kişilikteki belli başlı gelişim dönemlerine duyarlıdır: çocuklukta renk yanıtlarının baskınlığı (çocuk şimdiki zamanda ve o anki çevresine bağımlı olarak yaşar); ergenlikte hareket yanıtlarının artması (kendi içine çekilme, içebakış, kendini geçmişi ve geleceği içinde konumlandırma çabası, bağımsızlık isteği); ve yaşlılıktan, yaşlılığa bağlı fiziksel gerilemeye geçişin belirtilerine kadar. Rizzo bunları yüz yaşlarında bir kişinin protokolünde saptamış, yaşlılığın şu belirtilerini ortaya koymuştur: yaşamsal ilgiler alanında daralma (koartatif tepkisellik tipi), zekâda gerileme (pek yüksek olmayan F+ %), basmakalıplara eğilim (yüksek A%). Bir psikoterapi süresince tekrar tekrar uygulanan Rorschach testi, kişilikteki ilerleme ve gerilemeleri ortaya koyabilmektedir[2]. Birçok yazar, lobotominin ya da psikiyatrik şok tedavisinin ardından kişilikte meydana gelen değişimlerin Rorschach'ya yansıdığını doğrulamıştır. Denise Osson (1974) travmatik bozuklukların gelişimiyle ilgili klinik gözlemlerle, birbiri ardına uygulanan Rorschach testleri arasında sıkı bir korelasyon olduğunu bulmuştur: kopukluk ve bağ düzeneklerinin yeniden *eşzamanlı* olarak görülmesi (F. Minkowska bunları, sırasıyla şizofrenik-akılcı düşüncenin ve epileptik-

[2] Bkz. Z. Piotrorwski, M. Schreiber, Détection par le Rorschach des modifications de la personnalité pendant et après une psychothérapie..., içinde: G. Bychowski, J.-L. Despert, *Techniques spécialisées de la psychothérapie*, PUF, 1959.

duyumsal düşüncenin tipik özellikleri olarak karşı karşıya koyuyordu) ruhsal varlığın kendini toparladığına işaret eder.

Eğer kişilikte meydana gelen değişim yalnızca geçici ya da kısmi nitelikteyse protokol, bir iki nokta dışında, bozulmamış bir kişilik yapısı ortaya koyar. Bellak hipnoz altında kişiye, uyandığında kendini saldırgan hissetmesi yönünde telkinde bulunmuş, ardından hipnozdan önce başlatılan ve yarıda kesilen TAT uygulamasını tamamlamıştır. Testin iki yarısı arasında yapılan karşılaştırma, kişiliğin temel özelliklerinin sürekllilik gösterdiğini ve saldırgan eğilimlerde bir artış olsa da, bunun istatistiksel olarak anlamlı olmadığını ortaya koymuştur. Kişiden kişiye değişiklik gösteren şey ise kuşkusuz saldırganlığın ele alınış tarzıdır: kimi dışavururken, diğeri bundan suçluluk duymakta, bir diğeri ise saldırganlığı kendine yöneltmektedir, vb. Kelly ve meslektaşları 12 kişiye hafif bir elektroşokun hemen öncesinde ve sonrasında Rorschach testi uygulamıştır. Elektroşok geçici hafıza kaybına neden olduğundan hemen tekrar test yapma olanağı tanımakta fakat kişiliği değiştirmemektedir; sonuçta psikogram aynı kalmıştır. "Bir kişi kendi Rorschach'sını bilerek değiştirebilir mi?" sorusuna yanıt arayan deneyler de aynı sonucu vermiştir. Psikogramda temel değişimler olduğunda bile bunlar istatistiksel olarak anlamsızdır (olağan Rorschach uygulamasının ardından kişiye, kendisi hakkında en iyi izlenimi vermesi, mümkün olduğunca hareket yanıtı ya da bütün yanıt vermesi, vb. gibi kesin telkinlerde bulunularak uygulama tekrar edilmiştir). Bellak'ın bir diğer çalışması, deneysel koşullara denk bir durumda –infazlarını bekleyen idam mahkumlarıyla- gerçekleştirilmiştir; söz konusu olanlar, Nürnberg davasında idama mahkum edilen iki Nazi lideri, Julius Streicher ve Alfred Rosenberg'di. Bu kişilerin TAT'leri bir yandan temel varoluş amaçlarında uğradıkları başarısızlık ve gerçekleşmesi yakın son karşısında duyulan kaygı gibi, bulundukları durum açısından muhtemel duyguları, fakat aynı zamanda ve daha büyük miktarda, görünüşe göre her zamanki kişiliklerini temsil eden unsurları göstermektedir.

Duyarlılığı kanıtlamak için ortaya konan bu yöntemler, tam tersi yönde, bir olayın ya da bir durumun kişilik üzerindeki etki derecesini sınamak için de kullanılabilirler.

2. Güvenilirlik

Bir testin güvenilirliği: 1. öğrenme unsuru dışarda bırakılmış olup, kişinin art arda iki uygulamada verdiği yanıtların kararlılığıyla; 2. aynı protokolleri sınıflandıran ve yorumlayan ve birbirinden ayrı çalışan farklı "hakemler" arasındaki uzlaşmayla tanımlanır. Yetenek testleri için temel olan ilk tanım, projektif testler için, yukarda açıkladığımız duyarlılıkla ilgili tanımdan ayrı tutulamaz. Burada üzerinde durulacak olan tanım

ikincisidir. Bu tanım kuşkusuz daha baştan hakemlerin yeterli olduğunu varsayar; bununla birlikte, bu testle çalışan psikologun deneyim ve klinik kavrayış düzeyini değerlendirmek için, tam tersi yönde de kullanılabilir.

İki yöntem bulunmaktadır: kör yorum ve eşleme. Kör yorumun (yani kişi hakkında yaşı, cinsiyeti ve bazen de zekâ düzeyi ile sosyo-ekonomik düzeyi dışında bilgi sahibi olmadan yorumlamanın) ortaya çıkışı Rorschach'nın kendisine dayanır. Rorschach 1921'de yazdığı ve ölümünden sonra yayınlanan makalesinde bunun ustalıklı bir örneğini sunmuştur. İsviçreli psikanalist Oberholzer, psikanalize başladığı bir hastaya Rorschach testi uygulamış ve protokolü yorumlaması için arkadaşı Rorschach'ya göndermişti. Rorschach bu protokolden bir kişilik portresi, ruhsal sıkıntılarla ilgili bir tanı ve bunların kökenine ilişkin varsayımlar çıkarmıştı ki bunlar, psikanalistin tedavinin ilk aylarında öğrenmiş olduklarına denk düşmekteydi. Ancak burada daha çok geçerlilikle ilgili bir kanıtlama söz konusudur. Güvenilirlik, Birleşik Devletler'de Rorschach hareketine öncülük eden Klopfer, Beck ve Marguerite Hertz'e kör yorumlama için aynı protokolü gönderen Amerikalı bir psikologun çalışmasıyla ortaya konmuştur; bu üç kişinin raporu temelde birbirleriyle uyuşmaktaydı.

Eşleme ya da uygunluk *(matching)* yöntemi, "hakeme", yalnızca testin psikogramının değil, aynı zamanda yorumlama sonucunda ortaya çıkan kişilik portresinin de sunulmasını içerir: birçok kişiden elde edilen bu belgeler hakeme kuşkusuz ayrı ayrı ve anonim şekilde sunulurlar. Şu halde hakemin görevi, her portreyi uygun psikogramla yeniden birleştirmektir. Birçok deneyimli hakem, 20 zorlu çocuğa yapılan Rorschach testlerinde ya da 20 tek yumurta ikizine altı ay arayla yapılan tekrar-testleri eşleştirmede (%92 oranında) başarı kaydetmiştir; buna karşın aynı hakemler, bir kişinin testini ikizininkiyle eşleştirmede başarısız olmuşlardır. Bu sonuç Rorschach protokollerinin ne denli bireysel olduğunu doğrulamaktadır (oysa ikizler yönteminin, yetenek testlerinin geçerliliğini sınamada ne kadar etkili olduğu bilinmektedir).

3. Geçerlilik

A) *Bir dış ölçütle korelasyon:* Alor adalarındaki Polinez ilkellerin protokollerine kör yorumlama yapan Oberholzer ya da aynı çalışmayı TAT ile Navaho ve Hopi'deki Kuzey Amerikalı yerlilerle gerçekleştiren Henry, bu halkların temel kişiliklerini, sahada gözlem ve araştırma yapan etnologlarla aynı açıklıkta betimlemişlerdir. Projektif testlerin kişinin özyaşam öyküsüyle, düşleriyle, klinik görüşmeyle, psikiyatrik muayeneyle, vb. karşılaştırılması geleneksel hale gelmiştir. Fransa'da Delay ve Pichot (1951), projektif testin, klinik muayenede gözden kaçırılmış unsurları ortaya çıkardığı ve bu unsurla-

rın sonradan subklinik* incelemelerle doğrulandığı vakalar bile aktarmışlardır (gizil şizofreni, yalancı zekâ geriliği, örtük hezeyan, vb.).

Okul başarısı ya da mesleki başarıyla, öğretmenlerin ya da üstlerin raporlarıyla, sınav başarısıyla, vb. korelasyonu araştıran başka çalışmalar da aktarılabilir. Örneğin Murray ve Stein (1943), subay adaylarının komuta etme yeteneğiyle ilgili olarak TAT'ye göre oluşturulan kestirimlerle, üssubayların değerlendirmeleri arasında iyi bir korelasyon (.65) elde etmişlerdir. Fakat bu tip korelasyonlarla çok sayıda olumsuz sonuç da alınmıştır. Kurtz (1949)[3], "mükemmel" olarak değerlendirilmiş 42 sigorta memuruyla, "orta" olarak değerlendirilen 38 tanesini, tek bir hatayla ayırt etmeye izin vermiş olan 32 ağırlıklı Rorschach değişkeninin, ilkine benzer bir grupta, 21 "iyiyi" 20 "ortadan" ayrıştırmakta başarısız olduğunu saptamıştır. Korelasyon tam anlamıyla sıfırdır (.01). Wells (1951), burslu öğrencilerin üniversite başarısıyla ilişkili olduğu düşünülen Rorschach değişkenleriyle aşağı yukarı benzer bir sonuca ulaşmıştır.

Oysa bu başarısızlıklar, geçerliliğin sınanmasında tercih edilen yöntemle ilgilidir. Kurtz, 32 değişkenden oluşan listesini tamamen istatistiksel işlemlerle, örneğin, bu değişkenlerin iki memur kategorisine göre sıklığında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olacak şekilde oluşturmuştu. Rorschach protokolleri kadar mesleği de derinlemesine inceleyerek, testteki bir değişkenin, bu meslekte başarıya işaret eden bir unsura karşılık gelmesini sağlayan şeyin ne olduğunu anlamakla uğraşmamıştı. Bu durum, ilk gruptan hareketle elde edilen değişkenlerin, bu grupta içsel psikolojik bir gereklilikten değil tesadüfen bulunmalarını ve ikinci grupta yer almamalarını açıklamaktadır. Wells, başarısızlığını açıklamaya çalışırken daha ileri gider: Rorschach testlerinin verileriyle burslu öğrencilerin başarıları arasındaki pozitif korelasyonlar daima, bir değişkeni, yalnızca bu değişkenin sınavlardaki başarıyla hangi açıdan ilişkili olduğunu anladıkları zaman ayırt eden klinik psikologlar tarafından elde edilmişti. Sıfıra yakın korelasyon ise, kanıtlamada istatistiksel kesinliğe düşkün, ancak araştırmasının insani içeriğiyle ilgilenmeyen bir psikologun çalışmasının ispatı olarak ortaya çıkmaktaydı. Wells, bu sonuncu tür psikologları *test-centered* (test odaklı), daha yukarda bahsedilenleri ise *client-centered* (test uygulanan kişiye odaklı) olarak tanımlamıştır.

Beck (1943) bu nedenle Rorschach'daki şizofreni işaretleri listesini, bunlara karşılık gelen ve klinikle uyuşan düşünce özelliklerinin tanımından yola çıkarak oluşturmuştur (düşük F+% = dış dünyanın doğru olmayan algısı; saf C = ilkel içgüdüsel güçlerin baskınlığı; Dd = başkaları için önemsiz olan detaylara dikkat etme ve anlam yükleme eğilimi, vb.). Başka bir deyişle, üzerinde korelasyon hesabı yapabileceğimiz bağımsız

* Bir hastalığı, henüz belirti göstermeden tespit etmeye yarayan tetkikler. (ç.n.)

[3] Une expérience pour éprouver le test de Rorschach, *Trav. hum.*, 1949, no 1-2.

işaretler yoluyla gerçekleştirilen bir yaklaşım, bir istatistikçi ya da yalnızca nozografik bir etiket isteyen geleneksel bir psikiyatrist için ideal olanı temsil eder. Ancak böyle bir yaklaşım, kişiliği zaten birbirleriyle korelasyon içindeki öğelerin oluşturduğu dinamik bir sistem olarak gören projektif testlerin ruhuna aykırıdır. Hatta Ainsworth, Rorschach testinin, kısmen örtüşmekle birlikte belirgin nozolojik ayrımlar yaratma konusundaki yetersizliğinin, onun duyarlılığının dolaylı bir kanıtı olduğu düşüncesindedir; çünkü bir hastanın kişiliği her zaman basit bir nozolojik etiketten daha fazla çeşitliliğe sahiptir.

B) *İç istatistiksel korelasyonlar:* Geçerlilikle ilgili bu tür sınamalar, çeşitli unsurların kendi aralarındaki korelasyonu ya da bu unsurlarla toplam skor arasındaki korelasyonu konu alır ve sonuçta faktör analizine olanak tanırlar. Wittenborn (1950), 91 öğrencinin Rorschach testindeki 21 yanıt kategorisine ağırlık merkezi yöntemini uygulamış ve yola çıktığı şu dört hipotezi doğrulamıştır:

1. Hareket yanıtlarının faktör şeması renk yanıtlarınınkinden farklıdır; bu da tepkisellik tipi hesabının doğruluğunu ortaya koyar.
2. Bütün yanıtlar (G), biçimin baskın olmadığı renk (CF ve C) ve biçimin baskın olmadığı gölgeleme yanıtları (EF ve E), büyük detay (D), hareket (K) ve saf biçim yanıtlarıyla (F) korelasyon içinde olmakla birlikte, onlardan ayrılırlar. İlk dizideki yanıtların toplamı, algısal kontrol eksikliğinin bir belirtisi ve konversiyon histerisinin tipik göstergesidir.
3. Genel bir üretkenlik faktörü bulunmaktadır (toplam yanıt sayısı).
4. Bu faktör, hesaplanan çeşitli kategorilerin içine farklı şekilde dahil olur.

Yazar ayrıca öngörülmeyen beşinci bir sonuç da bulmuştur: biçimin baskın olduğu renk yanıtları (FC), biçimin baskın olmadığı renk yanıtlarına (CF ya da C) oranla, hareket yanıtlarına (K) daha çok benzemektedir.

Başka yazarlar P tekniğini (nevrotik kökenli ülser nedeniyle psikoterapi gören bir hastanın psikolojik ve fizyolojik testlere verdiği günlük yanıtlar incelenmiş, görünür kaygı ile mide-bağırsak ağrısı arasında negatif korelasyon olduğu bulunmuştur; bu sonuç, bastırılan kaygının bedensel hastalığa yol açtığını kanıtlamaktadır) ya da Q tekniğini (psikoterapi gören dört hastanın Szondi ve Rorschach testleri ile vakaların haftalık kontrol görüşmelerine katılan 13 psikologun değerlendirmeleri arasındaki korelasyon –vasat düzeydedir) kullanmışlardır.

Lyon'dan M. Defayolle[4], kişilik incelemesini, sibernetik ve bilgi kuramının terimleriyle ortaya koymaya çalışmıştır. Rorschach değişkenlerinin tek başlarına önem taşımayıp birbirleriyle bağlantılı olmalarına dayana-

[4] M. Defayolle, Essai de formalisation mathématique du test de Rorschach, *Bull. Soc. fr. Rorschach Méth. project.*, déc. 1966, no 19-20, 67-84.

rak, faktör analizi türünden istatistiksel tekniklerin kullanımını desteklemiş ve Rorschach'daki K ve C değişkenlerinin yerine, içedönüklük-dışadönüklük ekseni ve daralma-genleşme ekseni olmak üzere birbirine dik iki faktörü koyabileceğimizi göstermiştir. Onun yaptığı faktör analizi, Rorschach'nın bizzat kendisinin ortaya koyduklarına çok yakın üç değişmez faktörün ayrıştırılmasıyla sonuçlanmıştır:

— coarté üretkenlik (R, D, F);

— dışadönüklük (iyi kontrol edilemeyen C ve E'ler);

— kinesteziler (K, Kan, FC).

Bu sonuçlar klinik sezgiye geçerlilik kazandırmak açısından değerli bir katkı sağlıyorlarsa da, gerektirdikleri ciddi istatistiksel çalışmaya değmiş gibi görünmemektedirler.

Faktör analizinin yanı sıra, bazı istatistikçiler, kişiliğin tanılanması ve niteliksel verilerin (görüşme, yaşam öyküsü) kullanımı için uygun yöntemler geliştirme gereğini duymuşlardır. Cronbach, aralarında korelasyon bulunan iki ya da üç değişkene ilişkin sayısal sonuçların eşzamanlı olarak ele alınmasına olanak veren bir listeleme şablonu oluşturmuştur. Burada, birbirinden bağımsız değişkenler üzerinden giden parçalı bir yaklaşım yerine, birbirlerine bağlı değişkenlerin gruplandığı yapılandırmacı bir yaklaşıma doğru ilerleme söz konusudur. Mac Quitty'nin yapısal yöntemi buna bir örnek teşkil eder (Fransızca bir özeti için bkz. W. Doise, Une méthode pour détecter les structures dans un ensemble de réponses, *Trav. hum.*, *31*, no 1-2, 11-24). Benzécri'nin hiyerarşik analiz yöntemi, Rorschach testinde ilk kez Y. Castellan (1974) tarafından kullanılmıştır (s.92'de belirtilen eser).

C) *Kestirim:* Kestirim de öncekiler kadar yaygın bir yöntem olmakla birlikte, yalnızca projektif testler gibi zengin testler onun gerçek değerini göstermesine izin verirler. Güvenilirlikteki eşleme yönteminin geçerlilikteki karşılığı kestirimdir. Piotrowski (1941) 60 şizofrene insülin-koma tedavisinden önce yapılan Rorschach testlerini analiz ederek, gerçekte iyileşme gösterecek olan 47 hastanın 44'ünde tedavinin başarılı olacağını, 13 hastanın 9'undaysa başarısız olacağını önceden kestirmiştir. Adda (1952) bir mesleki eğitim merkezindeki 38 öğrencinin Rorschach testlerini analiz ederek, bunlardan 15 tanesinin eğitime uyum sağlayamadıklarını kestirmiştir. Bu 15 kişi, öğretmenler tarafından eğitimi iyi izleyemedikleri ya da hiç izlemedikleri belirtilen 12 öğrencinin tümünü içermektedir. Kestirim, tam tersi şekilde de kullanılabilir ve öğrencilerin gösterdikleri ilerlemeyi ya da işe yeni başlayan bir pratisyenin becerisini değerlendirmek için bir araç sağlayabilir: Psikologa bir vakanın detaylı klinik incelemesi sunulur; o da buradan hareketle, aynı kişinin bir ya da birçok projektif test protokolünde bulunması beklenecek değişken kümelerini önceden kestirir; ardından testler uygulanır.

2. Geçerliliğin Sağlanmasında Kaydedilen Gelişmeler

Projektif testlerin geçerliliği şu yönlerde belirleyici gelişmeler kaydetmiştir:

1. Projektif testlerin uygulamasını daha fazla standardize etmek gerekir. Her deneycinin kişisel bir uygulama tekniği kullanması durumunda, doğrulamayla ilgili çalışmaların artması anlamını yitirecektir. Fakat körlemesine bir standardizasyon arayışı da aynı şekilde anlamdan yoksun olacaktır. Yalnızca deneysel olarak kanıtlanmış uygulama tekniklerinin standardizasyonu yapılmalıdır. Örneğin projektif testin tek bir sefer uygulanması ve yönergenin belirsizliğinin kişiye tanıdığı yalancı-serbestlik, tartışmalı önkabuller olmalarına rağmen, güncel uygulamada yaygın şekilde kabul görmektedirler. Bu açıdan Ombredane'ın (1949) ve Weiskopf ve Dieppa'nın (1951) düşüncelerini izlemek verimli olacaktır: Ombredane, miyokinetik testinin güvenilirliği üzerine incelemesini, "karakter ve kişilik testlerinde genellikle tek bir seferle yetinilen uygulamanın çok daha ötesine geçilmesini" isteyerek tamamlamıştır. Weiskopf ve Dieppa ise, ilkinde her zamanki yansız yönergeyi vererek, ikincide kişiden mümkün olan en iyi izlenimi bırakmasını, üçüncüdeyse mümkün olan en kötü izlenimi yaratmasını isteyerek, art arda 3 TAT uygulamayı denemişlerdir. İkinci protokoller birincilerden anlamlı bir farklılık göstermemiştir; bu durum, yönerge verilmediğinde, bunun kişi tarafından mümkün olan en iyi izlenimi vermeye bir çağrı olarak hissedildiğini göstermektedir. Üçüncü protokoller ise tersine çok farklıdır; kişi tarafından kabul edilmeyen itkileri açığa vururlar. Bu yeni bakış açısına göre incelendiğinde ilk hikâyeler, kişinin bu itkilere karşı kullandığı savunma düzeneklerini yansıtıyormuş gibi görünmektedirler.

2. Kişi ile uygulamacı arasındaki ilişki deneysel olarak incelenmeye başlamıştır. Birleşik Devletler'de yapılan ilk araştırmalar uygulamacının cinsiyetinin neredeyse hiçbir etkisi olmadığını göstermiştir[5]. Irk farkı ise daha önemli gibi görünmektedir: Thompson'ın siyahlar için hazırladığı özel TAT kartları, siyahları her zamanki kartlardan daha fazla uyarmamıştır, ancak siyahlar için hazırlanan kartlar, beyaz bir kişiye, beyaz bir uygulamacı tarafından uygulandığında, siyah bir uygulamacıya oranla daha fazla uyarıcı olmuştur. Siyah bir uygulamacı tarafından uygulandığındaysa, siyahlar için hazırlanan kartlar, beyazlar için hazırlananlardan daha uyarıcıdır. Gibby[6] hangi Rorschach değişkenlerinin dış etkilere, özellikle de uygulamacının kişi üzerindeki uyarıcı değerine ve uygulamacının kendi motivasyonlarına duyarlı olduğunu araştırmıştır. Gibby, hare-

[5] Alder, Benton, Relationship of sex examiner to incidence of Rorschach responses with sexual contents, *J. project. Techn.*, 1951, *15*, 231-234; Baughman, Rorschach scores as a function of examiner difference, *a.g.e.*

[6] Gibby, Examiner influence on the Rorschach inquiry, *J. project. Techn.*, 1952, *16*, 449-455.

ket ve perspektif yanıtlarının uygulamacının etkisinden bağımsız olduklarını, renk yanıtlarının uygulamacının sorularından ve davranışından kısmen etkilendiğini, son olarak gölgeleme yanıtlarının ve F yüzdesinin bu etkiye karşı en duyarlı olanlar olduğunu (teste tabi tutulan kişinin testör karşısındaki anksiyetesini ortaya koyacaklardır) bulmuştur. Bu tür araştırmalar büyük önem taşımakta olup, sürdürülmeleri ve sistemli hale getirilmeleri gerekmektedir.

3. Protokollerin parçalı şekilde analiz edilmesi karşısındaki kuşkular, projektif test uygulayanları bu sefer de tersi bir hataya düşürmüş, *sezgisel* yapılandırıcı yoruma yöneltmiştir. Dinamik kişilik kuramının takipçileri için yorumlama elbette yapılandırıcı olmalıdır; ancak bu yorumlamanın bir ara aşamanın ardından gelmesi gerekir: bu aşama bireyin, dahil olduğu yaş ve kültür grubuyla normlar aracılığıyla karşılaştırılmasıdır. İsviçre'de Loosli-Usteri, Birleşik Devletler'de Learned, Metraux ve Walker ve Fransa'da C. Beizmann, çocuk Rorschach'ları için bu tür normlar yayınlamışlardır.

4. Yapılandırıcı yaklaşımın yorumlama açısından zorunlu olması, bu toplam yapıyı oluşturan her bir öğenin ayrı ayrı analiz edilmesini dışlamaz. Bu tür bir analiz, istatistiksel açıdan anlamlı ilişkiler ortaya koymakla yetinmemeli, belli bir kişilik özelliğinin, belli bir projektif teknikte, belli tür bir yanıtla ifade bulmasını sağlayan psikolojik düzeneklerin anlaşılmasına hizmet etmelidir. Analiz, psikolojinin diğer alanlarında olduğu gibi dört yöntemden yararlanır:

a) *Laboratuvar deneyi:* Örneğin Stein (1949) Rorschach kartlarını takistoskopta sunmuş ve en hızlı verilen yanıtların özellikle duygulanımsallığı içerdikleri, hazırlanmaları uzun süre alan yanıtlarınsa entelektüel etmen tarafından düzenlendikleri sonucuna ulaşmıştır. Kişiler ilk olarak en ilkel savunmalarını açığa vururlar; uyarlanmış savunmalarsa ancak ilerledikçe ortaya konulurlar. Eichler (1951) Rorschach testini elekroşokla deneysel olarak yarattığı kaygı altında uygulamış, bunu şoktan önce uygulanan Behn-Rorschach testi ile karşılaştırmıştır. Kontrol grubuyla karşılaştırma, literatürde belirtilen kaygı işaretlerinin yarısını doğrulama olanağı vermiştir (Gölgeleme yanıtları sayısının artması, özellikle H yanıtlarında ve renkli kartlarda E'lerin varlığı; G'lerin, R'nin, Ban'ın, renk yanıtlarının azalması; Do'nun ve redlerin artması. Doğrulanmayanlar ise Dd, F, A, Ad, Hd, Anat yanıtlarının artması, K'ların azalması ve Şok-Clob'ların varlığıdır). Siipola (1950) Rorschach testinde renklerin etkisinin anlaşılmasına yönelik önemli bir ilerleme kaydedilmesini sağlamıştır. Sıradan kartlar ile aynı kartların renksiz olanlarının, toplu halde, grup değişimleriyle, dönüşümlü olarak uygulanması, çeşitli yanıt kategorilerinde istatistiksel açıdan anlamlı hiçbir farklılık yaratmamıştır. Bunun üzerine Siipola, Rorschach'dakilerden daha basit biçimli mürekkep lekeleri oluşturarak renk unsurunu diğerlerinden (desen, kabartma, kartın

seri içindeki belirli yeri, vb.) soyutlamıştır. Bir ay önceden bu kartların renkli olarak uygulandığı deney grubundaki kişiler, aynı kartların renksiz olanlarının çoğunluğunu tanımakta genel olarak başarısız olmuştur. Diğer yandan, yanıtların sayısı ve türü açısından kontrol grubuyla istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Siipola, rengin *dolaylı* bir etkisi olduğunu söyleyerek bu sonuçları yorumlar; renk, biçimle bir bağdaşmazlık durumu *(hue-incongruity*)* yaratabilir ve algının kavramsal olarak işlenmesinde bir çatışmaya ve aynı zamanda kuvvetle heyecansal nitelikte bir davranışa neden olabilir.

b) *Fizyopatolojik analiz:* Yine Rorschach testindeki renk sorunuyla ilgili olarak, korteks ve korteks-altı hasarlara ilişkin vakalarda Rorschach testlerini karşılaştıran Kral ve Dorken (1951), orta beyin hasarı olan kişilerin, görme ve renkleri tanıma testlerinde başarılı oldukları halde, hiçbir zaman renk ya da gölgeleme yanıtı vermediklerini saptamışlardır; o halde bu kişilerin tepki veremedikleri şey, algılanan rengin heyecansal bileşenidir. Böylelikle, heyecansal yaşamın merkezini oluşturan orta beynin işleyişiyle ilgili bu bakış açısıyla, renk yanıtlarının düzeneği aydınlığa kavuşur.

c) *Deneysel içgözlem:* Burada, yanıtların yeniden ele alındığı anket kısmında kişinin düşünce çağrışımlarının sistemli olarak araştırılması ve yanıtını oluştururken onda olup bitenleri açıklama çabası söz konusudur. Bu yöntem özellikle Rorschach testindeki yanıt içeriklerinin simgesel yorumunu aydınlatmak için kullanılmıştır.

d) *Matematiksel analiz:* Faktör analizi yöntemi daha yukarıda açıklanmıştır (s.203-204).

Yeni bir istatistiksel yöntem olarak keşfedilen ve Pichot tarafından Fransa'ya tanıtılan ayırıcı analiz (Fischer, 1936), yeni olanakların doğmasını sağlamıştır. Ayırıcı analizi ki kare yöntemiyle birleştiren Doron[7], 416 sorunlu erkek çocuğun EEG, Wechsler-Bellevue, psikomotor muayene ve Rorschach testi sonuçlarından hareketle, EEG sonuçlarına göre patolojik, hafif sorunlu ya da normal olarak sınıflandırılan üç çocuk kategorisinden her birine karşılık gelen farklı psikolojik değişken "örüntülerini" ayrıştırabilmiştir. Bazı Rorschach testi değişkenlerinin geçerliliği de böylelikle dolaylı olarak sınanmıştır.

5. Kişiliğin tek bir yönüyle sınırlandırılmış basit projektif teknikler yaratmak ve bunları geçerli hale getirmek, duyarlılıklarını, güvenilirliklerini ve geçerliliklerini sağlamak görece kolaydır. Sanford ve Rosenstock (1952), otorite karşısındaki tutumu incelemek için Rosenzweig'ın resimlerine benzer basit resimlerden bir dizi oluşturmuşlardır: 1. Bir restoranda müşteriye sipariş ettiği şey getirilmemiştir; 2. "Sizi sıkan bir konu

* Renk uyuşmazlığı. (ç.n.)

[7] R. Doron, La vie affective de l'adolescent inadapté, Dunod, 1970.

hakkında benimle konuşmak istiyordunuz"; 3. Bir trafik kazasında, biri "bu sizin hatanız" der; 4. "Size söylediğim şeyi yapmalısınız"; 5. "Artık karar versin! Ne yapılması gerektiğini söyleyin"; 6. "Dört çocuğu olduğunu biliyorum ama Joé'nin bendeki yeri ayrı"; 7. Gişede biri kuyruğun önüne geçer ve itirazlara neden olur. Bu resimler, herhangi bir psikoloji eğitimi olmayan anketörler tarafından "kapı eşiğinde" uygulanmış ve yanıtlar, projektif teknikler alanında uzmanlığı olmayan hakemler tarafından sınıflandırılmıştır. Hakemler arası güvenilirlik .91 ile .95 arasında değişmektedir; geçerlilik yine aynı tutumları konu alan bir soru formuna göre ölçülmüştür: sorulara göre .54 ile .81 arasında değişmektedir. Bu sonuçlar, sınırlı bir yansıtmaya yol açan, yani önceden seçilmiş bir değişkene dayanan bir projektif malzeme oluşturma ve genel popülasyonu temsil eden bir örneklemden *doorstep** tekniğiyle projektif veri elde etme olanağını doğrulamaktadır. Ancak, projektif testlerin geçerliliğine ilişkin gerçek bir sınamanın, yalnız bu tür basit, tek bir özellikle sınırlandırılmış tekniklerle mümkün olduğunu düşünen Rapaport'a (1946) ve onun izinden giden Pichot'ya (1949)[8] katılmıyoruz. Rorschach testinin, tıpkı Harrower'ın yaptığı gibi, yanıtların önceden hazırlanmış bir liste üzerinde kodlanmasını gerektiren bir hale dönüştürülmesi, bu teste bilimsel bir nitelik vermek için şaşırtıcı bir yoldur; çünkü bu, bir kişiliğin genel psikodinamiğini kavramayı gözeten bu testin özgünlüğünden vazgeçmek anlamına gelir.

6. İlk olarak Lyon'dan Defayolle ve Cosnier'in yaptığı gibi, Osgood'un anlamsal farklandırma ölçeğinin projektif testlere uygulanması ilgi çekici görünmektedir.

---

* Kapı eşiği. (ç.n.)

[8] Fransa'da Delay, Pichot, Perse ve arkadaşları, "Psikiyatride kullanılan ruhsal testlerin geçerliliği" üzerine bir dizi araştırma yürütmüşlerdir. Bkz. *Ann. méd.-psychol.*, nov. 1952, 465-489; déc. 1952, 644-655; janv. 1953, 1-18; févr. 1953, 153-174; nov. 1953, 450-467.

Bölüm VII

PROJEKTİF TESTLERİN KULLANIMI VE KÖTÜYE KULLANIMI

1. Projektif Testlerin Başlıca Uygulama Alanları

Projektif testlerin *psikopatoloji* alanındaki uygulaması burada özetlenmesi mümkün olmayan önemli bir gelişme göstermiştir.

Projektif testler kimi zaman kişinin zekâsı, ilgileri, vb. hakkında değerli bilgiler verir. Bu testlerde her şey projektif değildir; çoğu şey genel psikolojiye dayanır. Örneğin Fransa'da Cécile Beizmann, kendini Rorschach testi aracılığıyla *çocuk psikolojisinin* incelenmesine adamıştır. Dört yaş civarında verilen ilk yanıtlar, çocuğun algısında ve sözel anlatımında farklılaşma olmadığını göstermektedir; çocuk tarafından ortaya konan nitelemelerin büyük bir kısmı uzamsal ilişkilerle ilgilidir (*uzağında, yakın, üstünde, üzerinde, ile*) ve bu yaştaki temel bir ihtiyaca, kendini mekâna göre konumlandırma ihtiyacına tanıklık ederler. Delikler ve boşluklara gösterilen ilgi de dikkat çekicidir: bu durum düşmelerle ve dengeyle ilgili psikomotor sorunlarla mı ilişkilidir, yoksa anneyle ilkel bağlardan yoksun kalmayla mı? Dört yaşından sonra, bir bütün tanımlamak konusunda yetersiz olan çocuğun, uzun listeler halinde sıraladığı küçük detay yanıtları (Dd) görülmeye başlar. "Bağdaştırmacı" türde yanıtlar sekiz yaşlarına kadar görülmeye devam eder. Sağır-dilsizlerde, nevrotiklerde ve zihinsel engellilerde daha sonraları da varlığını sürdürür. C. Beizmann buradan yola çıkarak, algısal yapılandırmanın gelişim evrelerini ve bu evrelerdeki takılmaların patolojik anlamlarını özetleyen aşağıdaki tabloyu oluşturmuştur. Beizmann ayrıca, baskın olan tayin ediciye göre karakter tipleri betimlemiştir (s.91'de belirtilen eser): hayal gücü kuvvetli ya da içine kapanık (K), heyecanlı (CF), itkisel (C), duyarlı, uyumlu (FC), ürkek (E), kaygılı (Clob), uydurmacı çocuk (k). Tersine, yetenek ve gelişim testlerinin, kişinin yanıtlarının niteliksel analizinden hareketle projektif olarak yorumlanması da mümkündür. Anderson'un çalışması (s.241'de belirtilen eser), Wechsler (XIX. Bölüm) ve Bender (XI. bölüm) testleri için bunu göstermiştir.

Baskın olan kavrayış tarzına göre yapılandırma düzeyleri (C. Beizmann'a göre)	*Normal yetişkinler*	*Normal küçük çocuklar 3;7 - 7*	*Sağır-dilsizler II;6 - 21*	*Ergenlik çağındaki nevrotik çocuklar 5 - 19*	*Zihinsel engelliler 5 - 19*
1. BAĞDAŞTIRMACI DÜZEY: *İlkel genellemeler:* Belirsiz, şematik genellemeler: I "yaprak, perde". Mantıksız, saçma, bozulmuş genellemeler: I "şeytan, ayakları". Belirsiz formülasyon (F + F—) I : "bir kedi" (= kafası). *İkincil genellemeler:* Yan yana getirme yoluyla biraraya getirilmiş (—): II. "Kırmızı koltuk üzerinde 2 keçi". Formüle edilmemiş (D'lerin sıralanması). D/G ya da Dd/G, bir detayın genelleştirilmesi: IX "ıstakoz" (= kıskaçlar).	○ ○	●	●	⊕	●
2. İLKEL ANALİZ DÜZEYİ (bağdaştırmacı): Çocuksu, yineleyici, betimsel, dokunsal, uydurma... Dd'ler I "çukur, tümsek, sivrilik, çizgi, delik". Çocuksu, yanlış analiz edilmiş D'ler.	○	●	●	⊕	●
3. İLERİ ANALİZ DÜZEYİ D + VIII "ayılar". G + } belirgin { IV : "dev, çeşme". Dd + I : "şeytan kafası".	●	⊕	⊕	●	⊕
4. SENTEZ DÜZEYİ G + İki taraflı III : "2 adam bir ateşle ısınıyor". Biraraya getirilmiş} Z { I : "2 kuş bir av yakalıyor". İnşa edilmiş III : "tiyatroda 2 adam, arkada sahne perdesi var".	●	○	○	⊕	○

Projektif testlerin *kültürel antropoloji* alanındaki kullanımı, Cora du Bois'nın Endonezya Alor adalarında yaptığı, 1944'te yayınlanan ve Kardiner'in temel kişilik kuramını oluştururken dayanak aldığı araştırması sayesinde tanınır hale gelmiştir (bkz. M. Dufrenne, 1953). Cora du Bois zaten kendi başına hatırı sayılır nitelikte olan etnolojik malzemeyi, psikanalitik türde görüşmelerden elde edilen 8 yaşam öyküsü ve 37 Rorschach testiyle tamamlamıştır. Bu testler kör yorumlama için Rorschach'nın İsviçreli yandaşı Oberholzer'e gönderilmiştir. Bu testlere İsviçre normlarını uygulamanın olanaksızlığına ve böyle küçük bir örnekleme dayanarak Alor normlarını oluşturmanın zorluğuna rağmen Oberholzer, araştırmanın geri kalanıyla tutarlı şekilde, Alorluların kişiliğine özgü ruhsal özellik kümelerini göstermeyi başarmıştır: içedönüklüğün, yani coşku, yüceltme, yaratım kapasitesinin yokluğu; ihtiyaçları ortadan kaldırma eğilimi, depresyona ve intihara eğilimin yokluğu ve genel olarak nevrotik eğilimlerin olmayışı, vb. Bununla birlikte, başta Alorluların çocuk bakımıyla ilgili olmak üzere, yalnızca etnolojik gözlem bu özelliklerin kökenini açıklayabilir: çocuk, doğumunun on dördüncü gününden itibaren tarla işlerine dönen annenin bakımından yoksun kalır; güvensizlik, kuşku, tasasızlık, çocukluk ve ergenlikteki cinsel serbestliğe rağmen kadınlar karşısında duyulan korku, kişisel disiplinin ve idealin yokluğu, düşük girişim düzeyi işte bundan ileri gelir.

İlkellerin incelenmesi için Rorschach testinin kullanılması, aslında bu araştırmadan daha eskilere dayanır. Bunu ilk başlatan, 1938 yılında Saulteaux yerlileriyle ilgili yaptığı çalışmasıyla Hallowell olmuştur. Hallowell (1951) zaten tüm bilimsel çalışmasını Rorschach testi aracılığıyla Kuzey Amerika Yerlilerindeki kültürel uyum süreçlerinin incelenmesine adamıştı. Hallowell özellikle, Ojibwa yerlilerinden üç topluluğu karşılaştırarak, kültürel uyumun çok hızlı olduğu topluluklarda testin oldukça derin bir kişilik dağılmasının varlığını ortaya çıkardığını, yavaş olduğu topluluklarda ise bireylerin psikolojik yeniden uyumunun mümkün olabildiğini göstermiştir. Amerikalı George de Vos, antropoloji alanında kullanılmak üzere Rorschach testi yanıtları için duygulanımsal bir kodlama önermiştir (bkz. Castellan, 1974, s.149). Afrika kültürü uzmanı Fransız Louis-Vincent Thomas, *Diolalıların kişiliğine ilişkin teknik inceleme* isimli eserinde (1958) Rorschach testi'nden faydalanmış ancak TAT onu hayal kırıklığına uğratmıştır. TAT'yi antropoloji alanında kullanmaya başlayan ve incelenecek olan kültüre özgü kartlar oluşturmayı düşünen kişi Henry (1951) olmuştur. Bu şekilde Meksika'daki ve Birleşik Devletler'deki (Ojibwa, Hopi, Sioux) yerlilerle, Güneybatı Afrika'da, Polinezya'da; hatta Amerika'daki Japonların bu kültüre uyumuyla ilgili (De Vos) birçok araştırma yapılmıştır. Ombredane'ın eski Belçika Kongosu'nda yaptığı araştırmadan daha önce söz etmiştik (s.122-123). Henry, TAT kullanımına temel oluşturması için artık psikolojik değil, sosyolojik bir kuramın oluş-

turulmasını istemiştir; böylelikle bu kullanım dört katı bir değer kazanabilecektir: belli bir kültürü temsil eden bireyleri betimlemek; bir toplumsal grubun üyelerinin ortak ruhsal dinamiğini belirlemek; gelenekselleşmiş bazı davranışların heyecansal işlevini ve psikolojik altyapısını ortaya çıkarmak; modern uygarlıklara özgü bazı toplumsal rollerin ruhsal bileşenlerini ayrıştırmak. B. Schaffner, Almanların geleneksel aile içi eğitiminin otoriter niteliğine ilişkin çalışmasında cümle tamamlama yöntemine başvurmuştur. Örneğin: "Eğer bir baba oğlunda saygı uyandırmıyorsa..." cümlesi şu şekilde tamamlanmıştır: "gerçek otoritesine olan tüm inancı tehlikeli biçimde sarsılmıştır"; "en az iki nesile birden zarar vermiştir"; "oğlu insan toplumuna faydasız olacaktır"; "ailesi dağılacaktır"... Bu yanıtlar, Alman ailesinde babanın, koşulsuz itaat gerektiren tek otorite kaynağı olarak sahip olduğu merkezi rolü göstermektedir (bkz. s.153).

İsviçre'de, *mesleki danışmanlık* hizmetleri ile okullardaki psikoloji servisleri, iş başarısının kişisel etkenleri üzerinde durmaya çok erken zamanda başlamış, karakter teşhisi için birçok projektif yöntem burada doğmuş ya da geliştirilmiştir: ağaç testi, renk seçimi testi, Boesch çizim testi vb. Birleşik Devletler'de Anna Roë ise çok sayıda bilimsel mesleği Rorschach testiyle analiz etmeye kendini adamıştır. Fizikçiler, üç boyutlu olarak inşa edilmiş yanıtlar vermiş, cansız nesne hareketleri ve çok miktarda kar, buz ve bitki görmüştür. Biyologlar, biçim yanıtlarının her türlüsünü, özellikle de çok sayıda anatomi ve bitki yanıtı vermiştir. Psikologlar ve antropologlar, yanıtlarını mantıksal bir düzene koymakla pek uğraşmamış, fakat insanlara yoğun bir ilgi göstermiştir. Y. Castellan (s.92'de belirtilen eser) bu tür araştırmalarla ilgili eleştirel bir değerlendirme yapar: "Rorschach testindeki kimi unsurlara bazı meslek topluluklarında önemli bir sıklıkta rastlanmaktadır. Fakat bir meslek için evrensel olan hiçbir ayırt edici yapı yoktur; hiçbiri (...), hangisi olursa olsun yalnızca bir meslekte bulunmamaktadır; uyum ya da yetkinlikle ilgili unsurlar, meslek alanlarının her biri için, işin ortaya koyduğu gerekliliklere göre değerlendirilmelidir; doyumla ilgili unsurlar, büyük oranda mesleki alanın dışına taşan ve psikolojik alanın tümünü etkileyen, değişken bir karmaşıklığa sahip motivasyon kümelerine bağlıdırlar."

Çalışan seçiminde ise durum farklıdır. Projektif testler, kuşkusuz, bu değerlendirmeleri yanlış anlayan ve pek de iyi gözle bakmayan işçiler ve alt düzey memurlarda pek kullanışlı değildir; bu grubun yanıtları genellikle kişisel olmaktan uzak ve az sayıdadır. Satıcı ve temsilci seçimi için psikodramatik testler, cümle tamamlama testleri, Rosenzweig testi tercih edilen araçlardır. Kadro seçiminde, bir kişilik dökümü yapabilmek için kimi zaman bir tam gün süren değerlendirme sırasında, yetenek testlerinin ve ayrıntılı bir mülakatın yanı sıra, kaçınılmaz olarak Rorschach ve TAT'ye de başvurulmaktadır (bkz. J. Schlegel tarafından yayınlanan düzeltilmiş metin, 1963).

İnisiyatif almayı ve karar vermeyi gerektiren mevkilerde, mesleki uyum, bireyin genel uyumunun bir yansımasından öte değildir. Bu durumda projektif test, kişinin yeni ya da beklenmedik bir durumda göstereceği performansı incelemenin en iyi yoludur. Z. Piotrowski ve çalışma arkadaşları, Rorschach testinden yola çıkarak, yöneticilik mevkilerine uyumu kestirmek için bir ölçek oluşturmuşlardır. Buna karşın sıradan mesleklerde, kusursuz bir mesleki uyum toplumsal bir uyumsuzlukla aynı anda varolabilir. Dahası, bir projektif teste verilen tek bir yanıt, mesleki uygulamanın yapısı içindeki yerine göre, savunmacı ve engelleyici ya da uyum sağlayıcı olabilir. Holt da (1966) TAT ile meslek değişkeninin, genellikle patolojik olarak değerlendirilen işaretlere uyum sağlayıcı bir anlam verebildiğini; buna karşın yetenekli, fakat mesleki becerilerinden kuşku duyan bir kişinin sorunlu bir protokol ortaya koyabildiğini göstermiştir.

Brüksel'de Le P. Godin ve Coupez (1957), yetişkinler için dini nitelikte bir TAT oluşturmuşlardır. Bu test 7 dindışı (kişinin dinle ilgili kendiliğinden ortaya koyduğu çağrışımların sayısı ölçülür; uygulamacı elbette laik olmalıdır) ve 5 dinsel karttan (dua, bir rahibeyle hasta, bir ölünün önünde duran rahip, bir rahibin karşısında duran genç kadın) oluşmaktadır. Bu kartlar kişinin dini tutumlarının doğası ve yönelimi hakkında niteliksel tarzda bilgi verirler. Yorumlama şimdiye kadar saldırganlığın ve dinsel ahlakçılığın göstergelerini ortaya koymuştur. Bu testin bir aşamasını oluşturduğu uzak hedef ise, psikolojik düzlemde, bir dini eğilimin gerçeklik derecesini değerlendirebilmektir.

Sınırlı gruplar psikolojisi, projektif testleri, grubun ortak etkinlik nesnesi olarak kullanmayı düşünmüştür. Grup teste tabi tutulur, üyelerden her biri uygulamaya katkıda bulunurlar. Birleşik Devletler'de Horwitz ve Cartwright (1943) bir grup projektif testi yayınlamışlardır. Art arda beş resim gösterirler: bir konferans masası etrafında toplanmış bir grup; bir kapı eşiğinde tek başına bir adam; baş başa vermiş iki adam; bir kadın ve bir erkek; kulüp salonunda bir grup erkek. Grup her seferinde, üzerinde genel uzlaşmaya varılması gereken bir hikâye oluşturur. Her hikâye için ortalama bir saat süre gerekir. Hikâyeler üç yönden analiz edilirler: grubun dinamiği, grubun yapısı, grup sürecinin sonuçları.

Yansıtma kavramı, psikanalizin etkisiyle birkaç onyıldır popüler hale gelen, yaygın bir açıklama türüyle bütünleştirilmiştir: *sanat eserlerinin, onları yaratanların kişiliğine dayanarak açıklanması*. Bir resim tablosu, bir tiyatro eseri, bir roman, sıklıkla yaratıcılarının çatışmalarının birer yansıması olarak görülmüşlerdir. Françoise Minkowska (bkz. 80) Rorschach testinden esinlenerek, Van Gogh'un son resimlerinde epileptik krize karşı ortaya koyduğu, giderek etkisini yitiren şizoid akli kontrol çabasını betimlemiştir (bu çaba resimde noktacılıkla kendini gösterir). Goethe'nin *Werther*'i yazarak kendini intihar itkisinden kurtarmış olduğuna ilk kez Freud işaret etmişti. Aynı yöntem bilimsel, felsefi, vb. yaratılara da uygulanabi-

lir. Biz de diğer eserlerimizde psikodramanın ve psikanalizin gelişimini anlatırken, bu iki buluşta, Moreno'nun ya da Freud'un kişisel yansıtmasından ileri gelen unsurları göstermiştik (D. Anzieu, 1956, s.179'da belirtilmiştir; D. Anzieu, 1975). Yine Borges'in öykülerini de, benzer şekilde, belli bir beden imgesinin yansıması olarak inceledik (D. Anzieu, 1971).

2. Eleştiriler ve İtirazlar

Yansıtma kavramının çokanlamlı olduğu ve projektif testlerin çok çeşitli psikolojik süreçleri konu aldığı görülmektedir. Üstelik burada sözü edilenler genellikle sınanmış tekniklerdir. Ancak projektif tekniklerin yandaşlarından bazıları gönüllü olarak genelleştirme hatasına düşmektedirler: bir kişiliğin dışavurumuna aracı olan herhangi bir etkinlik (hangi etkinlik bu kuralın dışında kalabilir?), bu etkinliğin süreçlerini tanımlamak ve sonuçlarını kontrol etmekle hiç de ilgilenmeyen bir projektif yaklaşıma vesile olmaktadır. Frank 1948 yılında şöyle yazmıştır: "Uygulamacının, karşılaştırmaya yönelik alışıldık norm ölçülerini kullanmak yerine, kişinin teste hangi deyimsel yolla yanıt verdiğini değerlendirmesi koşuluyla, zekâ testleri de dahil olmak üzere her şey projektif teknik olarak kullanılabilir". Projektif tekniklerdeki artışı görmek için *Journal of Projective Techniques*"in üç aylık sayılarına göz gezdirmek yeterlidir: bir düşü yorumlama, bir psikoloji dosyasının sayfalarını rastgele doldurma, kendi gelecek yaşam öyküsünü yazma, hareketlerin ardışıklığını algılama, evlilik sorunlarına ilişkin düşüncelerini ifade etme, vb.

Öte yandan projektif tekniklerin bazı kullanımları meslek etiği bakımından şüpheli görünmektedir. Bir kişiden, kendi aleyhine kullanılabilecek bilgileri, ona rağmen elde etmeyi amaçlayan tekniklerin tümü böyledir. Bu tekniklerin, bir psikolog ya da psikiyatrist tarafından, zorunlu bir değerlendirme konusunda (seçme, psikopatolojik tanı koyma, adli bilirkişi raporu, vb.) işbirliği yapmayı reddeden bir kişiyi "açabilmek" için kullanılması, kendi başına kötülenecek bir şey değildir. Ancak asıl nedeni siyasi, ırkla ya da inançla ilgili olan işten çıkarmaları meşrulaştırmak ya da beyin yıkamaya hazırlamak için bu tekniklere başvurulması söz konusu olduğunda, artık tereddüte yer yoktur.

İkinci bir eleştiri dizisi (s.219'da verilen kaynakçanın sonuna bkz.), projektif teknik kullanan ve oluşturan kişilerdeki bilimsel anlayış eksikliğine vurgu yapmaktadır. Bu eleştiriler, İngiliz psikiyatrist Eysenck (1955) gibi, zaman içinde projektif test karşıtları olarak tanınıp ün kazanan psikologlar tarafından dönem dönem yayılmaktadırlar. Bu testleri uygulayanlar da araçlarının yetersiz kaldığı duygusuna kapılmış, ancak buldukları çözümler çoğu zaman durumu daha da kötüleştirmiştir. Bazı-

* Projektif Teknikler Dergisi. (ç.n.)

ları, eksikliklerin kullanılan malzemeden ileri geldiğini düşünmüş ve az çok hayalgücüyle malzemeyi değişikliğe uğratmıştır. Örneğin TAT'yi ele alacak olursak, Murray'in orijinal kartları, bir kişiliğin motivasyonlarının incelenmesinde ne denli etkili oldukları sürekli olarak doğrulanmasına karşın, çok sayıda değişikliğe uğratılmıştır. Symonds (1939), ergenlerin bu kartlara kendilerini daha iyi yansıtacakları şeklindeki hatalı düşünceyle, yalnızca ergenlerin gösterildiği yeni kartlar oluşturmuştur. Özellikle Thompson bu konuda ne denli hırslı olduğunu göstermiştir: kimi zaman testi siyahlara uygulamak için Murray'in resimlerine siyahi bir görünüş vermiş; kimi zaman fiziksel engelli çocuklara göstermek için kolları ya da bacakları ortadan kaldırmış; kimi zaman resimleri renklendirmiştir. Diğer yazarlar testteki her normal kartın arasına bir beyaz kart eklemiş ya da Murray'in son baskıda çıkardığı kartları yeniden gündeme getirmişlerdir. Bu yazarlardan hiçbiri, deneysel ya da istatistiksel açıdan, kartlardaki karakterlerin kendisine daha çok benzemesi durumunda kişinin yansıtması kolaylaşır mı yoksa ketlenir mi diye kendine sormamıştır. Üstelik bu yazarlar, Murray'in sınıflandırma ve yorumlama sistemine bağlı kalmış, malzemedeki değişikliğin bu sistem üzerindeki olası etkileriyle ilgilenmemişlerdir.

Diğerleri ise, bir projektif testin malzemesini başka bir teste özgü tekniğe göre uygulamışlardır. Vles (1950) Behn-Rorschach testinin kartlarını kullanmış ve tıpkı Szondi'nin fotoğraf seçme testinde olduğu gibi, birçok tekrar boyunca kişiden en çok ve en az hoşlandığı mürekkep lekesini seçmesini istemiştir.

Son olarak, malzemenin ve yönergelerin korunduğu bir testin yorumlama sistemlerindeki çeşitlilik şaşırtıcı boyutlara ulaşmaktadır. Örneğin TAT için, 1935'teki yaratılışından 1952 yılına kadar, her geçen yıl yeni bir sistemin ortaya konmuş olduğunu saptadık. Rorschach testinde çeşitlilik öyle büyüktür ki, yorumlama *okullarından* söz edilmektedir. Buradan çıkarılacak sonuçlardan biri, bir projektif teknik uzmanının kendi alanına egemen olmasının mümkün olmadığıdır.

Üçüncü eleştiri dizisi daha ağırdır. Rorschach ve TAT gibi, ciddi bir geçerlileştirme çabasına konu olmuş projektif tekniklerle ilgilidir. Kişinin yanıtları büyük ölçüde uygulamacının etkisine bağlı olacaktır. Test durumunda sergilediği tutumlar bir kenara bırakılsa dahi, görünüşü, sosyoekonomik konumu, yaşı ya da cinsiyeti nedeniyle (bunlar kamuoyu yoklaması ve hatta yetenek testlerinin uygulaması gibi diğer alanlarda da etkin çatışmalara kaynaklık etmektedir), bir uygulamacının bir projektif testi uygulama tekniğinin, onun kişiliğinden izler taşıması hiçbir zaman engellenemeyecektir. Kimileri ayrıntılı ve açık ya da kasten kısa ve genel yönergeler vermeyi tercih eder; kimileri deneme olarak bir kart kullanır; anket kimi zaman her bir kartın ardından, kimi zaman da testin sonunda yapılır; kimi zaman hızlı ve tarafsız, kimi zaman da telkine yol açma

pahasına etkin ve ayrıntılıdır. Uygulamacının bu öznel etkisi, kişinin yanıtları yorumlandığı sırada daha da fazla rol oynayacaktır (s.205'de belirtilen çalışmalara bkz.).

Dördüncü bir eleştiri dizisi, projektif tekniklerin, kişiliğin yalnızca kısmi ve değişken bir yönünü ortaya koyduğunu savunmaktadır. Tomkins (1947) art arda yapılan iki TAT protokolü arasındaki uyuşmanın, diğer değişkenler arasında, katılımcıların kişiliğinin kararlılığına bağlı olarak değiştiğini ve güvenilirliğin .90'a kadar çıkabildiğini, fakat duygulanımsal gelişimini sürdüren ergenlerde .46'ya, psikoterapi öncesinde ve sonrasında nevrotiklere uygulandığında bunun da altına düşebildiğini göstermiştir. Renée Stora (1950), Rorschach testinin ardından, kişiyle testin sonuçlarına ilişkin uzun bir görüşmenin yapıldığı bir vaka sunmuştur. Kişi, biçimin baskın olmadığı renk yanıtlarının fazlalığından anlaşıldığı üzere itkisel bir mizaca sahip olduğunu önce inkâr eder, sonra çocukluğunda yaşadığı bir olayı anımsar: yaşadığı saldırgan bir kıskançlık nöbeti ebeveynleri tarafından sert bir biçimde baskılanmış, bu olaydan sonra daima kendine hakim olmuştur. Ardından kişiye Behn-Rorschach testi uygulanır; protokol, bu adamın farklı bir yüzünü, duygulanımları üzerinde aklıyla sağladığı kontrolü ortaya koyar; bu kontrol, yapılan görüşmede kaygının boşaltılmasıyla yeniden kurulmuştur. Öyleyse sorun, kişinin projektif test durumuna karşılık verirken kullandığı davranış örnekleminin, hangi koşullarda onun tüm kişiliğini temsil edebileceğinin kesin yöntemlerle belirlenmesidir.

Son bir eleştiri dizisi de, projektif tekniklerin geçerli hale getirilmesi için bugüne kadar yapılan çalışmaların zayıflığıyla ilgilidir. Cronbach (1949), Rorschach testi üzerine yapılan çalışmalardaki tüm istatistiksel hataları sistemli şekilde ortaya koymuştur. Bunlardan en önemlisi, Rorschach değişkenlerinin büyük çoğunluğu normal dağılım göstermediği ve parametrik olmayan istatistiklere başvurmayı gerektirdiği halde, ortalamanın ve standart sapmanın kullanılmasıdır. Yine çoklu korelasyonların kötüye kullanılması ya da sonuçların çeşitli yollarla biraraya getirilmesiyle anlamlı bir eşiğin bulunması da böyledir; eşikler olası karşılaştırmaların sayısına bağlı olarak çoğalmaktadır. Diğer bir hata ise örneklemeyle ilgilidir: çoğu çalışma homojenliği sınanmamış, yaş, cinsiyet, sosyoekonomik düzey, ailevi durum, eğitim, etnik ve kültürel köken değişkenleri kontrol edilmemiş, ve büyük sıklıkta psikoloji öğrencilerinden oluşan 20 ila 50 kişilik gruplarla yetinmişlerdir. Neff ve Lidz (1951) zekâ dağılımı normal popülasyonla benzerlik gösteren ve klinik muayenede normal oldukları düşünülen üç asker grubuna Rorschach testini uygulamış, genel kabul gören belli başlı nevroz ölçütleri listelerini bunların protokollerine uygulamamız durumunda, orta ve alt düzey zekâya sahip olan iki grubun nevrotik olarak değerlendirilmeleri gerektiğini bulmuşlardır. Bunun nedeni, bu nevroz ölçütleri-

nin, ortalamanın üstünde zekâya sahip olan bir popülasyon üzerinden elde edilmiş olmasıdır; bu listeleri oluşturanların gözden kaçırdığı budur.

3. İtirazlara Yanıtlar

İlk yanıt, projektif tekniklerin bugünkü durumuyla, psikolojinin diğer dallarının başlangıçtaki durumları arasındaki benzerliğe dikkat çekmekten ibarettir. Yansıtmanın ne olduğu bilinmemektedir; fakat Binet, ünlü bir esprisinde zekânın, testinin ölçtüğü şey olduğunu söylediğinde, onun ne olduğunu daha mı iyi biliyordu? İlerleyen zamanlarda Spearman, Binet-Simon testinin değerinin karmaşık karakterinden ileri geldiğini anlamıştır. Bu durumda neden her bir faktör ya da faktör grubuna özgü anlamın ayrı ayrı geçerli hale getirildiği bir analizle, Rorschach mürekkep lekesi testinin kuşkusuz evrensel olarak sahip olduğu değer artırılmasın?

İyiye ya da kötüye kullanım, yetenek testlerinin ya da psikanalizin değerini ne kadar azaltıyorsa, projektif tekniklerin değerini de o kadar azaltır. Belli başlı projektif testlerin nesnelliğine, güvenilirliğine ve geçerliliğine kuşkuyla yaklaşan çalışmalara ise, tam tersi şekilde sonuçlanan bir o kadar çalışmayla karşılık verilebilir. Üstelik doğrulamaların sayısı artırılmadığı, testin uygulama yöntemi aydınlatılmadığı ve yeterli sayıda değerli uzman yetişmediği sürece, çelişkili sonuçlar vermek, gelişim halindeki bir bilimin ayırıcı niteliğidir. Projektif testlere ilişkin görünüşte bilimsel olan araştırmalara dikkatle bakıldığında, lehte ya da aleyhte olsun, sonucun daha baştan ortaya konduğu izlenimi edinilir; diğerleri arasından inancını doğrulayacak uygun yöntemi bulmak araştırmacının ustalığına kalmıştır.

Kişilikle ilgili bir araştırmanın sonuçları, çalışmanın amacının saf araştırma mı *(test-centered)* yoksa klinik uygulama mı *(client-centered)* olduğuna göre de değişir.

Bu noktada itirazlara ikinci bir yanıt ortaya çıkmaktadır: projektif yöntemlerin büyük ölçüde kliniğe yönelik olduğunu kabul etmek, kesinliklerini geçersiz kılmaz. Eğer psikolojideki klinik yöntem yalnızca uygulamacının sezgilerine indirgenmiş olsaydı, kuşkusuz tartışmalı olurdu. Klinik yöntemin bilimsel olması için uygulamacının, psikanalizde olduğu gibi, kendi kişisel denklemini* tanıması ve test edilen kişiyle ilgili "karşı-aktarımını" analiz etmesi gerekir (bunun için formasyonu onu buna hazırlamış olmalıdır). Roy Schafer (s.92'de belirtilen eser; özeti için Wernert, Durand, 1963), Rorschach testindeki başlıca "karşı-aktarımsal" tepki türlerini ve bunların kişinin yanıtları üzerindeki etkilerini betimlemiştir. Örneğin, testör, can sıkıcı bir bağımlılık içinde bulunduğu doktor-psikiyatriste "iyi" bir Rorschach sunabilmek için ne pahasına olursa olsun yanıtlar almak, dirençleri kırmak ister; bu durum test edilen kişinin ank-

* Herbir kişinin kendine özgü olan, bir olguyu gözlemleme ve yorumlama tarzı. (ç.n.)

siyetesinin artmasına yol açar. Ya da testör, hevesle, test uyguladığı kişide başkalarının kendisine göre daha kırılgan olduğunun kanıtını arar ve kişinin kendi kırılganlığını dışavurmasına ya da vurmamasına bağlı olarak ona sempati ya da nefret besler; kişi sempatiye karşı genellikle baştan çıkarak, nefrete karşı ise savunmalarını pekiştirerek yanıt verir. R. Schafer çeşitli testör tipleri betimlemiştir: röntgenci, kuşkulu, çekinik, meraklı, bağımlı-saldırgan, bağımlılık karşıtı, katı, mazoşist. Schafer, uygulamacının, kişinin onunla kurduğu kişilerarası ilişkinin farkına varmasının, tanı için ne denli değerli bir araç haline gelebileceğini göstermiştir (aynı zamanda bkz. Prushy, 1963).

Projektif testlere ilişkin itirazlara üçüncü bir yanıt, bu alana uygun araştırma teknikleri yaratmanın zorluğunu ortaya koymaktır. Ainsworth (1951) bunlardan birkaçını incelemiştir. Testler toplu olarak uygulanabildiklerinde ölçüme dayalı araştırmalar yapmak kolaylaşmaktadır; oysa projektif teknikler özleri bakımından bireyseldirler. Bir kişiliğin derinlemesine araştırılması çok zaman alır; bir Rorschach testini uygulamanın, analiz etmenin ve rapor yazmanın yaklaşık dört saat sürdüğü hesaplanmıştır. Bu durum, örnekleme ve anlamlı farklılık gibi istatistiksel zorunlulukları karşılayan bu denli az sayıda araştırma olmasını açıklamaktadır. Diğer bir zorluk da, projektif tekniklerin geçerliliğine ilişkin araştırmaların, araştırmacı açısından hem istatistik hem de klinik psikoloji alanında üst düzey bir deneyim ve alıştırma gerektirmesidir.

İstatistikçilerin projektif testler üzerine çalışırken en çok tercih ettikleri yöntem belirtilerin araştırılmasıdır. Bu yöntemle, çeşitli nevroz, psikoz ve organik hastalığa, paleontologdan (Anna Roë, 1946) intihara meyilli olanlarınkine kadar (Hertz, 1951) her türden mesleki ve okul başarısına dair yığınla belirti elde edilmiştir. Bu belirtiler ortaya çıkarıldıklarıyla aynı gruba ait başka bir örnekleme uygulandıklarında, çoğunlukla doğrulanamamışlardır. Sınamalara uygun şekilde direnenler, yalnızca, bir araç olarak istatistiği küçümsememiş bir klinisyenin (Piotrowski, 1941) ortaya koyduğu şizofreni ve beyin hasarı belirtileri olmuştur. Karmaşık sonuçlara götüren belirti takımlarının oluşturulması, kişiliğin parçalı şekilde ele alınışına dayanır ki, bu yaklaşım projektif tekniklerin ruhuna tamamen aykırıdır. Projektif teknikler "yapılandırmacı" bir yaklaşıma, yani belirtilerin işaret ettiği çeşitli psikolojik süreçler arasındaki etkileşimlerin tanınmasına ihtiyaç duyarlar. Belirtileri kullanan yaklaşım, mekanik tarzdaki uygulaması sayesinde, deneyimli araştırmacıya, uzmanlaşmak için gerekli olan ve yıllar süren başlangıç ve alıştırma gayretini sarf etmeden, Rorschach gibi karmaşık testleri kullanma olanağı vermektedir. Kodlama ve yorumlamanın aşırı şekilde kolaylaştırılması, çalışması hız ve kolaylık kazanan psikologa, projektif tekniklerin sağladığı bilgilerin cezbedici zenginliğini koruduğuna dair aldatıcı bir umut vermektedir.

Kaynakça

Aşağıdaki makalelerin dışında bu bölümde başvurulan kaynaklar, D. Anzieu'nun s.274'teki dipnotta belirtilen makalesinde bulunmaktadır.

Anzieu D., *L'auto-analyse de Freud et la découverte de la psychanalyse*, Presses Universitaires de France, 1975.

— Défense et illustration de la psychologie projective, *Bull. Psychol.*, 1963, 17, fac. 2-7, 58-61.

— La projection dans les groupes, *Bull. Psychol.*, 1963, 17, fasc. 2-7, 94-97.

— Le corps et le code dans les contes de J.-L. Borges, Nouv. Rev. Psychanal., 1971, no 3, 177-210.

Castellan Y., Etat actuel des techniques projectives en France, *Rev. int. Psychol.* appl., 1971, 20, no 1, 25-37.

Dufrenne M., *La personnalité de base*, Presses Universitaires de France, 1953.

Eysenck H. J., La validité des techniques projectives. Une introduction, *Rev. Psychol. appl.*, 1955, 5, no 4, 231-233.

Godin A., Coupez A., Les images de projection religieuse, *Lumen Vitae*, 1957, 12, no 2, 269-283.

Hallowell A. I., The Use of Projective Techniques in the Study of the Sociological Aspects of Acculturation, *J. Project. Techn.*, 1951, 15, no 1, 27-44.

Henry W. E., Chapitre dans le Traité de H. H. ve G. L. Anderson (1951), s.316'da belirtilmiştir.

Holt R. R., Recent developments in psycho-analytic Ego Psychology and their implication for diagnostic testing, J. Project. Techn., 1960, 24, no 3, 254-266.

Horwitz M., Cartwright D., A Projective Method for the Diagnosis of Group Properties, *Hum. Relat.*, 1953, 6, 397-410.

Joos J., Debuyst C., L'évolution vers la délinquance et le TAT comme moyen de diagnostic, içinde: Debuyst et coll., *La criminologie clinique*, Bruxelles, Dessart, 1968.

Oberholzer E., Ch. in Cora du Bois, *The People of Alor*, Minneapolis, 1944.

Oberlé R., Fagherazzi D., L'apport du test de Rorschach à l'étude de la délinquance, *Bull. Psychol.,* 1963, 17, fasc. 2-7, 168-184.

Prushy R., Clinique et tests projectifs, Bull. Psychol., 1963, 17, fasc. 2-7, 73-83.

Schlegel J., L'emploi des tests projectifs en sélection et orientation professionnelles, *Bull. Psychol.,* 1963, 17, fasc. 2-7, 115-125.

Wernert M., Durand de Bousingen R., La dynamique des relations interpersonnelles au cours de la passation d'un test projectif, *Bull. Psychol.,* 1963, 17, fasc. 2-7, 84-90.

Projektif testlere karşı oldukça sert *eleştiriler* için:

Montmollin M. de, *Les psychopitres,* Presses Universitaires de France, 1972.

Snyders G., Contribution à une étude critique des tests de projection, *Enfance,* 1952, *5,* 76-89.

— Quel type de frustration atteint le test de Rosenzweig?, *Psychol. fr.,* 1961, *6,* 148-152.

Theil P., La psychotechnique: fausse science?, *La Médecine praticienne,* numéro spécial, 1962.

Bölüm VIII

PROJEKTİF PSİKOLOJİ VE PSİKODİNAMİK KİŞİLİK KURAMI

1. Klinik Psikolojinin Bir Dalı Olarak Projektif Psikoloji

Geçerliliklerine ilişkin kaydedilen gelişmelere rağmen projektif teknikler, her zaman "test" olarak adlandırılmayı hak etmezler. Fakat bu tekniklerin önemi başka yerden kaynaklanır. Bunlar psikolojiyi uygulamaya dökmenin yeni bir yolunu temsil ederler. Görüşme ve davranış gözlemleme teknikleriyle birlikte klinik psikolojinin başlıca araçlarından birini oluştururlar. Tıpkı klinik psikoloji gibi kişiliğe psikodinamik yaklaşımı dayanak alırlar. Basit bir test uygulamasının ötesine geçen ve şimdiden deneylere ve olgularla daha uyumlu kuramların araştırılmasına yol açan projektif bir psikolojiden söz etmek yerinde olacaktır.

Davranışçılık ve refleksbilim, canlı organizmanın dış çevreden gelen uyarımlara verdiği tepkileri incelemiştir. Her şeyin sabit kaldığı varsayıldığında, ortaya koydukları kurallar geçerlidir. Oysa açıktır ki içsel çevre, belli bir denge gözetmekle birlikte, sabit değildir. *Gestalt kuramı*, dışsal uyaranların tek tek değil fakat bir yapı halinde etkide bulunduklarını göstermiş ve davranışın içsel koşullarını araştırmaya başlamış, ancak bunu yaparken salt fizyolojik etkenleri dikkate almıştır. Bruner ve Postman'ın deyimleriyle "biçimci" araştırmayı terk ederek "işlevsel" türden bir araştırmaya yönelen projektif psikoloji ise, insan davranışına etkide bulunan salt psikolojik türdeki içsel etkenler bütününü aydınlığa kavuşturmayı amaçlar. Bu etkenler duyulmamış değildir. İki sınıfa ait oldukları bilinir: motivasyonlar ve kişisel tepki sistemleri. 1920-1930 yıllarını doğru, eğilimler psikolojisi olarak adlandırılan alan, özellikle de deneysel içgözlemle ilgilenen Würzbourg okulu, laboratuarda bu türden bir inceleme başlatmış, ancak bu incelemeyi uygulamaya dökmemişti. Psikanalizdeki kuramsal gelişme ile uygulamayı birleştirerek, önemli kuramsal değişiklere yol açan yeni olguların ortaya konulmasını sağlayan, yine uygulamaya yönelik bir keşif olan projektif testlerin keşfidir. O zamana kadar, psikoloji ders kitaplarında kişiliği konu alan son bölüm dikkate değer biçimde boştu. Eski Yunan'a dayanan karakter sınıflandırmalarıyla ilgili paragraflarla, Fransız sosyoloji okulu tarafından keşfedilen ve doğuştan getirilen yapıları ya da mizaçları savunan önceki varsayımlara karşı çıkan toplumsal etkilerle ilgili paragraflar bir yana bırakıldığında, bu bölüm, benlik işlevlerinin felsefi analizine indirgenmişti: kişinin birlik

duygusu, zaman içindeki özdeşlik duygusu, önceki bölümlerde ayrı ayrı ele alınan tüm zihinsel işlevlerin "sentezini" içeren işlev. Eğer bugün psikoloji incelemesinin kişilik incelemesiyle başladığını düşünüyorsak (çünkü kişilik bütün zihinsel işlevleri etkiler), bunu büyük ölçüde projektif testlere borçluyuz.

Öte yandan psikolojideki projektif akım, algının içsel unsurlarının laboratuarda araştırılmasına yeni bir yön vermiş ve *algı* ve *kişilik* terimleri arasındaki yakınlığı tanınır hale getirmiştir. Bu alanda önemli araştırmalar, 1935 yılından başlayarak Birleşik Devletler'de büyük gelişme kaydetmişlerdir[1].

2. Projektif Bir Algı Kuramına Doğru

Bu deneysel çalışmalarla klinik uygulamadan çıkarılan sonuçların karşılaştırılması, yeni bir algı kuramı oluşturmaya izin verir mi? Bazı Amerikalı psikologlar bu yönde çalışmışlardır.

Dış dünyanın algısı, kimi zaman en eski, bilinçli ya da bilinçdışı olan kişisel anılara (Bellak) ve kişinin güncel anksiyete düzeyine (Abt) bağlıdır[2]. İlkiyle ilgili olarak, projektif psikolojinin sahası, şimdiki algılarla geçmiş algıların etkileşimi üzerine kuruludur. Örneğin, babanın geçmişteki algısı TAT'deki baba figürlerinin algısını etkiler; bu sonuncu, kişinin baba figürlerine ilişkin genel olarak sahip olduğu algıların kesin ve geçerli bir örneğini teşkil eder. Ancak geleneksel algı ve yansıtma terimleri burada yetersiz kalmaktadır. Bellak, Herbart'tan *kavrayış** [aperception] kavramını ödünç almayı tercih eder; bu kavram, "yeni bir deneyimin, her bir kişinin geçmiş deneyiminin iziyle, sonuçta yeni bir bütün oluşturacak şekilde özümlendiği ve dönüştürüldüğü süreç" olarak düşünülmektedir. Kavrama bir yorumlamadır: deneyime bir anlam verir. Yorumlama özü bakımından öznel olduğunda, kavrayışta çarpıtma söz konusudur. Aslında her yorumlama kısmen özneldir; salt nesnel, salt bilişsel bir kavrayış belki de yoktur. Örneğin TAT'nin I. kartında *keman çalan bir çocuk* yanıtı nesneldir çünkü kişilerin büyük çoğunluğu tarafından verilmektedir. Şu tür bir yanıt tam bir çarpıtma olacaktır: *bir gölün önünde bir çocuk*. Anlamlı yorumlar bu ikisinin arasında yer alır: çocuk keman dersinin ya da

---

[1] Bkz. Allport, Postman, *Psychology of Rumor*, NY, 1947. Bruner, Postman, An Approach to Social Perception, içinde: W. Dennis, *Current Trends in Social Psychology*, Pittsburg Un., 1948, p. 71-118; P. Fraisse, L'influence des attitudes et de la personnalité sur la perception, *Ann. psychol.*, 1951, *51*, 237-248; R. Pagès, Psychologie dite "projective" et aperception d'autrui, *Bull. Psychol.*, 1953, *6*, no 7, 407-419.

[2] L. Bellak, On the Problems of the Concept of Projection (p. 7-32); L. E. Abt, A Theory of Projective Psychology (s. 33-66), içinde: Abt et Bellak, *Projective Psychology*, NY, Knopf, 1950. Anderson'un s.241'de belirtilen eserinin R. B. Cattell'e ait III. bölümüyle tamamlanabilir.

Aperception sözcüğü metin içinde kimi zaman zorunlu olarak algı şeklinde çevrilmiştir. Örneğin Thematic Apperception Test için Tematik Algı Testi yerleşik bir çeviri olduğundan, metinde de bu haliyle korunmuştur. (ç.n.)

bir kemanist olarak onu bekleyen geleceğin önünde üzgün ya da neşeli, hırslı, umutsuzluğa kapılmış, vb. algılanır. Kişi TAT'de anlattığı hikâyelerin öznel anlamının bilincinde değildir. Bellak kavrayışsal çarpıtmanın dört düzeyini ayrıştırmayı önerir:

1. *Dışsallaştırma*: Kişi kavrayışının öznel olduğunun, örneğin TAT'de uydurduğu bir hikâyenin, kendi hayatının bir dönemine öykündüğünün farkındadır.

2. *Duyarlılaşma*: Kişi gerilim altındayken, gerilimin yarattığı heyecanlara ya da ihtiyaçlarına karşılık veren konularda daha ince kavrayışsal ayrımlar yapar (bkz. Levine, Chein ve Murphy); bu tür bir kavrayış kişiye yalnızca dış dünyayla ilgili bir bilgi değil, aynı zamanda bir arzunun doyumunu da getirir.

3. *Basit yansıtma* ya da öğrenme yoluyla aktarım: Birçok kişi tarafından üst üste terslenen kişi terslenmeyi bekler ve her yeni tanıştığı kişiyi sinirliymiş gibi algılama eğilimi gösterir (Cattell ve Ombredane'a göre "tamamlayıcı" yansıtmaya bkz.).

4. *Tersine çevirme yoluyla yansıtma*: Bu Freud'un paranoya için betimlediği savunma düzeneğidir: başkasının bana karşı nefret beslediğini düşünüyorum, çünkü derinlerde, onu sevdiğimi hissettiğim için ondan nefret ediyorum.

Birinci düzey bilinçte, daha doğrusu ön-bilinçte yer alır. Diğer üçü ise bilinçdışıdır. Bellak'ın bu sınıflandırması, Freudçu bir kuramsal bakış açısına göre şu şekilde açıklanabilirdi: birinci düzeyden dördüncü düzeye gidildikçe, birincil ruhsal süreçlerin (ruhsal gerilimin dolaysız boşalımını ve imgesel gereksinme durumunda arzuların gerçekleştirilmesini amaçlar) ikincil ruhsal süreçler (düşünce yoluyla gerçekliğe uyumu amaçlar) üzerindeki üstünlüğü artmaktadır. Bellak, psikanalizi, kişinin yaşam öyküsüne ilişkin bir öğrenme kuramı olarak değerlendirmeyi tercih eder: oral, anal ve genital uyaranların ve ebeveyn figürlerinin bunlara gösterdiği tepkilerin kavrayışını edinme; kavrayışların etkileşimi (eksik eylemler, belirtilerin ve karakter özelliklerinin oluşumu); ilk kavrayışların sonraki uyaranların kavranışına etkisi (savunma düzenekleri). Şu halde kişilik, çeşitli türden algıların oluşturduğu ve davranışı seçici şekilde etkileyen karmaşık bir sistem olarak tanımlanır. Gerçekliğin dayattığı zorlukları dikkate alan bir davranış ortaya çıkaran algılar (benlik), uzak ideal hedeflere bağlanan algılar (benlik ideali) ve ahlaki tutumu yöneten algılar (üstbenlik) vardır. Psikanaliz, algıların edinilişini, etkileşimlerini ve değişik biçimlere dönüşümlerini (örn. düşte simgeleştirme, yoğunlaştırma ve yer değiştirme) ele alır. Nevrozların ve psikozların kökeni, serbest çağrışımlar, aktarım ve psikanalitik yorumlama aynı ilkelerden hareketle açıklanırlar.

Abt algının, uyarımlar sahasına (dışsal etkenler) ve bireyin ihtiyaçlarının düzen ve şiddetine (içsel etkenler) bağlı olduğunu hatırlatır. Uyarımlar tek tek etkide bulunmazlar; bir güçler alanında düzenlenirler. Bu

alan ne kadar yapılandırılmışsa, dışsal etkenlerin belirleyiciliği o kadar artacaktır. Algının iki işlevi vardır: bunlardan uzun zamandır bilinen ilki, organizmanın işine yarayacak bilgilerin seçilmesidir; projektif psikolojinin ortaya koyduğu diğeriyse, benliğin savunulmasıdır. Daha açık belirtmek gerekirse, Abt'a göre algı, bireyin, kendindeki anksiyete düzeyini sabit tutmasına izin verir; kişi, (içsel çevrenin homeostazı ya da dengesi ilkesine uygun şekilde) bu belli anksiyete durumuna karşı öğrenme yoluyla yeterli düzeyde bir tolerans geliştirmiştir. Algısal alanın yapılandırılmışlığı azaldıkça, anksiyete artmaya eğilim gösterir; birey artık eski ve uygun olmayan şemaları kullanamaz; benlik çevreyle uygun yeni ilişkiler kurmak ve kendini güvende hissetmek için yansıtmak zorunda kalır. O zaman, algılayan kişinin ihtiyaçları, değerleri, arzuları ve düşlemleri, fiziksel ve toplumsal gerçekliği kuşatır. Böylelikle bireyin algısı, kişiliğinin öğeleriyle damgalanmış olur ve bu öğeler, kişinin kendini güvende hissetmesi için gerçeklikte bir çarpıtma meydana getirirler. Örneğin Rorschach testinde F + yanıtları, algısal çarpıtmaların olabildiğince dışarda bırakıldığını gösterirler. Eski ve alışıldık tarzda davranabildiğimizde kendimizi güvende hissederiz. İlke olarak bir kişide projektif bir davranış ortaya çıkarmak için her tür malzeme kullanılabilir, ancak öznel etkenin işlev gösterebilmesi için, malzemenin yapılandırılmışlığının asgari düzeyde tutulması tercih edilir. Bu kuram projektif testlerin katartik etkisini de açıklar: uygulama sırasında, çevreyle ilişkilerini o sırada yeniden bulabilen kişinin anksiyetesinde gerçekten de azalma olur.

Diğer algı kuramları da projektif psikoloji tarafından kullanılmayı sürdürmektedir. Kişiliğin korunması için algıların süzgeçten geçirilmesi ve bilişsel verilerle duygulanımsal etkenler arasındaki uyumsuzluğun azaltılması (Festinger)[3] kuramlarını anmakla yetiniyoruz.

3. Psikodinamik Bir Kişilik Kuramının Öğeleri

Projektif testleri uygulayanlar, insan kişiliğinin gelişimi ve işleyişiyle ilgili genel bilgilere az çok açık biçimde başvurmadan, bir protokolü yorumlamayı başaramazlar. Ancak bunun tekil bir bilimi yoktur. Çok sayıda kişilik kuramı vardır. Bunların çeşitliliği, kişiliği ele alan bakış açılarının ve yöntemlerin çokluğundan ileri gelir[4]. Projektif testleri kullanan kişi, bir kişiliğin içinde barındırdığı karşılıklı dinamik ilişkileri kavrar; bu onun, daha yüzeysel olan kişilik *özellikleri* kavramına başvurmasını önler. Yineleyen görüşmeler sırasında bir aktarım ilişkisinin gelişmesine izin vermez; çünkü

[3] J.-P. Poitou, *La dissonance cognitive*, A. Colin, 1974.

[4] G.-S. Blum, *Les théories psychanalytiques de la personnalité*, Presses Universitaires de France, 1955; D. Lagache, Le modèle psychanalytique de la personnalité, in *Les modèles de la personnalité en psychologie*, Presses Universitaires de France, 1965; G. W. Allport, *Structure et développement de la personnalité*, Delachaux&Niestlé; J. Bergeret, *La personnalité normale et pathologique*, Dunod, 1974.

bu ona, psikanalizin tersine, kişinin bireysel düşlemlerine ve özdeşim sistemlerine bütünüyle ulaşma olanağı vermez. Dinamik psikolojinin belli başlı kavramları temelde Pierre Janet'nin davranışla, Kurt Lewin'in psikolojik alanla, Sigmund Freud'un bilinçdışıyla ilgili çalışmalarına dayanmaktadır. Bunları sistemli hale getirmek için yapılan tüm girişimler, sırasıyla psikososyolojik ve psikobiyolojik perspektiflerde yer alan Murray (bkz. s.95) ve Szondi (bkz. s.164) örneklerinde görüldüğü gibi, pek güvenilir olmayan sonuçlar vermiştir. Bu kavramları gözden geçirelim.

1. Kişilik

Kişilik, psikodinamik bakış açısına göre, fiziksel ve toplumsal bir çevrede yaşayan ve çevreden gelen uyarımlar kadar içsel ihtiyaçlarına da tepkide bulunan bir organizma olarak tanımlanabilir. Bu organizmanın tepkileri iki türlüdür: dış çevreyi değiştirmeyi amaçlıyorlarsa heteroplastik (bu durumda kişinin tepkileri davranışlardır), organizmanın kendisini değiştirmeyi amaçlıyorlarsa otoplastiktirler (imgeler, duygulanımlar, tutumlar, bu tepkilerin yalnız psikolojik yönü). Davranışın hedefi, ihtiyacın motor boşalımı, ya da daha açık söylemek gerekirse, ihtiyaçların artmasıyla ve/veya dışsal uyarılmaların etkisiyle biriken enerji yükünün eylemle boşaltılmasıdır. Otoplastik değişikliklerin hedefi ise başkadır: tam anlamıyla ruhsal nitelikteki arzular, varoluşun hemen daha ilk haftalarında biyolojik ihtiyaçlara yaslanmışlardır; bu arzular zihinsel imge alanının oyunlarında doğrudan bir doyum arar ve bulurlar. Beden otoplastik değişimlere iki yoldan dahil olur: birincisi, tasarımlanan bedenin bir şekilde sahneye konulmadığı bir zihinsel imge alanı yoktur; ikincisi, arzuların imgesel doyumu ya da doyumsuzluğu bedensel işleyişi etkiler.

Şu halde kişilik iki kutup etrafında gelişir; motor kutup (boşalım, davranışlar) ve imgesel kutup (varsanı, duygulanımsal hafıza, düş ve gündüz düşü). Bilinç bu iki kutup arasındaki gerilimden doğar. Eksiksiz bir psikolojik inceleme, belli bir kişide, bu iki kutuptan her birinin kişilik örgütlenmesindeki rolüyle ilgili yeterli miktarda bilgi sağlar. Projektif testler bu konuda özellikle aydınlatıcıdırlar; dahası, bir kişinin imgesel konumu nasıl kolaylıkla ya da zorluklarla üstlendiğini ya da terk ettiğini anında kavramaya izin veren tek testlerdir.

2. Uyum Sağlayabilme

İster heteroplastik ister otoplastik olsun, canlı organizmanın tepkileri değişikliklerden ibarettir: çevrede yapılan değişiklikler, kendinde yapılan değişiklikler. Gerçekte, heteroplastik tepkiler ve otoplastik tepkiler birbirlerine geçmişlerdir: heyecanlar bunun en iyi örneğini oluştururlar. Aynı zamanda, çevredeki değişikliklerle kişinin kendindeki değişiklikler

genelde ilişki içindedirler: örneğin kişi, kendini değiştirmek zorunda kalmamak için o anki çevresini değiştirmeye çalışır. Bununla birlikte fiziksel ve toplumsal çevre de çoğunlukla değişkendir ve organizma fazla ani ya da fazla şiddetli değişimlere (ruhsal travmalar, felaket tepkileri) maruz kalır. Şu halde kişilik, aynı anda hem değişimle, hem de değişime karşı dirençle görevlidir. Az yapılandırılmış malzemesi ve serbestlik tanıyan yönergeleriyle projektif test durumu, kişi tarafından alışılmadık bir durum olarak yaşanır ve bu durumu kontrol edemiyor olmak onda kaygıya yol açar. Böylece bu kaygının şiddeti ve türleri, aynı zamanda kişiliğin bu kaygı karşısındaki tepkileri değerlendirilebilirler. Bu durumla karşılaşan kişi kimi zaman alışkın olduğu tepki biçimlerine başvurur (yeniyi tanıdık olana indirger ve bu arada olağan tepki biçimlerinin neler olduğunu açığa vurur); kimi zaman daha ilkel, daha çocuksu, kelimenin Freudcu anlamıyla daha "birincil" tepki biçimlerine geriler; kimi zaman da yeni ve verimli yanıtlar oluşturmak için kişiliğinin derin kaynaklarına başvurur. Projektif testler bu tepkiler dizisini gözden geçirmeye ve kişinin bir tepki düzeyinden diğerine geçerkenki esnekliğini görmeye ya da tıkandığı noktaları gözlemlemeye izin verirler.

Organizmanın tepkilerinin amacı, ya içsel ya da dışsal değişikliklerin tehdidi altındaki dengeyi yeniden sağlamak, ya da bu değişiklikleri yeni bir şekilde bütünleştirerek yeni dengeler yaratmaktır. Organizma tarafından uygulanan değişiklikler, bu amaçlara ulaşıncaya kadar devam etme eğilimindedirler. Bu anlamda organizmanın tepkileri uyuma yöneliktir. Ancak, yarı kararlı bir denge (terim Kurt Lewin'e aittir) içinde ortaya çıkan değişiklerle, bu dengeleri yeniden düzenleyen yapısal değişimleri ayırt etmek gerekir. Bir kişinin olağan davranışları ve olağan imgesel yaşamı, kişiliğinin, kendi kendisiyle ve çevreyle ilişkilerinde kurmuş olduğu çeşitli denge sistemlerini korumayı amaçlarlar. Bu durumda dışsal ve içsel değişiklikler yalnızca, denge merkezleri etrafındaki farklılaşmalardan ibarettirler: kişinin, kişiliğini oluşturan çeşitli merciler arasındaki ve maddi ve insani çevresiyle gerçekleştirdiği alışverişleri yeniden düzenler, korur ya da iyileştirirler. Kriz anlarıysa başkadır; alışkanlıkların çöküşüyle, gerilimin tehlikeli niteliğiyle, heyecansal ve imgesel yaşamın altüst oluşuyla ve bir içsel çalışmanın başlamasıyla kendilerini gösterirler; bu içsel çalışma, gerektiğinde, genellikle ani, fakat ilk anda hiçbir zaman kusursuz olmayan ve ancak zaman içinde pekiştirilirlerse ve düzenlenirlerse kalıcı olacak yeniden yapılandırmalarla sonuçlanır. Bunlara üçüncü yaş krizi, gençlik dönemi özgünlük krizi, psikoza girişi önceleyen kriz, orta yaş krizi örnek verilebilir.

Uyum sağlayabilme gündelik tepkilerle ilgidir; içsel ve dışsal değişiklikler karşısında belli bir toleransı, bu değişikleri karşılayabilmek için ortaya konan ruhsal düzeneklerde belli bir değişkenliği ve içruhsal ve bireylerarası alışverişlerde belli bir zenginliği içinde barındırır. Uyum sağlayabilme ruhsal normalliğin ölçütlerinden biridir. Nevrozda bu özellik

zayıflar, psikozda neredeyse ortadan kalkar. Değişken, psikopat, sapkın, suçlu kişilikler, ruhsal uyumlarını toplumsal uyumsuzlukla sağlarlar; hatta toplumsal uyumsuzluk bu kişiler için kimi zaman olağan bir durum haline gelmektedir. Mazoşist bileşeni kuvvetli kişilikler, başarısızlıklarına rağmen aynı uyumsuz tepkileri yineler ve buradan doğan manevi ve fiziksel yaralarda narsisistik bir haz bulurlar. Uyum sağlayabilme asla çevreye bütünüyle ve basit biçimde ayak uydurma ya da toplumsal konformizm anlamına gelmez. Fiziksel ve toplumsal çevrenin dönüştürülmesi, uyum sağlamanın üst düzey biçimlerinin bir göstergesi olabilir ve bireyin ve topluluğun yararına katkıda bulunabilir. Öte yandan, toplumsal bir duruma uyum sağlanmışsa bile bu nadiren kalıcıdır; özellikle de ekonomik gelişme, teknolojik ilerleme ve toplumsal değişkenlik üzerine kurulu endüstriyel uygarlıklarda. Ruhsal katılık, değişim karşısında sistemli şekilde direnmenin ve hızla gelişen bir topluma uyum sağlayamamanın nedenlerinden biridir. Projektif testler, bir kişinin uyum sağlayabilme becerisini, yukarıda sözünü ettiğimiz ince ayrımlarıyla birlikte değerlendirebilen en iyi psikolojik araçlardır.

Krizlere gelecek olursak, projektif testler bunları hazırlayan ya da engelleyen örtük güçlerin ilişkisiyle ilgili iyi bir değerlendirme ve bunların sonuçlarının ilerleyici ya da gerileyici doğasıyla ilgili bir kestirim olanağı verirler. Aynı zamanda krizlerin ardından, devam etmekte olan düzenlemeleri ya da olası bir travmatik etkinin bıraktığı sıkıntıları kusursuz şekilde ortaya çıkarırlar.

3. Birincil ve İkincil Ruhsal Süreçler

19. yüzyılın sonunda İngiliz nörobiyolog Jackson, sinir sisteminin gelişimiyle ilgili, o günden bu yana biyoloji, psikiyatri ve psikolojideki önemli sistemlerin birçoğuna esin kaynağı olan görüşlerini yayınlamıştır. Canlı varlıkların gelişimi sırasında, en son oluşan organın (bu durumda önce sinir sistemi, ardından sinir sistemi içinde beyin ve son olarak korteks) bir şekilde organizmanın yönetimini ele aldığını ve bu sırada onun örgütlenmesini ve işleyişini yeniden yapılandırdığını fark etmiş ve bu süreci *bütünleştirme* olarak adlandırmıştı. Bütünleştirmenin iki yönü vardır. Son gelişen organ yönetimi elinde tutar: korteks, beyin-omurilik sinir sistemini bütünleştirerek (ki bu da kas sistemini bütünleştirmiştir), yaşam çevresine karşı mücadele veren organizmanın motor tepkilerine ve etkinliklerine karar verir. Ancak diğer yandan bütünleştirici organ, daha eski diğer kontrol merkezlerinin yerine geçer ve onların etkinliğini kısıtlar: böylece korteks, otonom sinir sistemini bütünleştirerek heyecansal yaşamın sinirsel merkezi haline gelmiş olan talamus üzerinde ketleyici etkide bulunur. Bu durum, ruhsal duyusal-motor ve entelektüel sistemin, korteksle birlikte gelişerek, zamanla

davranışın kontrolünü üstlenmesini açıklamaktadır. Bütünleştirme ve ketleme hiçbir zaman sona ermez: en eski organlar özerk şekilde işlev gösterme olasılığını saklı tutar ve fırsat bulunca bunu gerçekleştirirler. İster geçici (sarhoşluk, uyku) ister kalıcı olsun (beyin hasarları), korteks kontrolünün devredışı kaldığı durumlarda meydana gelen şey budur. Jackson, bütünleştirmenin tersi olan bu süreci *çözülme* olarak adlandırmıştır. Bütünleştirme gibi çözülmenin de iki yönü vardır: negatif yön (davranışların eşgüdüm düzeyi azalır) ve pozitif yön (daha eski merkezler artık ketlemeye maruz kalmadan yalnız özerk değil, aynı zamanda ataklar halinde ve düzensiz şekilde işlev göstermeye başlarlar). Jackson bu son süreci *serbestleşme* olarak adlandırmıştır.

Birkaç yıl sonra, ilgi alanı nörolojiden nevroz psikopatolojisine kaymış olan Freud, canlı organizmanın yerine ruhsal aygıtı koyarak, fakat ruhsal işleyişle sinir sisteminin çeşitli bölümleri arasında kurulabilecek her türlü dar koşutluktan da vazgeçerek, Jackson'un şemasını ana hatlarıyla korumuştur. Ruhsal algı-bilinç sisteminin ilk etkinliği dikkattir. İki yönde ilerler: ilki algının ve alışkanlıkların düzenlenmesinden akıl yürütme ve düşünce uğraşına, diğeri ketlemeden bastırmaya götürür. Bu sistem görece özerk bir ruhsal merciye, benliğe özgü hale gelir; kişinin gerçeklik duygusunun kazanmasına, ihtiyaçlarının doyumunu gerçek koşullarla sınırlandırmasına (gerçeklik ilkesi), düşünce ve inançlarını olguların kontrolüne vermesine (gerçeklik sınaması) izin verir. Freud, dikkat üzerine kurulu ve gerçeklik ilkesi tarafından yönetilen tüm zihinsel etkinleri *ikincil*[5] ruhsal süreçler olarak adlandırmıştır.

İkincil süreçler, birincil süreçleri bütünleştirdikleri ölçüde bunların işlevlerini ketler, böylece varlıklarını maskelerler; öyle ki, Freud tarafından keşfedilene kadar birincil süreçlerin varlığı bilinmemekte, hatta göz ardı edilmekteydi. Örneğin, yetişkinlerin çocuklara özgü masumiyete olan inancı, yalnız çocukluktaki cinsel yaşamı değil, aynı zamanda bunun sapkın ve çok yönlü niteliğini de tanımayı reddetmelerinden ileri gelir. Freud bu inancın gizil dönemde, genital öncesi dürtülerin (kısmi dürtüler) cinsel arzunun Ödipal örgütlenmesi içinde bütünleşmelerinden sonra oluştuğunu gösterebilmiştir. Ketleme burada, ön-erinlik çağındaki kişinin, önceki cinsel etkinliklerini unutmasıyla kendini gösterir (çocuksu bellek yitimi). Freudçu birinci yerleştirmede (bilinç, ön-bilinç, bilinçdışı) birincil ruhsal süreçler bilinçdışına karşılık gelirler. Bunlar, daha yukarda kişiliğin imgesel kutbu olarak adlandırdığımız kutbun etrafında örgütlenirler. Haz-

[5] *Birincil* ve *ikincil* nitelemeleri psikolojide çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır. Freud için, birincil ve ikincil süreçler arasındaki farklılık aşağı yukarı bilinçdışı ve bilinç arasındaki farklılığa denktir. Fransa'da Le Senne ve Berger tarafından yeniden ele alınan Heymans-Wiersma'nın karakterbiliminde, karakterin üç temel boyutu heyecansallık, etkinlik ve yankılamadır. Kişi uyarımlara dolaysız tepki veriyorsa yankılama birincil (sinirlilik, itkisellik, eylemcilik), tepkilerini erteliyor ya da uzun bir zamana yayıyorsa ikincildir (ağırkanlılık, tutku). Rorschach testi terminolojisinde bütün yanıtlar (G) anlık ortaya çıkıyorlarsa birincil (sezgi), peşpeşe birçok düşünce eylemi gerektiriyorlarsa ikincildirler (analiz ve sentez).

hoşnutsuzluk ilkesi tarafından yönetilirler; başparmağını emen süt bebeğinin anne memesini imgesel olarak zihninde canlandırması bunun ilk örneğini oluşturur; basit (varsanı) ya da örgütlenmiş (düş, gündüz düşü) biçimlerdeki zihinsel imge, arzuların dolaysız ve koşulsuz şekilde doyurulmalarını sağlar. Birincil süreçler bir tür duygulanımsal anımsamanın - yitik hazzı yeniden bulmanın- peşindedirler. Zamanın dışında işlev gösterirler. Hedefleri algıların özdeşliğidir (ikincil süreçlerde olduğu gibi düşüncelerin özdeşliği değil). Birincil süreçler kendilerini, yer değiştirme, yoğunlaştırma, simgesel betimleme, bölme ve özdeşleşme (içe yansıtma-yansıtma) gibi zihinsel işlemlerle gösterirler.

Birincil süreçlerin ikincil süreçler tarafından bütünleştirilmesi hiçbir zaman sona ermez: bilinçdışı, ölene kadar daima etkin kalır; bastırılan düşünceler alttan alta varlıklarını sürdürür ve doğrudan ya da kılık değiştirmiş biçimde, er ya da geç bilince geri dönerler. Düşlerin, eksik eylemlerin, nükteli sözlerin, nevrotik belirtilerin, hezeyanların nedeni, işte bastırılanın bu geri dönüşüdür. Yaygın bir biçimde, birincil süreçler ikincil süreçlere sızarlar; sanat eserleri ve önemli bilimsel keşifler, aynı şekilde büyüsel ya da mitik düşünce bunun kanıtıdır. Karşılık olarak ikincil zihinsel etkinlik de birincil süreçler üzerinde kendi örgütlenmesinin izini bırakır: düşler ikincil bir gözden geçirmeye maruz kalırlar; savunma düzenekleri, bilinçdışında kalmakla birlikte, temel birincil işlemleri düzenler ve karmaşık hale getirirler; dilin kazanımından sonra bilinçdışı imgesel yaşam, sözdizimi örneğini izleyerek dramatik senaryolar halinde yeniden düzenlenir ve bu senaryolar düşlemlere dönüşürler.

Uyku, alkol, tutku, küçük gruplar, akıl hastalığı, benliğin bilinçdışı üzerindeki kontrolünü zayıflatır ya da ortadan kaldırırlar; o zaman birincil süreçlerde bir serbestleşme gözlenir. Psikanalitik teknik ya da projektif testler bu serbestleşmeyi yapay ve kontrollü biçimde ortaya çıkarmaktadır. Jackson'un çözülme olarak adlandırdığı şeyi, Freud gerileme olarak kavramsallaştırmıştır. Gerilemenin üç boyutundan (kronolojik, yerleşimsel ve biçimsel) daha önce söz etmiştik.

Projektif testler psikolojik "bütünleşme" üzerine, yani benliğin çeşitli nitelikleri (duygulanımları kontrol etme kapasitesi, dikkat ve yoğunlaşma gücü, entelektüel uğraşlara eğilimi, kesinlik ve mantık arayışı, gerçeklik duygusu, kazanılmış deneyimlerinin zenginliği) hakkında bilgi verirler. Bu bilgilerin psikiyatrik görüşmede ya da psikanalitik tedavide elde edinilen bilgilerle tutarlı oldukları bulunmuştur. Testler, benlik kontrolünün, düşünce ve davranışın bilinçdışı kaynaklarını kurutarak kişiliği yoksullaştırdığı nevrotik kişilerle (obsesyonel kişilik), pek sağlam olmayan bir benliğin sıklıkla birincil süreçlerin akınına uğradığı kişileri (histerik kişilik) ve gerçeklik duygusu ciddi biçimde bozulan ve bilinçdışı düşlemleri bilinci sürekli biçimde istila eden psikotik kişileri geçerli şekilde ayrıştırırlar. Ancak bunlar geleneksel psikiyatrik sınıflandırmadan ödünç alınan ayrım-

lardır. Kişilik, saf bir kategoriye nadiren sığan karmaşık bir bütündür. Projektif testler bu karmaşıklığı ele alırlar. Dürtülere ve bu dürtülerden kaynaklanan ruhsal tasarım ve duygulanımlara karşı mücadele veren benlik kontrolünün güçlü ve zayıf olduğu alanların dökümünü çıkarırlar. Bilincin geçirgenliğini (M. Klein), yani onu zenginleştirme gücüne sahip olan birincil ruhsal süreçler karşısında ne denli serbest (ya da kapalı) olduğunu değerlendirme olanağı verirler. Bu testler bireyin dürtüleri, duygulanımları, düşlemleri, savunma düzenekleri, başlıca sorun kaynakları hakkında fikir verseler de, projektif araştırma psikanalitik araştırmanın gerisinde kalmayı sürdürür.

4. Yaşamsal Tutumlar

Önceki paragrafta anlatılan bilgiler psikanalize ve nevroz araştırmalarına dayanırlar. Şimdi ele alacağımız kavramlar ise kişiliğin varoluş karşısındaki genel tutumunu betimler ve bu nedenle fenomenolojik bir bakış açısı gerektirirler. Bunlar psikoz araştırmalarına dayanır ve bir tipolojiyle sonuçlanırlar. Akıl hastalığı burada, normal durumlarda karakter özellikleri olarak hafifletilmiş biçimde kendini gösteren belli yaşamsal tutumların, ataklar halinde ortaya çıkması olarak değerlendirilmektedir. Peki, bu tipik akıl hastalıkları nelerdir?

Alman psikiyatrist Kraepelin manik-depresif delilikle demans prekoksu karşı karşıya koymuştu. Kraepelin'in öğrencisi ve Jung'un, Rorschach'nın, Kretschmer'in hocası olan Zürihli Bleuler, "gerçeklikle yaşamsal bağın kopması" olarak nitelediği ve şizofreni olarak yeniden adlandırdığı demans prekoksun kapsadığı alanı genelleştirerek, bu ayrımı derinleştirmiştir. Manik-depresif psikoz ise tersine bu yaşamsal bağın varolduğunu, fakat aynı zamanda bu bağın, hastada dönemsel olarak sırayla ortaya çıkan iki biçiminin (uyarılma ve depresyonun) aşırılığını göstermektedir.

Kretschmer bu tipolojinin sistemleştirilmesini en ileri noktaya taşımıştır. Siklotimik, şizotimik ve karışık tipten oluşan üç mizaç ortaya koymuş, bunları bir yapı ve bir karakter tipiyle eşleştirmiştir (aşağıdaki tabloya bkz.).

Kretschmer'in Tipolojisi

Mizaçlar	*Beden Yapıları*	*Karakterler*	*Patoloji*
Siklotimik	Piknik	Syntonie (dışadönüklük)	Manik-depresif psikoz
Şizotimik	Leptozom	Uyumsuzluk (içedönüklük)	Şizofreni
Karışık	Atletik	Uyumlu (Kretschmer)	
		Yapışıklık (Minkowski)	Epilepsi (Minkowski'ye göre)

Siklotimik kişi *piknik* (Yunanca "şişman") bir yapı sergiler; iç organlar arasındaki boşluklarda ciddi bir genişlemeyle, gövdedeki yağ birikimiyle, motor aygıtın yavaşlığıyla, biçimlerin yumuşaklığı ve yuvarlığıyla, derinin pembe rengiyle ve burnun kırmızılığıyla kendini gösterir. Siklotimiğin karakteri "syntone"dur: ortamla uyuşum içinde tepki verir; içten, samimi, sempatik, "dışadönük"tür; bu özellik "birleşme" olarak da adlandırılır. "Sytone kişiler, kural olarak, benlikle ortam arasında hiçbir can sıkıcı uyuşmazlık, hiçbir yadsıma eğilimi yaşamaz, dünyayı değişmez formüllere göre düzeltmek yönünde hiçbir arzu duymazlar. Trajik çatışmaları görmezden gelir ve tersine, olayların içinde eriyerek, her şeyi duygudaşlık ve merhametle dolarak yaşarlar... Bu kişilerde iyi niyet, hoşgörü, içtenlik, doğallık, spontanlık görülür. Sağduyunun, arabulucu kararların, duygulanımsal uzlaşmaların gerçek yandaşlarıdırlar" (Kretschmer). Siklotimik kişi, biri uyarılmanın egemen olduğu neşeli kutup, diğeri depresif niteliği baskın olan üzgün kutup olmak üzere iki kutup arasında salınır (Kretschmer'in "diatezik oran" dediği şey budur); birinci tipte bireyler yerinde duramayan, çabuk öfkelenen, kin tutmayan, telkine açık, güleç, zevkine düşkün kimselerdir. İkinci kutuptaki bireyler ise çok çabuk etkilenen, ağır tepki veren, rahatına düşkün kimselerdir. Ancak siklotimi salınımlı bir psikolojik ritim ortaya koyar; ağırlık ve canlılık arasında gidip gelir. Son olarak, psikomotor etkinlik doğal, uyarıma uygun, oldukça dolaysız ve yumuşaktır.

Şizotimik kişi *leptozom* (Yunanca "uzun") bir dış görünüşe sahiptir; gelişimi boylamasına normal ancak enlemesine düşüktür; dar bir beden ve yüze, sivri bir buruna, köşeli bir profile, güçsüz bir görünüme, boy ve kilo arasında orantısızlığa rastlanır. Şizotimiğin karakteri "uyumsuz"dur (Otto Gross bu özelliği "ayrılma" olarak yeniden adlandırmıştır). "Hakiki şizoidler, bir sikloidin ya da ortalama bir insanın vazgeçilmez bir uyarım kaynağı olarak gördüğü, gerçek yaşamdaki tüm canlı renkleri, tüm keskin sesleri, çirkin, kaba ve hatta ruhsal olarak acı veren bir uyumsuzluk gibi duyumsarlar. Yaralanmaya fazlaca açık olan duyarlılıkları için bir sığınak ararlar" (Kretschmer). Şizotimikler arasında insanlardan kaçan sessiz kişilere ve hırçın, tuhaf kimselere rastlanır. Bunlar somut gerçekliklere pek uyum sağlayamayan, çevreyle gerçek bir iletişimden yoksun, kendileri ve başkalarıyla mücadele içinde olan kişilerdir. Şizotimi, hiperestezi kutbuyla (aşırı duyarlı, değişken, gürültücü, coşkulu, disiplinsiz ve gevşek bireyler) anestezi kutbu (başkalarına karşı soğuk bir kayıtsızlıkla, uzlaşmazlıkla, katılıkla, yılgınlıkla, dünyada bir "yabancı" olma duygusuyla belirgindir) arasında salınan "psikastezik orana" göre etkinlik gösterir. Şizotimik kişinin psikolojik ritmi kesintilidir: iki aşırı biçimi direngenlik ve değişkenliktir. Psikomotor etkinlik gergin, engellenmiş, donmuş ve çoğunlukla uyarılma için yetersizdir.

Kretschmer'in betimlediği üçüncü tip olan karışık tip, diğer ikisinin yakaladığı başarıya ulaşamamıştır. Kretschmer bunu diğer iki tip arasın-

da dengeli bir arabulucu olarak, ileri derecede ahenkli ve uyumlu tip olarak düşünmekteydi. Aslında kemik ve kas sisteminin baskın olduğu[6] atletik bir yapı betimlemekle yetinmiş, bunu belli bir karakterle eşleştirmemişti. Daha sonradan Minkowski, temel özellikleri somuta yapışma ve zihinsel yapışkanlık (glischroidie) olan epileptik mizacı katarak bu boşluğu doldurmaya çalışmıştır.

Jung'un içedönüklük ve dışadönüklük arasında kurduğu karşıtlık (bkz. s.28), Kretschmer'in şizotimi ve siklotimi arasında yaptığı ayrımla tam olarak kesişmez. Jung'a göre içedönük kişi, ne uyumsuz ne de tüm duygulanımsal ilişkilerden kopuk biri olmak zorundadır: "duygu" eğilimli içedönük kişi derin bir syntonie içinde yaşar; insanlık için derin bir şefkat duyar; yalnızca bunu ifade etmekten kaçınır. Dışadönük kişi de sytone ya da dış dünyaya uyumlu olmak zorunda değildir: "düşünce" eğilimli dışadönük kişi her şeyi ve herkesi kendi emrinde görür; koşullara boyun eğmekten ve iyi niyet ve cana yakınlık göstermekten acizdir. İçedönüklük daha çok öznelliğin değer kazanmasıyla, mahremiyete, içselliğe, özgünlüğe duyulan ilgiyle ve benliğin, Jung'un kendi tipolojisi için ortaya koyduğu dört düzlemden (düşünce, duygu, duyum ya da imge) birine yansıtılmasıyla tanımlanır. Dışadönüklük ise öznelliğin ötesindeki alanı kuşatır: yasa ("düşünce" tipi), öteki ("duygu" tipi), nesne ("duyum" tipi), olasılık ("imge" ya da "sezgi" tipi). Şu halde içedönüklük ve dışadönüklük arasındaki karşıtlık, gerçeklikle kurulan ilişkideki bir farklılığa (Bleuler) ya da bir dinamizm farklılığına (Kretschmer) değil, düşünce tarzındaki bir farklılığa dayanmaktadır. Dışadönük kişi nesnelliğe dayalı bir mantık izler; düşüncesine yön veren şey iletilebilirliktir (ve belli bir ölçüde eylemdir); içedönük kişi ise duyarlılığın, heyecansallığın, hatta abartılı bir duygusallığın sindiği bir zekâya sahiptir; düşüncesi özellikle öznelliğinin yansıtıldığı içsel bir imge alanından oluşmaktadır.

Rorschach ise farklı bir noktaya vurgu yapmıştır (bkz. s.63 ve 37). Kinestezi yanıtlarının renk yanıtlarına baskın olduğu içedönük kişi, derin bir içsel yaşama sahiptir; insan ilişkileri çok sayıda değil ama derinlikli-

[6] Birleşik Devletler'de Sheldon, Kretschmer'in sezgiye dayanan açıklamalarını bilimsel bir temelde yeniden ele almıştır. Sheldon kesin ölçütler üzerinden üç yapısal etken ayrıştırmıştır: bunlar iç organların, kasların ve beynin baskınlığına göre ve sırasıyla Kretcshmer'in piknik, atletik ve leptozom tiplerine karşılık gelen endomorfi, ektomorfi ve mezomorfidir. Ancak burada artık tipler değil, etkenler sözkonusudur. Belli bir bireyin fiziksel yapısı bu üç etkenin özgül bir birleşimidir; herbir etkenin yoğunluğu Sheldon tarafından ortaya konulan tekniklerle ölçülmektedir. Sheldon, psikolojik mizaçla ilgili benzer bir işlem gerçekleştirir. Mizaçları oluşturan üç etken, yani viserotoni, somatotoni ve serebrotoni, sırasıyla Kretschmer'in siklotimik, karışık ve şizotimik tiplerini andırırlar. Sheldon'un geniş çaplı araştırması, bir yapısal etkenin baskınlığı ile aynı kişide buna karşılık gelen mizaçla ilgili etkenin baskınlığı arasında .80 düzeyinde bir korelasyon ortaya koymuştur. Araştırma aynı zamanda fiziksel tiple psikolojik mizaç arasındaki uyuşmazlığın, belirli bir kişiliğin dinamiğinin anlaşılmasında ne denli aydınlatıcı olabildiğini de göstermiştir (W. H. Sheldon, *Les varietés de la constitution physique de l'homme*, Presses Universitaires de France, 1950; *Les varietés du tempérament*, Presses Universitaires de France, 1951).

dir, hatta kimi zaman tek bir kişiyle sınırlıdır; duygulanımsal yaşamı istikrarlıdır; olağan toplumsal yaşamında ve eylemlerinde acemi, beceriksiz, hatta hantal ve yavaştır; kendini az ifade eder ve gerçekliğe uyum sağlamakta her zaman güçlük çeker. Renk yanıtlarının baskın olduğu dışadönük kişiyse, açık, yüzeysel, pek özgün olmayan bir kişilik sergiler; çabuk ilişki kurar, gerçekliğe hızla uyum sağlar, kendini kolaylıkla dışa vurur; çabuk etkilenir, değişkendir. Kinestezi ve renk yanıtları sayısının sıfıra yakın olduğu coarté tipte kişi, tıkanmış, katı, dar, her türlü heyecan kaynağıyla ilişkisi kopmuş bir kişilik gösterir. İçedönüklük ve dışadönüklük ise, tersine, duygulanımsal yaşama bir açılım içermeleri bakımından benzerlik gösterirler; ancak duygulanımların işlenmesi farklı şekilde gerçekleşir. Dışadönükler, bir uyaran olarak testte rengin, hayatta da heyecanın peşinden koşarlar; kendi kendilerinden kaçarlar, ani tepki verirler, yeniliği, beklenmedik olanı severler, telkine yatkındırlar, nesne ve insanlarla karşılaşmaya can atarlar, heyecanlarını dışsal hareketlere dönüştürürler (içsel hareket ya da kinestezi oranının düşük olması bundandır). Rahat bir iletişime, somut bir kavrayışa, canlı bir tepkiselliğe sahiptirler. İçedönük kişinin başlıca özelliği ise tersine, ertelenmiş, içselleştirilmiş ve kalıcı tepkiselliğidir; heyecansal uyarım ve buna verilen tepki arasına bir süre koyar; tepkisini kendi içinde hazırlar; keskin bir benlik duygusuna sahiptir ve tepkisini duruma göre değil, benliğine göre ayarlar. Benliği zaman bilincine sıkı sıkıya bağlı olduğundan, ona dokunan olaylar onda kalıcı biçimde etki gösterirler; içedönük kişinin tepkileri bir kez ortaya çıktıklarında, artık süreklidirler; kişi zaman içinde – geçmişte ve gelecekte- yaşamak için şimdiki zamandan kaçar. Aynı zamanda benliğinin, heyecansal uyarımlar ve tepkileri arasındaki bu daimi konumuna ilişkin keskin ve çoğunlukla acı veren bir farkındalığa da sahiptir; şeyler ve insanlar karşısında yaşadığı bu ayrılık duygusu, içedönüklüğü şizoidiyle, gerçeklikle ilişkinin kopmasıyla tanımlayan kuramsal görüşlerin temelinde yatar. Oysa Rorschach'ya göre, içedönük kişi şeylerden ve insanlardan kopmuş değildir; onlarla dışadönük kişilerin sahip olduğu kadar tartışılmaz, ancak farklı -daha derin, daha seçici, daha örtük, dışavurulmaları daha çok zaman alan duygulanımsal ilişkilere sahiptir. Bu ilişkilerin hem içedönük kişi hem de başkaları tarafından daha "karmaşıkmış" gibi yaşanmaları normaldir. Hegel'in felsefesi de ruhun yaşamında birbirine karşıt iki an olarak, bilincin şeylere yayıldığı ve kendini mutlu hissettiği anla (dışadönük an), bilincin bölündüğü anı (içedönük an) betimlememiş midir?

İçedönüklük ve dışadönüklükten oluşan kavram çifti, projektif testlerin kişilik kuramına en özgün katkısını oluştururlar. Ne yazık ki tanımlarının sık sık değişmesi, bu testleri uygulayanların bunları birbirine karıştırıp bütünleştirmeleri, yazarlar arasındaki fikir ayrılıkları bunların kullanımını ve verimliliğini kısıtlamaktadır.

5. Beden İmgesi

Beden imgesi Freud'dan sonra ortaya çıkan, Paul Schilder'e (s.26'da a.g.e.) borçlu olduğumuz bir psikanalitik kavramdır. Serbest çizim tekniğini kullanan çocuk psikanalistlerine dek bu kavramın kapsamı psikanalizin alanıyla sınırlı kalmıştır. Buna karşın, projektif testler alanında giderek artan bir başarı kazanmış; çizim testleri, köy testi ve Rorschach testi için kilit bir kavram haline gelmiştir. Beden imgesi imgesel düzleme aittir ve duyusal-motor ve bilişsel düzleme bağlı olan beden şemasından ayırt edilmeyi gerektirir. Beden imgesi bilinçdışıdır ve duygulanım temellidir; beden şeması ise ön-bilinçtedir ve nörolojik temellidir. Birinci durumda beden, başkasıyla ilişkinin ilk aracı olarak yaşanır; ikinci durumdaysa uzamda ve nesneler üzerinde eylemde bulunmanın bir aracı olarak hizmet görür.

Dış dünyayla ilgili algılar, organizmanın çevresel uyaranlara karşı tepkilerini başlatırken, yalnızca şeyleri değil, bedenin şeylere yönelik bakış açısını da temsil ederler. Algı, sinir-kas sisteminin olanaklı kıldığı eylemlere göre düzenlenir. Tüm gelişmiş algılar (örneğin, derinlik algısı, hareket algısı, duyumların bedenin belirli bölgelerine yerleştirilmesi) örtük bir referans çerçevesi gerektirirler. Bu çerçeveyi oluşturan şey, duyusal-motor örgütlenmenin, uzamın üç boyutuna bağlı olarak şemalaştırılmış soyut bir zihinsel tasarımıdır: düşeylik (bedenin çeşitli pozisyonlardaki denge koşulları); yanallık (sağ ve solun birbirine göre dismetrisi ve olası tamamlayıcılıkları, aynadaki imgenin tersine çevrilmesi); algısal-motor alanın derinliği (nesnelerin bedene olan uzaklığının kestirilmesi ve fiziksel uyaranların, salınımlarına göre dış dünyada, alınımlarına göre de beden üzerinde yerleştirilmesi). Bu zihinsel, soyut ve dinamik tasarım, İngiliz nörolog Head tarafından *beden şeması* olarak adlandırılmıştır. Bedenin maruz kaldığı dışsal yaralanmalar (örn. bir kol ya da bacağın kesilmesi) bu şemayı dokunulmadan bırakır. Uzuvlarını kaybetmiş insanlardaki hayalet organ yanılsamasının nedeni budur. Ancak sinir sistemini, özellikle de korteksi etkileyen hasarlar, aslında fizyolojik açıdan olanaklı olan bazı hareket ve duruş bağlantılarını ve bunlara denk düşen dış dünyaya ilişkin tasarımları bozacak ölçüde bu şemayı değişikliğe uğratırlar.

Mira'nın Miyokinetik Testi dışında, projektif testler kişiliği beden şeması ekseni üzerinden incelemeye çalışmazlar. Buna karşın *beden imgesini* öne çıkarırlar. Beden imgesi psikanalizdeki oluşumsal görüşten kaynağını alır. Bu sebeple önce bu görüşün ana hatlarını hatırlatmak uygun olacaktır. Biyolojik işlevlerinin gelişimi dolayısıyla küçük çocuğun dikkati bedeninin farklı bölgelerine yoğunlaşır, çünkü çevresindekiler ondaki belli bir bölgeyle ve beslenme, dışkılama, ereksiyon gibi belli bir işlevle özel bir tarzda ilgilenerek çocuğa örnek teşkil ederler. Nesne ilişkileri, yani çocuğun arzu nesnesine yönelik içsel tutumları, çevreyle bir alışve-

riş yeri olarak hizmet ettikleri ve çocuğa yoğun bir haz (bu hazlar her ne kadar genital öncesi nitelikte olsalar da, Freud, niteliklerine işaret etmek amacıyla onları "cinsel" sıfatıyla nitelemiştir) verdikleri için önce bedenin bölgelerini ve işlevlerini devreye sokarlar. Ağız ve meme emme, süt bebeği için, karşılıklı bakışmalardan önce annesiyle iletişimin ilk örneğini (yutma-yutulma tarzında bir iletişim) ve ilk haz deneyimini tesis eder (meme emmeyle bağlantılı gündüz düşleri ve daha sonra, aşk hayatında, öpüşme bu deneyimin anısını canlandırır). Böylece, dil yetisinin kazanılmasından önce ve ona paralel olarak, dilsel olanın altında yatan bir gösteren sistemi gelişir. Bu sistemin bütünüyle edinilmemesi durumunda, şizofrenide olduğu gibi, dil yetisi boşuna işler. Bu sistem, psikoseksüel gelişim evreleri ve bu evrelerin her birine özgü anlamlar etrafında örgütlenir. Bu anlamların her biri, kendine özgü ayırıcı bir karşıtlıkla özetlenebilir: oral evre için yutmak-yutulmak, anal evre için etkinlik-edilginlik, fallik evre için de fallus-kastrasyon. TAT türü birçok projektif test, çocuklarda, bu evrelerin başarıyla bütünleşmesini ya da bunlardan biriyle ilgili takılma ya da gerilemeleri aydınlığa kavuşturmak için oluşturulmuştur. (CAT, Corman'ın PN'ı).

Konuşmayan çocuklar ve henüz konuşmanın ortaya çıkmadığı çok ufak yaştakiler üzerinde uyguladığı tedaviler, Melanie Klein'ı, Freudçu gelişim kavramlarını derinleştirmeye ve farklılaştırmaya itmiştir. Klein'a göre birbiriyle karşıtlık içindeki iki temel dürtü, yani *libido* ve ölüm dürtüsü, doğumdan itibaren birlikte çalışırlar ve bir kişinin gelişimi ve psikopatolojik sıkıntıları, bu dürtülerin bileşimlerinin çeşitliliğine, özellikle de erken sadizme bakılarak anlaşılabilir. Oral, anal ve fallik evreler bu şekilde art arda sıralanmazlar; gerçekte üst üste binerler. Odip kompleksi erken bir dönemde ortaya çıkar. İyi ya da kötü nesnelerin içe ya da dışa yansıtılmaları ilk ruhsal süreçleri oluşturur. Zulmedici ve paranoid konumlar ruhsal aygıttaki ilk kalıcı değişikliklere neden olurlar. M. Klein'in görüşleri projektif testlere çok az uygulanmıştır. Bunun nedeni yalnızca uygulamacıların bu görüşlere oldukça yabancı kalmış olmaları değil; aynı zamanda bu görüşlerin, çoğu zaman bu testlerin alanını aşan ruhsal gerçeklikleri konu almalarıdır. Beden imgesi kavramı bu görüşlerin projektif testlere kısmen taşınmasını sağlayacak bir eksendir.

İçe yansıtma ve yansıtma, iç ve dışa dair temel bir tasarımlandırmanın varlığını koşul olarak gerektirir ve aynı zamanda da bu tasarımlandırmayı pekiştirirler. Emzirirken canlılık veren ve okşarken yatıştıran iyi anne imgesi karşısında, süt bebeği bir tür içe alma, yani bir içsellik ilişkisi yaşar: annenin kollarında onun sütünü emerken annesinde yaşar, ya da anne onda yaşar ki, bu da çocuk için aynı kapıya çıkar. Çocuğun başlangıçta deneyimlediği, anne bedeni ile kendisininki arasındaki bu ayrımlaşmamışlık, daha sonra anneyle kaynaşma, hatta anne memesine geri dönme gibi olası düşlemleri besleyecektir. Bu ayrımlaşmamışlık aynı zamanda bağdaşımsal içe-

rilme ilişkilerinin de temelini atar: çocuk bir yandan, annesi tarafından sevildiği için kendini iyi hisseder, bir yandan da annenin iyi nesnesi olduğu için onun tarafından sevilir. Aralarındaki simbiyotik bağın dışındaki dünyayı "karanlık" ve "tekinsiz" olarak hisseder. Çocuğunu kötü nesnesi olarak gören, onu siyah ve zehirli sütüyle besleyen, boğarcasına sarılan, okşamaları tatsızca tenini eşeleyen kötü anne imgesi de, çocuğun kendi kötülüğünden ve sevilen nesneyi yok etme tehlikesinden dolayı belirsiz bir şekilde edindiği tasarıma karşılık gelir. Bu yok edici imge çocuğun içine sızarken, çocuk da, annesi tarafından içeriden kuşatılmış olmanın verdiği duyguyu simetrik olarak tersine çevirerek, bu imgeyi dışarı atmaya çalışır. İyi ve kötü nesne arasındaki bölünme süt çocuğunun ilk savunma düzeneğidir ve onun için hayatidir: iyi olanı kendinde tutmasına ve kötü olanı dışarı atmasına olanak verir. İçerideki iyi ile dışarıdaki kötüyü ayıran bir zarın tasarımlandırılması bu bölmenin bir sonucudur. Kendi bedeninin yüzeyi (gelecekteki benlik sınırlarının ilk örneğidir) bir bariyer gibi imgelenir. Gözenekli ve kırılgan da olsa, bu, çocuğu iyinin yitiminden ve kötünün işgalinden koruyan bir bariyerdir. D. Anzieu'nün "deri-ben" adını verdiği (*Nouv. Rev. Psychanal.*, 1974, no 9) ve Bowlby tarafından ortaya konan bağlanma dürtüsüyle ilişkilendirdiği şey budur. Bu yüzeyin, iyinin girişini ve kötünün çıkışını olanaklı kılan çift yönlü delikleri vardır (çocuğun yaşama hazzı ve neşesi için gereklidir); ama bu deliklerin işlevi tersine dönebilir ve kötünün içeri girmesine, iyinin de dışarı çıkmasına neden olabilirler (bu da kaygıya neden olur). Rorschach testinin (özellikle Holtzman versiyonunun), köy testinin ve çizim testinin bazı öğelerinin, bölme, zar, delik ve birincil çifte değerlilik gibi kavramların ışığında yorumlanmaları gerekir. Bedenin dokunsal ve görsel bir yüzey şeklindeki bu ilk imgesi, düşlerin geçtiği imgesel uzamı tesis eder. Düşlerin simgesel düzeni, Freud'un gösterdiği gibi, öncelikle anne ve çocuğun beden parçalarının simgesel bir temsilidir.

Ruhsal gelişim ilerledikçe, ayna evresiyle birlikte bedensel ön-benlik güçlenir ve yenilenir. Ayna evresinde aynadaki imgesini neşeyle tanıyan çocuk, tüm bedeninin birliğine dair sarhoş edici bir duyguya kapılır ve kendi bedenine narsistik yatırımı, bedeninin parçalanmasına yönelik ilkel kaygısını giderir. Bedenin ikamet ettiği imgesel uzam, dikey ve yatay eksenler üzerinde iki türlü simetrisi olan bir yapıya sahiptir: sağ ve sol, öznenin kendi bedeni ile başkasının bedeni (ya da aynadaki imge) nasıl simetrikse, o şekilde simetriktir. Başkası, benin simetriği ve tamamlayıcısı haline gelir; onunla bir tersinirlik değil bir karşılıklılık ilişkisi vardır. Bu başkası, öznenin arzularının imgesel düzeyde gerçekleşmesinden sorumlu bir eş gibi yapılanmıştır.

Böylece, kişinin kendi bedeni güzel ve güçlü olarak idealleştirilir; görkemli yaralarla bezeli, büyüleyici bir şey olarak sergilenir. Çocuk kendisini, büyüsel tümgüçlülüğün imgesi altında, fallus olarak tasarımlar. Çocuk çizimleri, bu bir ağaç, ev ya da kişi olsun, yalnızca erkekliğin ve kadınlığın

işaretlerini değil, aynı zamanda narsisizmin ve onun yaralarının belirtilerini de içerirler. Beden imgesi burada kişiliğin bir diğer mercisi olan ideal benlikten etkilenir. Testlerde çizilen beden, kişiliğin zayıflıklarını ve ayıplanabilecek bölgelerini gizlemeye çalışan ama aynı zamanda onun maruz kaldığı psikolojik travmaların izini taşıyan, idealleştirilmiş bir kendilik tasarımı ortaya koyar. Böyle bir çizim bir düş gibi deşifre edilir; burada da simgesel kılık değiştirmeleri, yoğunlaştırmaları, yer değiştirmeleri ve ikincil özümleme uğraşını bulmak ve birbirinden ayırmak gerekir[7].

6. Altbenlik, Benlik ve Üstbenlik

Projektif testlere dayanak oluşturan klinik psikoloji, kişiliğin şu üç niteliğini vurgular:

Bütünlük. – Kişilik kendisini oluşturan parçaların basit toplamından farklı bir bütündür; bu parçalar arasındaki ilişkilerin bir sistemidir. Örneğin Rorschach testinde, neşeli bir duygu hali tepkisellik formülünü genişletir, yani içedönüğün içedönüklüğünü, dışadönüğün de dışadönüklüğünü güçlendirir. Başka bir örnek de şudur: ergenlikte entelektüalizasyon erinliğin canlandırdığı dürtülere karşı çok sık kullanılan bir savunma düzeneğidir; zekânın savunmaya yönelik bu kullanımı, onun gelişimine katkıda bulunur; dürtülere karşı yürütülen mücadele ergenleri daha zeki olmaya iter. Kişilik doğumdan ölüme kadar evrim halinde olan bir bütündür; tamamlanmamış bir bütünlüktür. Kişilik kendini görevlerle (ya da eserlerle veya ilgi alanlarıyla) tamamlamaya çalışır. Bu görevler dört önemli alana dağılırlar:

a) İş, meslek, para;

b) Aşk, cinsellik, aile;

c) Eğitim, kültür;

d) Toplumsal etkinlikler, boş zaman uğraşları.

Tarihsellik. – Bir kişilik kendi tarihinin, özellikle de çocukluğa damgasını vuran özdeşimlerin ve çatışmaların bir ürünüdür. Örneğin yetişkinlikteki nevroz, çocukluk nevrozundan hareketle yapılanır. Çözülmemiş çatışmaların hastalık yapıcı bir etkisi vardır; bunlar gelişimin ilk evrelerine takılmaya ya da gerilemeye yol açarlar; sürüp gitmeye ve başkasıyla ilişkilerde yeniden yaşanmaya (yineleme otomatizmi) yönelik bir eğilimleri vardır; acıların "yansıtılmasına" ve "aktarılmasına" neden olurlar. Diğer yandan, çatışmalar yapıcıdırlar; çünkü çözülmeleri kişiliğin yeniden örgütlenmesini gerektirir; kişilik daha gelişmiş konumlara geçebilmek için daha çocuksu

[7] Psikanalizdeki beden imgesi üzerine en yeni Fransızca çalışmalar: M. Sami-Ali, Préliminaire d'une théorie psychanalytique de l'espace imaginaire, *Rev. fr. Psychanal.*, 1969, *33*, no 1, 25-78; Etude de l'image du corps dans l'urticaire, *ibid.*, no 2, 201-226; ve aynı yazarın s.26'da belirtilen iki eseri. Diğer araştırmalar s.22-23, 26, 178 ve 182'de özetlenmiş ya da gösterilmiştir.

olan konumları terk etmek zorunda kalır. Dolayısıyla, çocuktaki çatışmaları mümkün olduğunca engellemeye çalışan bir eğitim, onun olgunluğa geçişini kolaylaştırmamaktadır.

Dinamik yön. – Kişilik, bazıları birbirine karşıt olan bir güçler sistemidir; kişiliğin normal durumu çatışmadır. Çatışmalar çeşitli türdendir. Dış dünyayla sürdürülen biyolojik bir mücadele vardır. Psikanaliz ruhsal çatışmalarla, yani (düşlemler yoluyla temsil edilen ve duygulanımların eşlik ettiği) bir arzu ve bir savunma süreci arasında geçen çatışmalarla ilgilenir. Çatışmanın bu birincil çekirdeğine ikincil düzenlemeler eklenir; benlik, çatışmanın neden olduğu kaygıya ya da belirtilere karşı kendini bu düzenlemelerle savunur. İlk projektif test, yani Jung'un testi, kişiliğin içindeki çatışma bölgelerini ("kompleksleri") tespit etmeyi amaçlıyordu. Kuşkusuz projektif testler bu konuda psikanalitik araştırmanın çok gerisinde kalan birer araçtırlar. Bazıları çatışmaların ağırlığını ve doğasını değerlendirmeyi sağlarlar. Kaygının yoğunluğu ve biçimleri, kaygıya katlanabilme eşiği ve ona karşı kullanılan savunma düzeneklerinin türleri konusunda bilgi verirler: obsesyonel türden, histerik türden ve psikotik türden savunma düzenekleriyle, eyleme geçmeye ya da psikosomatik tepkilere yönelik eğilimler bu testlerde özel olarak saptanabilirler. Ancak Murray ve takipçilerinin çabalarına, sonra da Szondi'ninkilere rağmen, projektif testler yoluyla kavranan motivasyonlar ve savunma süreçleri, psikanalitik yöntemle kavranabilenlerden daha genel, daha toptandır ve onlar kadar özgül değildir. Bu, Freud'un ikinci yerleştirmesinin, projektif testlerde ancak oldukça sınırlı bir uygulama şansı bulması durumuyla da örtüşür.

Freud, bu ikinci yerleştirmeyi (altbenlik, benlik, üstbenlik) birincinin (bilinç, ön-bilinç, bilinçdışı) yerine koyarken, ruhsal çatışmaların dinamiğini daha keskin bir şekilde açıklamak istemişti. Şu halde, benliğin gerçeklikle çatışmalarına ve sistemler arasındaki çatışmalara, yani benliğin altbenlik ve üstbenlikle çatışmalarına, sistemlerin kendi içindeki çatışmaların dikkate alınması eklenmiştir.

Altbenlik bilinçdışı içeriklerden oluşur. Bunların bazıları doğuştan getirilmiş (hedeflerini bilinçdışı anılara bağlayarak kendilerini arzular halinde kuran dürtüler), bazıları da edinilmiştir (kılık değiştirerek, kişinin bilincine ve davranışına geri dönmeye çalışan "bastırılmış" içerikler). Altbenlikteki iç çatışma, yaşam dürtüleriyle (libido, *Eros*) ölüm dürtülerini (saldırganlık, *Thanatos*) karşı karşıya getirir. Projektif testler bastırılmış içerikleri açığa çıkarmada oldukça iyidirler, fakat bilinçdışı arzular ve dürtüler arası çatışmayla ilgili kesin bir bilgi vermezler.

Üstbenlik başlangıçta ebeveynlerin idealleştirilmiş imgeleriyle özdeşleşmenin ve kişinin, ilişkideki her iki rolü de oynayabileceği, örneğin hem saldırganla hem de kurbanla özdeşleşebileceği ikili ilişkileri içselleştirmenin arkaik bir sistemidir. Daha sonra, iki temel yasaktan, yani ensest

yasağından ve rakibi öldürme yasağından hareketle üstbenlik, ahlak yasasının, toplumsal yaşamın ve kültürün temelini atan ve kişiliğe yeni bir tür düzenleme getiren ödip-sonrası bir sisteme dönüşür. Üstbenlik terimi gerçekte üç ayrı merciyi kapsar: asıl anlamıyla *üstbenlik*, yani yasaklayıcı ve baskılayıcı merci (otorite, yasa); başkalarının beklentilerini yerine getirmek için taklit edilmesi gereken modeli temsil eden ve kişiye, ortak yaşamın çeşitli biçimlerine temel oluşturabilecek değerleri veren *benlik ideali*; narsisistik kişisel tümgüçlülük idealini cisimleştiren ve kişiyi dünyanın merkezi yapmayı, başkalarını da onun hizmetine sunmayı hedefleyen *ideal benlik*. Benlik ideali ile ideal benlik arasındaki sistem-içi çatışma, yani başkalarının saygısını kazanmaya çalışma ile kendi mutlak değerini öne sürme arasında yaşanan çatışma, psikanaliz-öncesi psikolojiden beri bilinmekteydi (bkz. Pascal'ın kendilik sevgisi üzerine metinleri). Psikanaliz bu çatışmayı maninin (ideal benliğin, benlik idealini alt ettiği durumda) ve melankolinin (tam tersi durumda) temeli olarak aldı. Üç yaş ve ergenlik krizleri için de aynısı geçerlidir. Üstbenlik ile ideal benlik arasındaki çatışmanınsa mazoşizmde temel rol oynadığı bulunmuştur; çünkü bu çatışma, bir yanda kendini cezalandırma ihtiyacı, diğer yanda yaralanan bedenin yüceltilmesi olmak üzere, mazoşizmin iki yüzünü de açıklar. Üstbenlik ile benlik ideali arasındaki çatışma ve tamamlayıcılığın dereceleri, suçluluk ve aşağılık duygularını ve daha genel olarak öz-saygıdan kaynaklanan duyguları ve bunların geçirdiği dönüşümleri açıklar. "Örneğin, obsesyonel nevrozlarda ve depresyonlarda görüldüğü gibi, suçluluğun ve kendini cezalandırmanın oluşumunda, özne-kişi üstbenlik rolünü, nesne-kişi de benlik ideali rolünü oynar. Öyle ki kişi, sevgi ve içselleştirilmiş otorite ilişkisini kendi kendisiyle, üstbenlik-benlik ideali çiftinde canlandırır" (Lagache, s.223'de a.g.e).

Üstbenliğin kendi içindeki sistem-içi çatışmalar ve aynı şekilde üstbenlik ile benlik arasındaki sistemler arası çatışmalar, yukarıdaki kuramsal özetin böyle bir izlenim bırakma tehlikesine karşın, kişisel olmayan merciler arasında geçmemektedirler. Benlik, üstbenlik, benlik ideali ve ideal benlik, ilk çocukluk süresince kendini gösteren gerçek ya da imgesel kişilerle özdeşimlerden doğarlar. İç dünya gerçekte özdeşimlerin rol aldığı bir karakterler tiyatrosu gibidir. Özdeşimler, psikanalitik kuramın henüz açık ve tatmin edici bir tarzda sistemleştirmeyi başaramadığı farklı kategorilere aittirler. İlk özdeşimin, yani süt bebeğinin, hızla iyi ve kötü olarak bölünen anneyle özdeşleşmesinin, bir içe yansıtmacı (iyi nesnenin içe yansıtılması) bir de dışa yansıtmacı (kötü nesnenin dışarı atılması) yönü vardır. Buna karşılık ayna evresinde, kendiliğin aynadaki yansıması olarak başkasıyla kurulan özdeşleşim narsisistik türdendir. Tümgüçlü olarak düşlemlenen saldırgan yetişkinle kurulan özdeşleşimsel, ideal benliğin kökeninde yatıyor gibi görünmektedir. Freud'a göre soyoluşsal bir miras olan ebeveyn imgeleri, yutan ve boğan anne imgesi ile

acımasız baba imgesi, arkaik üstbenliği oluştururlar ve üstbenliğin benlikle olan ilişkilerine sadomazoşistik bir nitelik verirler.

Özdeşleşimlere ilişkin bu sorun, projektif testleri uygulayan kişilerdeki üzücü kafa karışıklığının bir nedenidir. Freud'un kuşkusuz karmaşık, anlaşılması güç ve hiçbir yerde bir bütün olarak açıklanmamış olan ikinci yerleştirmesinin uygulamacılar tarafından bilinmemesi de projektif testlerin sınırlılığını artırmaktadır. Projektif testler perdeyi kaldırıp içeride oynanan özel oyunu şöyle bir gösterirler. Fakat yalnızca psikanalitik tedavi (o da ancak son aşamasında) oyundaki karakterlerin bir dökümünü ve bunların dağıldığı çeşitli senaryoların kesin bir bilgisini sunabilir. Projektif test uygulayan bir kişi eğer bu dökümü ve oyunun özetini, malzemesinin ona sunduğu parça parça ve dağınık veriler üzerinden kesin bir biçimde yeniden kurabileceğini iddia ederse, düşüncesizce hareket etmiş olur. Ancak bir psikolog ve bir psikanalistin, biri tarafından incelenen, diğeri tarafından da tedavisi yürütülen vakalar üzerine birlikte yürütecekleri ciddi araştırmalar, belli bir kişinin özdeşimlerinin saptanmasında ve buradan hareketle de, sistemler-arası ve sistemler-içi temel çatışmalarının ayırt edilip açıklanmasında önemli bir ilerleme kaydedebilirler[8].

Benlik, bilinçli bir kısım ve bilinçdışı bir kısım arasında bölünmüştür. Bilinçdışı kısım, benliğin, altbenlikten kaynaklanan dürtülere, bu dürtülerin hemen ve koşulsuzca doyurulma taleplerine ve bastırılmış tasarım ve duygulanımların geri dönüşüne karşı koymak için kullandığı savunma düzeneklerinden oluşur. Bilinçli ve bilinçdışı kısımlar arasındaki bölünme bazı durumlarda benliğin içinde bir kesiğe (ya da yarılmaya) yol açacak kadar güçlü olabilir. Aynı şekilde, bilinçdışı savunma düzenekleri de, benliğin bilinçli (ve ön-bilinçli) kısmını meydana getiren ikincil süreçlerin (dikkat-uyanma, uyanıklık; akılcı düşünce; dil yetisi) içine sızabilirler. Bununla birlikte bazı yazarlar benliğin özerk ve çatışmasız bir alanı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Eğer savunma düzenekleri, benliği, altbenlikten kaynaklanan dürtülerin ve tasarımların etkisinden korumakta başarısız olurlarsa, kaygı, utanç ve suçluluk gibi hoşnutsuzluk veren duygulanımlar benliği ele geçirirler. Buna karşılık, algılar ve onların entelektüel dönüşümleri aracılığıyla dış gerçeklikle bağlantısını sürdüren bilinçli benlik, altbenliğin dürtüsel taleplerinin doyumunu gerçeklik ilkesine tabi kılmaya çalışır. Bunu yaparken bilinçli benliğin yerine getirdiği iki temel işlev, seçme ve reddetmedir. Bunlar bağlanma ve vazgeçmenin, ayrıca ertelemenin temelidirler. Altbenlik yalnız arzu edebilir. Benlikse hayır diyebilme gücüne sahiptir. Bilinçli benlik, altbenliğe, üstbenliğe ve savunma düzeneklerine karşı özerklik kazanmayı hedefler; çoğu zaman da bir

[8] *Identification et techniques projectives* konulu sempozyum (Bordeaux, 1970) *Bull. Soc. fr. Rorschach Méth. project.*, déc. 1970, no 25 tarafından yayınlanmıştır. İçinde D. Anzieu'nun "psikanalizde özdeşimler" *("les identifications selon la psychanalyse")* üzerine bir açıklaması da bulunmaktadır.

yanılsamayla bu özerkliğe eriştiğine inanır. Dolayısıyla uyanıklık savunmanın hizmetindedir. Bilinç ayrıca benliğin, bilinçdışı kısmındaki savunma çatışmalarını tanımasına ve bir ölçüde onlardan sıyrılmasına izin verebilir. Bu ancak topluluk içinde, bir başkasıyla karşılıklı konuşma yoluyla mümkündür. Bireysel gerçeklik öznelerarası bir çalışmanın ürünüdür.

Savunma düzenekleri kimi zaman seçici olarak belli bir dürtüye (örneğin cinsel dürtü karşısında tiksinme, ölüm dürtüsü karşısında olumsuzlama), kimi zaman libidinal gelişimin belli bir evresine (örneğin oral evrede içe yansıtma, yansıtma ve olumsuzlama; anal evrede tepki oluşturma, dramatizasyon ve öne kaçış; fallik evrede asıl anlamıyla bastırma ve yüceltme), kimi zaman da belli bir nevrotik örgütlenmeye (örneğin obsesyonel nevrozda geriye dönük iptal, duygulanımla tasarımın yalıtılması, duygulanımın yansızlaştırılması, öznenin ve başkasının kişisizleştirilmesi) bağlıdır. Projektif testlerin çoğu savunma düzeneklerinin araştırılması için mükemmel birer araçtırlar. Bu testlerin tümü, benliğin bilinçli ve ön-bilinçli kısmı, bu kısmın savunma düzenekleri karşısındaki geçirgenlik düzeyi, kaygıya ve hoşnutsuzluk veren duygulanımlara katlanabilme kapasitesi, bu hoşnutsuzluk veren duygulanımların türü ve yoğunluğu ve benliğin gerçeklik sınamasını ne derece sağlam ve kesin şekilde gerçekleştirdiğiyle ilgili bilgi verirler. Bu hiç de şaşırtıcı değildir; çünkü projektif test durumu bir gerilemedir ve bu gerileme, psikanalitik durumdakinden farklı olarak, hâlâ benliğin sıkı kontrolündedir. Projektif test benliğe odaklanır ve böylece ona dair iyi bir değerlendirme sunar. Özellikle belli bir ikincil sürecin, bilhassa zekânın, bütün bir benlik sisteminin dinamiği içerisine yerleştirilmesi söz konusu olduğunda projektif test daha da değerlidir. Gelişim ve alışkanlık testleri, bir kişinin aracısız durumdaki zihinsel kaynakları konusunda bilgi verirler; ama bunların gerçekteki işlerliği hakkında bilgi vermezler. Çünkü bu işlerlik, bu kaynakları sakatlayabilecek ya da güçlendirebilecek nevrotik ketlenmelere ya da narsistik ve libidinal yatırımlara bağlıdır. Bazı projektif testler bu işlerliği iyi gösterirler.

7. Psikopatolojik Örgütlenmeler

Sistemler arasında ve sistemler içinde yaşanan çatışmalar, türlerine ve önemlerine göre çeşitli psikopatolojik örgütlenmelerin doğmasına neden olurlar. Psikanalitik klinik, bunlardan hareketle, bir taraftan bir obsesyonel, bir histerik ve bir fobik karakter, diğer taraftan bir oral, bir anal, bir üretral ve bir fallik karakter betimlemiştir. Projektif testler, psikanalitik klinikle uyum içinde, bu örgütlenmelerin ve bu karakterlerin saptanmasına ve betimlenmesine önemli bir katkıda bulunurlar. Ancak yalnız psikanalitik araştırma, bu betimlemenin ötesine geçmeye ve bir açıklamaya varmaya izin verir. Bu açıdan, projektif test uygulayan kişinin yoğun bir klinik eğitim alması kuşkusuz onun yararına olur.

GENEL KAYNAKÇA

Abt L. E., Bellak (L.), *Projective Psychology*, New York, Knopf, 1950.

Anderson H. H. et G. L., *An Introduction to Projective Techniques*, New York, Prentice Hall, 1951. Trad. franç.: *Techniques projectives*, Ed. Universitaires, 1965.

Chabert C., Les approches structurales, chapitre 5 du *Traité de Psychopathologie*, sous la direction du Pr. D. Widlöcher, Paris, PUF, 1994, p. 105-157.

Chabert C., Contribution des méthodes projectives, *in* O. Bourguignon et M. Bydlowski (sous la direction de), *La recherche clinique en psychopathologie, perspectives critiques*, Paris, PUF, 1995, "Le Fil rouge", p. 93-111.

Chabert C., *Psychanalyse et méthodes projectives*, Paris, Dunod, coll. "Les Topos", 1998.

Emmanuelli M., Azoulay C., *Les épreuves projectives à l'adolescence. Approche psychanalytique*, Paris, Dunod, 2001.

Rapaport D., *Diagnostic Psychological Testing*, Chicago, Yearbook, 2 vol., 1944-1946.

Rausch de Traubenberg N. et Shentoub V., Tests de projection de la personnalité, *Encycl. méd.-chir.*, 1982, *37*, 190 A 10.

Dergi Özel Sayıları:

Bulletin de Psychologie, 30 nov. 1963, 17, no 225, fasc. 2-7: numéro spécial: *Psychologie projective: théories et techniques; Psychologie clinique*, III, 339, XXXII, 1978-1979 (3-7); *Psychologie projective*, III, 376, XXXIX, 1985-1986 (11-15*), Rorschach et TAT*, 396, XLIII, 1989-1990 (14-17).

Revue de Psychologie appliquée: numéro publié à l'occasion du centenaire de la naissance d'H. Rorschach, 1984, 34, I. Numéro publié à l'occasion du XIII. Congrès international du Rorschach et des méthodes projectives, 1990, 40, 2.

Psychologie française: Les techniques projectives, décembre 1973, 18, (4); Techniques projectives, II, juin 1983; Techniques projectives, III: le TAT, septembre 1987.

Bulletin de la Société française du Rorschach et des Méthodes projectives: no 25, *Identification et méthodes projectives* (1970); no 29-30, *Les mécanismes de défense* (1976); no 31, *Les méthodes projectives en médecine psychosomatique* (1978); no 32, *Les toxicomanies* (1981); no 33, *Le narcissisme* (1986); no 34, La représentation de soi (1990); no 36, *Les états dépressifs* (1992); no 37, *L'adolescence* (1993); no 38, *Hommage à Meyer Timsit* (1994).

Bulletin devenu, depuis 1995, Psychologie clinique et projective: Féminin, maternel (I/1995); *Problématiques du féminin* (2/1995); *Violences* (1/1996); *Processus de pensée* (2/1996); *Psychosomatique* (3/1997); *Actualité de la névrose* (4/1998); *Interface de la neuropsychologie et de la psychologie projective* (5/1999); *Organisation et désorganisation psychiques chez l'enfant*

(6/2000); *Hommage à Didier Anzieu* (7/2001); *Le TAT. Vica Shentoub* (8/2002).

Rorschachiana XVII, actes du XIII. Congrès international du Rorschach et des méthodes projectives (Paris, 22-27 juillet 1990), Berne, Hans Huber, Paris, ECPA.

Özgül kaynaklar kitapta her bölümün sonunda verilmiştir. Metin içinde bir yazarın ismi ve onu izleyen yayım tarihi, bölüm sonundaki kaynakçaya (örn., P. Schilder, 1968) ya da genel kaynakçaya gönderme yapmaktadır.

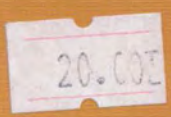

ISBN 978-605-5809-44-7